INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

ANUL 1916 ÎN DINAMICA RĂZBOIULUI MONDIAL
INTRAREA ROMÂNIEI ÎN „MARELE RĂZBOI"

The Year of 1916 and the Impact on the World War Dynamics
ROMANIA'S ENTRY INTO THE GREAT WAR

editura militară

ANUL 1916 ÎN DINAMICA RĂZBOIULUI MONDIAL. INTRAREA ROMÂNIEI ÎN „MARELE RĂZBOI”

The Year of 1916 and the Impact on the World War Dynamics. Romania’s Entry into the Great War

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

ANUL 1916 ÎN DINAMICA RĂZBOIULUI MONDIAL. INTRAREA ROMÂNIEI ÎN „MARELE RĂZBOI”

The Year of 1916 and the Impact on the World War Dynamics. Romania’s Entry into the Great War

Coordonator:
General-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2017

Coperta: Ion MIHAIU
Redactor: Dana-Irina STĂNCULEA
Layout: Marius IORGULESCU

Responsabil de volum: Petre OTU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ (Bucureşti)
Anul 1916 în dinamica războiului mondial : intrarea României în „Marele Război" = The year of 1916 and the impact on the World War dynamics : Romania's entry into the Great War / Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară ; coord.: general-maior(r) dr. Mihail E. Ionescu. - București : Editura Militară, 2017
Index
ISBN 978-973-32-1077-1

I. Ionescu, Mihail E. (coord.)
94

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară a organizat, în perioada 19-23 octombrie 2016, la Cercul Militar Național, Conferința internațională cu tema *Anul 1916 şi impactul lui asupra dinamicii războiului mondial. Intrarea României în „Marele Război”* (*The Year of 1916 and the Impact on the World War Dynamics. Romania's Entry into the Great War*), manifestare ştiințifică care a făcut parte din Planul național de comemorare a Centenarului Primului Război Mondial. Au participat, cu acest prilej, specialişti din instituții de prestigiu din sfera academică şi de cercetare istorică din Bulgaria, Cehia, Franța, Germania, Grecia, Italia, Republica Moldova, Serbia, Ucraina, Ungaria şi România.

Conferința s-a desfășurat pe șase secțiuni: obiectivele şi interesele puterilor mici şi mijlocii în război; mari bătălii şi comandanți în timpul războiului; relații de comandament între țările aliate; istoriografia „Marelui Război”; relații diplomatice în cursul anului 1916; impactul asupra societății și opiniei publice.

În deschiderea reuniunii, au rostit alocuțiuni: ambasadorul Ştefan-Alexandru Tinca – secretar de stat pentru politica de apărare și planificare din cadrul Ministerului Apărării Naționale, generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu – directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, prof. dr. Massimo de Leonardis (Italia) – preşedintele Comi-

siei internaționale de istorie militară şi generalul Ştefan Dănilă – consilier al ministrului Apărării Naționale. În discursurile lor, aceştia au subliniat importanța dezvoltării culturii istorice, necesitatea eliminării, pe cât posibil, a erorilor de judecată în interpretarea istorică și înlăturarea unor paradigme de tipul „învins–învingător”. În același timp, s-a relevat impactul uriaș al războiului asupra societății în general, şi nu în ultimul rând, importanța comemorării Centenarului Primului Război Mondial în toată Europa. Delegația din Republica Moldova a expus o interesantă miniexpoziție referitoare la participarea basarabenilor la Primul Război Mondial.

Volumul de față reuneşte comunicările prezentate în cadrul conferinței. Acestea au fost reproduse în limba în care au fost susținute, fiind însoțite de rezumate corespunzătoare în limba engleză pentru cele expuse în limba română. Lucrarea conține şi un set de fotografii cuprinzând imagini de la reuniunea din 19-23 octombrie 2016 și un indice de nume. Sperăm ca volumul să intereseze atât pe specialişti, cât şi pe cititorii pasionați de istoria românească, de marea conflagrație dintre anii 1914–1918, care la finalul a consemnat o mare realizare pentru români – statul național unitar.

Adresăm mulțumirile noastre Editurii Militare, directorului instituției, domnul Adrian Pandea, pentru sprijinul acordat proiectelor editoriale ale Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, inclusiv prin publicarea acestei lucrări, consacrate anului 1916 și intrării României în „Marele Război”.

Petre Otu,
responsabil de volum

ALOCUȚIUNI

SPEECHES GIVEN AT THE CONFERENCE
The Year of 1916 and the Impact on the World War Dynamics. Romania's Entry into the Great War
(October 19-23, 2016)

Ambassador ȘTEFAN-ALEXANDRU TINCA[1]

Honoured and distinguished audience,

It is an honour for me to be here among representatives of prestigious academic institutions, both national and international – at this important international meeting devoted to the political and military evolutions of 1916 and the impact of Romania's entry into the Great War.

First of all, I would like to express, on behalf of the Minister for National Defense, Mr. Mihnea Motoc and myself personally, the appreciation for the manner in which you responded to our invitation to participate at the complex analytical exercise that we are opening today.

I note, in this regard, the broad international participation at this conference dedicated to Romania's entry into World War I. I salute and welcome the distinct guests from Bulgaria, Czech Republic, France, Germany, Greece, Italy, Moldova, Serbia, Ukraine, and Hungary. I am convinced that this visit to our country will be fruitful, with scientific achievements and bilateral and multilateral cooperation projects set in the future. At the same time, I would like to thank the Romanian researchers from Bucharest and across the country who have responded promptly and kindly to the invitation of the orga-

[1] State Secretary for Defence and Planning Policy within the Ministry of National Defence.

nizers, and ask them to further participate at other events of such kind.

The Ministry of National Defense is one of the institutions involved in the implementation of the government's program to commemorate the centennial of the First World War. Through this, Romania joins the many former belligerent countries that, in various ways, bring to the consciousness of the current generations the overwhelming importance for the present of what happened in the first world conflagration.

Throughout the world, and especially in Europe, the centenary of the "Great War" lies in the attention of not only specialists, but also of the large public and institutions of formerly belligerent states. For Romania, the participation in the first world conflagration represented a decisive stage in the process towards the creation of the Romanian state, whose official expression was recorded by the unification of 1st December 1918.

The way in which Romania has prepared its entry into action, over the two years of neutrality, as well as the campaign of 1916, are issues whose relevance must be appropriately exploited and examined, both in terms of successes and, above all, of failures. On these coordinates, the Department for Defense and Planning Policy pays particular attention to the study of military history and, in particular, to the programs dedicated to the centenary of the First World War.

Besides, in this direction the Institute for Political Studies of Defence and Military History has organized several national and international scientific events since 2014, and has also published studies and a collection of documents that contribute to the deepening knowledge of this fundamental moment for European and world history.

Coming back to the work we are launching this morning, I am convinced that the proposed themes, complex but of parti-

cular relevance to the global academic debate associated with World War I, will generate a high-level scientific debate.

In this regard, I would like to underline that for an event that happened hundred years ago, our approach must go beyond traditional paradigms, go beyond the winning and defeated binomial. From a certain point of view, today is not important to establish who has won and who has lost. Significant, in my opinion, are the lessons we learn from the confrontation of a century ago. The impact of the war on society, the way the latter perceived and lived it, the dramas that the confrontation caused to communities and millions of families represents an inventory of themes and directions of research that the academic approach can focus on.

Finally, I would like to thank the Institute for Political Studies of Defence and Military History for the endeavour in organizing this important meeting and I wish success to the conference's work.

Prof. dr. MASSIMO DE LEONARDIS[1]

Ladies and Gentlemen,

I am most grateful to my friend Major General Mihail Ionescu, Director of the Institute for Political Studies of Defence and Military History at the Ministry of National Defence of Romania, for inviting me to speak at this international conference.

As President of the International Commission of Military History I cherish excellent memories of our 29th Congress which took place in Bucharest in August 2003 in this same palace on the subject *War, Military and Media from Gutenberg to Today*. I have now the opportunity to visit for the third times your beautiful country, which shares with Italy a rich cultural heritage, starting from the Latin alphabet. I would just mention that in your beautiful National Museum of History you have a full scale replica of the Trajan Column.

I notice with appreciation that your Institute combines the Political Studies of Defence with the study of Military History. All countries should look at their current defence problems on the basis of historical experience. In fact I would say that knowledge of history helps demythologizing pretended innovations. For example, car bombs already existed in the past: in

[1] President of the International Commission of Military History, Director of the Department of Political Sciences, Università Cattolica del Sacro Cuore (Italy).

December 1800 in Paris a carriage filled with gunpowder and nails aimed to strike at First Consul Napoleon Bonaparte killed 22 persons and injured about one hundred. Each historical period had its favourite bomb. In the XIX century it was the "Orsini bomb", which was named after the Italian Felice Orsini who in January 1858, killed 12 persons and injured other 156, leaving unscathed Emperor Napoleon III, protected by an armoured carriage. In the XX century was very popular the "Molotov bomb". Terrorists and fanatics employ the technology available in their age. Already in the Sixties of the last century Carl Schmitt described the "industrial partisan", who in the name of a "moral obligation" kills using modern technological means[1].

Of course we must avoid making two opposite mistakes. The first is embodied in the well-known aphorism saying that Generals embarking on a new conflict will almost always use in a very different situation the tactics and often the weapons of their previous victories.

The second mistake is made by superficial historians and journalists: to judge past events with the moral and political criteria which are accepted today but were not common in older times. We must avoid risking that the current political and cultural mood generates distorted perspectives.

Last year I was at a conference in a Balkan country which has a fine military tradition and where Armed Forces still enjoy much consideration. I was interviewed by the "Military Television" and the journalist's first question was unsettling: "In history there have ever been wars which solved problems and served useful purposes?" My answer started rather cunningly:

[1] C. Schmitt, *Theorie des Partisanen. Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen*, Berlin 1963 [*Teoria del partigiano. Integrazione al concetto del politico*, It. ed., Milano 2005, pp. 110 e 130].

"Without wars both our countries would not exist as national independent States."

With the benefit of insight many now subscribe the opinion expressed in 1917 by Pope Benedict XV that "this war was increasingly appearing a useless massacre". However, for a correct historiographical interpretation, we should not forget what distinguished historian Sir Michael Howard writes: "Before 1914 war was almost universally considered an acceptable, perhaps an inevitable and for many people a desirable way of settling international differences, and the war generally foreseen was expected to be, if not exactly *frisch und fröhlich* (fresh and cheerful), then certainly brief; no longer, certainly, than the war of 1870 that was consciously or unconsciously taken by that generation as a model."

Unfortunately the First World War was not limited but total and provoked a general subversion of Europe's (and Middle East's) geopolitical map. It was "the suicide of civilian Europe", to quote again Benedict XV. The lesson was not immediately learnt and the Paris Peace conference sowed dragon's teeth.

The conference will focus both on the general and Rumanian scenarios and certainly will provide useful new information and interpretations. I wish it a great success.

Many thanks for your attention.

Major General (ret.) dr. MIHAIL E. IONESCU[1]

Mr. State Secretary Ștefan Tinca,

Mr. Massimo de Leonardis,

Ladies and gentlemen,

Romania's entry into World War 1 represents a very important event not only in the national history, but also in the history of the First World War itself. The centenary of the "Great War", as the world conflagration is also remembered, represents the defining moment of the 20th century, as it set the directions for the events that followed. One hundred years later, its echoes are still felt today on multiple levels.

The centenary mobilized the "guild" of historians from everywhere, specialists from numerous countries – by ample scientific demarches – attempting once more to (re)-investigate the root causes of the conflict, to shed light on the context of its outbreak, to analyse the political objectives, the plans of operations and the manner in which the society perceived and coped with the war, to present the main confrontations from the theatres of operations etc.

Romania has one more reason to thoroughly investigate and ponder on the conflict, given that it paved the way for its national unity, achieved in 1918.

---

[1] Director of the Institute for Political Studies of Defence and Military History.

Consequently, one of the main objectives of the Institute for Political Studies of Defence and Military History in the recent years was the study of World War 1, in general, and Romania's situation, in particular. Our programmes focused on organizing scientific reunions, publishing various works, setting up specialized websites, participating in scientific manifestations both at home and abroad, publishing studies and articles in the specialized magazines edited by our Institute or by others, participating in radio and TV programmes dedicated to this subject, giving lectures in higher education institutions etc.

While the list much longer, I would like to mention the collection published under the title "Romanians in the Great War. Documents, Impressions, Testimonies", which treats each year of the conflict separately. Also, we published two volumes of documents, covering the years of 1914 and 1915, comprising various historical sources that are sorted thematically and chronologically, many of which being less known by the public or even previously unpublished. The volumes also cover the situation of the Romanians in the Austro-Hungarian army and in the Russian army. These two works, both published by the Military Publishing House, were well received by history aficionados. At this moment, we are now preparing the third volume, covering the year of 1916, which will be published by the end of this year.

At the same time, I would like to mention the websites "Romanians and the Battle of Verdun" and "Testimonia", where we publish testimonies (photographs, letters, maps, various documents etc.) belonging to the participants in the Great War. The two websites can be found at www.verdun.mapn.ro and www.ispaim.mapn.ro.

In regards to scientific reunions, this is the fourth such manifestation that we organized since 2014. Thus, on Septem-

ber 25, 2014, we organized the roundtable “Romanians at the outbreak of the «Great War»”; then, one year later, on October 13-14, 2015, we organized – together with the Romanian Cultural Institute – the international conference “Italy’s Entry into the War (1915) and the Consequences for Romania”, with the participation of prestigious Italian historians and of Colonel Christian Ortner, the director of the Military Museum in Vienna. This year, this time in Iași, we organized – together with the Centre for Culture and History from the Republic of Moldova – the conference “100 Years since the Opening of the Romanian Front in World War 1 (1916-2016)”.

The present reunion is part of the national programme dedicated to the First World War centenary, as stipulated in various normative acts that State Secretary Tinca already mentioned.

I would like to express my gratitude to our colleagues from abroad, who made great efforts to be here with us today. A special mention goes to Professor Massimo de Leonardis, the president of the International Commission of Military History, whose presence honours us. We are certain that our guests from abroad will bring new facts and new interpretations regarding the political and military developments of 1916, the process of Romania’s entry into the war and its consequences. Also, special thanks to our Romanian colleagues, who accepted our invitation, and to all the colleagues from the Institute for Political Studies of Defence and Military History.

The Institute I represent intends to publish the papers presented during this reunion and we would like to ask you to submit them at a date that will be announced later on.

Finally, I would like to express my gratitude to the Department of Defence Policy and Planning and to Mr. Ștefan Tinca personally for the support granted us in preparing and unfol-

ding of this reunion, as well as to all the structures that contributed to our meeting, with a special mention to the National Military Club, our traditional host.

I would like to ask you to join us in the future activities that we will organize. This being said, I declare the works of our conference open.

October 20, 2016

COMUNICĂRI

THE HELLENIC ARMY DURING 1916, IN THE FRAME OF A PROLONGING NEUTRALITY PERCEPTION

Dr. Efpraxia S. Paschalidou[1]

As probably known, Greece remained a neutral country throughout 1916 – nevertheless, deeply involved in the Great War. In this paper I'm willing to present the most significant incidents of the respective year: the disintegration of Hellenic-Allied relations at the time, the revolutionary coup in Thessaloniki which led to a provisional government and an army, so called of National Defense – noticeably the country had two governments and two armies – the capture of Fort Rupel, as a result of the advance of the German-Bulgarian forces in Eastern Macedonia, the capitulation of an Army Corps which was transferred to Germany, and finally the severe "Battle of Athens" among Hellenic and Allied troops in Athens, during November 1916.

Greece, under intense Allied pressure to enter the war, politically was divided into two blocs. The one, led by Prime Minister Eleftherios Venizelos, supported the immediate entry into the war on the side of the Allies; the other, led by King Constantine, wished to maintain neutrality. The prevailing opinion is that both wanted to serve the best interests of Greece, though they differed on the terms of cooperation with the Allies, each seeking to limit the risk to the security of the country. Venizelos believed that the early entry of Greece into the war

[1] Director of the Historical Archives Service, Army History Directorate (D4), Hellenic Army General Staff (Greece).

on the side of the Allies was necessary so as to ensure, soon after, territorial gains. The King believed that Greece would be crushed in a conflict among the Great Powers, and the fate of Serbia and Romania, later, strengthened this belief. An additional reason to maintain neutrality concerned the fate of unredeemed Hellenism in Ottoman Empire that would be subject to persecution by the Turks if Greece abandoned neutrality in favor of joining the Allies.

Back in 1915:[1] Following their unsuccessful campaign in Gallipoli some of the Allied forces landed in Thessaloniki, while anticipating a Bulgarian attack against Serbia.[2] The British government, seeking the Greek entry into the war, declared officially, in October 1915, that it would offer Cyprus to Greece if it rushed to help Serbia against Bulgaria. Greece insistent in neutrality and this reply caused great displeasure among the countries of the Triple Entente. Germany asked the Greek government not to allow the withdrawing Allied forces to reorganize on its territory, in exchange for hindering the Bulgarians from crossing the border. The government requested the opinion of the Army Staff Service, which constantly proposed that Greece should remain neutral and keep its military forces intact. The Entente Powers for their part were asking that Greece

---

[1] Hellenic Army General Staff/Army History Directorate (HAGS/AHD), *O Hellenikos Stratos kata ton Proton Pangosmion Polemon, 1914-1918: He Hellas kai o Polemos es ta Valkania (The Hellenic Army during the First World War, 1914-1918, 1; Greece and the War in the Balkans)*, Athens, 1958, pp. 53-92.

[2] Georgios Venteres, *E Ellas tou 1910-1920* (*Greece between 1910-1920*), Athens, 1929, v. I, 355. Ioannis Passas, *O Protos Pangosmios Polemos kai o Ethnikos Dichasmos* (*The First World War and the National Schism*) vol. I (Athens), pp. 81-85. Edouard Driault, Michel Lhéritier, *Histoire diplomatique de la Gréce, vol. V, La Gréce et la Grande Guerre 1908-1922* (Paris, 1926), p. 179.

side with them, in order to fight against the Turks and Bulgarians. They maintained that Greece had broken the defensive alliance of 1913 with Serbia, which united both countries so as they would confront the excessive territorial demands of Bulgaria, and provided for mutual assistance in the event of attack by another country[1].

*

Through November 1915, a French expeditionary force, the Armée d'Orient under General Maurice Sarrail[2], was established at Thessaloniki.[3] Meanwhile, differences in views existed within the supreme military leadership of the Central Powers. The German General Staff – following the occupation of Serbia and the restoration of unobstructed communication between the Central Powers and the Ottoman Empire – was content to switch into a defensive mode in Macedonia and for that particular reason did not allow the crossing of the Greek borders. This was precisely what King Constantine had asked Kaiser in order that Greece remain neutral. In contrast to the German approach, the Austro-Hungarian Army Staff, proposed that the German-Bulgarian forces occupy Thessaloniki and expel

---

[1] The ten year defense alliance mainly provided for mutual assistance in the event of attack by another country; even more, for the assembly of 96,000 men from Greece into the broader area of Thessaloniki and of the Hellenic Fleet in the Aegean sea upon the outbreak of hostilities. Serbia would assemble 156,000 men at its southern borders with Greece and Bulgaria. Detailed analysis in: HAGS/AHD, *A Concise History of the Balkan Wars, 1912*-1913 (Athens, 1987).

[2] *Les Armées françaises dans la Grande Guerre*, 109 published from 1922 until 1939, is the monumental publication of 107 volumes which present the French Army during 1914-1918. The Armée d' Orient under General Maurice Sarrail is presented, mainly, in vol. VIII.

[3] Ioannis Metaxas*, E Historia tou ethikou dichasmou (History of the National Schism)*, Athens, 2010, Kyromanos ed., 90-109. HAGS/AHD Archive, F. 371, F. 374, F. 375, F. 378.

the French and the British, so that the Austrian forces sweep through Montenegro and Albania; and that, as a consequence of the above, Greece and Romania be forced to join the Central Powers and all forces would turn against Italy.

The issue of the withdrawal of the Allies into Hellenic territory created much friction between the Greek government and the Allies. In November 1915 the Greek government stated to the Allies that the Hellenic Army was in Macedonia to protect it from the Bulgarians and that it did not intend to implement a disarmament, as foreseen by the Hague Convention. This settlement with the Allies provoked Germany's reaction which stated that, they also, had the right to ask the same privileges. Greece arrived at an exceptionally difficult position;[1] it was now evident that providing accommodation to the one of the two warring sides was not consistent with the neutrality of the country, because through its stance, it allowed inevitably, the clashes on its territory. In the meantime, elections took place without the participation of Venizelos'Liberal Party, after a severe dispute with King Constantine. Immediately after, friends of Venizelos and military men formed the National Defense Committee in Thessaloniki, with the objective to defense Macedonia in case of a Bulgarian invasion[2].

On the first days of January 1916, British and French forces occupied the island of Corfu in order to use it as an area to assemble and reorganize the remnants of the defeated Serbi-

[1] HAGS/AHD Archive, F. 335/IA.

[2] Holger Afflerbach, *Greece and the Balkan Area in German Strategy, 1914-1918*, in: Institute for Balkan Studies – National Research Foundation 'Eleftherios K. Venizelos' (eds), *The Salonica Theatre of Operations and the Outcome of the Great War* (Thessaloniki, 2005), pp. 53-66. *Ibidem*, Spyridon Sfetas, *From Expectation to Disappointment: Bulgaria's Capitulation in Salonica*, pp. 356-366.

an army. The foreign propaganda and political passions deeply divided the Greeks. In late March 1916, the ambassadors of France and Great Britain announced that the Serbian forces had to be transported by ship to Patras and from there by rail to Thessaloniki via Athens. The government intensely refused and replied that Greece would not accept the proposal because its realization would disrupt the social, economic and political life of the country and would violate its neutrality – a refusal that displeased the Allied governments. Moreover, the French prime minister rejected a Greek application for a loan, in a diversion Greece came to an agreement for a loan from Germany, and relations between Athens and the Entente Allies were exacerbated even more. At the end, the transportation of the Serbian Army was completed, as scheduled, smoothly in late May.

Consultations between Greece and the Central Powers on the issue of the violation of Greek borders continued until the spring of 1916. After successive interruptions and conflicting proposals, the German High Command finally decided to enter into Greek territory. On 1st May 1916, fort Rupel[1] surrendered to German and Bulgarian forces, provoking feelings of profound indignation among Greek people. The government, bearing in mind the neutrality of the country, the demobilization of the army, and considering that the political polarization had made its appearance within the army as well, decided to maintain a passive stance, while sought to prevent the invaders, through negotiations, from moving further south, and not to offer armed resistance.

*

[1] HAGS/AHD, *O Hellenikos Stratos* ..., pp. 99-108. HAGS/AHD Archive, F. 371, F. 380.

Towards the end of July 1916, the commanders of the Army Corps D in Eastern Macedonia (city of Kavala), facing the threat of an imminent German-Bulgarian invasion, asked the Ministry of the Army for instructions concerning the stance they had to maintain in the event that this threat materialized. The negotiations with the Allies were inconclusive, while the government and the King, who had believed the promises of the Bulgarians and the guarantees of the Germans, did not react in time. Had the government acted earlier and had the Allies taken a more active role, Army Corps D[1] might have avoided capture. Actually, it accepted the request to surrender to the Germans. The unit was transported in September by rail in Görlitz Silesia, where the officers lived in rented houses, and the enlisted men in barracks, remaining there until the end of the war. The Allies considered that this action was the result of collusion between the governments of the Central Powers and Greece and thereafter made no effort to conceal their dislike for the Greek government and the Greek people in general.

Meanwhile, the Romanian participation in the war influenced Greek policy.[2] In mid-August, Venizelos, addressing a large demonstration by his supporters in Athens, accused King Constantine of being a Germanophile and stated that he felt obliged to oppose his policy. Neutralists spread the word that Venizelos wished to dethrone the King in order to serve foreign interests. The greater part of the officers sided with this view. The military revolt that had broken out in Thessaloniki, led by supporters of Venizelos, succeeded because of the backing of General Sarrail, and formed the National Defense Committee.[3] A provisional government was established in early October

[1] *Ibidem*, pp. 145-156. HAGS/AHD Archive, F. 380.
[2] *Ibidem*, pp. 130-132.
[3] *Ibidem*, pp. 121-129. Venteres, pp. 63-65.

1916 by Venizelos and the two other members of the Triumvirate, General Georgios Danglis and Admiral Pavlos Kountouriotes. The immediate objective was to declare war against Bulgaria and the Central Powers, while the longer term political objective was to participate in the peace conference at the end of the war, as an ally of the forces expected to be victorious. It devoted itself to reinforcing the Allies and to the swift building up of an army, recruiting men from Macedonia and the islands. The Provisional Government, a month later, declared war against Germany and Bulgaria in order to legitimate national character to the movement on which it was based. This action reinforced the Allied Armies, because their troops now found themselves on friendly territory and had the necessary security. For this reason, the Allied governments recognized the revolutionary Provisional Government and additionally guaranteed a 10-million-drachma loan. The Greek state was divided into two parts, one under the government in Athens and the other under the revolutionary government of National Defense in Thessaloniki. The country's political polarization provoked a national schism which led the Allies to conclude that, as long as the King was there, the foreign policy of Greece would be dictated by political passions.

The battle of Athens, the November incidents[1] as broadly known, determined the developments. A squadron composed of 37 ships and 3,000 men, commanded by the commander of the Allied Naval Forces in the Mediterranean himself, Admiral Dartige du Fournet[2], reached the bay of Salamis in mid-August 1916. Its objective was to occupy strategic points in Athens in order to force King Constantine to withdraw troops from

[1] *Ibidem*. HAGS/AHD Archive, F. 380 F. 373/D.

[2] Vice-Amiral Dartige du Fournet, *Souvenirs de Guerre d'un Amiral, 1914-1918*, Paris, 1920, pp. 212-215, pp. 270-274.

middle Greece and to deliver the quantities of the military material that was demanded of it. There followed an artillery bombardment and a battle in the city's center with significant loses.

*

The day after the arrival of the naval squadron in Salamis, the ambassadors of France and Great Britain, in a common note, requested the removal of citizens of countries hostile to theirs and they imposed censorship on Greek telegraph and post offices. The Greek government, despite its strong protests, finally was forced to submit to pressures and to accept the Allied demand. In early October large demonstrations against the Allies took place and became an occasion for mob violence against Venizelos supporters, who were deemed as responsible for the military action. The situation continued to be uncertain and explosive. The intervention of the Allies in the domestic affairs proved that, what they really were after was to expel King Constantine and bring in Venizelos to lead the country into war. Meanwhile, demobilization and the withdrawal of the army were agreed. Italy, taking advantage of the events in Greece, found the opportunity to complete the occupation of Epirus and this without coming to any understanding with the Allies beforehand. The Italians had occupied Northern Epirus as of September 1916, expelling the Greek authorities.

*

In late October, the ambassadors of Germany, Austria-Hungary, Ottoman Empire and Bulgaria protested strongly to the government, because by its handing over of the light fleet to the Allies as they demanded, Greece abandoned neutrality. Moreover, they advised that it not surrender the military equipment. On the same day the government received a hail of protests from the ambassadors of the Central Powers con-

cerning the surrender of the fleet, because this action constituted violation of neutrality; they therefore reserved the right to determine their stance accordingly. In addition, Admiral du Fournet, in contravention to international law, expelled from Athens the ambassadors of Germany, Austria-Hungary, Ottoman Empire and Bulgaria with all their staff. They protested to the Greek government which, however, was powerless to react. Severe clashes and bombardments took place in various places in the suburbs and Athens'center that led to heavy casualties. The news of the hostile actions between Allied and Greek troops in Athens reached Paris in a telegram from Admiral du Fournet, who asked for permission to bombard Athens in order to teach Greece a severe lesson. The French government, influenced by these events, decided in late November to dethrone King Constantine and to recognize Venizelos as the legitimate governor of Greece. The view of British government on this matter, however, was diametrically opposed and France temporarily was obliged to abandon its aims. On the other hand, the King and the legitimate government of Athens were forced to witness the occupation of territories that the Hellenic Army had evacuated only few years ago, by the Allies, the dismissal of the legal authorities and their substitution by individuals and groups faithful to the Provisional Government of Thessaloniki. Worst of all was the fact that while Greece had begun to fulfill the conditions of the Allies, they did not begin to lift the blockade as agreed. Indeed, the blockade continued and progressively became more severe. France, however, insisted that the King should be expelled as soon as possible, for the government of Venizelos to be established in Athens and for Greece to enter the war on the side of the Allies. The British agreed, but the other powers, Italy, Serbia, and Russia that were notified regarding these decisions, were opposed to the

use of force against Greece; it was possible that such an action would provoke anarchy and civil war, resulting in added risks for the security of the Allied Armies.

*

On 18/31 December, the ambassadors of the Entente Powers issued a note demanding the fulfillment of various demands; The Greek government, in a memorandum to the Allies, raised fervent protests because by these measures which eliminated their ability for self-defense, they facilitated the expansion of the revolutionary movement and the surrender of the Crown and of the official government to Venizelos. The memorandum was written in a harsh language and provoked the Allies, particularly the French who kept asking for immediate decisive measures, in order to secure the rear of the Allied Armies. It was under these circumstances that the Conference of Rome began on 23rd December 1916/5th January 1917;[1] it aimed to determine the stance of the Allies towards the two Greek governments. General Sarrail took part in it, constantly demanding the military occupation of Greece. The Allies first had to determine their stance regarding the Revolutionary Government of Thessaloniki and then regarding the government of Athens. They considered the Revolutionary Government as their best friend. On the other hand, they wished to reassure the government of Athens that they would not allow the rebels to turn against it. The evacuation of middle Greece and the transfer of the troops to Peloponnese, however, had to be accelerated in order to secure the rear of the Allied Armies. They decided to deliver to the government of Athens a note regarding the transportation of the armed troops to the Peloponnese under the control of a combined Allied military committee

[1] HAGS/AHD, *O Hellenikos Stratos* …, pp. 221-228.

and the re-establishment of Allied controls. In exchange, a re-assurance would be given to the effect that the revolutionary movement would not expand southward and that the blockade would be lifted in the near future.

Finally, Greece, following a gradual abandonment of neutrality, entered the War. In June 1917, the Allies forced King Constantine to resign from his throne and leave Alexander, his second born son, as successor. Venizelos formed a government in Athens, immediately declared war on the Central Powers and considered the country to be in a state of war on the side of the Allies as of November 1916, when the original such declaration had been made by the revolutionary government in Thessaloniki. The Hellenic Army participated with all of its forces, which were mobilized and trained within a short period of time, so as to be incorporated into the other Entente allied forces in the Macedonian Front.

SERBIA AND ALLIES IN 1916

Lt.-Col. Dr. Miljan Milkić[1]

Abstract

In the following article, the author provides an analysis of collaboration between Serbia and states gathered under the Entente military Alliance, and U.S. Government during the 1916. The year 1916 is crucial for Serbian state and Serbian Army. Bearing in mind the fact that Serbian state institutions were in exile, the collaborations with Allied governments was essential for Serbia. On the other hand, to preserve the Serbian Army was important for mutual Allied interests. The article includes the findings based on documents from the Military Archive in Belgrade, published documents, and corresponding bibliography.

In July of 1914, Serbia was not ready for the war with Austro-Hungarian Empire. The War was started at the worst possible time when Serbia faced internal political and economic crisis.[2] Serbian Army was exhausted during the Balkan Wars and most of equipment and arms were useless. Nevertheless, in 1914 Serbian Army achieved great victories (the Battle of Cer

---

[1] Researcher Department of Military History, Strategic Research Institute, Ministry of National Defense (Serbia).

[2] Jaroslav V. Vishnyakov, *The Balkan Wars and Internal Development of Serbia*, „The Balkan Wars 1912/1913: New Views and Interpretations" (Srdjan Rudić, Miljan Milkić, Eds.), Belgrade 2013, pp. 219-234.

16-19 August, and the Battle of Kolubara, 16 November-15 December) and defended his country.[1] Till September 1914 Serbia has mobilized a total of 423,441 soldiers.[2] At the beginning of the Battle of Kolubara in November 1914 Serbian Army had on frontline a total number of 253.884 soldiers and 426 artillery guns.[3] After the Battle of Kolubara in mid-December 1914, Serbian Army has slightly recovered but at the same time, from November 1914, till March 1915 in Serbia lasted epidemic of typhus. At the end of 1915 Serbian army and Serbian governments were forced to leave the country.[4] Some historians arguing the years from 1915 to 1918 were half the myth and half the Serian national trauma. The attack on Serbia began on 5 October 1915. Central Power Armys under the command of Field Marshal August von Mackensen had the task to surround and destroy the Serbian Army. The main forces went over the Sava and Danube to central Serbia and auxiliary forces across the Drina and from Bulgaria. Serbian High Command has avoided a major battle and trying to withdraw its troops and gain time until the arrival of the allies from Thessaloniki. By 15 October, the German XI Army and Austro-Hungarian III Army occupied Belgrade and wider area south of the Sava and Danube rivers. During the night of 15 October Bulgarian I and II Army have moved to attack. Mackensen several times tried to organize a surrounding of Serbian troops: north of Kragujevac, then in the valley of the Zapadna (Western) Morava River and

[1] About Serbian Army in 1914: James M. B. Lyon, *"A peasant mob": The Serbian Army on the eve of the Great War*, „The Journal of Military History", July 1997, 61, 3, pp. 481-502.

[2] Andrej Mitrović, *Serbia's Great War 1914-1918*, London 2007.

[3] Savo Skoko, *Kolubarska bitka 1914. godine*, „Vojnoistorijski glasnik", 1-3/1992, pp. 243-256.

[4] Andrej Mitrović, *ibidem*.

on Kosovo, but without success. Serbian Army fought battles and avoid devastating attacks, but failed to penetrate to Skopje in order to connect with Allies.

Serbian High Command decided on 24 November to organize a further retreat through Montenegro and Albania on the Adriatic coast. After almost a month of extraordinary heavy marches with hard weather conditions in the wilderness without basic livelihood, but thanks to its outstanding moral, Serbian troops were gathered in the region of Shkodra and Durres. The first parts of the Serbian Army arrived in Shkodra on 3 December 1915. Three days later arrived in Shkodra the Serbian Supreme Command. After major efforts trough the Albanian mountains and an additional effort of 160 kilometers of walking in swampy coast from Shkodra to Valona, many of Serbian soldiers died from typhus and starvation.

Allies efforts to preserving the Serbian Army

On 6 January Serbian military attaché in Paris Colonel Dušan Stefanović was informed in the French Supreme Command that the entire Serbian Army will be transported to the island of Corfu, which will be occupied by French battalion and prepared for the Serbian Army arrival. According to information provided to Serbian military attaché in Paris, French Supreme Command scheduled transport to Corfu on 12 January.[1] On 7 January, Serbian Supreme Command did not have information about transportation date. Report from Serbian military attaché was received on 8 January. The decision to transport the Serbian Army to Corfu was announced

[1] *Veliki rat Srbije za oslobođenje i ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, knjiga XIV, 1916. godina, Treći period: Opšte odstupanje srpske vojske,* IV faza: Prebacivanje iz Albanije na ostrvo Krf, Beograd 1928, p. 62.

in Athens on 10 January.[1] The neutral Greek government was asked not to oppose. On the same day French Navy landed one battalion on the island of Corfu and created the conditions for the start of the evacuation of Serbian Army. Before the transport of the majority of Serbian forces to Corfu was enabled, on 6 January began transport from Durres to Tunisian coast. On the same day 711 soldiers were transported.[2]

On 11 January 1916, Nikola Pašić sent an instruction to Serbian envoy in Paris in order to inform French government that the Serbian Army is going to experience a disaster. Also in this instruction Serbian Prime Minister expressed dissatisfaction with the ineffective assistance of the Italian government concerning the transportation of the Serbian Army from Albanian coast. Pašić asked the French government to send its ships and evacuate the Serbian Army, and similar messages was sent to all allied governments. Due to the lack of ships, Allied proposed Serbian Government to be evacuate immediately. Government replied that will not go to Corfu until the most of the Army is evacuated. Diplomatic representatives accredited to Serbian government decided to share the destiny of withdrawal and they decided to stay with the Serbian government. On 12 January, diplomatic representatives informed their governments about necessity for rescuing the Serbian government, as well as themselves. Serbian request was supported also by the Russian Tsar and the Russian government. French Prime Minister Aristide Briand urged that the Serbian Army is threatened by disorder and he warned the Allies to do everything to preserve

[1] Efpraxia S. Paschalidou, *Greece's Prolonging Neutrality Perception during WWI. Stance towards Serbia, The First World War, Serbia, the Balkans and Great Powers* (S. Rudić, M. Milkić, Eds.), Belgrade, 2015, p. 134.

[2] *Veliki rat Srbije za oslobođenje i ujedinjenje Srba, ibidem.*

the Serbian Army. Having received assurances from the Allies that evacuation of the Serbian Army and the refugees is going to begin soon, the Serbian government decided to move to Brindisi on 14 January.

First Serbian units were transported to Corfu on 15 January, but only 15,000 troops came to the island during first two weeks.[1] It was the sign for Serbian Prime Minister Nikola Pašić to warned Allies that on the Albanian coast 140,000 people are awaiting evacuation.[2] Serbian government appeals to speed up the evacuation began to have effects from mid-January. Even then the current situation could not be characterized as one where transports of Serbian soldiers and refugees started to be more frequent. To illustrate, until the day when the Austro-Hungarian Army entered Albanian city Shkodra, on 23 January, only 14,000 Serbian soldiers was evacuated on Corfu. Obviously this was difficult situation for Serbian Army and refugees. It was a strong argument for French Government to make decision, on 28 January 1916, to postpone all the other navy transport until the end of transportation of Serbian Army from Albanian cost. At the end of January and in the beginning of February in Durres and Valona more and more French, British and Italian ships were coming and boarding Serbian troops was increased on every day base. Hence in Durres port until 10 February shipped 90,000 soldiers and 5,000 civilians. In Corfu until 15 February there were about 120,000 evacuees. Even in the moments when preparations for moving the Serbian units on Khalkidhiki started, transportation of the Serbian

[1] Milan Đ. Nedić, *Srpska vojska na albanskoj golgoti*, Beograd, 1937, pp. 282, 283. Andrej Mitrović, *Srbija u Prvom svetskom ratu*, Beograd 1984, pp. 272, 273.

[2] *Veliki rat Srbije za oslobođenje i ujedinjenje Srba, ibidem.*

troops from the Albanian coast to Corfu was underway.[1] The transportation of the Serbian troops from the Albanian coast (ports of Scutari, San Giovanni di Medua, Durres and Valona) to the Greek island of Corfu was managed by forty-five Italian, twenty-five French and eleven British transport ships, through 1,159 escort voyages.[2] On the island of Corfu were transported members of the Government, members of the Parliament, the old Serbian King Peter, the diplomatic representatives of the allied countries and refugees. Approximately 140,000 soldiers and civilians were located on the island; around 11,000 of them were located in the French base in Bizerte in Tunisia, and nearly 2,000 of the sick persons were transported to France.[3] Most of the civilian refugees were transported to France and French colonies Tunisia, Algeria and Morocco, and also in Switzerland, Italy, Great Britain and Russia. The health situation among refugees and the army was very bad. The patients for isolation and treatment were transported to the island of Lazareto and Vido Island, where 5,400 peoples died.[4] There was not enough space for burial on the island of Corfu and neighboring island Vido. Because of danger of an epidemic, the decision was made and it was decided that the soldiers should be buried in the sea (Blue Sea Tomb). Approximately 1,000 Serbian soldiers died in Bizerte.[5]

---

[1] *Veliki rat Srbije za oslobođenje i ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, knjiga XV, 1916. godina, Reorganizacija srpske vojske na Krfu i prebacivanje u Solun i okolinu*, Beograd, 1929, p. 56.

[2] Dušan T. Bataković, *Serbia in the Great War 1914-1918: War Imposed, Martyrdom Ressurection*, in: „Serbia in the Great War. Anglo-Saxon Testimonies and Historical Analysis" (Edited by Dušan T. Bataković), Belgrade, 2015, pp. 32-33.

[3] Andrej Mitrović, *Srbija u Prvom svetskom ratu*, Beograd, 1984, p. 275.

[4] *Ibidem*, p. 274.

[5] *Ibidem*.

On 2 December 1915 the Italian Army expanded its occupation of Albania in order to facilitate the withdrawal of the Serbian Army. On 16 December 1915 50,000 Italian soldiers unloaded in Albanian port Valona. Italian 55 Infantry Division "Marche", located in the area of Valona in Albania had on 8 February 1916, among other things, the task to assist the withdrawal of the Serbian Army.[1] As a part of a major operation to rescue the Serbian Army through Albanian ports, the Italian Navy has decided to include three more hospital ship, in addition to the existing five hospital ships.[2] From 22 November 1915 to 4 March 1916, during so called "Serbian period of struggle in the Adriatic", the Italian Navy realized: 141 ambushes submarines, two armored missions, 34 cruisers missions, 72 explorers missions, 270 destroyers missions, 63 torpedoing missions.[3]

At a joint conference of the representatives of France, Great Britain and Italy, held from 6 to 8 December 1915 in Chantilly (France), the French Chief of General Staff, General Joseph Joffre, pointed out the responsibility for the failure of Serbia. Having failed to provide timely assistance to Serbia to counter enemy aggression, the allies are promised in Chantilly to help supply and healthcare of Serbian troops in northern Albania. For this purpose, they formed three missions: France missions in Brindisi, British Adriatic missions and Roman Allied Commission. Roman Allied commission, headed by the commander of the Italian navy admiral Vladimiro Pino Pini, had autho-

---

[1] http://www.pontedipiave.com/index.php?area=3&menu=281&page=2182&lingua=4&np=1& idnotizia=1820 (28 February 2017).

[2] More about Italian Navy and Serbian Army: Renato Sicurezza, *La I guerra mondiale in Adriatico e il salvataggio dell'esercito serbo*, „Quaderni giuliani di storia", XVI, 1995, n. 1, p. 9.

[3] Pier Paolo Ramoino, *Il salvataggio dell'Esercito Serbo da parte della Regia Marina*, p. 3. http://www.centrostudimilitari.it/Conferenze%20testi/2015-02-27.pdf (27 February 2017).

rity to oversees the collecting of resources sent by Allies. An important role in collecting aid in Rome had the French Embassy. French Ambassador Camille Barer and military attaché Colonel Francois were in charge to organize the transfer of aid to Brindisi. In Brindisi, French mission had the task to secure the material, while its transportation from Brindisi to Albanian ports was organized by the Italian navy. Adriatic British mission headed by General Frank Taylor assumed the aid to Albanian ports and conducted its further distribution to the units which it was intended.

I would like to emphasis the dramatic evacuation of a group of 1,500 wounded Serbian soldiers. The operation was carried out in dramatic circumstances, under strong attack of numerous Austro-Hungarian forces. During the forceful resistance, 800 Italian infantry soldiers were killed. After the successful mission and the evacuation from Albanian cost (on 9 February) Serbian Prime Minister Nikola Pašić sent a message of gratitude to the Italian government.

In early December 1915, the French government organized another military mission with the task to collect information about physical and mental conditions of Serbian troops in Albania. Elected Chief of Mission was General Jean Frédéric Lucien Piarron de Mondésir, commander of the 52nd Infantry Division. His group made of 27 members has the task to be acquainted with the situation and to make a report with suggestions about the way how Serbian Army should be used. General Joffre informed the General de Mondésir that his mission will be successful if at least 50,000 Serbian soldiers will recover and prepared for future military operations. Serbian envoy from Paris informed his government that "we in the west of France greatest friend and France decided to help us to the end, by all means".

In early February 1916, at a conference in Paris, the Allies coordinated their positions regarding the sharing of costs for supplies and reorganization of the Serbian Army. On the basis of a convention which was signed, the French government took over most of duties and accepted to manage the supply and the reorganization of the Serbian Army. Convention, remain valid until 30 September 1919, defines that the all requests from Serbian government to the French government should be provided by General de Mondésir. After transportation of the Serbian Army on Khalkidhiki, the mission of General de Mondésir was completed and he was recalled on 24 April 1916.

Disembark of the Serbian troops on the island of Corfu was carried out in a makeshift pier in the lagoon, about 18 kilometers north from the town of Corfu. Due to the expected arrival of large Serbian troops on Corfu, in early February, with the help of the French mission the Serbian Supreme Command has taken appropriate measures with regard to nutrition, regulation of the camps, and providing drinking water in the camps. On 5 February 1916 the French mission in Corfu discussed the measures taken for the supply of the Serbian Army, as well as possibilities to deliver food outside. On the other hand, the situation was not critical because in storehouses on Corfu was enough food. On 6 February, this was this situation in the main Allied storehouses on Corfu: 436,400 kg of flour, cans of 1,000,000 kg, 1,500,000 meals, and biscuits per 500 grams – 420,000 total meals. Serbian authorities had asked the French to transfer from Thessalonica 6,000 tons of various necessary materials. Transporting of the Serbian troops from the Albanian coast to Corfu lasted in the moments when preparations for transportation of the Serbian units on Khalkidhiki begun.

Some aspects of US policy towards Balkan during the Great War

On 6 April 1917 the United States Congress declared war upon the German Empire. On 7 December 1917 the United States declared war on German ally Austria-Hungary. During the three previous years the States remained neutral but with an explicit sympathy for countries gathered in Entente military Alliance.[1] For United States foreign policy one letter was typical and it was a kind of diplomatic instruction. The letter was sent by Colonel Edward M. House, President Woodrow Wilson's foreign policy advisor and confidant, in the summer of 1915 to US Ambassador in Italy: "Our hopes, our aspirations and our sympathies are closely woven with the democracies of France and England, and it is this that causes our hearts and potential economic help to go out to them and not the fear of what may follow for us in their defeat".[2] Military conflict in 1914 between Austro-Hungary and Serbia was marginal among American diplomats. Only one diplomat dealt with this topic and he was in charge to conduct Unitet States foreign policy on Balkans. Charles Joseph J. Vopicka (1857-1935) was that diplomat.[3] Pre-

[1] Václav Horčička, *The United States of America and Austro-Hungry on the eve of the First World War*, „Prague Papers on the History of International Relations", Prague, 2006, p. 168.

[2] Václav Horčička, *Austria-Hungary, Unrestricted Submarine Warfare, and the United States' Entrance into the First World War*, „The International History Review", Vol. 34, No. 2, June 2012, p. 247.

[3] He was from Chicago, Illinois, but he was born in the little village of Dolni Hbity near Prague, Austro-Hungarian Monarchy, and moved to the United States when he was 22 years old. He was non-career appointee and a few years before he began his diplomatic career Vopicka served on the Chicago Charter Commission, and the Chicago Association of Commerce. Office of the Historian, Bureau of Public Affairs, U.S. Department of State. http://historyatstate.tumblr.com/post/89829932609/minister-charles-joseph-vopicka-1857-1935.

sident Woodrow Wilson nominated Vopicka to serve as US envoy to Bulgaria, Romania, and Serbia in September 1913, resident at Bucharest. He arrived to Bucharest on 11 November 1913. Vopicka presented his credentials as US envoy to Romania on 27 November as US envoy to Serbia on 15 December, and as US envoy to Bulgaria on 26 December. The U.S. Legation in Bucharest took over representational duties for Germany as well as all other warring countries. Charles Vopicka was in a very specific situation and, as British journalist Misha Glenny notice, Bucharest was the "European capital of suspicion".[1] In Belgrade, reception for Vopicka was very kindle, due to the fact that he was a Slav in the service of the United States. During the meeting with Pasic Vopicka advised him to do everything possible to avoid war between Serbia and Austria. Vopicka left Belgrade on the last boat before the outbreak of Great War. Vopicka was acting as Chairman of the International Commission in Serbia.[2] He wrote that many of POWs worked in private factories in Serbia, public works, agriculture and forestry. American envoy was confident that in those circumstances the authorities in Serbia are doing everything possible and that the treatment of prisoners was a good. The captured officers received a salary. Among the POWs, as well as between Serbian civilians, devastated by epidemic of typhus. After withdrawal of Serbian Army across Albania, Vopicka was forced to break contact with Serbian representatives. In December 1915 State Department appointed George Lorillard as a special agent to Serbian Government.[3] He stayed on the island of Corfu until

[1] Misha Glenny, *The Balkans. Nationalism, War, and the Great Powers 1804-2012*, Toronto, 2012, p. 340.

[2] Charles J. Vopicka, *Secrets of the Balkans. Seven years of a diplomatist's life in the storm centre of Europe*, Chicago, 1921.

[3] Ubavka Ostojić-Fejić, *Sjedinjene Američke Države i Srbija 1914-1918*, Beograd, 1994, p. 82.

4 January 1917. According to Vopicka, Serbia and the Balkans were not of political significance and the war starts as a result of the struggle for worldwide trade dominance.[1] The interest of the US administration for cooperation with the Serbian government on Corfu increased after the US entry into the war in April 1917.[2]

Allies and Serbian Army Reorganization in 1916

Due to the large losses, Serbian High Command has decided to reorganize the Army. Reorganization was carried out from 27 February to 26 April 1916.[3] New Army formation was based on available data on the number of Serbian soldiers. In order to prepare Serbian Army for future combat operations on the Thessalonica front, the French started to supply Serbian Army with equipment and machine guns, howitzers, field and mountain guns, but not with heavy artillery. Part of war materials is delivered on Corfu, in amount good enough for reforming troops and for their training. Larger part of war materials was sent to Thessalonica. According to a new formation, the Serbian Army was divided into three armies, but with a smallest number of soldiers than in 1914, with two infantry divisions each. Divisions of first and II line were merged into one division. From the total number of 13 former infantry divisions were established 6 new divisions. Cavalry Division was

[1] Václav Horčička, *The United States of America and Austro-Hungry on the eve of the First World War*, „Prague Papers on the History of International Relations", Prague, 2006, p. 174.

[2] Ubavka Ostojić-Fejić, *ibidem*.

[3] Slavica Ratković-Kostić, *Vojska Kraljevine Srbije 1916. i 1917. godine. Organizacija i formacija*, *Prvi svetski rat i Balkan – 90 godina kasnije* (Milan Terzić, Eds.), Beograd, 2011, pp. 101-117. Slavica Ratković-Kostić, *Reorganizacija vojske Kraljevine Srbije 1916. i 1917. godine*, *Srbi i Prvi svetski rat 1914-1918* (Dragoljub Živojinović, Eds.), Beograd, 2015, pp. 463-480.

directly subordinated to the Supreme Command. Supreme Commander of the Serbian Army was crown prince Aleksandar Karađorđević, and since the mid-January the Chief of Staff was General Petar Bojović.

Serbian government proposed to the French government to help in the reconstruction of Serbian aviation.[1] The remains of Serbian aviation were evacuated to the island of Corfu by Allied fleet. Renovation of aviation began in March 1916 under the leadership of the French captain Vitroa. There were twenty Serbian pilots and three mechanics who in 1915 was sent to training in France. At the beginning of December they were integrated in the French Eastern Army squadron and engaged in the combats with the French pilots. Serbian air force was re-organized on 30 May 1916 by forming five squadrons detached from the Eastern Army and placed under the responsibility of the captain of the French. On 1 July 1916 the first Serbian military Aeroplane Workshop was formed in Micra near Thessaloniki.

Serbian Army on Thessaloniki Front in 1916

The Greek government stance during the 1916 was very significant. Although Greece was neutral, she had a military contract with Serbia. On 22 April 1913, an alliance protocol was signed in Athens, and it was supplemented on 1 May 1914 by a preliminary protocol of the military treaty, signed in Thessaloniki.[2] The final defensive Alliance between the two

---

[1] Marie-Catherine Villatoux, *La France Et Les Débuts De L'aéronautique militaire serbe, Sto godina srpskog vojnog vazduhoplovstva* (Dragana Marković, Ed.), Beograd, 2014, pp. 35-36.

[2] Efpraxia S. Paschalidou, *Greece's Prolonging Neutrality Perception during WWI. Stance towards Serbia, The First World War, Serbia, the Balkans and Great Powers* (Srđan Rudić, Miljan Milkić, Eds.), Belgrade, 2015, pp. 125-136.

countries was signed on 19 May. Both countries were obligated to confront the excessive territorial demands of Bulgaria and not allow Bulgaria to penetrate west of the Axios River.[1] The 5 April 1916 proposal of the French and British ambassadors about necessity of transporting the Serbian Army from Corfu to Thessaloniki, Greece's Prime Minister Stefanos Skuludis has refused.[2] His explanation was motivated with possibility of jeopardizing the Greece economic and political interests. This refusal deteriorated the relationship between the government in Athens and allied governments. However, transportation of the Serbian Army to Khalkidhiki began on 12 April and ended on 30 May 1916.[3] The collaboration between Greek government and Allies increased drastically after the political changes. Greece entered the war on 30 June 1917 and the Greek Army represented an Allied force on Thessaloniki Front.

On 26 February 1916 General de Mondésir informed the Serbian Supreme Command about General Maurice Paul Emmanuel Sarrail demands concerning the number of commanding officers in the Serbian units on Thessaloniki Front. The commander of the Allied Eastern Army demanded one regiment commander, one battalion commander, and eight company commanders. In May 1916 Serbian Army was composed of 6,025 officers and 124,190 soldiers.[4] After the re-

---

[1] *Diplomatic Documents, 1913-1917, Issued by the Greek Government Concerning the Greco-Serbian Treaty of Alliance and the Germano-Bulgarian Invasion in Macedonia*, Part First Source: „The American Journal of International Law", Vol. 12, No. 2, Supplement: Official Documents (Apr., 1918), pp. 86-139.

[2] Efpraxia S. Paschalidou, *ibidem*, p. 134.

[3] Miladin Milošević, *Srbija i Grčka 1914-1918. Iz istorije diplomatskih odnosa*, Zaječar 1997, p. 205. Reports about first Serbia troops on Khalkidhiki: Military Archive Belgrade, Records 3, box 388, file 2, document 2/5.

[4] Dušan T. Bataković, *ibidem*, p. 33. On the basis on archival sources from Military Archive Belgrade we can see the number of soldiers on 31 July

organization, as well as a two month intensive training, by the beginning of August 1916, Serbian Army was deployed on the front line from Vardar River to Pelagonia Valley. Serbian troops joined the Entente forces. Serbian I Army was deployed on the right wing, III Army on left wing and II Army in the centre. Thessaloniki Front was formed in the period from early October to mid-November 1915, when about 65,000 French and 85,000 British troops were brought from Dardanelle to Thessaloniki. After three and a half months of heavy fighting, both sides were on 6 December 1916 crossed on the trench warfare that lasted until mid-September 1918.

In the summer of 1916, the Allies had successfully ended negotiations on the Romanian entry into the war, and to Allied Commands were given the task to prepare and start an offensive on Thessaloniki Front.[1] The offensive was to begin on 20 August and an important role was given to Serbian troops. However, the Central powers perceive suspicious Romanian attitude and also concentration of Entente forces on the Southern front. They decided to take the initiative and Bulgarian Army had begun furious offensive on 17 August. The plan was to penetrate Thessalonica Valley in the background of Serbian troops. The main attack was carried out on the Serbian III Army sector and the Army was forced to retreat.[2] Allied counterattack start on 12 September and the main attack were led by Serbian troops. After three days, Serbian I Army breakthrough the front near the village Gorničevo. The battle of Gorničevo (11 to 17 September) was the first Serbian victory. After a struggle against

1917: total number on Thessaloniki Front 128,941; on Corfu 3,928; in Africa 8,536; French and British soldiers in Serbian Army 1,970; Serbian Army total number 138,468.

[1] Petar Tomac, *Prvi svetski rat 1914-1918*, Beograd, 1973, pp. 406-408.

[2] *Ibidem*, pp. 392-405.

the Bulgarian III division, Serbian Drina Division finally broke the resistance and take control over a mountain Kajmakčalan (2,525m) on 30 September. The losses were huge on both sides. After the taking of Kajmakčalan Serbian troops entered again the part of the territory of its country and opened the way to Monastir (Bitola) area. Bulgarian Army withdrew and the first Serbian Army and French troops occupied the city of Bitola on 19 October 1916.

Conclusion

In October 1915, the Austro-Hungarian, German and Bulgarian armed forced attacked the Kingdom of Serbia. The Serbian Government, the members of the Parliament, the King Petar and the allied diplomatic representatives, accompanied by the Serbian Army, crossed to the Greek territory to seek refuge. In the situation when, amidst the occupation of entire Serbia, the Serbian king and all members of the government were forced to flee from their state, the Serbian Army had to adapt to the new conditions. Assisted by allies, the Serbian Army found shelter on the Greek island of Corfu, and then on the Khalkidhiki peninsula. During the period from January to March 1916 Allied governments made considerable efforts to evacuate and preserve the Serbian Army. Political circumstances, such as Greece neutrality and Romania entering the war, affected the events related to the Serbian army. Together with the Allied forces, Serbian soldiers participated in battles at the Thessaloniki Front. Until the end of the war, the Serbian Army did not have its own state, and was compelled to get into combat and organize the entire logistics on a foreign territory.

BORDERLINE – HUNGARIAN AND ROMANIAN MINORITIES AND THE FIRST WORLD WAR

György Berényi[1]

Motto:
From one man He created all the nations throughout the whole earth. He decided beforehand when they should rise and fall, and he determined their boundaries... (*Facts* 17:26, New Living Translation Bible)

Introduction

Behind all military actions taken, political aspirations, territorial achievements, and the reckoning of war stands the fact that the global event, known as the First World War, produced an irreversible transition from one side of history to the other; literally in all spheres of existence.

This one hundred years old universal borderline syndrome[2] also expands its effect among the people of the Carpathian region up to this day. The coexisting past and present of Hungarians and Romanians offer a perfect expose of "an emotionally

[1] PhD candidate, Doctoral School of History, 19th and 20th Century Eastern European History Studies Doctoral Programme, Eötvös Loránd University, Budapest (Hungary).

[2] „Borderline personality disorder (BPD), also known as an emotionally unstable personality disorder, is a long-term pattern of abnormal behaviour characterised by unstable relationships with other people, unstable sense of self, and unstable emotions. The behaviour typically begins by during early adulthood and occurs across a variety of situations." (https://en.wikipedia.org/wiki/Borderline_personality_disorder)

unstable disorder, of a long-term pattern of abnormal behaviour characterised by unstable relationships".

The ethnic conflicts between Hungarians and Romanians have lasted for decades and will continue as long as the infant political will is going to use as ammunition the different perceptions of the same historical events.

Modern national politics, most of the times, are shaped by short-term interests while the professedly eternal values of historical research are pushed back behind the bragging ornaments of myths.

Myths of imagined communities.[1]

Myths of ethnogenesis.

Myths of genocide, or just simple statistical juggling.[2]

Sometimes even the so-called academic talk is not more than the symposium of the eternal opposition. However, what we can see over and again at the core of the *common past* are the shared struggles, the almost miraculous coexistence and the deepest drivers and desires of a human soul that know no official borders.[3]

The personal story of the reader is mirrored in one's experience, temperament, education, and inspiration... So is mine.

The fact is that *there is no purely national history, and this couldn't be more truer in the case of the Romanians*, emphasised the great Romanian historian, Nicolae Iorga. Exactly the same thought is echoed by Dr Ambush Miskolczy: *We must remember that the history of a people, or of a region, is the story*

---

[1] Anderson Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, New Left Books, London, 1983.

[2] Ambrush Miskolczy, *A 18. századi erdélyi népességszámok értelmezéseinek historiográfiájából*. Múltunk 2013/1. Szám, Napvilág Kiadó.

[3] László Makkai: *Magyar-román közös múlt*, Héttorony Könyvkiadó, Budapest, 1989.

of coexistence with other people, and it is also coexistence with each people's own particular history. There is no national history that is not about the history of another nation as well.[1]

Three historical approaches

The prolonged and tragic event of the First World War was a game changer in the modern history of humanity as a whole. On maps, in the society and in the forms of governmental structure alike, new borderlines have been drawn.[2]

From a historical perspective, there are three main approaches to this segment of history that are somehow related to the times in which these were fashioned.[3]

According to the first interpretation (after the War), the First Word War stands as an independent historical entity; that is the closing theme of the so-called *long 19th century*. Between the two World Wars due to the lack of historical perspective, the research's focus was mainly on the political tendencies, social and economic movements of the 19th century, namely nationalism, imperialism and communism that led to the final outcome of the war.

Another periodisation based on the experience of the two world wars and the two decades in-between (the years of transition) constitutes an era that is separate from the pre-1914 and post-1945 period. In international specialised literature, these years are often known as the *second Thirty Years' War* (Raymond Aron, Winston Churchill), or simply "the era of violence" as about 80 million people died in wars, civil wars,

[1] Ambrush Miskolczy, *Romanians in Historic Hungary*, Boulder, 2008, x-xi.

[2] Béla Tomka (szerk.), *Az I. világháború következményei Magyarországon*, Országgyűlés Hivatala, 2015, pp. 7-24.

[3] Ludmilla Jordanova, *History in Practice*, Arnold, London, 2000, pp. 114-140.

the Nazi destruction camps, and in the Soviet GULAG system during this relatively short period of time.

Finally, the third concept (mainly dominant after the end of the cold war and the Soviet Union), the *short 20th century* looks at the First World War as the grand opening of a long lasting new season. This approach helps to understand the dynamics of the extended social, economic, and political movements; moreover, it highlights the basis of Europe's relative prevailing peace and development after the Second World War up to this day.

For today's Hungary and Romania, and for their fruitful future relationship, the embracement of this approach is particularly relevant.

Three ideologies

The years of pre-war era were the times when the development of modern ideological currents of mass politics in Western and Central Europe set off. The political, economic change, the accelerated urbanisation and social transformations walked hand in hand with the expansion of industrialisation and the awakening of the vast working class. As a result, the masses are no longer only occasionally violent demonstrators, but also constant, inevitable influencers of the main politics.[1] The three main movements of this era and region, namely nationalism, imperialism and communism, accumulating more and more the hidden potential of the masses meant an ever growing threat to the ruling elites and to the existing status quo.[2]

---

[1] James McMillan, *War*, in Donald Bloxham – Robert Gerwarth (eds.), *Political Violence in TwentiethCentury Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, pp. 40-86.

[2] William Mulligan, *The Origins of the First World War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, pp. 233-234.

The most significant factor that shaped the Hungarians and the Romanians attitude in this period, and fueled the forming national identity, and eventually states, was the nationalist, national chauvinist ideology. This current was the main driver and organising principle, especially in the ethnically mixed, heavily populated areas like Transylvania.

Based on the above, it's pretty obvious to understand the "why" and the "how", the reason and the means by which the imperialist political aspirations used the Danubian region's heavily populated, ethnically mixed people's nationalist struggles to achieve their own goals.

Finally, the communist manifesto or rather the Bolshevik turnover ought to be put on the list as the third main borderlines shaping force as Hungary being the second socialist state (the Hungarian Republic of Councils that ended due to the Romania's military intervention) around the world, following the Russian Revolution of 1917. In those countries where the authoritarian, monarchic establishment stood in the way of the emancipation, the industrial masses gradually continued to develop the evolution of the working-class movement, following the Leninien path.

Military, governmental and social borderlines

The FWW also brought forth great changes from a military perspective. Besides the high number of involved nations, states and capital, its significant escalation in violent military actions taken against civilians was immense. Needless to say, this war tried to mobilise the entire population and that is one of the reasons that often in the literature the expression of "total war" is used.[1]

---

[1] Ferenc Pollmann, *A hadviselés átalakulása az első világháborúban: haditechnika, stratégia és propaganda*, in: Béla Tomka (szerk.), *op. cit.*, pp. 45-54.

In terms of government structures, the borderlines of the region are as follows. Before the great war, Hungary was part of one of the great monarchs of that time, The Habsburg Monarchy. But after the war new forms of states have been established: The first Hungarian Republic, The Hungarian Republic of Councils, and the second Hungarian Republic.

In the same way, but with a different edge; the newly established, mainly ethnically homogeneous Romanian Kingdom, after the war became Europe's 8th greatest power, with a multiethnic, multicultural character.

Because this war was the people's war, in which the whole society played its role, females and peasants included, it formed one of the primary reason that the rate of those entitled to vote increased dramatically as a consequence afterwards. These wholesale transformation that took place during and as an outcome of the war, amongst many, established the feminine emancipation for the rest of the 20th century.[1]

Majority, minority, twofold minority

Things concluded to be true on the big scale are also relevant for smaller powers, micro communities, ethnic groups, and minorities. From the aftermath of the First Word War sprang forth the new world order with its branded borderlines. For ones, most of the Romanians, this new horizon was the dawn of a splendid new era. Whereas for the Hungarians, the chain of events that led to the Peace Treaty of Trianon was one of the gloomiest dusks of all.

Romania from an ethnically fairly homogenous state became a multi-cultural, multi-ethnic country with a vast Hunga-

[1] Zsombor Bódy, *Népesedés, életmód és a nők helyzetének változásai Magyarországon az I. világháború után*, in Béla Tomka (szerk.), *ibidem*, pp. 27-256.

rian minority and vice versa. From a multiethnic empire with a massive Romanian minority, the Hungarian Kingdom was converted into a small, nation-state.[1]

For the Romanian minority of the new Hungary, the change that took place after the war was devastating; it meant a 50-100 years push-back. The tiny Romanian minority which after the Trianon Peace Treaty remained between the new Hungarian borders, practically became weightless.[2]

These significant changes are the reason that the Hungarian and Romanian historical narratives concerning the First World War and the Versailles solution almost in all of its elements are different. One is the success of the "Great Romania" vision, while the other one is the tragedy of the Hungarian genius.

Although, the history of these two nations prior to 1914/16, for centuries was the account of a very sophisticated, intermingling relationship and of many faceted mutual agreements; after the First World War this became the parallel narrative of two nations, two states, that have tried to exist side by side, and from time to time against each other.

Transylvania's long nineteenth century

Romanians and Hungarians of Transylvania stepped on and walked along the road to national development almost simultaneously.[3]

The expansion of the Austrian military borders facilitated the acceleration of Romanian national development, which in

[1] Lászl Szarka, *Nemzetfejlődés és kisebbségpolitika Közép-Európa multietnikus államaiban: a Versailles-i békerendszer első évei*, in Béla, Tomka (szerk.), *ibidem*, pp. 283-310.

[2] Ambrus Miskolczy, *Románok a történeti Magyarországon*, Kisebbségkutatás könyvek, Lucidus, Budapest, 2005.

[3] Béla Borsi-Kálmán, *Megközelítések. Tanulmányok a magyar-román (román-magyar) kapcsolattörténetről és identitásról*, Kisebbségkutatás könyvek, Lucidus, Budapest, 2011.

turn allowed for increased efforts in obtaining a similar political status to that of the other privileged nations in Transylvania. Shortly after the founding of the Romanian border regiments, during the 1784 Horea insurrection, and again in 1848 when the Romanians affirmed their rights in front of the Hungarian government, the Transylvanian Romanians stood on the side of the House of Habsburg, from where they awaited their salvation.[1] The Diploma of 20 October 1860 was an act which restored the long awaited hope among Romanians as it recognised Transylvania's autonomy (again) and brought about the possibility for Romanians to participate in the governing bodies of Transylvania. In 1863 the newly convoked parliament would be "the first – and also the last – Transylvanian Landtag in which Romanians would be represented as a majority. As a consequence, Romanians were formally treated as equals among the other nations on the political scene. Until 1867 Saxons and Romanians opposed the Union of Transylvania with Hungary that was envisioned by the Hungarians.[2]

The 1867 Compromise, which in fact, confirm the annulment of the Transylvanian autonomy, opened a new chapter in the history of Transylvania. A period of economic and social boom followed, with real opportunities for every nationality of the Habsburg Monarchy.[3] These were supported through state measures such as the Industry Promotion Laws from 1881, 1888, 1890, 1899 and 1907, and through liberal measu-

[1] Bernath Mathias, *Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung*, Leiden, 1972.

[2] Bél Köpeczi, *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Akadémiai Kiadó, 1990, pp. 541-545.

[3] Ioan Bolovan, *Habitat şi evoluţie demografică*, in Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, András Magyari (Hg.), *Istoria Transilvaniei*, vol. III (de la 1711 până la 1918), Cluj-Napoca, 2008, pp. 494-501.

res, which brought cultural advances for the three nations of Transylvania. But alongside the good intention of modernisation, in reality, through a series of consecutive laws, an inflexible Magyarisation policy was also applied. The most important ones in this series were the Laws of Trefort (XVIII/1879 and XXX/1883), the Schooling Law XXV in 1891, and the Apponyi Law XXVII on 2 June 1907, which led to an increased role for the Hungarian language in the schools of the different Transylvanian nationalities.[1]

Although Romanians in Transylvania lived in a state that was part of a great European Power and as such, had economic prosperity that was far superior to that in the Romanian Kingdom, enjoyed the advantages of Law and Order and, most importantly, benefitted from a confessional school system that opened the doors of Universities such as those from Vienna, Graz and Budapest, the price that they had to pay for the economic and social advances was the recognition of the single Magyar Nation.[2]

In 1877-1878, Romanians from Transylvania showed solidarity towards Romania that had obtained, through war, its independence from Turkey. In 1881 the political leaders of the Romanians from Transylvania, Banat and Hungary succeeded in merging their political parties into the National Romanian Party (PNR). In spite of the long-lasting loyalty of the Transylvanian Romanians towards the Habsburgs, and the overall boom experienced, the previously explained legal situation did not satisfy them. In 1892 a delegation of 300 Romanian representatives handed over to Francis Joseph I, Emperor of

[1] Liviu Maior, *Dualismul austro-ungar*, in Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, András Magyari (Hg.), *op.cit.*, p. 431.

[2] Lucian Boia, *Romania – Borderland of Europe*, Reaktion Books, 2001, pp. 92-98.

Austria a Memorandum of the Romanians in Transylvania and Hungary. The Emperor, acting as the Hungarian King, passed the Memorandum on to the Hungarian government, which returned it unopened. The Emperor's approach to the matter, the condemnation and the ensuing arrest of the authors of the document led to a breach in the loyalty of Romanians from Transylvania towards the imperial house.

A difficult time followed for the Romanians in Transylvania. From one hand being torn between loyalty towards the dynasty since the Napoleonic Wars, through 1848 when the resistance by Romanians from Transylvania to the Hungarian revolutionary armed forces contributed significantly to the salvation of the monarchy, and the perspective of a national future on the other. This dilemma was on the table almost until the end of the War, when Romania became part of the winners.[1]

But here is another interesting thing to take into consideration. At the beginning of the 20th century, more than 5 million inhabitants lived in Transylvania. Of these, more than 2.8M were Romanians (53.7 percent), more 1.6M Hungarians (31.6 percent) and around 560 000 Germans (Transylvanian Saxons, 10.7 percent). In the last decades of the 19th-century from Hungary, approximately half a million and in the first half decade of the 20th century, a further 1.4 million people have emigrated. Nearly three-quarters of these were villagers, poor labourers, small farmers particularly non-Hungarians, understand Romanians.[2] This caused a significant change in Transylvania's demographics, which furthered more the uncertainty of the ever-changing borders of power.

---

[1] Bernath, Mathias, *Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung*, Leiden, 1972.

[2] Emil Palotás, *Kelet-Európa története a 20. század első felében*, Osiris Kiadó, 2003, p. 10.

Romania before the war

Throughout the 19th century, Romania's primarily objective in terms of modernisation was to get reconnected to the Western world's culture. Since Moldavia and Valachia, as vassal states of the Ottoman Empire gained its orientation from the Orient, Transilvania's westernised milieu developed under the Habsburgs – first as a Grand Duchy (1690-1691), and after 1867 by a constitution –, was a really engaging option. Not to mention the importance of allies facing the Russian expansion. So Romanian foreign affairs during the years of the second half of the 19th century had to deal with all the westernised Romanians living in Hungary, and the easternised ones from Bukovina and Bessarabia at the same time.

After the merging of the two principalities (Moldavia and Wallachia on 30 October 1883), Romania joined the Triple Alliance by means of a defensive agreement with Austria-Hungary. The alliance was renewed many times (in 1892, 1896, 1902, and), for the last time in 1913, with extended validity until 1920. This was not a wildly known piece of information hence the protocol, that the parliament did not ratify it was quite common in those uncertain times. Only the prime minister, the foreign minister in office, and the king was aware of it.[1]

The Balkan Wars (1912/13) brought a new orientation of Romania's foreign policy in the relationship with its ally. Not to mention the shift generated by the development of the nationalist consciousness of the Romanians in Transylvania, that somehow anticipated the near turnaround.

Shortly before the outbreak of war, the situation in Transylvania between the Romanians and the Hungarian government circles was tense. The Romanian population of Transylvania had

---

[1] Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria României. Compendiu,* Academia Română, Cluj, 2007, p. 516.

a long process of identity formation behind them, political maturity and a developed awareness of their own national rights.

Between 1914 and 1916

Needless to say, but the Romanian minority of Transylvania played a key role in the events of the year 1916.

While Carol I's main approach on the throne of Romania towards the international relations was pro-German, his successor Ferdinand I, the second King of Romania adopted a Francophile course in order to promote the unification of all Romanians.[1]

Although at the beginning of the war Romania declared its neutrality, it was suspected, that depending on the course of the war, at the right time, taking into consideration all the advantages and disadvantages this impartiality would change.

Between 1914 and 1916 both rival imperialist groups (the Central Powers and the Entente) made efforts to win Romania for their own goals. At the turn of 1915-1916, the Hungarian prime minister, Tisza Istvan began to clearly recognise the importance of ethnic nationalities and started a negotiation with them; especially with the Romanians of Transylvania. Romanian, Slovak and Serbian politicians who initially more instinctively than consciously opposed it, later became more ambitious. Tisza's attempt to reach an agreement with the Romanian leaders of Transylvania failed in 1916.[2]

Romania joining the war

At the outbreak of the First World War, the new Romanian Prime Minister, Ion C. Brătianu (1865-1927) was able to pre-

[1] Lucian Boia, *'Germanofilii' Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Bucharest, 2009.

[2] Gábor Vermes, *Tisza István*, Századvég, Budapest, 1994, pp. 170-189.

vent King Carol I and the conservative Germanophile politicians from engaging the country in the war alongside the Triple Alliance. Neither the representatives of the Entente nor those of the Triple Alliance succeeded in drawing Romania onto their side from the beginning. Romanian society was split in two – on one side the 'Germanophiles' led by P. P. Carp, who, based on the last century's experience feared an all mighty Russia and wanted to enter the war alongside the Triple Alliance, and on the other side, the Entente supporters gathered around the figure of I. C. Brătianu, who wanted to pursue the war against Austria-Hungary for the liberation of Transylvania.

Prime Minister Brătianu, who was also acting as Minister of Defense, exercised great precaution in the negotiations, as public opinion was hostile towards the Triple Alliance due to the Romanian question in Transylvania. However, he needed a political and military deal from the Entente Powers if Romania were to join the war on their side. On 3 August 1914, the Crown Council, against the will of the king and the conservative political figure P. P. Carp, decided on provisional neutrality for Romania.

The negotiations of the Romanian government with the Entente Powers were finalised with the Political and Military Convention of 17 August 1916 through which the Great Powers acknowledged Romania's right over the territories within the Austria-Hungarian Empire where Romanians were in majority.

Eventually, Romania joined the war in order to assert its claims over the territories in Hungary where the Romanian population was in majority. It was the end of a national project which successive Romanian governments had long worked for. Transylvania was, in this context, more important than Bessarabia.

The Transylvanian invasion's social effect

On 27 August, the First Romanian Army pushed forward across the Carpathian passes towards Southern Transylvania.

The Hungarian kingdom's civilian population experienced the war only in connection with the Romanian invasion. Due to the invasion of the Romanian army into Transylvania, thousands of Hungarian civilians fled to areas which were not threatened. This process, at the same time with the moving army, consumed the entire rail potential, and soon led to chaotic conditions. The roads were filled with hundreds of thousands of fleeing people and cattle. It was common for the fleeing people that during this time they suffered robbery attacks. But it certainly cannot be stated that such crimes could only be bound to the Romanian population. That's one of the main reason which after the return of the refugees, a small number of Hungarians (about 5 percent of the original population, those who did not flee) were suspected to be guilty of the same sin.

Here we must mention that according to sources the vast majority of the refugees were Hungarians, the local Romanians (for obvious reasons) did not try to escape from the intruders. No wonder the above-mentioned violations mainly affected in a negative direction the remaining trust and goodwill between Romanians and Hungarians.

The Romanian occupation not only caused a fracture in the life of the Hungarian-Romanian coexisting communities in Transylvania, but we can state that this was a turning point. During the brief occupation, many Romanians had openly shown their separatist tendencies. These people, mainly the intelligentsia circles, with the coming back of the "Hungarian world", alongside the retreating Romanian army left Transylvania. But the shadow of their action fell on the simple pea-

santry too. From this point onward, the Hungarians could not trust them anymore.

Romania's military intervention obviously did not attract sympathy among non-Romanians within Transylvania. The anti-Romanian mood among the Magyars and Saxons (Germans) was not only based on reservations from the past, but also on the condemnation of the 'defection' towards the former ally.[1]

In transition

As I mentioned before, in August 1916 Romania entered the war. Its armies moved deeply into Transylvania. But there was no Romanian uprising there, and even the spokesmen of the Romanian National Party expressed their loyalty to the Habsburg Monarchy. The Romanians in Hungary, just as other peoples of the Monarchy, made significant sacrifices in the past two years of war's hellish season. For them the new military situation, a war against their brothers was very painful, and it caused spiritual conflicts, although the Austro-Hungarian military leadership tried to send non-Romanian troops to the new front. This moral dilemma became part of many artistic expressions too, like Liviu Rembreanu's The Forest of the Hanged ("Pădurea Spânzuraților").

Within a short period of time, due to Mackensen and Falkenhayn great leadership the Royal Romanian Army was expelled from Transylvania and eventually with tremendous losses was forced to conclude a separate peace. On 7th May 1918, the Treaty of Bucharest was concluded at Buftea.[2]

[1] Szabolcs Nagy, *A román hadsereg 1916. évi erdélyi betörése* http://itthon.transindex.ro/?cikk=16670 (download: 27.08.2016).

[2] Lisa Mayerhofer, *Zwischen Freund und Feind – Deutsche Besatzung in Rumänien 1916–1918*, Munich, 2010.

In mid-October, Vaida-Voevod announced in the Hungarian Parliament that the Romanians want to exercise their right of self-determination. They formed national committees comparable to the Hungarian version and then organised national guards. On November 9, they called on the Hungarian government to hand over to them the eastern regions of the country.

Jászi negotiated with the leaders of the Romanian National Committee in Arad on November 13–14, 1918, as Hungarian minister of nationalities. He was expounding his federative plans about a "Switzerland on the Danube". Meanwhile, Iuliu Maniu arrived in Arad, and when he was asked about the Romanians' wishes, his answer was plain: "complete separation".

The Romanian leaders of Transylvania, even though the situation was tense maintained order, took harsh measures against the illegal land seizures of the peasant movement, above all to save their own properties. They were also aware of the importance of such behaviour before the victorious powers judged their case. At the same time, the Hungarian government had to struggle daily against the rising anarchy.

This weakness opened the door of opportunity before the Romanian National Committee, who on November 24 issued a circular for the local committees, in which it called on them to make sure that in most villages there will be "proclamations demanding unconditional unification with the Romanian Kingdom." This way, the demand of the Hungarian government for a plebiscite could be avoided. The public meeting was called at Gyulafehérvár [Alba Julia] for December 1, 1918. At the great national conclave in which, as tradition has it, 100000 people participated, they proclaimed the unification of the Romanians of Transylvania, the Banat, and Hungary with Romania proper.[1]

[1] Ambrush Miskolczy, *Romanians in Historic Hungary*, Boulder, 2008, pp. 135-136.

Romania's peculiar victory

On 10 November 1918, just one day before the German armistice and after all the other Central Powers had already capitulated, Romania re-entered the war. And as a result was able to be on the same side as the victorious Powers at the end of the war. This fact also later gave Romania the possibility of acting in favour of the Entente and contributing to the safeguarding of Europe against the Bolshevik advancement on the continent (1919).

Throughout 1918 Romania was able to annexe the provinces promised in the 1916 agreement: Bessarabia (April 1918), Bukovina (November 1918), Banat, Crişana, Maramureş and Transylvania (December 1918). The Romanians represented the majority of the population in these territories, with the exception of Bukovina. The unification with Romania, decided by means of national assemblies, congresses or parliamentary decrees, was preceded in all three cases by entering of Romanian troops.[1]

Once the unification was completed de facto, it needed to be recognised at international level. Through the agreement of August 1916, Romania was promised all these territories. The last-minute participation in the war, the great material losses and human sacrifice, and the will of the native Romanian population backed the historical and legal arguments that Romania brought forward during the Paris Peace Conference.

The Peace Treaty of Saint-Germain-en-Laye, on 10th December 1919, signed by Vaida-Voevod brought the international recognition of Bukovina as part of Romania. The Allies and Hungary signed the peace treaty in Trianon on 4 June 1920.

[1] Béla Köpeczi, *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Akadémiai Kiadó, 1990, pp. 656–658.

Transylvania, Banat, the Partium and Maramureş, a total of 102,200 square km and a population of 5.2M inhabitants (of these 1.7M being Hungarian and 560 000 Germans) became constitutionally integrated into the Romanian state.[1]

Romanian minority of Hungary

The total sum of Romanians in Hungary after the Treaty of Trianon strongly decreased; approx. 40 000 people remained. More Romanian objective researchers also acknowledged that the actual number of Romanians in Hungary was a bit higher, approx. 2-2.5- times higher but not eight times as some would suggest. These Romanians who were always part of historical Hungary actually possessed a dual identity, but without intellectuals, their power and position were very limited: the war's greater winners 'stepbrothers' stuck in their 'own' land as those who lost the most.

The distortion in the structure of the population in 1918 fell to such an extent that became impossible to continue the previous political and cultural life. With the withdrawal of Romanian troops, all the teachers and priests moved to Romania, only Dean Nicolae Roxin remained in Méhkerék, with only three priests of the Orthodox parish for 18 churches.

The conserving power of the Hungary's Romanian minority's dual identity, in spite of their beyond hope situation, is very well mirrored in the statistics of the last century. Changes in the number of Romanians living in the Hungarian State from 1880 to 1990 are as follows:

[1] Heppner Harald, Gräf Rudolf, *Romania*, in 1914-1918-online – *International Encyclopedia of the First World War*, ed. by Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson. Freie Universität Berlin, Berlin 2014-10-08. DOI: http://dx.doi.org/10.15463/ie1418.10375.

Year/Population/The proportion of the total population
1880/2. 403.041/17,5%
1890/2. 589. 066/17,1%
1900/2. 789. 559/16,6%
1910/2.948.186/16,1%
1920/23.695/0,3 %
1930/16. 221/0,2 %
1941/14.142/0,2 %*
** Without the North Transylvania*
1949/14.713/0,2 %
1960/15.787/0,2 %
1970/12.624/0,1 %
1980/10.141/0,1 %
1990/10.740/0,1 %

In 1900, in Békés County 6069 (2.1%) were Romanians. This figure is substantially equal to the population census of 1990.[1]

After the war nationalist self-help movement amongst the Romanians of Hungary was lacking due to the fact that till the '60-70s, most of the Romanians lived in essentially rural conditions.

For the Romanians who remained in Hungary, the favourable development experienced before the war was interrupted by the Treaty of Trianon. The Romanian population in Hungary was once again a decisive majority of the rural peasantry. Therefore, the period between the two world wars caused a fundamental economic and social decline for them.

It was only in 1960 that a greater social differentiation took place, compared to the total sum population, a noticeably high

[1] Lászlóné Csobai, *Bedő és Méhkerék román népessége az utóbbi két évtized történeti kutatásainak tükrében*, Békés Megyei Múzeumok Közleményei, 2006, pp. 28, 259-277.

percentage of Romanians went to secondary school and higher education. This greatly helped the Romanians active integration into the Hungarian society, but this has amplified the assimilation process. Essentially the same mechanisms came in motion, as in the earlier stages of history: the achievement of a higher social status was not in line with the preservation of identity.[1]

Conclusion

Before the First World War, the Kingdom of Romania extended to 138,000 square kilometres. After the annexation of all these provinces (Bessarabia, Bukovina, Banat, Crişana, Maramureş and Transylvania), Romania's land mass rose to 295,049 square kilometres, more than double of the former. This equally happened with respect to its population. In 1915, 7.5 million people lived in the entire kingdom, whereas in 1919 there were 15.5 million. By 1930, this figure increased to over 18 million making Romania the eighth largest country in Europe.

Romania faced the great challenge of making the country viable using solid economic and cultural development, adapting the administration, and eliminating regional particularities. They also needed to synchronise the economic and social differences among the provinces, and especially to abolish great social injustices through the integration of different population groups. These were not necessarily only the national minorities, but also Romanians of the old and new provinces who had been familiar with different political, social and cultural systems they did not necessarily want to abandon.[2]

---

[1] Kozma Mihály, Martyin Emília, Petrusán György, *A magyarországi románok*, Változó Világ 29. Press Publica, Budapest, 2000.

[2] Bogdan Murgescu, *România şi Europa. Acumularea decalajelor economice*, Polirom, Bucureşti, 2010, pp. 224–225.

For Hungary's Romanian minority, today's problems can essentially be traced back to the bitter fate of its separation from the national community of Transylvania, and after the war, from that of the Great Romania. The result was that a rural, micro-community was left without intelligentsia. The already existing dual identity of post-war Hungary's Romanian minority helped them to conserve their population, but that did not serve the purpose of social, economic and political development. With the greater differentiation and development of the second part of the century, the assimilation tendency excelled simultaneously.

ASPECTE POLITICO-DIPLOMATICE ALE RELAȚIILOR ROMÂNO-ITALIENE ÎN PERIOADA ADERĂRII ROMÂNIEI LA ANTANTA (1916)

Mihail Dobre[1]

Abstract: ***Political and diplomatic aspects of the Romanian-Italian relations when Romania joined the Entente alliance (1916)***

The article analyzes the way the Romanian-Italian relations developed during the first part of World War I, after Italy entered into the war in May 1915. It underlines the Romanian discontent for the failure of a simultaneous entry into the war of Italy and Romania in 1915, and at the same time it highlights the Italian interest for a subsequent speedy entry of Romania in the Entente structure (France, Britain, Russia, and Italy) and against the Central Powers (Germany and Austria-Hungary). The main part is dedicated to the role played by the Italian factor in reaching the political agreement for Romania's joining the Entente, with a special focus on the diplomatic demarches related to the very nature and form of that agreement, and to the content of Romania's war declaration in August 1916. The manner in which the Italian diplomacy reflected the international reactions to Romania's entry into the war was also addressed. The conclusion of this article specifies that the terms of Romania's 1916 treaty with Entente were pre-determined by the provisions stipulated in the treaty concluded by Italy with the same alliance in 1915, while the Italian action represented

[1] Lector univ. dr., Universitatea din București.

a source of inspiration for the way Romania promoted its own interests before it joined the Entente alliance.

Anii 1914-1916[1] au fost o perioadă de intense demersuri diplomatice ale autorităților române în vederea identificării celei mai potrivite modalități de satisfacere a intereselor naționale. Iar aceste interese erau concentrate asupra sintagmei care făcuse istorie după revoluțiile de la 1848, anume „independență–unitate”. La momentul începutului Primului Război Mondial, România era un stat independent, dar nu atinsese unitatea națională, atât timp cât importante teritorii locuite din vechime de poporul român se aflau în structura teritorială a imperiilor vecine. În același timp, pe măsura amplificării dimensiunilor și a prelungirii perioadei de desfășurare a războiului, era evident că finalul lui avea să producă mutații radicale în peisajul strategic și politico-teritorial al zonei în care se afla România. Intrarea în război era deci un dat esențial, o opțiune obligatorie pentru statul român. Trebuia decis de care parte, când și în ce condiții. Ceea ce guvernul condus de Ionel Brătianu a și făcut, dar după intense și îndelungi tratative și tergiversări. Și, în plus, într-un context intern în care în mediile politice și culturale din România nu se manifestau numai pentru curentul filo-antantist, ci exista și o importantă opțiune filo-germană[2].

[1] În acest text, folosim reperele cronologice specifice epocii și înscrise în documentele utilizate. Documentele române au, de regulă, ambele stiluri, iar documentele italiene sunt datate potrivit stilului nou, conform calendarului gregorian.

[2] O viziune de ansamblu asupra opțiunilor elitelor politice, culturale și intelectuale românești la acea dată, la Lucian Boia, *„Germanofilii”. Elita intelectuală românească în anii primului război mondial*, Humanitas, 2008, *passim*. Despre motivațiile celor două curente, la Florin Constantiniu, *Vae victis: o reevaluare a poziției lui P.P. Carp și C. Stere (1914-1916)*, în „Revista istorică”, tom IV, nr. 9-10, sept.-oct. 1993, p. 927-931.

Neutralitatea română și italiană – promisiunile unei cooperări

În perioada neutralității (1914-1916), una dintre dimensiunile definitorii ale diplomației românești a constat în strângerea relațiilor cu celălalt mare neutru european față de momentul de început al Primului Război Mondial, anume Italia. Cu acest stat România avea numeroase elemente de asemănare: ambele au fost aliate ale Germaniei și Austro-Ungariei în perioada antebelică; ambele au optat pentru neutralitate în 1914 folosind chiar prevederile tratatelor care le legau, este adevărat, în forme diferite, de Puterile Centrale; ambele au intrat în război de partea Antantei, dar în momente diferite și prin prevederi contractuale diferite; ambele au urmărit satisfacerea obiectivelor lor naționale specifice[1].

La început, relația a fost dominată de speranță și cooperare. Atât de împărtășită era dorința de colaborare, încât aceasta cuprindea nu numai relația firească între autoritățile centrale ale celor două țări, cu implicarea misiunilor diplomatice la Roma și, respectiv, la București, ci și aspirația nutrită de misiunile diplomatice din alte capitale. Așa se explică de ce ambasadorul italian la Petrograd, marchizul Andrea Carlotti, îi propunea ministrului român în capitala imperiului țarilor, Constantin Diamandy, realizarea unei cooperări directe, întrucât „era oportun ca Italia și România să mențină un contact permanent pentru stabilirea unei concordanțe de vederi". Carlotti opina că dincolo de „acordul dezirabil între Italia și România în scopul obținerii teritoriilor din Monarhie (austro-

[1] Rudolf Dinu, Ion Bulei (ed.), *La Romania nella Grande Guerra 1914-1918. Documenti diplomatici e militari italiani*, Editura Militară, București, 2006, p. 5. Vezi şi Raoul Gueze, *La partecipazione della Romania al primo conflitto mondiale*, în „Storia contemporanea. Rivista trimestrale di studi storici", VII, nr. 4, 1976, p. 439-457, și VIII, nr. 1, 1977, p. 35-54.

ungară – *n.n.*) care le revin", cooperarea trebuia să vizeze și „interesul comun de a împiedica reducerea Austro-Ungariei și ruperea totală a echilibrului prin slavism și crearea ducatelor Boemiei și Croației". În plus, Carlotti se referea și la „interesul de a îndigui slavismul balcanic prin contraponderea Greciei, României și Turciei", cu preponderența părții române. De aceea, Carlotti i-a cerut lui Diamandy „să sondeze guvernul român dacă nu era avantajos ca aceste discuții să aibă loc, începând de acum, aici, între noi doi"[1]. Prudent, ministrul român de externe Emanoil Porumbaru saluta această dorință, dar îl avertiza pe Diamandy că „puteți fi în legătură, cu titlu personal, cu ambasadorul Italiei referitor la situația politică a celor două țări. [...] Cât despre a discuta mai mult de atât, nu văd decât un singur inconvenient: acela de a avea aerul că treceți peste capul baronului Fasciotti, care are o misiune oficială din partea guvernului său și care nu mi-a făcut încă deschideri și declarații în sensul acelora ale colegului dumneavoastră"[2].

Totuși, o relație specială cu ministrul italian la București, baronul Carlo Fasciotti, avea să fie stabilită, dar nu de către Porumbaru, ci chiar de către prim-ministrul român, Ionel Brătianu. Mai mult încă, dând importanță specială Italiei, șeful guvernului român a privilegiat canalul de comunicare prin ministrul italian la București, chiar cu riscul „ținerii în umbră" a ministrului român la Roma, Dimitrie I. Ghica. De altfel, într-un moment de cumpănă în dialogul bilateral purtat prin Fasciotti, Brătianu avea să îi spună diplomatului italian că el „se afla la rândul său în nevoia de a-l pune la curent cu această

[1] *Arhiva MAE,* fond Primul Război Mondial, 71/1914 E2, partea a 2-a, vol. 32 (Telegrame Petrograd 1914), f. 183, telegrama nr. 1161 din 24 septembrie/7 octombrie 1914, Diamandy pentru Porumbaru.

[2] *Ibidem*, vol. 13 (Rapoarte Petrograd 1914), fila 224, telegrama nr. 28125 din 26 septembrie 1914, Porumbaru pentru Diamandy.

situație pe Ghica, întrucât până acum îl ținuse neinformat de toate acestea”[1].

Colaborarea româno-italiană în faza de început a războiului s-a concretizat în încheierea a două acorduri secrete, semnate în 10/23 septembrie 1914 și, respectiv, 24 ianuarie/6 februarie 1915, prin care cele două părți se angajau să se concerteze „în a lua aceeași atitudine pentru apărarea intereselor lor respective în acțiunea lor, pentru menținerea neutralității, ca și în eventualitatea unei medieri sau în cazul că nu va fi posibil să se păstreze neutralitatea ca urmare a faptului că interesele lor respective ar fi amenințate sau lezate”[2]. Cu toate acestea, încercarea guvernului român de a își sincroniza cu Italia demersurile de asociere la Antantă, cu scopul evident de a-și putea maximiza șansele recunoașterii intereselor sale naționale legitime, nu s-a putut concretiza în anul 1915. Italia a intrat singură în război pe baza tratatului încheiat cu Antanta la Londra, la 26 aprilie 1915 (stil nou), tratat în legătură cu care nu a informat partenerii români[3].

De fapt, aici apare un alt fapt demn de interes: apropierea româno-italiană nu a fost privită cu ochi buni de conducerea de la Petrograd, mai ales în condițiile în care unii oficiali ruși bănuiau existența unei politici ambivalente a Romei în ra-

[1] *I Documenti Diplomatici Italiani,* quinta serie: 1914-1918, volume III, Libreria dello Stato, Roma, 1985, doc. 444 (telegrama nr. 294/187) din 24 aprilie 1915, p. 351-352.

[2] Vezi articolul 3 al acordului din 10/23 septembrie 1914, în *Arhivele Naționale ale României* (în continuare, ANR), Fond Casa Regală, dosar nr. 61/1914, fila 1.

[3] Potrivit istoricului italian Francesco Guida, acordul din 10/23 septembrie 1914, reafirmat în 24 ianuarie/6 februarie 1915, „era destinat să nu fie respectat de Guvernul Salandra care a decis să se alieze cu Antanta în perfectă autonomie, adică fără avertizarea din timp a guvernului român”. Vezi F. Guida, *Romania,* Edizioni Unicopli, Milano, 2005, p. 28.

port cu participanții la războiul mondial, iar Rusia conducea, în numele Antantei, negocierile cu România. Față de această situație, prim-ministrul Ionel Brătianu îl asigura, la 27 ianuarie/9 februarie 1915, pe Stanislas Poklevski-Koziell, ministrul Rusiei la București, că „relațiile noastre amicale cu Italia, departe de a-l neliniști pe [Serghei] Sazonov (ministrul rus al afacerilor externe – *n.n.*), ar trebui să-i apară acestuia astfel precum ele sunt fondate pe aspirații naționale identice în detrimentul Austro-Ungariei. Este fals că Italia s-ar fi înțeles cu Germania, iar pregătirile sale au același ritm ca ale noastre; în aceste condiții, în loc să ne suspecteze, diplomația Triplei Antante ar face mai bine să nu neglijeze Italia, foarte dispusă a nu rămâne neutră până la sfârșit. Rolul Italiei este astăzi cu atât mai considerabil cu cât intrarea sa în joc nu lasă nicio îndoială, chiar și celor mai avizați, asupra rezultatului final”[1]. Partea rusă introducea, însă, o notă aparte atunci când își exprima „regretul că România și-a îndreptat privirile către Roma făcând într-o anumită măsură să depindă intrarea sa în acțiune de atitudinea Italiei”[2], ceea ce lăsa să se înțeleagă că România avea de pierdut de pe urma acelei cooperări. În același timp, este însă demn de relevat că atunci când partea română încerca să obțină de la Roma motivele pentru care guvernul italian nu o informase cu privire la negocierile pentru intrarea în război, iar guvernanții italieni se mențineau într-o atitudine reținută în această problemă[3], ambasadorul italian la Paris, Tomasso

---

[1] ANR, fond Casa Regală (oficiale), dosar nr. 17/1915, telegramă nr. 177 din 27 ianuarie/9 februarie 1915, trimisă de Ion I.C. Brătianu lui C. Diamandy.

[2] *Ibidem*, dosar nr. 22/1915, telegramă nr. 365 din 13/26 februarie 1915, trimisă de C. Diamandy lui E. Porumbaru.

[3] În cursul unei vizite la Roma, negociatorul militar al guvernului român, colonelul Rudeanu, remarca faptul că nici regele, nici Salandra, nici Sonnino „nu au furnizat o explicație clară” pentru atitudinea Romei în această problemă, în Arhiva MAE, fond Roma, vol. 40, telegrama nr. 748 din 12/25 mai 1915, Ghica pentru Brătianu (copie olografă).

Tittoni, îi dezvăluia omologului său român, Al. Lahovari, că „rușii s-au opus la informarea României cu privire la negocierile Italiei cu Tripla Înțelegere”[1].

Neutralitatea română în condițiile participării Italiei la război

Momentul intrării separate a Italiei în război a fost resimțit dureros la București, iar Ionel Brătianu nu a ascuns această stare de spirit în relația cu ministrul italian la București, baronul Fasciotti[2]. Mai important, însă, după intrarea Italiei în război, partea română a mizat fundamental pe relațiile pe care le construise cu Franța pentru a influența opțiunile politico-strategice ale Rusiei țariste, cu atât mai mult cu cât conducerea de la București nu se putuse pune de acord cu partea rusă în luna mai 1915 în ceea ce privește recunoașterea de către Antanta a obiectivelor sale teritoriale[3].

Faptul că Roma nu a mai jucat rolul pe care planificatorii politici de la București i-l acordaseră în primul an de neutralitate rezultă și din scăderea substanțială a conținutului dialogului politic purtat pe canale diplomatice între cele două părți[4]. O

[1] Biblioteca Națională, *Colecții speciale*, fondul Saint-Georges, arhiva N. Filodor, dosar 3382 (CCCXCVI/4), fila 15 (rezumat olograf).

[2] Brătianu îl considera pe ministrul italian la București vinovat direct de neinformarea corespunzătoare a Bucureștiului cu privire la negocierile Italiei cu Antanta, el exprimând chiar „regretul de a fi condus numai prin el negocierile cu Roma, căci fără aceasta astăzi ar fi figurat în telegramele pentru Roma ceea ce el i-a comunicat”, în ANR, Fond Casa Regală, dosar nr. 61/1914, convorbirea Brătianu–Fasciotti din 2/15 mai 1915.

[3] Vezi schimbul de note verbale dintre București și Petrograd din lunile mai–iunie 1915, în ANR, Fond Casa Regală, dosarele 24/1915, 25/1915 și 27/1915.

[4] La mijlocul anului 1916, ministrul român Ghica remarca faptul că „România a făcut obiectul unui nou interes al presei italiene, în corelație cu speranțele născute din succesele militare ale Rusiei în Bucovina”, cu

relansare a comunicării diplomatice urma să se producă numai la mijlocul anului 1916, în contextul finalizării negocierilor României cu Antanta pentru intrarea în război.

Cu toate acestea, Italia – în calitate de membru al, de acum, Cvadruplei Înțelegeri – a urmărit în continuare cu atenție pertractările diplomatice ale României și s-a implicat, uneori chiar la cel mai înalt nivel, în identificarea formulei care să facă posibilă „intrarea României în acțiune". Roma era interesată, evident, de promovarea propriilor interese, iar de la Paris, după intrarea Italiei în război, ambasadorul Tittoni nu ezita să arate că țara sa „dorește intervenția României în cel mult trei săptămâni, Italia fiind altminteri expusă"[1].

În perioada în care Italia a intrat în război de partea Antantei, dar și în timpul anului care s-a scurs până la decizia similară adoptată de România, guvernul de la București a fost obligat să manevreze între taberele aflate în conflict. Peste tot existau în mod firesc interese. Germania și Austro-Ungaria presau pentru împiedicarea apropierii României de Antanta și, concret, pentru obținerea acordului părții române în scopul realizării tranzitului de armament pentru aliatul lor, Turcia. La rândul lor, puterile Cvadruplei urmăreau orice mișcare a României care putea fi văzut ca însemnând o cedare în fața Puterilor Centrale și, totodată, cereau Bucureștiului să își grăbească intrarea în război, evident, de partea lor[2].

---

mențiunea că România era prezentată ca fiind dominată de „un puternic curent neutralist", sau chiar că este preocupată „să se îmbogățească prin exporturi profitabile către Viena", în Arhiva MAE, fond Roma, vol. 41, telegrama nr. 953 din 23 iunie/6 iulie 1916, Ghica pentru Porumbaru (copie olografă).

[1] Biblioteca Națională, *Colecții speciale*, fondul Saint-Georges, arhiva N. Filodor, dosar 3382 (CCCXCVI/4), fila 8 (rezumat olograf).

[2] Vezi pe larg în Constantin Kirițescu, *Preludiile diplomatice ale războiului de întregire*, vol. I-II, București, 1940.

Nu numai guvernul condus de Ionel Brătianu era supus presiunilor, dar și însăși casa regală română avea de făcut față unor situații similare, atât timp cât casele monarhice din Germania și Austro-Ungaria urmăreau cu mare suspiciune acțiunile sale[1]. În acest timp însă, regele Ferdinand încerca să construiască pe linie monarhică relații de perspectivă cu statele Cvadruplei, iar în acest cadru relația cu monarhia italiană a jucat un rol important. De altfel, în luna decembrie 1915, regele Ferdinand i se adresa regelui Victor Emanuel al III-lea al Italiei cu un mesaj explicit pentru orientarea politică a autorităților de la București: „Îți dai seama, cred, de starea de spirit a poporului meu în războiul actual. În România se petrece același fenomen care s-a petrecut în Italia acum cincizeci de ani, când sub domnia neuitatului tău bunic, în timpul războiului de independență, întreaga țară aspira la unitatea națională."[2] Reacția lui Victor Emanuel al III-lea a fost pe măsura așteptărilor omologului român[3].

Factorul italian și formula de intrare a României în război

Evoluțiile politice, militare și strategice din anul 1916 au adus solicitarea explicită a Antantei ca România să intre în

[1] Vezi în acest sens presiunile făcute de ministrul austro-ungar la București, Ottokar Czernin, în *Documents diplomatiques concernant les rapports entre l'Autriche-Hongrie et la Roumanie, 22 juillet 1914–27 août 1916,* Vienne, 1916, p. 20.

[2] ANIC, Fond Casa Regală, dosar nr. 31/1915.

[3] Suveranul italian arăta că „nimic nu ar fi mai prețios pentru el și pentru poporul italian decât o fraternitate de arme consacrată de sângele vărsat în război împotriva inamicului comun ereditar" și că „este dincolo de îndoială că vom asigura României, în cazul în care ea s-ar decide să intre în acțiune, tot ajutorul compatibil cu circumstanțele și cu necesitățile acțiunii noastre militare", în *I Documenti Diplomatici Italiani,* quinta serie: 1914-1918, volume V, Roma, 1988, doc. 182 (telegrama nr. 1835, Sonnino către Fasciotti) din 21 decembrie 1915, p. 153-154.

război „acum sau niciodată”[1]. În mod firesc, Italia s-a raliat pe deplin la pozițiile exprimate de partenerii din Antanta, dar s-a aflat, în esență, în umbra celorlalte puteri în negocierile cu România. De fapt, numeroase documente diplomatice susțin poziția secundară a Italiei în cadrul demersurilor Antantei de atragere a României în război. Nu este astfel de mirare că ministrul de externe Sidney Sonnino își informa misiunile diplomatice la 1 august 1916 că, „dat fiind interesul mare și urgent de a se încheia cu promptitudine acordul cu România, sunt dispus să accept orice text care să întrunească consensul celor trei aliați”[2].

În acel context, modelul italian avea să se găsească totuși pe lista priorităților autorităților de la București, cel puțin în legătură cu două teme, anume modul formal în care statul român urma să se asocieze la Antanta și, respectiv, problema declarației de război a României. În ceea ce privește prima temă, opțiunea asocierii României la Tratatul de la Londra din 1915 a figurat drept una dintre variantele de lucru. Conform ministrului italian la București, la 2 iulie 1916, Brătianu a cerut să i se comunice „în ce mod am aderat noi la Antanta. Insistând asupra acestei cereri, el a repetat că nu dorea să știe ce condiții au fost realizate, ci numai care este natura și forma aderării noastre și ce garanții specifice (dincolo de pactul de a nu încheia pace separată) au fost date pentru efectiva realizare a acelora dintre aspirațiile noastre care au fost acceptate de aliații noștri”[3]. Prima reacție a ministrului de externe Sonnino

[1] ANIC, Fond Casa Regală, dosar nr. 16/1916 (telegrama nr. 3253 din 18 iunie 1916 a generalului Alekseeff) și 17/1916 (rezumat al telegramei din 2 iulie 1916 a generalului Joffre pentru atasatul militar francez la București, de susținere a poziției Rusiei).

[2] În *I Documenti Diplomatici Italiani,* quinta serie: 1914-1918, volume VI, Roma, 1988, doc. 213 (telegrama nr. 1056 din 1 august 1916), p. 144.

[3] *Ibidem*, doc. 58 (telegrama nr. 1310/220 din 2 iulie 1916), p. 35.

a fost de a veni în întâmpinarea dorințelor părții române, astfel că își informa diplomații din statele Antantei și de la București că „nu am obiecții cu privire la aderarea României la Tratatul de la Londra. Vă autorizez să vă puneți de acord pentru aceasta cu colegii voștri și să acționați în conformitate cu instrucțiunile care asupra acestui punct o sa vă parvină de la respectivele guverne"[1]. Mai târziu, însă, Sonnino avea să își schimbe atitudinea, iar aceasta se întâmpla datorită intervenției ministrului rus de externe Sazonov, care, potrivit șefului de atunci al diplomației italiene, „nu crede că este de dorit ca România să se adauge celor cinci puteri deja angajate, considerând imprudent, după experiența din ultimul an, să subordoneze eventual încheierea păcii generale bunului plac al României". Drept urmare, Sonnino a decis modificarea instrucțiunilor pe acest subiect: „Am fost de acord cu Sazonov că ar fi de preferat ca România să nu participe la Tratatul de la Londra, punând-o prin aceasta pe aceeași poziție cu Belgia și cu Serbia; dar este bine ca încă de acum, pentru economia timpului, să fie prevăzut cazul în care Brătianu pune drept condiție absolută o astfel de participare și să se notifice în prealabil răspunsul final care să îi fie dat."[2] Cum era de așteptat, Brătianu nu a primit bine această poziție și nu a ezitat să îi reproșeze ministrului italian la București faptul că nu s-a bucurat de susținerea Romei în această problemă[3]. Italia însă s-a pliat, alături de Franța și Marea Britanie, la formula propusă de Rusia, care avea să ia forma convenției politice semnate la București în 4/17 august 1916.

În ceea ce privește cea de-a doua temă, respectiv problema declarației de război a României, aceasta a fost determinată de interesul prim-ministrului român ca declarația sa de război

[1] *Ibidem*, doc. 75 (telegrama nr. 908 din 6 iulie 1916), p. 46.
[2] *Ibidem*, doc. 92 (telegrama nr. 921 din 10 iulie 1916), p. 57-59.
[3] *Ibidem*, doc. 152 (telegrama nr. 1440/255 din 20 iulie 1916), p. 101.

să fie adresată numai Austro-Ungariei, iar nu și Germaniei și celorlalți aliați minori ai Puterilor Centrale. În esență, se repeta scenariul italian din 1915, când guvernul de la Roma a intrat în război numai cu Austro-Ungaria, dar nu și cu Germania. Totuși, dacă în Acordul de la Londra din 26 aprilie 1915 nu apărea nicio precizare cu privire la declarația de război a Italiei, în tratatul politic negociat de România cu Tripla Înțelegere, unul dintre punctele cerute de aliați a vizat tocmai această problemă. În fapt, aceasta a apărut după ce partea română acceptase asocierea la Antanta, iar cel care a pus-o pe agendă a fost ministrul rus de externe de la acel moment, Serghei Sazonov. Astfel, demnitarul rus cerea aliaților săi, la începutul lunii iulie 1916, să nu ducă tratative speciale cu Brătianu referitoare la intrarea României în război până nu se ajungea la un acord în interiorul Antantei cu privire la bazele unei înțelegeri cu România. Unul dintre punctele precizate de Sazonov a fost tocmai „obligația României de a declara război în mod simultan tuturor puterilor cu care aliații se aflau în război. În caz extrem, să se permită ca România să declare război Austro-Ungariei și Bulgariei, dar obligându-se să rupă toate relațiile diplomatice și economice cu alte puteri cu care aliații săi se aflau în război”[1]. Propunerea rusă avea să fie susținută de celelalte puteri din cadrul Antantei, dar motivul formulării ei ducea tocmai către modul în care Italia a intrat în război în 1915, atât timp cât ministrului francez de externe Aristide Briand îi era atribuită afirmația că României i se cerea insistent să declare război și Germaniei pentru ca „să nu se repete situația echivocă a Italiei”[2].

---

[1] *Ibidem*, doc. 92, p. 58.

[2] Punctul de vedere al lui Briand prezentat ambasadorului rus la Paris, Izvolsky, și comunicat de acesta ministrului rus la București, Poklevski-Koziell, în *ibidem*, doc. 129 (telegrama 1408/245 din 15 iulie 1916, Fasciotti pentru Sonnino), p. 88.

Față de această solicitare, Brătianu a avut o reacție fermă și repetată de respingere și de limitare a declarației de război la Austro-Ungaria, astfel încât în contraproiectul părții române de acord politic cu Antanta, înaintat ministrului rus Poklevski-Koziell la 12/25 iulie 1916, articolul 2 preciza că „România se angajează să declare război și să atace Austro-Ungaria cu toate forțele sale și în condițiile stipulate de Convenția militară aici anexată”[1]. În dialogul cu reprezentanții Antantei la București, Ionel Brătianu avea să explice că pentru România succesul era condiționat de depășirea rapidă a zonei muntoase în Transilvania și ajungerea în zona de șes maghiară și drept urmare „pentru ea este chestiune vitală să nu fie pe deplin angajată înspre Bulgaria”[2]. În final, Rusia a acceptat, sub presiunea aliaților, să fie inclusă în articolul 2 din tratatul politic al României numai declarația de război la adresa Austro-Ungariei, dar și obligația părții române de a rupe relațiile cu dușmanii aliaților săi[3].

Este interesant că în instrucțiunile transmise la 10 iulie 1916 (stil nou) misiunilor diplomatice la Londra, Paris, Petrograd și București după apariția propunerii lui Sazonov, ministrul de externe Sonnino a arătat că i-a comunicat demnitarului rus că în problema privind declarația de război a României nu avea nicio obiecție, dar că „a sugerat totuși oportunitatea, în a doua ipoteză, de a se adăuga Turcia la Austro-Ungaria și Bulgaria, date fiind multiplele contacte între România și Turcia pentru pozițiile lor respective la Marea Neagră”[4]. Ulterior, Son-

[1] *Ibidem*, doc. 188 (telegrama 1487/260 din 26 iulie 1916, Fasciotti pentru Sonnino), p. 125.

[2] *Ibidem*, doc. 151 (telegrama 1446/254 din 20 iulie 1916, Fasciotti pentru Sonnino), p. 100-101.

[3] *Ibidem,* doc. 252 (telegrama 1098 din 9 august 1916, Sonnino pentru Imperiali, Tittoni, Carlotti și Fasciotti), p. 171.

[4] *Ibidem*, doc. 92, p. 59.

nino s-a arătat mult mai apropiat de preocupările conducerii de la București, a înțeles argumentele lui Brătianu cu privire la pericolul unui atac din partea Bulgariei atunci când armata română se concentra asupra Austro-Ungariei și a susținut în dialogul cu Rusia că este important ca ofensiva armatei aliate de la Salonic să coincidă cu declarația de război a României la adresa Austro-Ungariei[1]. Nu este exclus ca atitudinea condescendentă a Italiei să fi fost legată și de creșterea nemulțumirilor în opinia publică din statele aliate cu privire la faptul că Italia era parte a Antantei, dar nu se afla în război cu Germania, iar legăturile economice cu aceasta nu încetaseră pe deplin[2]. Iar aceasta se întâmpla în condițiile în care raporturile diplomatice italo-germane încetaseră din luna mai 1915, iar Elveției i se încredințase întreținerea acestora. De altfel, la momentul în care România negocia aderarea la Antanta, Italia pregătea declarația de război la adresa Germaniei, aceasta din urmă fiind transmisă la Berlin – prin intermediul Elveției – în ziua de 28 august 1916[3], dar fără a produce emoții particulare în societatea italiană[4]. În mod simbolic, începerea stării de război între Italia și Germania coincidea cu momentul când România intra în războiul mondial.

---

[1] *Ibidem,* doc. 206 (telegrama 1053 din 31 iulie 1916, Sonnino pentru Imperiali, Tittoni, Carlotti și Fasciotti), p. 137-138.

[2] Trecută cu vederea de către aliați, problema absenței declarației de război din partea Italiei la adresa Germaniei a ajuns în atenția statelor Antantei datorită implicațiilor sale economice asupra capacității de război a Germaniei. Vezi *ibidem,* doc. 101 (telegrama nr. 1377/308 din 11 iulie 1916, Carlotti pentru Sonnino), p. 67, și doc. Nr. 114 (telegrama nr. 1361/235 din 12 iulie 1916, Imperiali pentru Sonnino), p. 77.

[3] *Ibidem,* doc. 327 (telegrama 1968 din 27 august 1916, Sonnino pentru Imperiali, Tittoni, Carlotti și Fasciotti), p. 217.

[4] Acesta era de fapt sentimentul general sesizat la Roma de ministrul român Ghica, în Arhiva MAE, fond Roma, vol. 41, telegrama nr. 1165 din 15/28 august 1916, Ghica pentru Porumbaru (copie olografă).

Diplomația italiană despre semnificația intrării României în război

Încheierea convențiilor politică și militară pentru intrarea României în război de partea Antantei a fost imediat salutată de autoritățile și opinia publică italiene, Ghica semnalând că „intervenția română este considerată drept una de cea mai mare importanță nu numai din punct de vedere militar, dar și din punct de vedere diplomatic, în ceea ce privește repercusiunile legate de Grecia și Orient în general”[1]. Mesaje de solidaritate au fost transmise inclusiv la nivelul cel mai înalt, regele Victor Emanuel al III-lea afirmând, într-o scrisoare adresată regelui Ferdinand, că „în timp ce cooperarea română îmi întărește încrederea în victoria comună definitivă, sunt sigur că fraternitatea de arme va consolida cu legături și mai puternice și durabile prietenia tradițională dintre cele două țări”[2].

Alăturarea României la Antanta a produs, așa cum era de așteptat, și ecouri în plan internațional, iar acest fapt nu avea cum să scape misiunilor diplomatice ale Italiei. Astfel, Legația Italiei la Atena informa la 31 august 1916 (stil nou) că intrarea României în război se afla în atenția opiniei publice din Grecia, că nu erau clare atitudinile regelui Constantin și ale guvernului elen cu privire la acest eveniment, dar că „ceea ce se poate afirma [...] este că acesta nu poate să treacă fără a avea multă importanță în linia de conduită pe care de acum înainte o va urma Grecia”[3]. Legația italiană în Norvegia informa în aceeași

---

[1] *Ibidem*, telegrama nr. 1168 din 16/29 august 1916, Ghica pentru Porumbaru (copie olografă).

[2] *I Documenti Diplomatici Italiani,* volume VI, doc. 291 (telegrama nr. 1158 din 19 august 1916), p. 196-197.

[3] *Arhiva MAE al Italiei*, Affari Politici 1891-1916, busta 167, Romania 1916, raportul „Ieșirea României din neutralitate”, nr. 2119/316 din 31 august 1916.

zi despre efectul intrării României în război asupra opiniei publice din acea țară, linia de atitudine formulată de presa norvegiană concordând asupra faptului că „România a făcut mare pas numai din rațiuni de conviețuire, iar aceasta este proba că victoria va fi a Aliaților”[1]. În același fel, legația italiană în Japonia relata la 2 septembrie 1916 (stil nou) că în presa japoneză intrarea în acțiune a României era calificată drept o „strălucită victorie diplomatică a aliaților” și că „România a ales momentul cel mai favorabil pentru intervenția sa”[2]. Pe de altă parte, este de semnalat că ambasada Italiei la Madrid nota la 1 septembrie 1916 (stil nou) diferența frapantă între modul în care presa și opinia publică spaniole s-au raportat la, pe de o parte, declarația de război a Italiei la adresa Germaniei (anunțată în aceeași perioadă cu începerea operațiunilor militare de către armata română) și, pe de altă parte, intrarea României în război. În timp ce prima „nu a produs multă impresie în Spania și a trecut practic fără comentarii de presă”, cea de a doua „a apărut pe neașteptate pentru marea majoritate a spaniolilor și impresia a fost crescută de surpriză”, cu efect particular asupra presei de orientare pro-germană[3].

În loc de concluzii

Din analiza documentelor epocii decurge o realitate evidentă, anume că termenii tratatului României cu Antanta au fost predeterminați de prevederile tratatului Italiei cu Antanta din 1915. Mai semnificativ încă, însăși declarația de război

[1] *Ibidem*, raportul „Intervenția României în război și opinia publică norvegiană”, nr. 913/299 din 31 august 1916.

[2] *Ibidem*, raportul „Articole din JIJI despre intrarea în acțiune a României”, nr. 45/249 din 2 septembrie 1916.

[3] *Ibidem*, raportul „Declarația de război a României”, nr. 912/259 din 1 septembrie 1916.

adresată de România Austro-Ungariei la 14/27 august 1916 cuprindea elemente care evidențiau faptul că acțiunea Italiei a inspirat modul în care partea română și-a promovat interesele: „Atunci când războiul actual a izbucnit, România, așa cum făcuse Italia, a declinat să se asocieze la declarația de război a Austro-Ungariei, despre care nu fusese prevenită de Cabinetul de la Viena. În primăvara anului 1915, Italia a declarat război Austro-Ungariei – Tripla Alianță nu mai exista. Rațiunile care determinaseră alăturarea României la acest sistem politic au dispărut în același timp."[1]

[1] ANR, Fond Casa Regală, dosar nr. 19/1916, Declarația de război împotriva Austro-Ungariei, 14/27 august 1916.

THE CZECHS PARTICIPATION IN THE FIGHTING IN DOBROGEA IN 1916 (WITHIN THE 1st SERBIAN VOLUNTEER DIVISION)

Petr Tolar[1]

It is necessary to introduce the organization that I was able to represent at the conference in the first place – The Association of Czechoslovak Legionnaires. This organization was founded in 1921 by Czechoslovak legionnaires the First World War veterans. Thanks to their struggle was formed the independent Czechoslovak state on October 28, 1918 – the Czechoslovak Republic – whose successor is Czech Republic.

The Czechoslovak army – the Czechoslovak Legion was actually founded even before the independent republic. There were 9,000 Czechoslovak Legionnaires in France, 19,000 in Italy, and even 70,000 in Russia. But there were more volunteers who wanted to oppose the Austro-Hungarian Empire and liberate the Slavic people from the yoke. Besides the volunteers in the armies of the United States, the United Kingdom and Canada there was also about 1,400 Czech volunteers involved in the army of The Serbian Kingdom.[2]

Although the service of Czech volunteers in the Serbian army is less known, it still is an important chapter of the history of the Czechoslovak resistance during WWI. Yet standing

---

[1] Lecturer coordinator Československá obec legionářská (Czechoslovak Legionary Community), Prague (Czech Republic). The author thanks to Marcela Ludvíková for help with editing the English text.

[2] Milan Mojžíš (ed.), *Československé legie 1914-1920* (Czechoslovak Legions 1914-1920), Prague, 2016, p. 449.

outside the interest of Czech historians and researchers. It's the several influence of Czechoslovak community of historians during the communist regime era, which favored the history of Second World War (with heroization of communist resistance against nacism) and the history of First World War was forgotten. Today the theme suffers from the lack of sufficient resource base in Czech archives.[1] There are mostly the archived materials created after the First World War. Only translations of primary sources of Serbian, Romanian, Russian and French origin are available. These primary sources (Serbian, Romanian, Russian and French) are dedicated to the Serbian military units in general and do not mention the Czechs. Research in foreign archives is still not used so much for the main reasons: the first are financial requirements for studying in foreign archives and the second is the language barrier.

Therefore the base of my research were secondary sources – memoirs and historical studies made by direct participants in the interwar period. However, it's not much. These are the different formats. Some authors projected their war experiences in novels,[2] others in historical studies[3]. Any collective monography has been published yet on the topic of Czech volunteers in Dobrogea.

The important chapter of the Czechoslovak resistance during First World War is no doubt the participation of Cze-

[1] This is primarily the Military Historical Archive Prague (*VHA – Vojenský historický archiv Praha*), Military Historical Institute Prague (*VHÚ – Vojenský historický ústav Praha*), Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires (*Archiv Československé obce legionářské*) and private archives.

[2] František Voců, *Naši v Dobrudži* (Ours in Dobrogea), Prague, 1922.

[3] Rudolf Hradský-Hoffmann, *Historie československých dobrovolců v srbské armádě za světové války 1914-1918* (History of Czechoslovak Volunteers in the Serbian Army during the World War 1914-1918), Prague, 1971.

ch volunteers during the fighting on the Dobrogea front in the fall of 1916. Several hundred of Czech volunteers (around 600) gained their first combat experience in the 1st Serbian Volunteer Division, later during their service they applied for the Czechoslovak legions and later even for the Czechoslovak army.

At the time of forming the 1st Serbian Volunteer Division in *Odessa* significant portion of those who applied were volunteers of Czech origin. They were former soldiers of the Austro-Hungarian army who were captured on the Eastern Front. They decided to re-join the war on the Allied side, to contribute to the defeat of Austria-Hungary and Germany and to the creation of the independent Czechoslovak state.[1] Thanks to their experience and education Czech officers could quickly reach officer ranks in the Serbian division. Many Czech officers became commanders of Serb infantry platoons and machine-gun sections. When the 1st Serbian Volunteer Division went to the front in Dobrogea at the end of August 1916 there was almost 600 Czechs among its 18,000 members, 128 of them were officers.[2]

Let me mention at this point that it is much easier to find information about Czech officers in the Serbian division than enlisted men.

After transport on the Danube[3], landing in the port of Cernavodă and concentration in Medgidia, the Division went to

[1] František Kryštof, *Legie ze Srbska* (Legion from Serbia), Olomouc, 1926.

[2] Petr Tolar, *Sté výročí bojů v Dobrudži* (Centenary of Fighting in Dobrogea), *Legionářský směr* (Legionary Direction), 3 (2016), p. 20.

[3] Transport main forces of the 1st Serbian Volunteer Division conducted from 1st to 4th September 1916, shortly after the Romanian Kingdom entered the war.

the south toward the town of Dobrich. The very first fight of the 1st Serbian Volunteer Division against Bulgarians in Dobrogea at Kuru-Nasredin (today Pădureni) brought the first victims among the Czech volunteers.[1] The Second Lieutenant Jaroslav Řehák,[2] a member of the 1st Infantry Regiment was killed in the fight and Czech Captain Otakar Libus[3] from the 4th Infantry Regiment was wounded. Unfortunately, we can mostly identify officers unlike the other fallen Czech volunteers (non-commissioned officers and enlisted men) from the 1st Serbian Volunteer Division.

In mid-September the 1st Serbian Volunteer Division was ordered to take up positions on the line Cocargea-Cobadin. One of the bloodiest battles of the Dobrogea campaign took place in the village Cocargea (today Pietreni) on September 19, 1916.

The 2nd Infantry Regiment supported by the 1st Infantry Regiment on the left side (east of the village) and by the 4th Infantry Regiment and by the 9th Infantry Division of Romanian units on the right side (west of the village) faced the Bulgarians. The fight went to the attack on bayonets. Fighting man against man, with knives and fists. The fighting lasted until midnight. Both sides had many wounded and dead. Second Lieutenants

---

[1] Jiří Čermák, *Naši v srbské armádě* (Ours in Serbian Army), Prague, 1924, p. 24.

[2] Jaroslav Řehák, born on May 12 1895 in Zbyslav, Bohemia. In civilian life bank clerk. He joined the Serbian army in Odessa on May 1916. A member of the 1st regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Killed during the fighting at Kuru-Nasredin (Pădureni) on September 7, 1916. He was the first Czech soldier of 1st Serbian Volunteer Division fallen in Dobrogea.

[3] Otakar Libus, born on August 8 1893 in Běrunice, Bohemia. In civilian life lawer. He joined the Serbian army in Odessa on May 1916. A member of the 4th regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Wounded during the fighting at Kuru-Nasredin (Pădureni) on September 7, 1916.

Otakar Müllner,[1] Josef Novotný,[2] František Šponar,[3] Josef Varta,[4] František Zeis[5] and Václav Ždimera[6] were killed. Besides these officers we also know names of these fallen soldiers: Stanislav Grégr,[7] Antonín Hájek (bugler),[8] František Sysel[9] or corporal Čeněk Salavec.[10]

---

[1] Otakar Müllner, born on January 31, 1895 in Prague, Bohemia. Before the war he was a student. He joined the Serbian army in Odessa in March 1916. A member of the 2nd regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Killed during the fighting at Cocargea (Pietreni) on September 19, 1916. Some sources indicate his name in the form "Mildner".

[2] Josef Novotný, born on September 22, 1894 in Kostelní Lhota, Bohemia. Before the war he was a student. He joined the Serbian army in Odessa in July 1916. A member of the 1st regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Killed during the fighting at Cocargea (Pietreni) on September 19, 1916.

[3] František Šponar, born on February 13, 1891 in Říčky (part of the village Orlické Podhůří), Bohemia. He joined the Serbian army in Odessa in February 1916. A member of the 1st regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Killed during the fighting at Cocargea (Pietreni) on September 19, 1916.

[4] Josef Varta, born on March 28, 1892 in Vyškov, Moravia. In civilian life clerk. He joined the Serbian army in Odessa in May 1916. A member of the 2nd regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Killed during the fighting at Cocargea (Pietreni) on September 19, 1916.

[5] František Zeis, born on November 11, 1889 in Pelhřimov, Moravia. Before the war he was a student. He joined the serbian army in Odessa on May 1916. A member of the 1st regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Killed during the fighting at Cocargea (Pietreni) on September 19, 1916.

[6] Václav Ždimera, born on January 18, 1892 in Prague, Bohemia. Before the war he was a student of philosophy. He joined the Serbian army in Odessa in April 1916. A member of the 3rd regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Killed during the fighting at Cocargea (Pietreni) on September 19, 1916. On September 23 he was buried in the village of Mahmut-Cujus (Izvoru Mare). At his funeral chanted other Czech officers song *Kde domov můj* (today Czech national anthem).

[7] Rudolf Hradský-Hoffmann, *op.cit.*, p. 44.

[8] *Ibidem.*

[9] *Ibidem.*

[10] *Ibidem.*

The 1st Serbian Volunteer Division retreated from Cocargea to the nearby village of Mahmut Kujus (today Izvoru Mare) out of the frontline. There was over 20 new officers of Czech origin among the reinforcements that arrived from Reserve Battalion from Odessa. At the same time the funeral of fallen from the previous battle including the Czech volunteer Václav Ždimera was hold. You can often find the reminiscence on the funeral of a young Second Lieutenant in memoirs of Czech volunteers who fought in the Cocargea. Jiří Čermák[1] mentioned the funeral in his book "Loyalty for Loyalty": "At home, they have no idea – and when they will know? It's possible to send home to Bohemia, enslaved Austria, the message that their dear fell as a hero in the holy struggle for the freedom of enslaved people, for a better future of our nation? That he is the one of those who sealed the idea of Slavic mutual blood?"[2]

The 1st Serbian Volunteer Division was issued the order to get back to the frontline on October 1, 1916. The soldiers marched to the village Amzacea. North of the Amzacea, at the village of Endže-Mahala (today Mereni), Serbian volunteers dug their trenches and waited for the enemy. The task for the 1st Serbian Volunteer Division was to ocuppy the village Amzacea. The Serbian division stand against the 25th Division of the Turkish soldiers, reinforced by soldiers of the 1st Brigade of the Bulgarian 3rd Army.

On October 6, 1916 the Bulgarian and Turkish forces attacked. The main blow was directed at the town Topraisar, on

---

[1] Jiří Čermák, born on January 12, 1884 in Prague, Bohemia. In civilian life university lecturer. He joined the Serbian army in Odessa on January 1916. Commander of machine gun section the III. Battalion of the 4th Regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Later one of Czechoslovak legionaries. In 1921 he published his memories of fighting in Dobrogea in the book called Loyalty for loyalty.

[2] Jiří Čermák, *Věrnost za věrnost* (Loyalty for Loyalty), Prague, 1921, p. 32.

the left flank of the 2nd Regiment of the 1st Serbian Volunteer Division ant the neighboring Romanians, who were dug before Topraisar. Massive artillery fire was directed toward Topraisar and Romanian lines were broken at 3 pm. Soldiers of the 2nd Regiment of the Serbian division were uncovered on the left side. In this situation it was impossible to defend the line, so the Serbs gradually retreated. Second Lieutenant Emanuel Moravec was wounded in the battle of Amzacea.[1]

After an unsuccessful attempt to occupy Amzacea the Serbian division remained in trenches near the village of Endže-Mahala (today Mereni). The troops of XLVII. Russian Expedition Corps including 1st Serbian Volunteer Division began to retreat before the combined attack of Bulgarian, Turkish and German troops on October 19, 1916. During the retreat the Russia artillery battery got into enemy encirclement. The battery saved the Serbian company under the command of Czech Second Lieutenant Václav Kopal,[2] later General of the Czechoslovak army.

The escape route of the 1st Serbian Volunteer Division led northwards. The purpose was to cross the river Danube in the territory of Czarist Russia. Some of the separated units crossed

---

[1] Emanuel Moravec, born on April 17, 1893 in Prague, Bohemia. In civilian life mechanic. He joined the Serbian army in Odessa in May 1916. Commander of one of the machine gun sections of the 1st Serbian Volunteer Division. Wounded during the fighting at Amzacea on October 6, 1916. Later one of Czechoslovak legionaries. After the war an officer of Czechoslovak army. During Second World War he was the most famous collaborator with the Nazis. He shot himself at the end of the Second World War.

[2] Václav Kopal, born on September 19, 1882 in Radkov, Moravia. In civilian life professor. He joined the Serbian army in Odessa in November 1915. A member of the 4th Regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. During the retreat fights he rescued Russian battery. Later one of Czechoslovak legionaries. After the war an officer of Czechoslovak army.

the river Danube over a pontoon bridge at the town Braila, such as a Second Lieutenant Bedřich Opletal M.D.[1] and his friend Captain Radola Gajda,[2] later famous legionary General who served in the 1st Serbian Volunteer Division as a physician, even though he had no actual medical education.

Most of the division crossed the river nearby Isaccea. The hardship of the failed Dobrogea mission came to its end in Russia. The 1st Serbian Volunteer Division was reorganized to be sent to Greece to so-called Salonica Front, where the main part of the Serbian army fought. By that time almost all Czech volunteers left the 1st Serbian division, however, they usually enlisted to the Czechoslovak legion in Russia, France or Italy.[3]

Although the Serbian division excelled in fights they also suffered heavy loss of lives. The credit for the success of the Serbian division should be attributed to the few Czechs as well. The division lost nearly 60% of soldiers. 10 of the more than 40 fallen officers were Czechs. Cca 50 additional fallen enlisted men was Czech nationality. 80 Czechs were awarded for their service in 1st Serbian Volunteer Division.[4]

The order issued by the commander of the 1st Serbian Volunteer Division Colonel Stevan Hadzić in December 1916 tes-

---

[1] Bedřich Opletal, born on July 14, 1891 in Studenec, Moravia. Before the war he was a medical student. He joined the Serbian army in Odessa in August 1915. A member of field hospital the 3rd Regiment of the 1st Serbian Volunteer Division.

[2] Rudolf Geidl alias Radola Gajda, born on February 14, 1892 in Kotor, Montenegro. In civilian life chemist. He joined the Serbian army in Odessa in March 1916. A member of field hospital the 3rd Regiment of the 1st Serbian Volunteer Division. Later one of Czechoslovak legionaries. Promoted to General. After the war an officer of Czechoslovak army. Front leader the Czech fascists.

[3] Rudolf Hradský-Hoffmann, *op.cit.*, p. 58.

[4] Petr Tolar, *op.cit.*, p. 23.

tifies how was the participation of Czech volunteers to fight in Dobrogea valued by Serbian commanders themselves:

Order No. 244
of the commander of the 1st Serbian Volunteer Division from December 28, 1916

By order of the commander of the Serbian Volunteer Corps No. 53 and regulation No. 383 from the division leaves a number of Czech officers and enlisted men, and going into the Czechoslovak Brigade (in France) at their own request.

All officers and privates voluntarily entered the 1st Serbian Volunteer Division during last summer and fought bravely in Dobrogea spilling their blood for our common Slavic interest.

During their departure from Division I express to them my thanks for their combat service and wish them luck in the Czechoslovak army for our ultimate victory over our common enemy.

(signed) commander Colonel
Stevan Hadzić[1]

The service within the 1st Serbian Volunteer Division in Dobrogea was great war-experience for Czech officers. Many of them gained high military ranks (including general) and functions in the period between the two world wars. Most of them joined the anti-Nazi resistance at home and abroad during the Second World War.[2]

The research about the participation of Czech volunteers in Dobrogea can't be considered final. It has many perspecti-

[1] Jiří Čermák, *Věrnost…*, p. 62.

[2] Jiří Filip, *Stručné dějiny Československé obce legionářské* (Brief History of The Association of Czechoslovak Legionnaires), Praha, 2015, p. 38.

ves. (For example, I'm trying to create a list of names of Czech volunteers.)[1] It is an open field of Czech historiography. The positive is that the Czech public is interested in this research.[2]

Czech volunteers in Odessa. They wore the same uniform as the Serbs – Russian uniform for enlisted men, Serbian uniform for officers. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Members of the 1st Serbian Volunteer Division near the town of Medgidia. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

[1] Author's Archive.

[2] Petr Tolar, *Naši v Dobrudži – Po sto letech* (Our in Dobrogea – After a Hundered Years), *Legionářský směr* (Legionary Direction), 3 (2016), p. 26-29.

Second Lieutenant Jaroslav Řehák, 1st Infantry Regiment, the first Czech soldier of 1st Serbian Volunteer Division fallen in Dobrogea.
(*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Second Lieutenant Josef Varta, 2nd Infantry Regiment, fallen during the battle at Cocargea on September 19, 1916.
(*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Battlefield Cocargea (today Pietreni), Constanța district.
(*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Second Lieutenant František Zeis, 1st Infantry Regiment, fallen during the battle at Cocargea on September 19, 1916. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Second Lieutenant Václav Ždimera, 3rd Infantry Regiment, fallen during the battle at Cocargea on September 19, 1916. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Funeral of Second Lieutenant Václav Ždimera, fallen during the battle at Cocargea in Izvoru Mare. In the middle, Captain Radola Gajda, later famous General of Czechoslovak Legions. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Serbian troops in the battle of Amzacea. One of these men is Czech volunteer Jiří Čermák. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Second Lieutenant Jiří Čermák, 4th Infantry Regiment, published his memories on fighting in Dobrogea in the book "Loyalty for loyalty" in 1921. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Second Lieutenant Emanuel Moravec, commander of one of the machine gun sections of the 1st Serbian Volunteer Division. During Second World War he was the most famous collaborator with the Nazis. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Captain Radola Gajda, 3rd Infantry Regiment, an officer of Czechoslovak army after First World War and front leader of the Czech fascists. (*Source:* Archive of The Association of Czechoslovak Legionnaires)

Battlefield map of Dobrogea.
(*Source:* Author's Archive)

The unveiling ceremonial of The Memorial of Fallen Members of the 1st Serbian Volunteer Division in Medgidia, Constanța district, in 1926.
(*Source:* Military Historical Archive Prague)

BUKOVYNA ROMANIANS AND POWER DURING WORLD WAR I

Ass. Prof. Ihor Piddubnyi[1]

For the population of Bukovyna the Great War became a reality from the first days. Quick transition from peace to war was accompanied by a change in the behavior of the government concerning population. So, with the outbreak of World War I the population of Crownland Bukovyna became a kind of hostage of events. The warfare and government activities further determined the population's attitude to power, including the occupation regime.

After the failure and losses of the Austrian army and its retreat westward the Russians occupied on September 2, 1914 the city and organized its administration. A new administration was appointed after the arrest of burgomaster Solomon Weiselberger and other prominent citizens of Chernivtsi. Thus, according to the order of new Chernivtsi region Governor Serghei Yevreinov and his aide Alexis Gerovskyi prompt the Chernivtsi City Council was dissolved and Temistocle Bocancea was appointed burgomaster, and Dr. Hacman, T. von Onciul, and Dr. Scalat were appointed his deputies. Later, S. Yevreinov in his report of 1915 explained his steps having said that the Jews had great influence on the city management and that was the reason of arrests and T. Bocancea appointment burgomaster. S. Yevreinov also mentioned in his report that

[1] Department of Modern and Contemporary History "Yurii Fedkovych" Chernivtsi National University (Ukraine).

he recommended T. Bocancea as an energetic leader in town management and loyal to Russia person who had left Bukovyna twice evacuating with Russian troops. The Governor also dissolved the Jewish police and attracted local Christian people to help the guard. Records management in the city council was allowed in Romanian and prohibited in German and Ukrainian. Alexandra Bakhturina considers that appointing the person of Romanian origin to the post of burgomaster was not accidental because the issue of Romania's entry into war was still open and the appointment showed "friendly feeling of the tsarist government towards Romania", and it was one of the reasons to attract Romania to the Russia's side in exchange for Bukovyna[1].

The retreat of the Russian troops from Chernivtsi in October 1914 caused evacuation of the civil administration representatives too. But mayor T. Bocancea left for Romania. The representatives of the Austrian administration in Bukovyna accused him of being a communicant of Ion I.C. Brătianu. And after the Russians had entered the city for the second time (November 27, 1914) T. Bocancea returned to his office again. However, he took over the city from a temporary magistrate only on December 15, 1914. That period was considered by Yulius Weber as a rather weak position of T. Bocancea. His loyal activity was awarded the Order of St. Anna that was given by Earl H. Bobrynskyy[2].

---

[1] Yulius Weber, *Rosiiska okupatsiya Chernivtsi*, Upor., per. z nim. Serghii Osachuk, afterword Volodimir Zapolovskii, Chernivtsi, 2016, S. 54; *Chernivtsi: istoriya ta suchasnisti*, Za zag. red. Vasyl Botushanskii, Chernivtsi, 2009, S. 150; Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, Codrul Cosminului, Cernăuți, 1930, p. 20; Alexandra Bahturina, *Okrainy rossiiskoi imperii: gosudarstvennoe upravlenie i natsionalnaya politika v gody Pervoi mirovoi voiny (1914–1917)*, Moskva, 2004, S. 156.

[2] Teodor Bălan, *op.cit.*, pp. 20, 24; Olexander Dobrjanskii, Volodimir Staryk, *Bajaiemo do Ukrainy!*, Odesa, 2008, S. 66-71; 582-583; idem, *Zmagan-*

It is worth mentioning that when the Austrians returned control over the city in October, Prime Minister of Romania Ion I.C. Brătianu made statements that the recovery of the Austrian authorities in the region might initiate criminal cases against Romanians and he also accused the Austrian army of crimes against the Romanian population. The objections against the possibility of such actions were made in response, although in November 1914 350 people were arrested in Chernivtsi, and most of them were detained for theft and only a few on suspicion of espionage. Removal of Orthodox priests from the land was made on the basis of allegations about Russophilism, although in some cases they were exaggerated[1].

In conditions of the second Russian invasion in November, 1914, a set of issues related to moving availability of the people of Bukovyna arose, as well as the problem of supplying them with foodstuff. That is why the Russian occupation authorities decided to use neutral Romania. In particular, in January 1915 Governor S. Yevreinov requested Military Governor-General to arrange discussions with the Romanian government on the issue of people passing through the border from Romania to Bukovyna using only Mamornița checkpoint and the respective order was given to Russian envoy to Romania[2]. In

---

nya za ukrainsku derjavnist na Bukovyni (1914-1921), Dokumenty i materialy, Chernivtsi, 2009, S. 24-25; Kratkii otchet po upravleniu Chernovetskoi Guberniei za period vremeni s 1 sentyabrya po 7 oktyabrya 1914 g. i s 17 noyabrya 1914 g. po 1 fevralya 1915 g. b. Chernovetskago gubernatora kamer-yunkera Dvora Ego Imperatoskogo Velichestva Evreinova, Kiev, 1915, S. 2, 3; *Bukovina v roky Pershoi svitovoi viiny 1914-1918 rr. Documenty*, Upor., peredm., per. V.M. Botushanskii, Chernivtsi: Technodruck, 2014, S. 57-58; Yulius Weber, *Rosiiska okupatsiya Chernivtsiv*, Upor., per. z nim. Serghii Osachuk, pislyamova Volodimir Zapolovskii, Chernivtsi, 2016, S. 72, 81-82, 98, 100.

[1] *Bukovina v roky Pershoi svitovoi viiny 1914-1918...*, S. 50-52, 66.

[2] State Archive of Chernivtsi Region, Fund 283, Chernivtsi Governer Office, Inventory 1, File 23, Sheet 1, 2.

January 1915 the threatening situation with food supply for the people of Southern Bukovyna occurred, and the people of Suceava County were allowed trips to Romania for providing food supply for the population of Southern Bukovyna[1]. So the purchase of products from the local population using Russian money caused distrust and discontent of the Romanian population. That was the reason of the of Colonel Sehin request to Chernivtsi governor in January 1915 to exchange 5 thousand Rubles to the Austrian krones according to the rate.

Russians progress to the south of Bukovyna made Austrian command use different tools for setting up the defense and it was decided to form volunteer units among Ukrainians and Romanians. Nycolay Vasilko carried out the process among Ukrainians, while Aurel Onciul took care of the process among Romanians. The latter tried to gather peasants and, on November 22, 2 thousand peasants gathered by St. George church at Suceava addressed the Romanian government, declaring allegiance of Bukovyna Romanians to Austrian Emperor. And one of the participants at the meeting suggested addressing Emperor Ferdinand with request not to declare war against Austria not to shed Romanian blood. The other villager offered to organize Romanian voluntary army corps to protect the territory. In terms of Teodor Bălan the idea of creating the corps had to prove to the world that true Habsburgs ruled over their nations[2].

Thus, the proposal was approved of and the established recruitment norms allowed gathering not less than 1.5 thousand of recruits in the neighboring villages. However, there was no voluntary recruitment and soldiers were recruited by gendarmes. All recruits were taken to Câmpulung on December 2, 1914, for taking oath. New soldiers were taken to the army,

[1] *Ibidem*, File 102, Sheet 120, 199.
[2] Teodor Bălan, *op.cit.*, pp. 24-26.

but they were rather improvised military, without knowing military, not being healthy enough, with no military discipline skills[1].

Nevertheless, at a time when the Russians attacked Suceava Romanian legionnaires under the command of Lieutenant Tiyenberger were taken to participate in the defense of the territory. The legionnaires were put in Gura Humorului, Capu Codrului and Ilișești, while the other company was ordered to block the way to Frasin, Frumos, Argel. In case of enemy attack by superior forces they could withdraw to Fundul Moldovei and Pojorâta. As a result, the lack of experience led to the losses of legionnaires as prisoners of war who were executed by Russians. Perhaps for this reason the part of legionnaires retreated from the Câmpulung to the territory of Romania[2]. Some time later the national legions from Bukovyna were incorporated in the 54th Division, which headquarters were under Major D. Pop command, and then were rearranged into battalions. Captain Roman was the first to command the Romanian battalion and then Captain Cernăuțian took command of it[3].

If the Austrian armed forces used their own citizens, the Russian government intended to use local people to address domestic issues as well as diplomatic ones. So, the Convention signed on October 1, 1914, recognized the right of Romania "to annex Romanians populated towns and villages of the Austria-Hungarian monarchy". And that process was conducted in Bukovyna according to the principle of ethnic majority. It is likely that such a decision could become a ground for Romanians' likings toward Russia, and the Russian headquarters intended to support them with actions. Positive attitude of the

[1] *Ibidem*, pp. 26, 28.
[2] *Ibidem*, pp. 28-29.
[3] *Ibidem*, p. 30.

Russian invaders toward Romanians was shown by the order of 30th Army Corps commander, Lieutenant General F.M. Vebel issued on December 28, 1914. He urged his soldiers to spare the Romanian population. However, notwithstanding the orders of the commander the robberies took place, and many small Romanian villages were ruined in Storozhynets district[1].

The other course of action was offered in late 1914 and it was intended to involve Romania to participate in hostilities as soon as possible. So, on December 30, 1914 Director of the Diplomatic Office at Supreme Headquarters M. Kudashev sent a copy of the senior diplomatic office secretary Muravyov position paper to Chernivtsi governor about desirability of organizing militia (police) of the local population in the Bukovyna districts populated by Romanians. The militia was organized in the districts that did not have to be part of the Russian Empire in the future and it had the task to assist the Russian troops. Chamber Junker Muravyov considered that militia as a step to liberating Romanians from the Austrian authorities. He also believed that in case of availability that very militia could gain control over Romanian territories in Bukovyna. As a long term outcome, in case of Russians stay in Bukovyna, it would be directed at spreading Romanian movement over the territory of the Kingdom of Hungary. The possibility of transferring control over the territory to Romania was considered during the retreat, and that would almost certainly cause a clash between Austria-Hungary and Romania. In fact, establishment of militia was seen by Muravyov as a way to draw Romania to the side of the Entente, because he saw possible both participation in the

[1] *Mejdunarodnie otnosheniya v epohu imperialisma*, Seria III. T. VI. Ch. 1. Moscva, 1935, S. 341-342; Nicolae Coman, *Martiriul Bucovinei 1914–1915*, București, 1915, p. 36-37; Volodimir Zapolovskii, *Bukovyna v ostannii viini Avstro-Ugorshchyny 1914–1918*, Chernivtsi, 2003, S. 189.

establishment of this organization nationals of the Romanian king, and obtaining weapons from Romania for the militia. That situation was seen by Muravyov quite possible taking into consideration the mood of the Romanian officers. Differentiation in Bukovyna was also considered quite possible because Muravyov advised to introduce militia in places where there was no civil administration. Since the civil administration was introduced in the territory with hostilities, the delimiting line between the militia and civil administration was constantly changing, which was also going to be used in the diplomatic game with Romania[1]. The question of partition between Bukovyna and Romania was discussed simultaneously with the above-mentioned issue[2]. Such situation was made possible after the Russian troops invaded the southern part of Bukovyna when the question of arranging boundaries arose. Also, that situation should provide the relations of the Russian authorities with the Romanian population. However, possible promotional activities against the Austrians were planned in Romania[3]. In fact, it was believed that transfer of power to the Romanian authorities would create difficulties for Austrians because "they would have to suppress actually gained independence of Bukovyna Romanians. In general, the Russian side hoped for success, having examples of establishment of the friendly relations between the Russian military and peasants as well as between Russians and functionaries of the Romanian kingdom"[4].

---

[1] State Archive of Chernivtsi Region, Fund 283, Chernivtsi Governer Office, Inventory 1, File 24, Арк. 4, 5-6; Alexandra Bahturina, *op.cit.*, S. 157.

[2] *Ibidem*, Арк. 15-19.

[3] *Ibidem*, Арк. 20, 10-14.

[4] Volodimir Zapolovskii, *op.cit.*, S. 49–50; Teodor Bălan, *Suprimarea mişcărilor naţionale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914–1918*, Cernăuţi, 1923. pp. 179–180; Alexandra Bahturinai, *op.cit.*, S. 157.

Under the pressure of combined Austria-Hungarian and German forces the Russian army left Chernivtsi again on February 17, 1915. After battles in June the Austrian troops reached the border of Bessarabia and the front line remained unchanged there till June 1916. The Russian army launched an offensive near the villages Dobrynivtsi and Vikno during Brusilov breakthrough in summer 1916, having forced the Austrian command to withdraw from Bukovyna. The civilian authorities went to Vatra Dornei and the part of the civil administration officials subsequently showed up in Prague. Some officials, like the head of Suceava district, crossed the Romanian border[1].

The third time the territory of Bukovyna fell under the Russian rule in June 1916. Although in the management of Chernivtsi there were involved individual employees of Romanian origin (N. Makovei, G. Şandru). Father Gheorghe Şandru was elected mayor only on April 26, 1917, but he managed to take office only after interference of General A. Brusilov, Commander of the Southwestern front[2]. Thus, the representatives of the Romanian community led Chernivtsi again. Even after the liberation of Chernivtsi from Russians the city was further headed by Mayor G. Şandru.

Another aspect of the war was to attract people of the region to the army. The rural population, both Romanians and Ukrainians, were involved in military service, and was used to carry out fortification or road works. According to T. Bălan, there were 1,310 workers mobilized only to Gauss engineering group in Horodenka from November 1915 through January 1916. And those people were taken from Bukovyna districts with predominantly Romanian population. As of June 1915 14,000 people from Bukovyna under 17 and over 50 worked in

[1] Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, pp. 31-33.
[2] *Ibidem*, p. 34.

the Austrian army engineering units. Simultaneously, the military authorities commandeered draft animals and transport means from the population, in the majority of cases, free of charge. There were also other kinds of requisition[1].

Despite the full use of Ukrainians and Romanians for the benefit of the Austrian military command, both were equally subjected to the order of the High Command of Austria-Hungarian army of August 5, 1914 on the activities of military tribunals. The order simplified the process of investigation, and one witness was now sufficient for the prosecution. That order made possible to expand spy mania in the country and innocent persons were very often subject to punishment. According to Nicolae Coman (N. Cotos), "soon after the mobilization in the Romanian villages and towns in Bukovyna the gallows appeared". However, the real situation looked somewhat different. According to attorney from Storozhynets E. Sluşanschi terror raised in Bukovyna after the very first retreat of the Russians. "There were gallows in all communities. Priests, teachers, farmers were taken to the Hungarian prisons, and they were insulted, beaten, and covered with spittle there."[2] Such emotional statements, of course, were related to the Romanian and Ukrainian population of the region. I. Karbulytskyi in the memories about the war said that the Romanians of Bukovyna were loyal to the government. "Of course, between the Bukovyna Romanians and the old Kingdom there was an undeniable psychological contact, which, after all, did not surprise any reasonable Austrian", he noted. The same author wrote about some Romanian intellectuals hostile to the monarchy that caused its unbalanced policy towards Romanians. But even this hostility did not give any ground to speak about pro-Russian

[1] *Ibidem*, pp. 46-62.
[2] Volodimir Zapolovskii, *op.cit.*, S. 183.

sentiments and Romanian espionage in favor of Russia. When the war began the situation did not change, and "the fact that some Romanian intellectuals went to the Old Kingdom, could not be regarded as an evidence of traitorous mentality of the Romanian people"[1].

Thus, the outbreak of war forced the security forces of the Austria-Hungary switch to "special conditions" activities, and the order of the Kevess army group headquarters issued on August 19, 1914, called for death penalty to nationals of enemy countries in case of their terrorist attacks against the Austria-Hungarian troops. That order also extended over the Austrian citizens who stayed in the combat zone. The gendarmerie was ordered to stop all manifestations of "any dangerous trend for the country." The first liberation of Bukovyna from Russians was marked by 22 (according to I. Karbulytskyi) or 32 (according to I. Toma) executions that were carried out on the basis of denunciations. In the propaganda literature, published in Romania by the immigrants from Bukovyna, accusations or denunciations of Romanians were repeatedly given to Austrian Jews. It is worth mentioning that the Jews were given special attention in publications during the war period that fugitives from Bukovyna published in Romania. So, N. Coman pointed out in 1915 that Austrian Jews were freed from military service in order to be involved to support and supply the army. In addition, N. Coman paid special attention to using the Jews as spies, provocateurs and propagandists in favor of Austria-Hungary. In his work, he mentioned all Jews from Bukovyna who he personally met in Bucharest or was aware about their presence in the Romanian capital[2].

[1] Olexander Dobrjanskii, Volodimir Staryk, *op.cit.*, S. 636.

[2] Volodimir Zapolovskii, *op.cit.*, S. 184, 186; Nicolae Coman, *op.cit.*, pp. 19-21; Olexander Dobrjanskii, Volodimir Staryk, *op.cit.*, S. 648.

Presumably, N. Coman wrote about persecution of the Romanians in the Austrian army taking into consideration his propaganda understanding and drew attention to the fact that after the mobilization, only the old men, children, and women stayed in the villages. But despite that, some Romanian and Ukrainian young people were taken to the army as "volunteers" having been sent to the voluntary corps. Criticizing the Vienna government for such actions, N. Coman pointed out that the Russians executed the soldiers of that corps as guerrillas and in retaliation for their actions massacred the civilians that were considered as the crimes of the Austrian government. Based on those examples, N. Coman stated that accession to the "mother country" was only a vague desire of the Bukovyna Romanians, expectation for a distant ideal; because small Romania could not fight against Austria-Hungary alone[1].

Of course, a number of circumstances forced the Austrian security service to watch its own citizens when, in fact, according to I. Karbulytskyi, the efforts to combat spies was a way to explain their own military failures. In fact, there were few cases of espionage and Bukovyna regiments at the front had no deserters at all. However, the order issued by Meran on executions for anti-state activities on September 13, 1914, N. Coman called the "butcher orders" directed against farmers[2].

The Austrian authorities were looking for more visible manifestations of anti-state activities among the intelligentsia. The charges of having links with the enemy were often presented to teachers and priests as persons who performed "great Romania promotion campaign". As an example, N. Coman wrote about Professor V. Osobi's fate, who said in a circle of friends

---

[1] Nicolae Coman, *op.cit.*, pp. 21-24, 32-33.

[2] Olexander Dobrjanskii, Volodimir Staryk, *op.cit.*, S. 637; Nicolae Coman, *op.cit.*, pp. 30-31.

that Romania would never fight together with Austria. He was arrested and deported to Vatra Dornei and later was sent to Mukachevo to the west of the empire. Later, in July 1918, E. Fisher wrote that in 1915 "Romanian intellectuals of the region during the Russian invasion openly supported enemies of our monarchy and in many cases gave them active support. However, after breaking the front in the East and many arrests of leaders, great Romanian irredentism looks as something uncertain from the outside"[1].

Relationships of the Romanian population with the Austrian authorities during the war were not smooth, which later was reflected in the phrase of commander of Bukovyna gendarmerie E. Fischer that he knew "only three nations: Germans, Jews, and traitors in Bukovyna". Thus, Romanian intellectuals were included in the category of traitors and, though their accusations were absurd. For example, the village priest Prelici from Raranche was accused of Russophilism and arrested for the Russian calendar which he had a few years before the war at home. N. Coman said that the Russophile composition was formed during the war by adding individuals known to the gendarmerie as Romanophiles. According to this author, the attack was aimed at teachers and priests to break the link between politicians and people that passed through them[2].

Particularly negative attitude to the clergy was observed since the beginning of the war. So, Father Breileanu from the village of Frumos was accused of Russophilism because he had stated to his parishioners that Austria had no right for Bukovyna, which was taken from Moldova. So Romanophillism was compared to Russophillism, and the person could be senten-

[1] Erich Prokopovich, *Kinetsi avstriiskogo panuvannya v Bukovyni*, Chernivtsi, 2003, S. 15.

[2] Nicolae Coman, *op.cit.*, pp. 44-49.

ced to death for that. But Breileanu was the Knight of "Star of Romania" and his execution could seriously damage the relations between Austria and Romania. The public attention was also caught by the incident with the priest D. Țopa, arrested on a tip-off at the beginning of the war and released when that falsehood became clear. The denunciations themselves caused unjust arrests. So, Iosefovici, the head of Siret district stated in October 1914 that there was not any priest in the district that time that would not have been filed the denunciation. Captain Toth also complained about the endless and daily flow of claims. The danger of such accusations lies in the immediate execution of the verdicts. Sometimes accusations were "ridiculous", although the people were accused of likings for Russians. So, Father Pavliuk from Siret was accused because of his appearance in the streets in new clothes. Father Dariiciuc was charged with preservation of Russian money, and after finding out that appeared to be lottery tickets having been issued in Austria[1].

T. Bălan in his publication described the story of Orthodox priests (Romanian and Ukrainian ones) trouble, accused of spying or Russophilism. Among them were priests N. Mihalcea from the village of Yakobeni (Câmpulung district) G. Lanivschi of Vyzhnytsia, E. Usatiuc from the parish near Slobozia-Rarance, not far from Chernivtsi and others. The names of villagers and officials accused of espionage in 1914-1916 were also given, although they were often sentenced for the opinions expressed by chance. Long remembered for Bukovinians were cruelties of E. Fisher subordinates – lieutenant Trobey, sergeant Proysentants and others who sowed the region with gallows[2].

[1] *Ibidem*, pp. 83-84, 89.
[2] *Ibidem*, pp. 203-211.

It is interesting to trace the activities of Bukovyna Romanians outside the region during the war. When at the beginning of hostilities the conditions for border crossing were set up, that advantage was used by some Austrian citizens of Romanian origin. Step by step many representatives of Bukovyna intellectuals (priests, teachers, coaches, judges, students) and farmers gathered in the capital of still neutral Romania. They were in pretty close contact, going to different cafés, discussed the situation in Bukovyna and fronts. Lawyer from Bukovyna E. Sluşanschi with Professor Simion Mândrescu's assistance made an attempt to unite the refugees through conducting a common Congress was made[1].

After many meetings, it was decided to hold the Congress on March 28, 1915, in the Athenaeum hall. The Congress was opened by S. Mândrescu, a founding head of the committee. Later at the end of the meeting in his speech at Atenăum S. Mândrescu made a proposal on changing of "little Romania". In the afternoon, the discussions continued in the Dacia hall. In fact, the idea of creating "Greater Romania" was expressed at the Congress. Even the issue of the Romanian dynasty was raised in some afternoon speeches at the Congress[2].

Later, on June 22, 1915 the Bukovyna Association was established. At the meeting held in the Cultural League premises native of Bukovyna and Romanian national E. Paşcanu was elected the Head of the Association, and E. Sluşanschi was elected the Secretary. After having made a printed statement to the Bukovynian people with a call to join the Association the Congress supported cultivation of the national ideal in

[1] *Congresul Românilor de peste hotare aflatori în Țară. 15 Martie 1915*, Bucureşti, 1915, pp. 5-7.

[2] Teodor Bălan, *Suprimarea mişcărilor naționale...*, pp. 187-188; *Congresul Românilor de peste hotare aflători în Țară...*, pp. 37-45.

order to accelerate reunification of Bukovyna with Romania. Manifested journalism development became one more important outcome of that meeting. Bukovyna emigrants began to publish articles about their land in the Bucharest newspapers *Adevărul, Dimineață, Neamul Românesc, Epoca, Naționalul*. Sluşanschi made significant efforts to bring the attention of Romanian ruling circles and the public to Bukovyna. I. Grămade had the same objective and he saw "the Romanian future" for Chernivtsi. Both of them supported the idea of Austria elimination and Romania's participation in the war. Using the example of a group of refugees, that sent in late September 1914 the memorandum to head of the government on barbaric attitude of the Austrian authorities to the Bukovyna Romanian, I. Grămade created his own "memorandum against the horror in Bukovyna made by the Russians and Austrians". He was also working on the "Bloody Book" with the list of crimes against the civilian population of Bukovyna. I. Nistor participated in the work on that book from time to time. He was also known for defending the idea of "Greater Romania" and Romanian character of Bukovyna[1].

On April 1, 1916, Bukovyna emigrants began to publish their own newspaper *Revista Bucovinei*. The editorial of the first issue prepared by Iorgu Toma expressed the hope for the quick liberation of the native land after 142 years of slavery. With the growing number of newspaper employees N. Morar and N. Cotos were the most active among them. Along with the newspaper, the other sources that disclose history and contemporary situation of Bukovyna were published for the Romanian reader: the books *Bukovyna in 1774–1914* and *Bukovyna Martyrology* by Coman, *Bukovyna at Russians* by Sluşanschi,

[1] Teodor Bălan, *Suprimarea mişcărilor naționale...*, pp. 188-193.

and *Bukovyna* by Moraru. Prolific I. Nistor published historical works *The Romanians of Bukovyna and Ruthenians*, *History of Church in Bukovyna*, and *National Struggle in Bukovyna*[1].

But Bukovynians rushed the things and tried to do more than was perceived by the Romanian society. E. Fisher was aware that members of the Bukovyna Association were going to prepare martyrology of Romanians who died during the Austrian ruling. There was a list of immigrants who promoted the idea of inclusion Bukovyna in Romania in the police department. Besides those already mentioned above, there were also included I. Piticariu, D. Marmeliuc, A. Moldovan, E. Iliuț, G. Tofan, F. Doboș, G. Rotică and others. After Romania entered the war in August 1916 Bukovyna refugees were used both in the army and propaganda activities. Many of them were killed, and I. Grămade, Z. Breaban, N. and D. Ketane and others were among them[2].

The problem of the relationship between the local population and Russian occupation authorities during 1916-1917 still remained important. Commander of the Southwestern Front General A. Brusilov considered the organization of occupied territories management in order to better supply the troops at the front and rear as the main task of the authorities. Perhaps because of this, the candidacy of the future Governor-General – Adjutant General F.F. Triepov was determined on July 3, 1916. The Military Governor-General office of Austria-Hungary regions occupied by right of war including Tarnopol and Chernivtsi provinces was established on July 16, 1916. The

[1] Teodor Bălan, *Suprimarea mişcărilor naționale...*, pp. 193-195; Ion Nistor, *Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918: Studiu şi documente*, București, 1928. p. 25.

[2] Teodor Bălan, *Suprimarea mişcărilor naționale...*, pp. 196-197; Ion Nistor, *op.cit.*, p. 26.

main approaches of the Russian authorities were formulated by General A. Brusilov as measures of assistance for troops to maintain order in the rear and complete subordination to military authorities. Thus, the religious issues, schooling, and other policies were postponed, namely, the population should be equal without distinction of nationality and religion. The new Governor-General had to begin his duties on the basis of those principles avoiding various manifestations of Russian nationalism[1].

After the new occupation of Bukovyna the police units were formed. However, the police team consisted of the lower ranks police officer brought from Russia and the Kingdom of Poland in October 1916 in Gura Humorului district. The part of them was transferred from Bessarabia[2]. At the same time, the issues of the courts work restoration where the local employees should work were also resolved[3]. However, there were some difficulties. So, Siret district judge A. Patraş who served as mayor remained in his position and three other officials also worked there, so there was an opportunity to renew the court work. The courthouses in Sadagura and Bojan were ruined and court facilities in Chernivtsi were occupied by the Russian military and judicial institutions. There was no possibility to recover the courts in Câmpulung and Stulpikani. Only two judges of five remained in place in Gura Humorului district along with some clerks, so the possibility of restoring the court was only in the town of Solka[4]. The situation looked a bit better in Suceava district if they talked about the possibility of renewing the work of courts[5]. The local residents were subject to a military

[1] Alexandra Bahturina, *op.cit.*, S. 163-166.

[2] State Archive of Chernivtsi Region, Fund 283, Chernivtsi Governer Office, Inventory 1, File 125, Sheet 35, 57.

[3] *Ibidem*, File 120, Sheet 5, 6, 10.

[4] *Ibidem*, Sheet 8-9, 12-13, 15-16.

[5] *Ibidem*, Sheet 19-20, 29-30.

tribunal in specific cases where they were involved in crime together with the military or defendants to military court[1]. The military Governor-General also made the decision about loyalty of verdicts in cases concerning Austrian nationals[2]. The Austrian nationals themselves obligated in the event of their written requests to pay stamp duty[3]. There were not court verdict reductions for juvenile offenders and judicial investigations against civilians were carried out with violations. Army court activity extended at the rear districts, and the limits of the judicial powers of the local civil authorities were defined by the legislation of the Russian Empire, orders and circular letters of the General Governor office[4].

The attitude of Russian soldiers to local residents and their property also was the problem for the authorities. Even during the offensive in Bukovyna there was the widespread looting of property, havoc of the government agencies premises, homes, and shops. The civilian authorities could not stop that, although its representatives had stated those facts as a systemic phenomenon in the towns of Storojineţ, Suceava, Siret, Kitsman, and Vashkivtsi districts too. That meant the order of the Commander-in-Chief was not fulfilled and that forced the chief of staff of the Southwestern Front to issue Order № 239 on August 26, 1916, which prohibited officers and other ranks of the army to take out from the front area household goods and other property, and heads of military units should establish supervision of the shipping both in the district under control and beyond it[5].

---

[1] *Ibidem*, File 112, Sheet 28.
[2] *Ibidem*, Sheet 65-66.
[3] *Ibidem*, Sheet 86.
[4] *Ibidem*, File 440, Sheet 63-65, 68-69.
[5] Volodimir Zapolovskii, *op.cit.*, S. 143.

The jurisdiction of the Military Governor-General also covered the issue of postal service operation. As of July 1916 there was a problem of delivering mail in the area of the military actions, and that forced to pay attention to the timely mail delivery to recipients. So, the Chernivtsi governor had a task of opening postal and telegraphs offices of a field type in August 1916. Typically such offices were opened in places of military units stay and they were transferred according to units relocation. That forced to open permanent post and telegraph departments, as it was in September 1916 in Câmpulung. Actually, the decision about the place of the post office opening was made by the Military Governor-General. In August 1916 there was no sufficient number of the post offices to service the needs of Governor-General territory, including two post offices serving Tarnopol and Chernivtsi. When the army advanced the post and telegraph stations could move further closer to the front. In this regard, the issue of the postal and telegraph stations construction in the rear areas modeled after Russian ones in habitats of General Governor administrative agencies. There were 6 post and field offices and three landmark postal and telegraph offices totally in Chernivtsi region, which really was not enough. The absence made it impossible to post offices and mail delivery of information about the situation at the front, which created a favorable situation for the spread of different rumors. For this reason, the chief of staff in Rădăuți district asked to report daily news from the front for subsequent replication in Ukrainian and Russian population and distribution among population[1].

The regions of Austria-Hungary invaded with the Russian troops also were used as a source of foodstuff supply[2]. The

[1] *Ibidem*, File 407, Sheet 8; File 114, Sheet 25, 26, 27, 87; File 407, Sheet 101.
[2] *Ibidem*, File 135, Sheet 1, 2, 4, 10, 11, 13.

Commander-in-Chief of the Southwestern Front approved of the purchase prices for food and fodder on October 24, 1916. Approval of prices gave grounds to start buying them[1]. In November 1916 the Southwestern Front Chief of supplies gave the right of purchasing the foodstuff and fodder at fixed prices. The corn, potatoes, hay, and straw were to be taken from landlords except for the sowing material, the products and fodder required for the farm maintenance till new harvest. The amount of products that had been taken from the peasants had to be agreed with the governor on the spot. Provided the bread was bought till March 1, 1917, at fixed prices, and from March 1, another 20 cents were added to the prices for 1 pood[2].

There were other orders of the Governor-General in trade and foodstuff supply. The Chernivtsi governor was informed of the buying beet pulp ban in the Russian provinces that supplied the front with pork. Military Governor-General F. Triepov issued the resolution on October 23, 1916, which introduced a number of restrictions and limitations. Thus, the restrictions on trade in catering that had to work only at a certain time and not to sell alcohol were introduced.

The resolution of December 22, 1916, forbade to hide foodstuff and goods in the amount greater than needed for the own use. Perpetrators were subject to arrest, and the goods and products – to confiscation[3]. The Southwestern Front Chief of supplies issued the order that banned to take the horses away by Russian troops from the occupied regions of Austria-Hungary and several provinces of the empire. In these circumstances, driving horses from the province over the province was

[1] *Ibidem*, Sheet 19, 20.
[2] *Ibidem*, File 113, Sheet 4.
[3] *Ibidem*, Sheet 9, 16, 34.

permitted without driving them from Russia to the occupied regions[1].

The food supply of the population in the region further deteriorated after the entering Romania into the war in August 1916. The Romanian government closed the border and banned the export of products from the country. As of October 1916, the issue of the food supply in Vyzhnytsia district was very difficult because, despite the police guard, the army constantly robbed and looted people. About 40 thousand people needed help in Câmpulung district. The 44th food-supply unit of the Russian Land Union opened canteens in Câmpulung, Bucşoaia, Frasin, Dorotea-Platonica, Stulpicani, Fundul-Moldovei. The 42nd food-supply unit gave for free and for fee about 100 thousand poods of flour in Gura Humorului district. The situation of the population remained difficult in Siret district too[2]. The situation did not improve very much till 1917.

Thus, during World War I the Romanian population of Bukovyna was considered the element influencing which the Russian occupation authorities intended to cause the secession in Austria-Hungary. The authorities' loyalty to the Romanian population should help the country government circles convince them to believe in the necessity to join the Entente. However, the authorities were not always able to find the right decisions on social issues and because of that the latter remained on the background. The Russian authorities were not able to avoid pogroms in Romanian households although that did not hinder Russia to persuade Romania enter the war on the Entente side.

[1] *Ibidem*, Sheet 17.

[2] Volodimir Zapolovskii, *op.cit.*, S. 145-149; Potrebitelskie lavki, Russkii Vestnik, 8 April 1917.

O MARNĂ ROMÂNEASCĂ?
BĂTĂLIA BUCUREȘTILOR
Bătălia de pe Neajlov–Argeş, 16/29 noiembrie–20 noiembrie/3 decembrie 1916

Petre Otu[1]

Abstract

The battle of Neajlov-Argeș, as known as the battle of Bucharest, was the amplest confrontation in the campaign of 1916, which started in mid-August.

It was organized under difficult conditions, as the enemy was in control of the two strategic pillars of the Romanian Plain, namely the Southern Carpathians and the River Danube. Three groups of enemy forces had overcome these barriers (Kraft, Kühne and Kosch) and were now advancing towards Bucharest, forming an arc of a circle.

In such a desperate strategic situation, the Romanian General Headquarters had two solutions. The first was to abandon Muntenia and to withdraw on successive alignments towards the Curvature Carpathians – Lower Siret – maritime Danube. The second was to engage in a decisive battle in order to protect the capital, hoping that the victory in this battle would change the fate of war on the Romanian front.

The Romanian High Command, along with the French Military Mission led by General Henri Mathias Berthelot, opted for this solution, as the capital could not have been abandoned without a fight.

---

[1] Cercetător științific gradul I, director adjunct al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

In this respect, an ingenious plan was developed, which consisted in a maneuver on inner directions in response to enemy's exterior directions. As the three groups of enemy forces were separated, the Romanian side expected to destroy the enemy forces separately, the first target being the Kosch group, which had just crossed the Danube.

An army group was established, under the command of Constantin Prezan, who, until then, had commanded the 4th Army (North). The three groups of forces had the following missions: 1st Army had to repel the attacks of the Kraft group, keeping its positions; the Danube Defence Group had to stop the advancing of the Kosch group, by using the rivers Argeș and Neajlov, while the Maneuver Group (divisions 2/15, 9/19, 21st infantry division and 1st cavalry division) was tasked with the most important mission, namely to attack the left flank and the rear of the Kosch group.

The operation took place between November 16/29 and November 20/December 3 and ended in failure, despite the important successes against the Kosch group in the initial days. The lack of available forces, the capturing of the plan by the enemy, the lack of support from the Russian army, which stayed out of the battle, a number of mistakes in execution (such as the Case of Division 2/15) represented the main causes of the defeat. On November 23/December 6, 1916, Bucharest, now declared an open city, was occupied by the troops of the Central Powers. The Romanian army withdrew to successive alignments, the frontline eventually stabilizing by the end of 1916 on the alignment Southern Carpathians – Lower Siret – Maritime Danube.

Confruntarea din Câmpia Română, jalonată de râurile Argeş şi Neajlov şi cunoscută în istoriografie sub sintagma „Bătălia Bucureştilor”, încheie campania armatei române din anul

1916, începută la jumătatea lunii august acelaşi an, în condițiile unui entuziasm general al opiniei publice, generat de intrarea în război.

Campania a fost organizată pe fondul situației foarte dificile a armatei române, confruntată cu o ofensivă generalizată a forțelor germane, austro-ungare, bulgare şi otomane. Grupul condus de generalul Viktor Kühne a reuşit, la începutul lunii noiembrie 1916, să străpungă apărarea forțelor române în trecătoarea Jiului, să ocupe întreaga Oltenie şi să forțeze Oltul. Totodată, avându-l în frunte pe generalul Konrad Krafft von Dellmensingen, Grupul a înfrânt rezistența marilor unități ce apărau trecătoarea Turnu Roşu şi a debuşat la sud de munți. Concomitent, în sud, trupele germane, bulgare şi otomane, reunite în Corpul 52 armată, comandat de generalul Robert Kosch, au forțat Dunărea în zona Şiştov–Zimnicea.

Aceste trei grupări de forțe formau un arc de cerc a cărui rază se micşora, acțiunile lor polarizându-se spre regiunea Capitalei. Pentru a da mai multă coerență formidabilului ansamblu, feldmareşalul August von Mackensen a fost învestit comandant suprem al tuturor forțelor ce operau în Câmpia Română, Falkenhayn rămânând la şefia Armatei 9 germane.

Într-o asemenea situație strategică disperată, Marele Cartier General Român avea la îndemână două soluții. Prima consta în abandonarea Munteniei şi retragerea pe aliniamente succesive până în regiunea Carpații de Curbură–Siretul inferior–Dunărea maritimă. A doua soluție a fost angajarea unei bătălii decisive care să protejeze Capitala țării şi să determine, în cazul unei victorii, schimbarea raportului de forțe şi, implicit, soarta războiului pe frontul românesc.

Fiecare dintre aceste două soluții avea susținători și adversari. Generalul Mihail Beleaev, șeful Misiunii Militare ruse, s-a pronunțat pentru retragerea treptată a armatei române și aban-

donarea Munteniei, argumentul fiind conservarea forțelor și resurselor. Ideea nu era nouă, abandonarea sudului României și scurtarea frontului fiind exprimate la începutul lunii octombrie și de generalul Mihail V. Alekseev la întrevederea cu generalul Henri Mathias Berthelot, aflat în drum spre România.

Majoritatea generalilor și ofițerilor superiori români, susținuți de generalul Berthelot, apreciau că se impunea angajarea unei mari bătălii care să apere Capitala, atât timp cât mai existau șanse ca inamicul să fie oprit din înaintarea sa. Prin urmare, s-au luat măsuri rapide pentru materializarea acestei decizii.

În vederea desfăşurării operației a fost constituit un grup de armate pus sub comanda generalului Constantin Prezan, care condusese anterior Armata de nord (Armata 4). El avea în compunere Armata 1 română, comandată de generalul Dumitru Stratilescu, Grupul Apărării Dunării, condus de generalul Constantin Iancovescu, diviziile 21 infanterie (comandant – generalul Dimitrie Lambru), 9/19 infanterie (comandant – generalul Constantin Scărişoreanu) şi 2/15 infanterie (comandant –generalul Alexandru Socec), precum şi alte unități şi formațiuni.

Concepția bătăliei a fost ingenioasă, constând într-o manevră pe direcții interioare ca răspuns la cea pe direcții exterioare, utilizată de adversar. Întrucât dispozitivul inamicului nu avea continuitate, între grupările sale existând o serie de intervale, generalul Constantin Prezan și staful său au preconizat lovirea şi nimicirea acestora pe părți. Efortul principal urma să fie îndreptat asupra grupului Kosch care, după forțarea Dunării, acționa de-a lungul şoselei Alexandria–Bucureşti. După lichidarea lui, urma să se acționeze împotriva forțelor adverse de la nord și vest.

Dispozitivul adoptat cuprindea trei grupări de forțe cu următoarele misiuni: Armata 1 trebuia să reziste atacurilor

Grupului Kraft, menținând pozițiile pe care le ocupa; Grupul Apărării Dunării urma să oprească înaintarea grupului Kosch, folosindu-se de râurile Argeş şi Neajlov, iar Grupul de Manevră (diviziile 2/15, 9/19, 21 infanterie şi 1 cavalerie), care avea misiunea cea mai importantă, trebuia să atace flancul stâng şi spatele Grupului Kosch.

Planul bătăliei a fost discutat în toate amănuntele, arată I.G. Duca în memoriile sale, la Marele Cartier General, cu membrii Misiunii Militare franceze, cu generalul Berthelot[1]. În același timp, pe toate canalele s-au făcut demersuri insistente pentru ca armata rusă să susțină acțiunea trupelor române.

Generalul Berthelot a aprobat planul, deși era sceptic în privința unei victorii decisive. El spera, așa cum arată Jean-Noël Grandhomme în lucrarea sa consacrată șefului Misiunii franceze, la un succes, care să temporizeze înaintarea inamicului și să permită o retragere ordonată a marilor unități române[2]. Condiția era ca marile unități române să acționeze energic, iar ajutorul trupelor ruse să fie consistent și acordat la timp.

Ideea de a apăra Capitala printr-o amplă operație a generat unele dispute în rândul Înaltului Comandament Român. Generalul Alexandru Averescu, comandantul Armatei a 2-a, era sceptic privind angajarea unei mari bătălii care să apere Bucureștiul. El nota: „Unii sunt atât de încrezători în proiectele ce se au în vedere încât prezic, foarte convinși, că în curând se va reproduce pe Argeș bătălia de la Marna în mic."[3]

---

[1] I.G. Duca, *Memorii, volumul III, Războiul, partea I (1916-1918*), ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 92.

[2] Jean-Noël Grandhomme, *Henri Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive à la strategie globale*, ECPA, 2011, p. 496-506.

[3] Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice de război, vol. 2 (1916-1918*), ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Eftimie Ardeleanu și Adrian Pandea, Editura Militară, București, 1992, p. 87.

Condițiile angajării bătăliei au fost dificile, deoarece inamicul deținea cei doi piloni strategici ai Câmpiei Române – Carpații Meridionali şi fluviul Dunărea –, fapt ce crea posibilitatea ca armata română să fie întoarsă din flanc şi din spate. În plus, forțele aflate la dispoziție erau inferioare numeric şi din punct de vedere tehnic şi aveau un moral scăzut ca urmare a eşecurilor din săptămânile anterioare.

Ofensiva Grupului de armate „general Prezan" s-a declanşat la 30 noiembrie 1916 (stil nou), cu o zi întârziere față de planul inițial, aceasta desfăşurându-se pe un front de 150 de km. Diviziile 2/15 şi 9/19 infanterie au reuşit să pătrundă în flancul drept şi în spatele Diviziei 217 infanterie germană, cea mai puternică a grupului Kosch, amenințând-o cu încercuirea. În acelaşi timp, Divizia 21 infanterie a înaintat pe şoseaua Bucureşti–Alexandria spre a ataca frontal aceeaşi divizie germană. Copleşită numeric, Divizia 21 infanterie a fost nevoită să se retragă, inamicul ocupând punctele de trecere peste Neajlov.

În ziua următoare, situația Diviziei 217 infanterie germană s-a înrăutățit, trupele române, între care s-a remarcat Regimentul 40 infanterie „Călugăreni", capturând un număr important de prizonieri şi o cantitate semnificativă de armament şi tehnică. Se profila un succes românesc de proporții, Mackensen şi Falkenhayn neştiind nimic despre atacul forțelor române.

În acel moment de derută a avut loc un eveniment cu implicații grave asupra rezultatului bătăliei. Doi ofițeri de stat-major din Divizia 8 infanterie, căpitanii Epure şi Barcan, care duceau un ordin de operație al generalului Prezan către Armata 1, au fost interceptați la Răteşti de Regimentul 18 infanterie bavarez, aflat în marş. Din acest ordin şi din alte documente aflate în caseta de fier a automobilului reieşea cu toată claritatea planul Comandamentului român. Cu toată rivalitatea dintre Falkenhayn şi Mackensen, primul a transmis informațiile astfel

obținute celui de-al doilea. Pe această bază, Comandamentul german a luat măsuri pentru redresarea situației. Diviziile 109 şi 11 infanterie germane din Grupul Kühne au primit misiunea să-şi orienteze atacul spre sud-est, spre Clejani, pentru a cădea în spatele Grupului de Manevră român. Totodată, Divizia 41 infanterie, din aceeaşi grupare, a înaintat spre nord-est, pentru a învălui flancul stâng la Armatei 1 române.

În ziua de 2 decembrie 1916, diviziile 2/15, 9/19 şi 21 infanterie au continuat atacul, încercuind, în mare parte, Divizia 217 infanterie germană. Pentru definitivarea victoriei era necesară intervenția trupelor ruse, care trebuiau să acționeze spre vest, pentru a întoarce flancul drept al forțelor bulgare, silindu-le să evacueze linia Neajlovului. Comandamentul rus a refuzat practic concursul, fapt ce a permis comandamentului german să-şi refacă dispozitivul defensiv.

Între timp, diviziile Grupului de Manevră erau amenințate grav de marile unități ale Grupului Kühne, care le ataca din flanc şi din spate. În a patra zi a operației, 3 decembrie 1916, Divizia 2/15 a fost angajată concomitent de patru mari unități adverse şi s-a retras spre est. În retragere, aceasta a antrenat şi unități ale Diviziei 9/19 infanterie, atacate concomitent de Divizia 11 bavareză.

Pulverizarea Grupului de Manevră a creat o situație extrem de critică forțelor române, fapt ce l-a determinat pe generalul Constantin Prezan să dispună retragerea generală spre est. „Bătălia de pe Neajlov–Argeş”, ce avea scopul să apere Capitala, s-a încheiat cu un eşec. La 6 decembrie 1916, Bucureştii, părăsiți de familia regală, guvern, parlament, au fost ocupați de trupele Puterilor Centrale.

Cauzele eşecului trupelor române în cea mai amplă confruntare din campania anului 1916 sunt multiple. Una dintre cele mai importante este neasigurarea unui raport de forțe

corespunzător care să reprezinte o premisă a victoriei. Partea română dispunea de zece mari unităţi, iar Puterile Centrale de 14 divizii şi o brigadă de vânători de munte. Concret, raportul de forțe era următorul:

Comandamentul român	**Forțe şi mijloace**	**Puterile Centrale**	**Raport de forțe**
108 ½	batalioane	101	1,1/1
58	escadroane de cavalerie	84	0,7/1
121	baterii de artilerie	135	0,8/1

Mai trebuie luată în considerare şi lipsa de prevedere a Comandamentului român în ceea ce priveşte păstrarea secretului bătăliei şi aflarea intențiilor inamicului. De obicei, subordonații nu sunt informați cu datele generale ale bătăliei, ci numai cu aspectele care îi privesc. Capturarea celor doi ofițeri români care aveau asupra lor documente ce arătau intențiile Marelui Cartier General Român a deconspirat planul bătăliei. Comandamentul inamic a luat, astfel, măsuri în cunoştință de cauză pentru redresarea situației, ce începuse să devină critică.

De asemenea, a existat o slabă preocupare pentru cunoaşterea intențiilor adversarului, Comandamentul român având, de exemplu, o vagă idee despre Grupul Kühne, care a acționat cvasinestingherit. Aceeaşi situație s-a întâlnit și la forțarea Dunării de către grupul Koch.

O altă cauză a înfrângerii o reprezintă lipsa sprijinului din partea trupelor ruse. Cererile repetate de ajutor adresate de cele mai înalte autorități române către cele ruse au fost amânate permanent, unul dintre motivele invocate foarte des fiind starea căilor ferate române. Armata a 9-a rusă a declanşat la 28 noiembrie o ofensivă anemică de-a lungul Trotușului, diviziile

ruse din Dobrogea nu s-au mișcat, iar Corpul 4 armată rus, aflat la est de București, a intervenit fără convingere și abia la 3 decembrie, când rezultatul era practic decis. Generalul Berthelot vorbește despre „inerția totală a rușilor care nu par să-și de-a seama de situație"[1], iar nu puțini au catalogat conduita aliatului rus drept „trădare"[2]. S-au invocat în acest sens o serie de evenimente, de pildă, plasarea, în luna octombrie 1916, a tuturor formațiunilor de geniu ale armatei ruse între Siret și Brăila pentru a construi un aliniament de rezistență sau tratativele prim-ministrului Boris Stürmer cu Germania pentru o pace separată.

Mai consemnăm și faptul că în bătălia Bucureștilor s-a consumat și o confruntare între marii aliați ai românilor, francezi și ruși. Primii, în frunte cu generalul Berthelot, au optat pentru rezistență, iar partea rusă a adoptat tactica neîmplicării, lăsând, prin noncombatul lor, armata română singură în fața unui inamic superior tehnic, numeric și cu experiența a doi ani de război.

Rezultatul bătăliei a fost influențat și de moralul scăzut al armatei române, care înregistrase până atunci o suită de înfrângeri pe culmile Carpaților, la sudul Dunării, în Dobrogea. În sfârşit, în economia luptelor, un rol negativ au avut şi erorile

---

[1] Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență 1916-1919*, introducere de Glenn E. Torrey, traducere din limba franceză de Mona Iosif, Editura Militară, București, 2012, p. 111.

[2] Toma Dumitrescu, *Războiul Național (1916*), ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indice de Petre Otu și Maria Georgescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999, p. 148. Toma Dumitrescu, maior la acea dată, ulterior general, a fost în campania din anul 1916 șeful de cabinet al generalului Dumitru Iliescu, subșeful Marelui Cartier General, care a condus, practic, armata română. El nota: „Trădarea rusească se desenează din ce în ce". A se vedea și Victor Pétin*, Le drame roumain 1916-1918,* préface du Général Weygand, Paris-Payot, 1932, p. 137.

unor comandanți de diferite trepte, inclusiv ale unor generali. Cel mai cunoscut episod îl are drept protagonist pe generalul Alexandru Socec, comandantul Diviziei 2/15 ce a făcut parte din Grupul de Manevră. El a fost acuzat de părăsire de post. În consecință, el a fost demis de la comanda marii unități, a fost judecat şi condamnat la cinci ani de închisoare. Suprema sa umilință a constat în degradarea, la Iaşi, la începutul lunii ianuarie 1917, în fața propriilor trupe.

Analiza istorică a evidențiat faptul că generalul Alexandru Socec a greşit, el neridicându-se, în „Bătălia Bucureştilor”, la înălțimea cerințelor. Dar nu este singurul vinovat al înfrângerii suferite de trupele române în această operație. Şi generalul Prezan a greşit în încercarea sa de a-l face „țapul ispăşitor” al tuturor necazurilor. Pe alt plan, măsurile disciplinare luate de generalul Prezan, numit şef al Marelui Cartier General Român la 9/22 decembrie 1916, au fost benefice, acestea contribuind la restabilirea, în bună măsură, a stării morale a trupelor grav afectate de o campanie dezastruoasă.

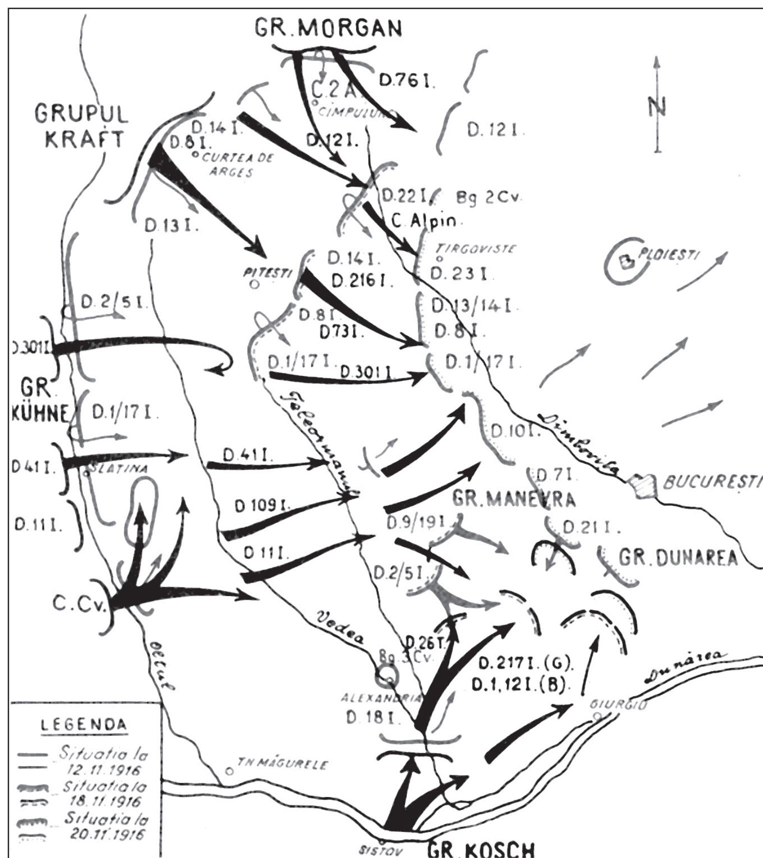
„Bătălia de pe Neajlov–Argeş” a fost, uneori, comparată cu bătălia de la Marna de pe frontul occidental, desfăşurată la începutul războiului şi care a salvat Franța. Acestea se aseamănă prin manevra utilizată. A existat şi pe frontul franco-anglo-german golul de la Rebais, pe unde a atacat corpul englez, condus de generalul French, flancul stâng al trupelor franceze fiind comandat de generalul Franchet d’Espèrey. O astfel de manevră, pe direcții exterioare, a fost încercată şi în Câmpia Română, dar, din motivele arătate mai sus, „miracolul de la Marna” nu a mai avut loc.

Bătălia Bucureştilor a reprezentat, încă din momentul conceperii acesteia, obiectul unei vii dezbateri. Cei mai importanți oameni politici, în frunte cu regele Ferdinand, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu şi militari cu grad înalt, cum ar fi generalii

Constantin Prezan şi H.M. Berthelot, au considerat necesar ca trupele române, deşi erau inferioare numeric şi cu starea morală afectată, să susțină un ultim efort. Exprimând un asemenea punct de vedere, I.G. Duca scria în memoriile sale: „Oricum ar fi şi atunci şi astăzi credința mea e că bătălia aceasta trebuia dată. Bucureştii nu puteau fi părăsiți, cea mai mare parte a teritoriului național nu putea fi sacrificată fără o ultimă sforțare, fără o supremă încercare de salvare."

Adversarii acestei soluții, între care s-au remarcat generalii Alexandru Averescu şi Gh. Dabija, au invocat riscurile confruntării, după o campanie plină de insuccese, dintre care cel mai important era pierderea forțelor principale. La rândul său, generalul Mihail V. Alekseev, şeful Marelui Cartier General rus, s-a opus constant organizării bătăliei pentru că o asemenea decizie implica participarea forțelor ruse, iar, în caz de victorie, obligațiile acestora creşteau. Generalul Alekseev era un adept constant, încă de la intrarea României în război, al scurtării frontului românesc, prin abandonarea Olteniei, Munteniei şi Dobrogei şi fixării lui pe aliniamentul Carpații Orientali–Siretul inferior–Dunărea maritimă, întrucât era mult mai uşor de apărat.

Bătălia de la Neajlov–Argeş, cea mai amplă de până atunci, a decis, practic, rezultatul campaniei armatei române din anul 1916. Concepția care a stat la baza acesteia a fost originală, dar deficiențele structurale ale armatei române, insuficiența forțelor, sprijinul inconsistent al aliatului rus şi unele erori comise de Comandamentul român au reprezentat principalele cauze ale eşecului.

Bătălia pentru Bucureşti

ACȚIUNEA DIVIZIEI 1 CAVALERIE BULGARE ÎN DOBROGEA (1916)

Luminița Giurgiu[1]

Abstract: ***Bulgarian Division 1 Cavalry Action in Dobrogea (1916)***

After the development of the First World War military actions, the military analysts were interested in studying the information that was written in the Operations Journals of the military units involved. Such a document is the one prepared by the Bulgarian Division 1 Cavalry which operated on Dobrogea territory in the fall of 1916

Desfășurarea operațiilor militare duse de Armata Română în campania anului 1916 a fost analizată atât în epocă, cât și în perioadele următoare, bibliografia temei fiind foarte amplă. De asemenea, analizând comunicatele oficiale ale Marelui Cartier General, putem constata că imaginea oferită era departe de ceea ce se petrecea pe front. Astfel, în „Comunicatul oficial" nr. 1 din 15/28 august 1916 se arăta că „mobilizarea generală a armatei a început în noaptea de 14/15 (27/28) august și își urmează cursul. Declarația de război contra Austro-Ungariei a fost remisă în seara de 14/27 august, la ora 9, la Viena. În noaptea de 14/15 (27/28) august, trupele noastre au atacat frontiera austro-ungară. Trupele aliate imperiale ruse au început a trece în Dobrogea, fiind primite cu entuziasm de populație. Unități

[1] Doctor, Serviciul Istoric al Armatei.

din flota rusă au sosit la Constanța, unde concură la apărarea coastei Mării Negre”[1].

De cealaltă parte a frontierei, Armata 3 bulgară (compusă din Diviziile 4 și 5) era concentrată în sectorul Razgrad–Rusciuc–Varna, fiind, ulterior, întărită cu Divizia 1 Infanterie, o brigadă din Divizia 6 Infanterie, Divizia 1 Cavalerie și cu un detașament german. Între 27 și 31 august, forțele au atins următoarele aliniamente: Divizia 1 Infanterie: Hârșova–Kemanlar–Cioban Iusuf; Divizia 4 Infanterie: Karagaci–Balbunar; Divizia 6 Infanterie: Iositepe–Sarichioi; Divizia 1 Cavalerie: KoradjeaOt–Hambarlâc și Detașamentul germano-bulgar: regiunea Rusciuc.

Conform primului plan de operație împotriva României, Germania considera că Bulgaria trebuia să apere temporar frontiera dinspre Dobrogea, în timp ce ea urma să ocupe șesul României, după care să treacă Dunărea și, cu un atac combinat împotriva orașului București, să înconjoare și să distrugă Armata Română.

Comandantul Armatei 3 bulgare aprecia că trebuia să se împotrivească concepției germane, „având teamă ca nu cumva românii, cu marele ajutor rus, să pătrundă în nord-estul Bulgariei”, optând pentru trecerea imediată la ofensivă în Dobrogea, pentru distrugerea forțelor române înainte de sosirea trupelor ruse. Primul obiectiv era cucerirea cetăților Turtucaia și Silistra, considerând că altfel nu ar fi fost posibilă înaintarea în nordul Dobrogei.

Feldmareșalul August von Mackensen, numit la 15/28 august comandant suprem al armatei germano-bulgaro-turce din

[1] Conform Planului de campanie român, trei sferturi din totalul forțelor operative au fost destinate pentru frontul de nord-vest de pe frontiera Carpaților. Frontul de sud, care se întindea de la Orșova până la Marea Neagră, era considerat de o importanță secundară, forțele destinate având misiunea de a opri și a respinge o eventuală ofensivă bulgară.

nord-vestul Bulgariei, considera că atacul asupra celor două cetăţi trebuia să se desfăşoare prin surprindere şi simultan. Desfăşurarea ulterioară a evenimentelor a confirmat aceste opinii.

La 19 august/1 septembrie 1916, Bulgaria şi Turcia au declarat război României, trupele bulgare declanşând bătălia împotriva capului de pod de la Turtucaia.

După victoria obţinută, Armata 3 bulgară a considerat că forţele sale sunt „risipite” pe un front de 160 km şi că „inamicul, încă puternic, putea să-şi concentreze forţele contra unor anumite posturi din frontul acesta larg şi să înfrângă unităţile armatei” şi a decis „să concentreze întreaga armată pe un front mai scurt, între Silistra şi Bazargic şi abia după aceea să înainteze în direcţia nord-est după urmele inamicului în retragere”, deplasarea pe noul aliniament urmând să se facă între 7 şi 11 septembrie.

Turtucaia (19 august/1 septembrie–24 august/6 septembrie), Bazargic (22 august/4 septembrie–26 august/8 septembrie), Silistra (26 august/8 septembrie), retragerea armatelor ruso-române pe aliniamentul Rasova–Cobadin–Tuzla (1/14 septembrie), luptele de pe aliniamentul Rasova–Cobadin–Topraisar–Tuzla (3/16–8/21 septembrie), Flămânda (18 septembrie/1 octombrie–22 septembrie/5 octombrie), Constanţa (9/22 octombrie) reprezintă momente de tragic eroism, dar şi de neputinţă. Succesiunea de retrageri şi înfrângeri dureroase a determinat oprirea acţiunii şi mutarea trupelor pe frontul din Transilvania, unde ofensiva germano-austro-ungară devenea ameninţătoare. La 20 septembrie/3 octombrie armata română din Transilvania începe retragerea generală.

În perioada interbelică, Serviciul Istoric al Armatei a avut ca principală misiune elaborarea unor volume de studii şi documente despre participarea la Primul Război Mondial, cu un

accent deosebit pentru strângerea arhivei operative. De interes s-a dovedit și studierea unor documente create de armatele aliate sau inamice. Unul dintre acestea aparține Diviziei 1 Cavalerie bulgare[1], din care am ales perioada 19-29 octombrie 1916[2].

19 octombrie. Topraisar–Urluchioi

Noaptea a trecut într-o liniște completă și s-a profitat pentru schimbarea unităților și aprovizionarea cu muniții și alimente. A doua zi dimineață, câmpul de luptă era acoperit cu ceață care era să determine amânarea atacului, însă, încetul cu încetul, ceața s-a ridicat și s-a risipit. Artileria a început bombardamentul, cu un foc rar din cauza lipsei de proiectile. Cu toate ordinele date ca infanteria din sectoare să înainteze, aceasta continua să stea în tranșee. Orice încercare de a ieși aducea pierderi din cauza focului de pușcă și al artileriei inamice. Aceasta proba că inamicul nu fusese neutralizat de focul artileriei noastre. Batalioanele maiorului Savoff au ocupat primele tranșee inamice, continuând să înainteze în direcția nord-est, tăind retragerea spre nord a inamicului. Unitățile de cavalerie, Brigada Bode și Divizia 217 au fost oprite de focul de flanc tras din direcția nord-vest. Pentru preîntâmpinarea contraatacului inamic, artileria a primit ordin să facă o tragere de oprire pentru a stăvili înaintarea inamicului. Două batalioane din Regimentul 11 Infanterie Marș au intrat în acțiune, astupând intervalul între Brigada Bode și Divizia 1 Cavalerie, atrăgând asupra lor focul inamicului, care trăgea în flancul trupelor noastre aflate la nord de Perveli, inamicul începând să se retragă în neorânduială spre nord.

[1] Comandantul Diviziei 1 Cavalerie a fost generalul maior Ivan Kolev (n. 15 septembrie 1863, Banovka – d. 29 iulie 1917, Viena).

[2] Arhivele Militare Române, Fond 916, dosar nr. crt. 60.

20 octombrie. Lupta de la Urluchioi

A fost dat ordinul de operație conform căruia Divizia 1 Cavalerie trebuia să ocupe satele Tuzla și Ceatmalar și Regimentul 11 Infanterie Marș satul Cârlichioi.

În zorii zilei, trupele au început, din nou, înaintarea în direcția Ceatmalar–Urluchioi, iar în dreapta spre Tuzla.

Diviziile 9 și 19 române au părăsit satul Ceatmalar și au ocupat poziția principală pe creasta de la nord de Muratan și Cârlichioi, sprijinindu-se la flancul stâng pe lacul Tuzla.

Divizia 1 Cavalerie a primit ordin să înainteze energic, să străpungă poziția principală inamică și să se îndrepte spre Hasiduluc și să sprijine trupele germane în fața Topraisarului.

Deși trupele române au întâmpinat trupele bulgare cu „un foc de uragan", ele au fost respinse în direcția Musurat. Lupta a continuat până seara târziu, unitățile Diviziei 1 Cavalerie cantonând pe linia Muratanul Mic–Cârlichioi–Urluchioi.

21 octombrie. Ocuparea satului Mulciova (Musurat–Techirghiol)

Bateriile Diviziei 1 Cavalerie au fost aduse în timpul nopții în valea satului Muratanul–Cârlichioi și din noile lor amplasamente au început să sprijine unitățile. Divizia Mixtă a atacat inamicul în fața ei, Divizia 217 germană (sprijinită la nevoie de Brigada Bode și de Divizia de Cavalerie) a atacat Topraisarul.

Divizia 1 Cavalerie a primit ordin să înainteze spre nord și să ocupe înălțimile la nord de Techirghiol și, cu forțe mai puține, să coopereze la atacul Diviziei 217 germane (Brigada Bode), de asemenea să cerceteze de la Urluchioi spre direcțiile Agigea, Hasiduluc, Omurcea–Osmandaca, Ebechioi. După ocuparea satului Techirghiol de către Brigada 2 Cavalerie, s-a

primit ordinul de a ocupa o poziție la nord de localitatea Techirghiol, între Marea Neagră și lac[1].

Divizia 1 Cavalerie a primit ordinul să ocupe linia Omurcea–Hasiduluc, fiind sprijinită de Divizia 217 germană și să urmărească inamicul pentru a nu-i permite să se organizeze. În timpul înaintării spre nord, divizia a fost bombardată de două vase de război ale flotei amiralului Paton, care a evitat astfel o participare efectivă la bătălie de teama submarinelor germane pe care le știa sau credea în apropierea sa.

22 octombrie. Atacul și ocuparea liniei a II-a de apărare a orașului Constanța. Urmărirea de-a lungul coastei Mării Negre

Pe o ploaie torențială, Divizia 1 Cavalerie a primit ordinul să înainteze pe aliniamentul Marea Neagră–Musurat–Hasancea, fiind sprijinită de Divizia 217 germană. Înaintarea a început dis-de-dimineață, după revărsatul zorilor, susținută de focul puternic al artileriei de câmp și al obuzierelor, care au redus repede la tăcere cele 3-4 baterii inamice instalate la nord de Hasiduluc, a străbătut cu ușurință tranșeele române, ocupând satul. Două baterii cu tragere lungă ale Diviziei 1 Cavalerie au răspuns împotriva focului celor 6 vase de luptă inamice care bombardau flancul drept, pricinuind pierderi unităților de cavalerie.

În continuare, documentul elaborat de Armata 3 bulgară arată: „Înspre sud-est se văd strălucind clădirile orașului Constanța. Un proiectil tras de bateria călăreață a căzut în unul

[1] În „Comunicatul oficial" al Marelui Cartier General român nr. 55 din 8/21 octombrie se menționează sec: „În Dobrogea, pe întreg frontul, violent atac al inamicului. Am fost siliți să ne retragem la centru și la aripa dreaptă." Trupele române erau în plină retragere la est de Musurat, încercând o repliere și un contraatac, au pierdut satul în favoarea trupelor bulgare.

din rezervoarele de petrol din oraș, incendiindu-l. S-a înălțat o coloană înaltă de fum străbătută de limbi de foc. Pe linia ferată trec în grabă ultimele trenuri spre vest. Soarta orașului Constanța – perla Mării Negre – era pecetluită."

Infanteria bulgară a înaintat „fără oprire și fără rezistență", trecând peste a 2-a și a 3-a linie de apărare a orașului Constanța.

Feldmareșalul August von Mackensen a trimis, la Constanța, un batalion german cu o baterie grea, dând ordin ca aliatul bulgar „să ocupe cu 6 companii orașul Constanța și să mențină ordinea; să nu permită niciun jaf și să trimită patrule pentru paza cisternelor de petrol; să dea ajutor batalionului german; să observe să nu aibă loc niciun fel de incident între soldații bulgari și germani și să facă paza tuturor depozitelor".

Cavaleria bulgară s-a îndreptat spre nord, a traversat Hasiduluc-ul și calea ferată, Valul lui Traian, trecând de Tașli-Iuc și, lăsând infanteria în urmă, la Ciatal-Iuc, a ajuns la Isleam-Tepe[1].

23 octombrie. Urmărirea pe lângă coasta Mării.
Atacul de la Caramurat

Comandantul Diviziei 1 Cavalerie, generalul de brigadă Kolev, a hotărât să continue urmărirea trupelor române spre nord, pe direcția Canara–Caramurat. Între trupele bulgare și cele române a avut loc un schimb intens de focuri, cu atacuri și contraatacuri, ajungându-se la „șarje cu săbiile". Fiecare combatant a avut pierderi grele. Trupele bulgare au luat numeroși prizonieri de la Batalionul 7 Vânători și Regimentele 23, 35, 38, 63 și 78 Infanterie, unități care erau în subordinea Diviziei 9 române[2].

---

[1] În „Comunicatul oficial" al Marelui Cartier General român nr. 57 din 10/23 octombrie 1916 se arăta: „În Dobrogea, bătălia continuă violent. Trupele noastre s-au retras imediat la sud de calea ferată Cernavodă–Constanța."

[2] Divizia 9 Infanterie a fost înființată la 27 august 1916, în subordinea Corpului 7 Armată, sub comanda generalului Ioan Basarabescu.

Divizia 1 Cavalerie a primit misiunea să ocupe sectorul de la Canara la Isleam-Tepe; să urmărească inamicul dincolo de linia Isleam-Tepe–Medgidia; să asigure dinspre nord flancul drept și spatele coloanelor care atacau spre Cernavodă; să ia măsuri de pază pe țărmul Mării Negre, de la Techirghiol la Mamaia; să instaleze garnizoana necesară în Constanța și să pregătească distrugerea cu explozibil a portului.

Documentul subliniază că „în ambele atacuri au luptat numai regimentele de cavalerie, atacând inamicul cu săbiile, măcelărind și distrugându-l. Acțiunea lor a fost sprijinită și de foc, însă succesul a depins de vigoarea cu care escadroanele s-au aruncat asupra inamicului, care, în ambele cazuri, era zdruncinat și pierduse credința de a mai putea rezista. Consecințele strategice ale acestor atacuri au fost de o mare însemnătate pentru atacurile ulterioare. Atacul de la Cocimar-Conac a fost cauza – după cum s-a spus și înainte – că s-a părăsit Bazargicul fără luptă și a făcut ca următoarele lupte de la 6 și 7 septembrie, în loc să aibă loc la sud de oraș, s-au desfășurat la nord, cu un moral foarte favorabil bulgarilor și din contră nefavorabil pentru români. Atacul de la Caramurat a determinat Comandamentul rus să părăsească Medgidia – punctul central și cel mai mare depozit de materiale de război pe linia Cernavodă–Constanța, linie străpunsă și distrusă prin cucerirea acestui oraș, amenințată acum cu întoarcerea pe la spate prin acțiunile Diviziei de Cavalerie în direcția Caramurat–Carol I".

24 octombrie. Urmărirea de-a lungul coastei Mării Negre, de la Caramurat la Taliverde

Divizia 1 Cavalerie, întărită cu încă două batalioane și două baterii de câmp (în total patru batalioane și două baterii de

câmp), a ieșit din compunerea Grupului de Est[1] și a trecut la dispoziția feldmareșalului August von Mackensen.

Misiunea Grupului de Vest a fost să atace punctul întărit Cernavodă, Grupul de Est, pe aliniamentul Dorobanți–Carol I, urmând să păzească flancul acesteia.

Divizia 1 Cavalerie s-a îndreptat de la Caramurat, cucerit după o scurtă luptă de artilerie, spre Beriș-Tepe.

Feldmareșalul von Mackensen a dispus ca Divizia de Cavalerie independentă să continue urmărirea pe direcția Docuzul; Grupul de Est să ajungă cu forțele principale în regiunea Caramurat–Carol I–Dorobanți și să sprijine atacul Grupului de Vest împotriva Cernavodei; să profite de orice ocazie pentru a ataca și a respinge inamicul spre nord, oricare ar fi forțele lui. Grupul de Vest a atacat și ocupat orașul Cernavodă.

Comandantul diviziei a dat ordin ca trupele române să fie urmărite în direcția șoselei principale, spre nord, pe direcția Tașaul și pe șoseaua spre Babadag, spre Palazul Mare.

În această situație, Divizia 1 Cavalerie nu a mai continuat drumul spre nord, ci s-a îndreptat spre vest, spre Cogealac și Taliverde, în încercarea de a tăia retragerea trupelor române peste Dunăre. Satul Cogealac, bine apărat de trupele române, nu a fost cucerit de marea unitate, care s-a retras sub acoperirea Regimentului 2 Cavalerie.

---

[1] Trupele comandate de feldmareșalul August von Mackensen erau formate din *Grupul de Vest,* alcătuit din Diviziile 1 și 4 Infanterie bulgare și Diviziile 15 și 25 Infanterie turce, cu misiunea de a asigura aliniamentul de la Dunăre la Sofular, și *Grupul de Est,* alcătuit din Divizia 6 Mixtă bulgară, Divizia 217 Infanterie și Brigada Bode germane, Divizia 1 Cavalerie bulgară, cu misiunea de a asigura aliniamentul de la Sofular la Marea Neagră. Rezerva era asigurată de Regimentul 31 din Divizia 4 Infanterie bulgară.

25 octombrie. Urmărirea spre vest.
Satul Taliverde, satul Satișchioi

Divizia 1 Cavalerie a înaintat spre vest, ocupând satul Cogealac, cu misiunea de a tăia calea de retragere a trupelor române de la Cernavodă. După cucerirea localității, marea unitate a primit ordin să se deplaseze în direcția Hârșova–Brăila.

26 octombrie. Urmărirea spre nord, până la Dunăre

În dimineața umedă, cu ceață densă, divizia s-a pus în mișcare în direcția Hârșova. În această zi, feldmareșalul August von Mackensen a dat următorul ordin:

„Divizia 1 Cavalerie, prin Divizia 217 germană

1) Cernavoda a fost ocupată, după o scurtă luptă, la 25 octombrie, diviziile Grupului de Atac (est), de la 25 octombrie, nu mai au în fața lor inamic.

2) Operațiile Armatei de Dobrogea și-au atins scopul.

Nu intenționăm a continua operațiile pentru urmărirea inamicului cu forțe mari la nord de linia lacul Tașaul, înălțimile de la nord de linia Dorobanți–Bonascic, nord Cernavodă, până la Dunăre.

Armata a 3-a, care din nou se pune sub ordinele generalului Toșev[1], va organiza și întări o poziție de rezistență pe linia sus menționată și va asigura această poziție cu unități înaintate (poziție de siguranță).

Misiunile Diviziei 1 Cavalerie pentru următoarele zile vor fi: a urmări și a pricinui cât mai mare rău inamicului, atât cât îngăduie forțele oamenilor și cailor; a stabili dacă inamicul se adună și unde, dacă organizează o poziție și dacă intenționează

[1] Generalul de infanterie Ștefan Toșev (n. 18 decembrie 1859, Stara Zagora – d. 27 noiembrie 1924, Plovdiv) a fost comandantul Armatei a 3-a bulgare. Aripa stângă a acesteia a fost cea care a declanșat primul atac asupra cetății de la Turtucaia.

mai târziu să atace; a neliniști inamicul ce se află lângă Hârșova și pe malul de est al Dunării; a stabili dacă inamicul de lângă Hârșova a primit întăriri; restabilirea liniilor ferate și telegrafice distruse în fața frontului nostru.

De o deosebită importanță este a se verifica și raporta urgent dacă linia ferată Carol I–Hârșova este terminată și pusă în exploatare, precum și linia ferată Carol I–Tulcea. Se recomandă instalarea liniilor telefonice până la Carol I."

În această situație, comandantul Diviziei 1 Cavalerie, generalul Ivan Kolev, a decis întreruperea urmăririi trupelor române pentru că „Divizia de Cavalerie se află înaintea armatei și înaintea liniei Bonascic–lacul Tașaul, la circa 30-40 km; însuși Ordinul feldmareșalului nr. 25 arată că operațiile Armatei de Dobrogea ajunseseră la sfârșit; divizia împlinise misiunile scrise ce i-au fost date, timp de 8 zile neîntrerupte; parcursese o distanță de la vechile poziții la circa 120-150 km; avea nevoie să se reaprovizioneze; oamenii și caii erau extenuați de oboseală".

Ordinul a fost contramandat de feldmareșalul von Mackensen: „Cavaleria să urmărească până la ultima putere a cailor."

27 octombrie

Divizia 1 Cavalerie s-a pus în mișcare spre nord pe direcțiile Sarai–Topologul Românesc, Ostrov–Agir-Amet–Doiran–Ceamurlia de Jos–Babadag. Campania dusă în forță a făcut ca militarii bulgari să se resimtă din cauza oboselii, dar și hranei insuficiente sau alterate.

29 octombrie

Conform ordinului feldmareșalului August von Mackensen, misiunea Armatei a 3-a bulgare, care subordona și Divizia 1 Cavalerie era „să continue urmărirea cu divizia întărită, să împrăștie și să nimicească inamicul, curățind întreaga Dobroge

de nord; să se organizeze puternic cu toate mijloacele pe linia lacul Tașaul–satul Bonascic. Poziția de rezistență să se determine pe baza celei mai precise recunoașteri; să apere coasta Mării Negre (trupele aflate în Constanța, Batalionul 1 din Regimentul 21 Infanterie german și Bateria nr. 4 cu tragere lungă îi sunt puse la dispoziție); să apere malul Dunării la est de lacul Oltina, ocupând Cernavoda; instalațiile de la Constanța și de la podul Cernavodă să fie gata a fi distruse (distrugerea se face numai după ordinul feldmareșalului)".

În Dobrogea rămâneau, în afară de Divizia 1 Cavalerie, Bateria 4 cu tragere lungă germană la Constanța și artileria grea bulgară (în afară de aceea a Diviziei 1 Infanterie), în total 43 de batalioane.

Divizia 1 Cavalerie a primit de la Comandamentul Armatei a 3-a următorul ordin: „Divizia dumneavoastră primește misiunea ca, împreună cu 4 batalioane și 2 baterii de câmp, să urmărească inamicul în direcția nord, să-l împrăștie și distrugă în așa fel încât întreaga Dobroge să fie curățată de inamic. În primul rând, divizia va cuceri Hârșova, după care se va îndrepta spre Tulcea, lăsând acoperirea spre Isaccea și Măcin. În caz de serioasă rezistență din partea inamicului să-l țină pe loc și să raporteze imediat. Armata se va organiza pe linia satului Bonascic și lacul Tașaul și va trimite avangarda pe linia satelor Băltăgești–Ghelingic–Pelehlia."

Divizia 1 Cavalerie își va continua înaintarea în Dobrogea până la 10 noiembrie, când va ajunge în satul Dorobanți.

Comandantul Diviziei 1 Cavalerie, generalul Kolev, concluziona: „Astfel divizia şi-a terminat misiunea sa înaintea frontului armatei unde, de la 26 octombrie, a trebuit să urmărească pe inamic, ca urmare, în cele din urmă, să tărăgănească ofensiva lui şi să dea timp diviziilor de infanterie să se întărească în tranşee. De la începerea acțiunilor atacatorului, la 19 octom-

brie, unitățile diviziei au fost în lupte și încercări neîncetate, având ca urmare moartea a multor soldați și cai, care a fost destul de mare."

Trupele române s-au aflat în fața unui inamic superior, cu o experiență de luptă de doi ani, în fruntea căruia s-au aflat comandanți militari de o excepțională valoare. Pierderea Dobrogei, mai puțin a culoarului Deltei Dunării, a determinat o regândire a planurilor de campanie pe întreg frontul românesc.

DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN VREMEA MARELUI RĂZBOI. MINIȘTRII DE EXTERNE – BIOGRAFII SUMARE ȘI PORTRETE RETUȘATE (1914–1918)

Claudiu-Lucian Topor[1]

Abstract

The object of this study is Romania's foreign policy during World War 1 from the point of view of those who were at the helm of the Romanian Foreign Ministry. Following a general presentation of the manner in which the European diplomacy functioned during the years of the "Great War", with short characterizations of the respective foreign ministers, the study focuses on the personalities who led the Romanian diplomacy during this crucial period for the Romanian state.

The first among them was Emanoil Porumbaru (born in 1845 in Bucharest, deceased on October 11, 1921, in Bucharest), a lower-rank liberal leader who was at the helm of the Foreign Ministry between January 4, 1914, and December 1916. His activity was relatively modest, the entire foreign policy being in fact led by prime minister Ion I.C. Brătianu. From a political point of view, the national government constituted in early December reflected the cooperation between the liberals and the conservatives from the faction of Take Ionescu (known as "takiști"). Porumbaru no longer found himself in the new governmental formula, which included three new conservative ministers. The foreign affairs were overseen by none other than Ion I.C. Brătianu himself (prime minister and foreign minister) or by Take Ionescu.

[1] Conferențiar universitar dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

During the short-lived government led by General Alexandru Averescu (January 29/February 11 – March 5/18, 1918), the top job in the Ministry of Foreign Affairs was hold by Nicolae Mișu, Romania's envoy to London, but his activity was overseen ad interim by prime minister Averescu, who was rather a military than a politician and who faced an extremely difficult situation caused by the ultimatum of the Central Powers. Eventually, he was forced to sign the preliminary peace in Buftea (February 20/March 5, 1918).

In the government led by Alexandru Marghiloman, installed on March 5/18, 1918, the minister of foreign affairs was Costică Arion. Hid mandate, also extremely difficult, remains strongly linked to the tragic events that led to the signing of the peace of Bucharest (1918), but also to the fortunate episode consisting in the unification of Bessarabia with the motherland (March 27/October 8, 1918).

The end of the war brought at the helm of the Ministry of Foreign Affairs another member of the military, again ad interim, in the person of General Constantin Coandă, the head of government. His main achievement was to ensure Romania's reentry into the war alongside the Entente (October 28/November 10, 1918).

Marele Război a rezultat din deciziile adoptate de liderii a cinci națiuni ale lumii, fiecare dintre acestea reprezentând o mare putere. Decizia de a da curs războiului a fost orchestrată de un grup restrâns de oameni cu acces la informație și control aproape exclusiv al puterii[1]. Guvernele Europei și-au asumat atunci o misiune care, între timp, a devenit istorică – misiu-

[1] Richard F. Hamilton, Holger Herwig (eds.), *The Origins of World War I*, Cambridge University Press, 2003 (*Deinition and Causes*, p. 10-41).

nea de a preveni războiul, sau poate, dimpotrivă, misiunea de a-l declanșa. Miniștrii de externe s-au aflat în miezul evenimentelor, participând la discuții în vederea dezamorsării crizei din iulie 1914. Cu toate acestea, deciziile majore nu le-au aparținut.

În Austro-Ungaria, Leopold von Berchtold, în vârstă de 49 de ani, apărea drept cel mai tânăr ministru de externe din Europa. Personajul servise în Corpul Diplomatic şi îndeplinise, vreme de cinci ani, funcția de ambasador în Rusia. Spre deosebire de predecesorul Alois Lexa von Aehrenthal, „tânărul" Berchtold părea ușor confuz și indecis în asumarea marilor răspunderi. Dacă într-adevăr îi lipsea experiența în înțelegerea afacerilor externe se întâmpla fiindcă că nu mai servise, până atunci, ca șef al vreunei secțiuni la Ballplatz[1].

În Germania, Gottlieb von Jagow ar fi recomandat amânarea trimiterii *ultimatumului* la Belgrad, până când Poincaré și Viviani ar fi părăsit Rusia[2]. Un pas decisiv spre război? Premeditare? Sau pură întâmplare? Greu de oferit o explicație plauzibilă, ocolind subiectul delicat al responsabilității. Și totuși Jagow s-a purtat mai ponderat. Mai ponderat decât Bethmann Hollweg cu îndrăzneața lui teorie a riscului asumat.

În Rusia, la consiliul ministerial din 24 iulie, mai tare s-a auzit vocea ministrului agriculturii, Alexander Krivoshein, decât aceea a venerabilului Sazonov, deținătorul portofoliului externelor. Krivoshein a agitat spiritele în direcția războiului. Cu toate acestea, Sazonov părea persoana capabilă să înfrâne-

---

[1] Samuel R. Williamson, Jr., *Austria-Hungary and the Origins of the First World War*, MacMillan, 1991 (*Dynasty, Generals, Diplomats: the Instruments of Habsburg Foreign Policy*, p. 38-88).

[2] Despre „rațiunile" implicării Germaniei într-un război european, vezi Niall Fergusson, *Germany and the origins of the First World War: New Perspectives*, în „The Historical Journal", 35, 3 (1992), p. 725-752.

ze pornirile spre război. În final, și cu sănătatea slăbită, nu a reușit[1].

În Franța, după cum se ştie, preşedintele Poincaré şi premierul Viviani (în acelaşi timp și ministru de externe) se aflau într-o vizită, mai de mult plănuită, în Rusia. În timpul călătoriei de întoarcere, desfășurată pe mare (24-29 iulie), ei primeau informații sporadice despre evenimente. Iar aceasta numai prin intermediul radioului şi al serviciului telegrafic. Numirea lui Viviani în funcția de premier (implicit la portofoliul externelor) fusese rodul unui compromis. Acesta survenea în urma alegerilor din luna mai 1914, în succesiunea disputelor din 1913 privitoare la legea extinderii duratei serviciului militar. Poincaré cunoştea foarte bine ignoranța şi nepriceperea lui Viviani în materie de politică externă, dar faptul în sine nu îl deranja. El a supravegheat atent dispunerea portofoliilor, întrucât dorea să-şi extindă propria influență asupra unui număr cât mai mare de ministere. A condus „din propriul cabinet" politica externă a Franței în această perioadă de criză, comunicând direct cu ambasadorii din străinătate[2].

În Italia, Antonio di San Giuliano era un aristocrat din Sicilia. Din cauza sănătății sale precare, petrecea mai mult timp la Fiuggi, o stațiune aflată la două ore de mers cu maşina de Roma. Aici, el s-a aflat în contact permanent cu ambasadorul german Hans von Flotow și a putut afla printre primii că Germania sprijină Austro-Ungaria în pregătirea *ultimatumului* adresat Serbiei. În iunie 1914, Italia se confrunta cu grave probleme sociale interne. Di San Giuliano era conştient de problemele economice, de faptul că blocarea coastei maritime de

---

[1] D.C. B. Lieven, *Russia and the Origins of the First World War*, MacMillan Press, 1983 (*Who ruled in Petersburg?*, p. 50-64).

[2] Richard F. Hamilton, Holger H. Herwig (eds.), *The Origins of World War I*..., vezi Eugenia C. Kiesling, *France*, p. 227-250.

către flota anglo-franceză ar echivala cu un adevărat dezastru pentru economia Italiei. El credea că războiul ar adânci conflictele sociale și ar produce mai multă anarhie în țară[1].

În fine, cazul Angliei. Atitudinea Marii Britanii, în contextul crizei din iulie, şi decizia implicării în războiul european poartă amprenta eforturilor secretarului de stat Edward Grey. El a încercat în repetate rânduri să-i convingă pe membrii guvernului de faptul că Marea Britanie trebuia să participe la război, aliată cu Franța și împotriva Germaniei. Misiunea cea mai dificilă era obținerea sprijinului politic din partea cabinetului, pentru a susține cauza războiului în fața Camerei Comunelor. Edward Grey a căutat cu disperare aliați şi s-a străduit să provoace schimbarea raportului de forțe în guvern, dar reuşita ar fi rămas îndoielnică dacă nu ar fi primit un „ajutor" nesperat chiar de la germani. Totul s-a simplificat după ce Berlinul a decis violarea neutralității Belgiei și încălcarea suveranității luxemburgheze[2].

Din tabloul restrâns al atitudinii puterilor față de criza din iulie se poate vedea cum conduita miniștrilor de externe reflectă variațiuni multiple. Unele datorate sistemelor constituționale, altele pur și simplu din pricina caracterului personajelor implicate. Se pune însă întrebarea cum vor fi reacționat miniștrii de externe ai puterilor mai mici? Cât de concludentă va fi fost implicarea membrilor guvernului român? Firește, nu trebuie uitat că România s-a implicat în Războiul cel Mare la capătul a doi ani de neutralitate. A urmat apoi beligeranța încheiată cu tratativele păcii separate. Ce rol jucase ministrul de externe în tot acest timp? Cât de prezentă i-a fost imaginea în circuitul tratativelor secrete? Răspunsul l-am putea descoperi situat în-

[1] *Ibidem*, vezi Richard F. Hamilton şi Holger H. Herwig, *Italy*, p. 367-377.

[2] Zara S. Steiner, *Britain and the Origins of the First World War*, MacMillan Press, 1977, p. 242-257.

tre elaborarea politicii și transpunerea ei prin ecourile, puțin elucidate, ale biografiei miniștrilor implicați. Despre cele două chestiuni distincte dar, pe alocuri, și amestecate, amintește conținutul acestui text.

La București, criza din iulie 1914 îl găsea în fruntea externelor pe Emanoil Porumbaru (n. 1845 – d. 11 octombrie 1921, București). Un personaj destul de șters în diplomație, într-o vreme când politica externă se elabora doar în biroul prim-ministrului. Dar, cu toate că în epocă a strălucit mai mult imaginea lui Ion I. C. Brătianu, istoria nu-l poate ignora pe Porumbaru. Este datoare să explice prezența lui în funcție și rolul pe care l-a jucat. Parcurgându-i biografia, aflăm că anii de studii i-a consacrat domeniului științelor politice, administrației și jurisprudenței. Studiase, asemenea multor contemporani, în străinătate, unde devine absolvent și licențiat în domeniul științelor juridice, apoi doctor în administrație al Universității din Liège. Revenit în țară de la studii, își începea cariera diplomatică în cadrul Ministerului Afacerior Străine (1868). Ascensiunea lui s-a produs într-un interval scurt de timp (1882–1883), când a reușit, cu perseverență, să promoveze ierarhic, ajungând chiar șef de cabinet la Divizia Politică, șef al Diviziei Consulare, Convenții Internaționale și Contencios. Deși atras de diplomație, Emanoil Porumbaru nu a rămas în afara politicii. S-a înscris în Partidul Național Liberal, unde candidează și este ales deputat în anul 1883. Cu toate că nu a fost un combatant reputat în sfera politicii, în interiorul partidului liberal se afirmă ca „drapelist" și se manifestă ca opozant al lui Dimitrie A. Sturdza. Dizidența i-a adus primul portofoliu ministerial. Ajunge ministru al Lucrărilor Publice (21 noiembrie 1896–26 martie 1897) într-un guvern condus de „drapelistul" P. S. Aurelian. După 1899, revine în grupul liberalilor. Reconciliat cu Sturdza, primea „ocârmuirea" aceluiași minister (14 noiembrie

1903–20 decembrie 1904). La 4 ianuarie 1914, Ion I. C. Brătianu îl desemnează ministru de externe. O numire care a surprins fără îndoială. În „Amintirile” lui I.G. Duca se menționează că regele Carol I, cu ocazia ceremoniei depunerii jurământului de către noul guvern, i-ar fi spus lui Porumbaru următoarele cuvinte: „Cam ciudat, după Maiorescu, tocmai Dumneata să iei Externele. Mă întreb de vei fi în stare să le duci.”[1] A lăsat mereu impresia că reprezintă doar interfața politicii liderului de partid. Plenipotențiarul Germaniei (Waldthausen) consemna în dreptul lui Porumbaru că va fi unealta docilă în mâna lui Brătianu, iar președintele consiliului de miniștri va decide în toate chestiunile externe importante.

Firește că Emanoil Porumbaru nu a fost principalul arhitect al politicii românești de neutralitate. Principalele canale de comunicare, tratativele importante, deciziile majore au aparținut prim-ministrului. El a fost, de altfel, adevăratul ministru de externe al României în această perioadă. Desigur, personajul nu reprezintă o figură chiar simbolică. Spre exemplu, îl găsim implicat în discuții privitoare la orientarea politicii românești. Răspunsurile lui sunt identice cu cele ale prim-ministrului. Mai reține atenția că poartă conversații cu personaje ocazional preocupate de temele la zi ale politicii internaționale. Pastorul german Schlawe, de pildă, președintele comunității evanghelice din București, îi comunica despre înrăutățirea semnificativă a stării de spirit din Germania în privința atitudinii României. Ministrului român i-au fost amintite manifestațiile de stradă ce arătau aversiunea față de germani, contribuind la ostilizarea intereselor celor două țări. Porumbaru i-a răspuns însă că manifestațiile se îndreptau împotriva Austro-Ungariei și nu

[1] I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. I, *Neutralitatea*, Colecția „Memorii și mărturii”; Jon Dumitru Verlag, München, 1981, p. 17.

aveau legătură cu politica germană. Pentru a evita orice angajament în redresarea situației, el afirma preventiv că autoritățile nu puteau controla nici demonstranții și nici presa incitatoare[1]. La fel ar fi răspuns și șeful lui de partid, nimeni altul decât Ionel Brătianu! Emanoil Porumbaru nu jucase un rol de prim-plan nici în derularea vizitei țarului la Constanța, eveniment petrecut în vara anului 1914. El nu cunoştea (sau nu era mandatat să divulge) detalii cu privire la desfășurarea acesteia. Chiar și incidentele apărute, de felul disputei dintre plenipotențiarul Germaniei, baronul Hilmar von dem Bussche, și Nicolae Filipescu, de la Jockey Clubul bucureștean, sau cazul violării corespondenței colonelului Mircescu de către autoritățile austro-ungare, în punctul de frontieră Predeal, i-au rămas străine, sau puțin cunoscute. Ca ministru de externe, nu se implicase decisiv în soluționarea lor. Plenipotențiarii puterilor străine îl interpelează direct pe șeful cabinetului în chestiunile de maxim interes, diplomații români, acreditați în străinătate, cu toate că îl informau periodic, știau și ei de la început cu cine anume trebuie să comunice pentru a obține informații. Porumbaru a participat totuși la Consiliul de Coroană de la Sinaia, care a hotărât politica neutralității, dar nu s-a remarcat printr-o atitudine distinctă. Rămăsese un personaj discret și după decretarea mobilizării (1916), momentul când ministrului de externe i-au revenit atribuțiile de coordonare a repatrierii subiecților români și supraviețuirii cetățenilor suprinși în statele statelor inamice. Plecarea din Germania a personalului diplomatic și a unei părți din colonia românească s-ar fi amânat din cauza unor dificultăți financiare. Toate plățile, prin virament bancar, fuse-

---

[1] *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes/ Rumänien 21197. Geheime Akten betreffend den Krieg. Vom 1. Dezember 1914 bis 13. Juni 1915.* Anexa la scrisoarea lui Salomonsohn către subsecretarul de stat Zimmermann, 19 decembrie 1914.

seră interzise României. Banii statului, de care Legațiunea României dispunea la Diskonto Gesellschaft, au fost sechestrați. Nu se găseau fonduri suficiente pentru a asigura cheltuielile necesare unei lungi călătorii prin Rusia. Guvernul german s-a arătat dispus să permită Legațiunii României utilizarea sumelor aferente fondului constituit la Berlin, cu condiția asigurării reciprocității. Cu alte cuvinte, să fie pusă la dispoziția Germaniei, pentru protecția supușilor ei, rămași în România, o sumă egală cu aceea solicitată de ministrul plenipotențiar Alexandru Beldiman (în jurul a 300 000 de mărci germane). Banii proveneau din fondurile Imperiului german agonisite la București. Sarcina împărțirii acestor fonduri revenea baronului Bussche, iar în cazul plecării lui din București, reprezentanței diplomatice, care își asuma protecția intereselor germane[1]. Ministrul de externe al României nu a răspuns însă punctual la oferta germană țintind reciprocitatea creditului bancar. Telegrama lui Porumbaru (nr. 23 612) din 8 septembrie 1916 ocolește subiectul și se referă la plecarea din București a plenipotențiarului german, însoțit de personalul agenției și corpul consular. A fost din nou nevoie de intervenția lui Ionel Brătianu pentru ca Emanoil Porumbaru să-și asume răspunderea deblocării banilor în condiții de reciprocitate. La 16 septembrie 1916, el îi comunică lui Beldiman că a depus la ambasada Statelor Unite contravaloarea în lei a celor trei sute de mii mărci germane. Firește, în tot acest timp, din cauza întârzierii plecării, situația românilor prezenți în Germania s-a înrăutățit foarte mult.

Ecourile crizei repatrierii misiunilor diplomatice s-au stins foarte târziu. În țară, Ministerul Afacerilor Străine se văzuse implicat într-un focar nou de conflict, cu potențial de propa-

[1] ANR, fond Microfilme Germania (RFG), rola nr. 9. Telegramă adresată de Alexandru Beldiman consulului general al României la Stockholm, Horngren, c. 854.

gandă. În curtea Legațiunii Imperiale a Germaniei, părăsită de personalul diplomatic, s-au descoperit explozibili și fiole cu bacili. Pornind de aici s-a declanșat un scandal internațional, față de care Ministerul Afacerilor Străine angajase serioase răspunderi. România a căutat (a și reușit în realitate) să folosească propagandistic tema bacililor, acuzând Germania că planificase un război de exterminare. Ministerul de la București filtrează și transmite către reprezentanțele din străinătate toată informația necesară. România căzuse victima lipsei de scrupule de care dădeau dovadă dușmanii ei, la fel cum se petrecuseră lucrurile și cu alte națiuni ale Europei. Numele lui Porumbaru nu ieșise prea mult în evidență. Personajul rămăsese la fel de discret. A redactat totuși nota de protest a ministerului, unde a invocat încălcarea obligațiilor internaționale (Convenția a IV-a de la Haga, 1907) și violarea principiilor dreptului internațional privitoare la loialitatea și onestitatea de care trebuie să dea dovadă misiunile diplomatice străine în schimbul privilegiilor ce le fuseseră garantate[1].

În paralel cu discursul privind încălcarea legilor războiului, ministerul trebuia să gestioneze și repetatele sesizări umanitare. Aproape zilnic se primeau reclamații despre tratamentul inuman aplicat în România internaților civili, supuși ai statelor inamice. Ministrul plenipotențiar al Olandei, Jankheer van Vredenburch, și cel al Statelor Unite ale Americii de Nord, Charles Vopicka, semnalau frecvent încălcări ale normelor umanității în prizonieratul românesc. Sesizările urmăreau chestiuni punctuale, precum violența fizică, alimentația, îmbrăcămintea, igiena etc. Ministerul Afacerilor Străine nu soluționa însă astfel de plângeri. Competențele ministrului în materie apăreau ca inexistente. Majoritatea plângerilor ajun-

[1] AMAE, Fond 71/1914 E2, vol. 106, *Infracțiuni la legile războiului.*

geau, de fapt, la Ministerul de Război, unde, în cadrul Direcției de Statistică, funcționa și o Comisie pentru Internații Civili[1]. Din nou o șansă ratată pentru Porumbaru, în încercarea lui de a ieși în evidență.

Mandatul lui Porumbaru în fruntea Ministerului de Externe a încetat în urma formării noului guvern, de uniune națională, la Iași (11 decembrie 1916/24 ianuarie 1917), ca urmare a retragerii autorităților în Moldova și a ocupării Bucureștilor de către armatele inamice. Noul guvern reflecta, în plan politic, cooperarea dintre liberali și conservatorii takiști. Porumbaru nu s-a mai regăsit în noua formulă guvernamentală, unde apăreau trei noi miniștri conservatori. Afacerile Străine au fost girate fie direct de către însuși Ion I. C. Brătianu (șef de guvern și ministru de externe), fie de către Take Ionescu. După campania eroică din vara anului 1917, situația militară a României a devenit dramatică. Linia frontului nu se mișcase decisiv (breşa de la Mărăști fusese „reparată" tot de români, ca urmare a opririi ofensivei lui Averescu, în urma dezertării rușilor) și blestemul german părea că persistă. Continuitatea luptelor a stat sub semnul incertitudinilor. Totul ținea acum de coordonarea și de sprijinul aliaților. Dar tocmai de aici avea să vină catastrofa. Rusia țarilor se prăbușise militar sub loviturile necruțătoare ale bolșevicilor. Revoluția din octombrie 1917 îndepărtase de la putere guvernul condus de Kerenski. Armata uriașă a Rusiei imperiale se destrăma. Pretutindeni pe frontul rusesc domneau dezordinea și anarhia. Sovietele organizau reuniuni publice, manifestații de stradă. Soldații dezertori îi umileau pe ofițeri, jefuiau gospodăriile. Pe acest fundal al dezordinii, noul slogan devenise pacea fără anexiuni și contribuții. La Brest-Litovsk începuseră tratativele diplomatice ce au condus, în final, nu doar

[1] *Ibidem*, vol. 340, *Supușii statelor inamice.*

la ieșirea Rusiei din ecuația războiului, ci și la o încercuire a României de către inamici. În față rămăseseră liniile vrășmașilor, în spate anarhiștii ruși, aparent „doritori” de pace[1]. Cu spectrul unei păci separate în fața ochilor, guvernământul de război solicită diplomației ameliorarea situației. Diplomației, dar nu celei clasice, tradiționale. Diplomației militarizate, de conjunctură, în vremuri de război. Era momentul generalului Alexandru Averescu.

Personaj remarcabil, în a cărui viață de militar se împletesc fapte de arme și episoade ale politicii, Alexandru Averescu se bucura de oarecare popularitate. Era basarabean. Se născuse în satul Babele de lângă Ismail, pentru o scurtă vreme retrocedat Moldovei în urma Tratatului de la Paris (1856). Printre reperele biografice, înregistrate în dosarul de personal de la Ministerul Afacerilor Străine[2], se ascund și momente de răscruce care ajută la elucidarea deciziilor ulterioare. În privința carierei militare, se specifică doar înrolarea lui ca voluntar, într-un regiment de cavalerie, participarea la Războiul de Independență de la 1877–1878. Avansat ofițer după încheierea păcii, Alexandru Averescu a rămas definitiv în armată. A urmat în străinătate cursurile Școlii Superioare de Război de la Torino (Italia). Strălucit ofițer de stat-major, generalul a condus Școala Superioară de Război din București, la a cărei întemeiere contribuise nemijlocit. Actele ministerului mai menționează și misiunile speciale încredințate lui de către regele Carol I, în țări precum Rusia, Germania, Italia. Misiuni care, probabil, vor fi contribuit deopotrivă la exersarea unor aptitudini de diplomat, utili-

[1] D. Iancovici, *La paix de Bucarest (7 Mai 1918)*, Paris, Payot, 1918, p. 31-32.

[2] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), București, Direcțiunea Personalului și Protocolului, dosar nr. 78/1918, *Relativ la numirea D-lui Alexandru Averescu în funcțiunea de ministru al afacerilor străine.*

zate mai târziu în vremea primei mari conflagrații mondiale[1]. Printre funcțiile administrative, amestecate cu date biografice, documentele ministerului o amintesc pe aceea de ministru de război (1907), în cabinetul lui Dimitrie Sturdza, apoi pe cea de șef al Marelui Stat Major, începând din 1911, la cererea expresă a regelui. Generalul Averescu a condus campania militară din vara anului 1913, ca șef al armatei de operațiuni. Marele Război (1914–1918) l-a surprins în funcția de comandant al Corpului 1 Armată. Și-a câștigat curând respectul ofițerilor armatei și recunoștința întregii țări. A rămas, cum scrie în notele biografice, generalul victorios pe toate fronturile de luptă. A fost comandantul Armatei a II-a și al Armatei a III-a, apoi al Grupului de Armate de la Dunăre (în vremea manevrei de la Flămânda), președinte al consiliului de miniștri și ministru al afacerilor străine în martie 1918.

Despre episodul din război, în care a cochetat efectiv cu veleități ale diplomației, izvoarele menționează consistent. Averescu și-a asumat primele tratative ale păcii de la Buftea cu Puterile Centrale. Acestea au asigurat prelungirea armistițiului pe întreg frontul românesc. Iscusit militar și strateg, Averescu și-a manifestat convingerea că ideea menținerii frontului reprezenta o iluzie, deoarece marile unități ale armatei ruse se aflau în descompunere. Armata română ar mai fi reușit să reziste inamicului aproximativ 23 de zile, dacă i-ar fi fost asigurate aprovizionările. Soluțiile invocate de Averescu, în situația de atunci a României, au fost în număr de patru: capitularea, împrăștierea armatei, exilul în Rusia, angajarea tratativelor cu

[1] Misiunea de la Berlin, începută în luna august 1896, i-a facilitat cunoașterea unor aspecte importante privind organizarea și manevrele armatei germane. A cunoscut și a întreținut relații de excepție cu numeroși ofițeri germani, între care și August von Mackensen, la vremea respectivă, comandant al unei unități de husari.

Puterile Centrale. După incidentul de la Iași (Socola), încheiat cu dezarmarea trupelor rusești, dornice să răspândească ideile bolșevismului în România și să pună capăt „oligarhiei", alungând dinastia și camarila din jur, Consiliul Comisarilor Poporului a luat decizia de a rupe relațiile diplomatice cu guvernul de la Iași. Prindea astfel contur ideea negocierii unei păci separate. Conștient că nu reprezenta interlocutorul agreat de germani, dar dornic de a menține situația sub control, Ion I. C. Brătianu l-a convocat pe Averescu pentru o amplă discuție asupra păcii. Avertizat asupra posibilității formării unui nou cabinet, generalul a primit la timp orientarea necesară inițierii tratativelor cu Puterile Centrale: tergiversarea discuțiilor pentru a câștiga timp (tactica pornea de la convingerea că tratativele vor conduce în final, filtrate prin tot felul de amânări și tergiversări, către o pace acceptabilă, fără cedări teritoriale dureroase pentru români); încheierea păcii fără schimbarea dinastiei; menținerea integrității teritoriale (era admisă la nevoie doar cedarea Cadrilaterului!); pregătirea unor politicieni (conservatori) în vederea asumării unei astfel de răspunderi.

După demisia guvernului (26 ianuarie/8 februarie 1918), formarea noului cabinet nu s-a dovedit o sarcină prea ușoară. Ajutat de Constantin Argetoianu și Grigore Filipescu, în cele din urmă, Averescu a reușit să definitiveze o formulă viabilă de guvernare. Un guvern de tranziție, fiindcă în planurile lui Ion I. C. Brătianu adevăratul „privilegiu" de a semna pacea cu Centralii trebuia să revină lui Marghiloman și aripii germanofile din București. În contradicție cu tactica sugerată de Brătianu, Alexandru Averescu chiar s-a arătat preocupat de încheierea păcii. A crezut că va putea controla situația și va obține el condiții favorabile din partea Puterilor Centrale. Spera că se va menține în fruntea guvernului pentru mai mult timp. Dar se înșelase. Succesiunea evenimentelor a lucrat într-un sens diferit.

În vremea mandatului averescan, mecanismul de negociere a păcii cu Puterile Centrale a funcționat în condiții acceptabile. O delegație trimisă de la Iași ajungea în final la București. Din aceasta făceau parte numai oameni cu misiuni precise: Ioan Papiniu (însărcinat să obțină amânarea negocierilor pentru 15 zile), Ioan M. Mitilineu (trebuia să restabilească contactele cu politicienii din București), colonelul Carol Ressel (se ocupa cu negocierea unei întrevederi personale Averescu–Mackensen). Fiindcă rămăsese în primul rând soldat, Averescu s-a simțit mai confortabil în discuțiile cu Mackensen. Despre această primă întâlnire de la Buftea, Mackensen avea să scrie următoarele: „Întâlnirea a decurs fără fricțiuni. Ne-am amintit despre întâlnirea de la manevrele militare imperiale de la Stettin din 1895 și despre perioada petrecută de mine în calitate de adjutant. Rezultatul convorbirilor a rămas convingerea mea fermă asupra voinței hotărâte a generalului de a încheia pacea și de a o rupe complet cu sistemul lui Brătianu, ceea ce înseamnă prin urmare și cu Antanta. În chestiunile militare fundamentale, el și-a dat acordul. Am rămas ferm în privința solicitărilor mele. Aș vrea să nu ating onoarea armatei române, dar ea este cea învinsă iar guvernul trebuie să ia în considerație acest aspect. Ca soldat, am compasiune pentru generalul Averescu și cu toată formalitatea nu am ascuns considerațiunea mea personală. Ne-am despărțit în maniera unor camarazi."[1] Averescu a lăsat, la rândul lui, perspectiva proprie asupra cele discutate: „Am fost primit la Buftea de Mackensen, care mi-a ieșit la scară înainte. M-a condus la apartamentul ce mi-a fost destinat și am avut o convorbire lungă cu el. I-am spus că dorința mea era să știu pe ce baze se vor face negocierile. Rezultatul: i-am spus că ches-

[1] August von Mackensen, *Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalls aus Krieg und Frieden*, Leipzig, Bibliographisches Institut, 1938. Vezi Capitolul VIII: *Das Jahr 1918*, p. 345.

tiunea dinastiei este de ordin privat. Nu va intra deci în tratativele de pace. Cred că a înțeles. Mi-a spus însă că armata va fi respectată cu toate onorurile, că o vom putea ține mobilizată și întrebuința în Basarabia împotriva bolșevicilor. Eventual am putea fi ajutați prin o cooperare în Rusia. În privința teritoriului, vor trebui făcute cesiuni. Dobrogea se va ceda, cu acces însă la mare. El crede, totuși, că s-ar putea ajunge la o înțelegere, cedând numai Cadrilaterul și o fâșie locuită de bulgari până la linia Mangalia–Adamclisi. Austria cere o rectificare de frontieră, dar nu va fi nimic. Mi-a promis tot sprijinul lui, dar mi-a repetat că întreținerea noastră are un caracter privat."[1]

Din păcate, pentru cauza lui Averescu, Mackensen avea puteri politice limitate. Opiniile lui reprezentau doar punctul de vedere al Marelui Cartier General. Șeful guvernului român a solicitat, de aceea, o nouă întâlnire la care urmau să participe și principalii negociatori ai Puterilor Centrale, miniștrii de externe Richard von Kühlmann și Ottokar Czernin. La 10/23 februarie 1918, i s-a acordat tot la Buftea întrevederea cerută. Poziția celor doi politicieni s-a dovedit mult mai puțin flexibilă decât atitudinea lui Mackensen. Condițiile păcii erau extrem de severe: dezarmarea a jumătate din efectivele armatei, înainte de semnarea actelor păcii, cedarea Dobrogei întregi (inclusiv Cadrilaterul); rectificarea frontierei cu Austro-Ungaria, pentru ca monarhia vecină să obțină garanții că niciodată nu va mai fi ocupată prin surprindere. Dinastia rămânea o problemă internă a României, dar privilegiile economice, în beneficiul Germaniei și Austro-Ungariei, nu se anulau. Averescu a declarat că nu poate primi condițiile păcii. Discuțiile nu au ajuns la un numitor comun și situația părea compromisă. Czernin

[1] Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război*, vol II, *1916-1918 (Războiul nostru)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Eftimie Ardeleanu și Adrian Pandea, Editura Militară, București, 1992, p. 249.

însă a mai cerut o întrevedere cu regele Ferdinand. Aceasta a avut loc în localitatea Răcăciuni și a durat trei sferturi de oră. Czernin i-a explicat regelui că nu venise să ceară pacea, ci să impună condițiile păcii. A fost de acord cu menținerea dinastiei, cu condiția aducerii unui guvern nou condus de Alexandru Marghiloman. Soarta lui Averescu ca șef de guvern se jucase într-o gară din apropierea Bacăului. Ironia sorții! După o suită de *ultimatum*-uri ale Puterilor Centrale ce au convocat trei noi consilii de coroană (17/19 februarie–3/4 martie 1918) și prezentarea demisiei guvernului (respinsă inițial de rege), Alexandru Averescu mandatează o delegație condusă de Constantin Argetoianu să semneze condițiile păcii, așa cum rezultau acestea din telegrama primită la Iași la 17 februarie/3 martie 1918. Zilele cabinetului erau însă cu adevărat numărate. Contribuiau la precipitarea situației și unele evenimente controversate: acordul cu RUMCEROD-ul[1] și plecarea misi-

[1] Acronimul rusesc (*Румчерод*) pentru *Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, Flotei Mării Negre și regiunii Odessa*, printre membrii în conducerea acesstuia numărându-se și Cristian Rakovski, fost lider al social-democraților din România. După instaurarea regimului bolșevic în Rusia, RUMCEROD-ul se subordonează Înaltei comisiuni pentru combaterea contrarevoluției române și ucrainene, organ reprezentativ al „Sovietului comisarilor poporului din Petrograd". RUMCEROD-ul, care își desfășoară activitatea pe teritoriul Ucrainei, ce tocmai își proclamase independența, se opune intrării armatei române în Basarabia și inițiază acte de violență împotriva coloniei românești refugiate la Odessa, simple persoane particulare sau chiar oficiali. Același organism a sprijinit și detașamentele bolșevice în ciocnirile cu trupele românești din Basarabia. Tratativele cu RUMCEROD-ul au fost inițiate în vremea guvernului condus de Ion I. C. Brătianu. Au continuat sub mandatul lui Averescu prin intermediul consulilor puterilor aliate, aflați la Odessa, și medierea misiunilor militare străine (engleză și franceză) până la ocuparea Kievului de către trupele austro-ungare. Un rol important l-a jucat locotenent-colonelul canadian J. W. Boyle. Vezi AMAE, Dosar 71/URSS, 1927–1943, vol. 131. Victor R. Pogoneanu, *Referat asupra negocierilor Averescu–Rakovski din 1918*, 4 octombrie 1937, filele 130-159.

unii militare franceze[1]. Ambele evenimente au generat critici acerbe și au șubrezit poziția lui Averescu în ochii regelui (a cărui abdicare reușise să o prevină!) și ai liberalilor, în special Ion I. C. Brătianu, care îl acuza fățiș că ar fi compromis pacea gândită pe bazele fixate la începutul lunii ianuarie (dinastia; integritatea teritorială; onoarea țării). Perioada guvernării lui Averescu, implicit mandatul în fruntea Ministerului Afacerilor Străine, a fost una scurtă. La 5/18 martie sosea la Iași Alexandru Marghiloman cu intenția sigură de a fi învestit și a stabili orientarea guvernării. Eroului de la Mărăști și Oituz i-a lipsit în mod cert experiența politică. Însușirile vieții de militar nu l-au ajutat prea mult nici în exersarea vocației de diplomat. A ratat să treacă în dreptul său unificarea Basarabiei natale[2], fiindcă

---

[1] Condiție obligatorie cerută de reprezentanții Puterilor Centrale pentru prelungirea armistițiului și încheierea păcii. Probleme speciale a ridicat repatrierea Misiunii Militare franceze, fiindcă autoritățile de la Paris nu au acceptat tranzitarea Austro-Ungariei, la acea vreme stat inamic. A rămas în discuție o nouă rută prin Rusia (Murmansk) ce evita situații umilitoare pentru ofițerii francezi. Dacă bolșevicii au acceptat tranzitul militarilor francezi, reprezentanții Puterilor Centrale au îngreunat cât au putut evenimentul. Au cerut patru săptămâni de carantină pentru militarii francezi în Muntenia, iar Averescu și-a dat, în secret, acordul pentru deplasarea unui detașament de militari germani (Galați–Reni–Bolgrad) în direcția Odessa spre a preveni ocuparea orașului de către trupe austro-ungare. Coliziunea părea iminentă. Berthelot a interpretat în nume personal „afrontul” adus de Averescu, pe care îl acuză că a vrut să-l dea pe mâna germanilor. Nemulțumirile și criticile îl determină pe regele Ferdinand să convoace Consiliul de Coroană (24 februarie/9 martie 1918), unde Averescu este puternic criticat de Ion I. C. Brătianu și generalul Constantin Prezan, vechiul său rival. Pe bună dreptate, Constantin Argetoianu a observat că întreaga criză legată de plecarea misiunii franceze urmărea compromiterea definitivă a guvernului condus de Averescu și instalarea cabinetului Marghiloman. Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2009, p. 236-242.

[2] Ca șef de guvern, el poartă discuții cu fruntașii basarabeni, care îl asigură că Sfatul Țării dorește unirea. Replica lui rămâne prudentă. Trebuie recunoscută mai întâi calitatea de stat suveran a Basarabiei.

socotise că evenimentul trebuia să se producă după încheierea păcii cu Puterile Centrale și nicidecum înainte. Din „sforțările" lui, cum îi place să scrie în paginile *Notițelor zilnice*, s-a cules prea puțin, cu toate că nu se poate spune că ratase șansa întâlnirii cu istoria. Popularitatea din anii războiului, legenda de mai târziu l-au confirmat.

Inspirat de întrevederea personală cu Czernin, dar mai ales sfătuit de șeful liberalilor, regele Ferdinand simte că nu-i mai poate ține deoparte pe germanofili. Avea nevoie de un suflu nou la guvernare, de un nou cabinet, care să încheie pacea rușinoasă. Îl alege pe cel mai frecventabil dintre germanofili: Alexandru Marghiloman. Un politician abil care nu ezitase totuși niciodată să vorbească deschis despre necesitatea apropierii României de Germania. La 5/18 martie 1918, politicianul conservator sosea la Iași, cu intenția sigură de a fi învestit prim-ministru și de a restabili orientarea politicii germanofile. Guvernul instituit includea personaje cu notorietate deja câștigată în societatea românească: C. Meissner (Industrie și Comerț); Simion Mehedinți (Culte și Instrucțiune Publică); generalul Constantin Herjeu (Război). La Afaceri Străine a fost numit Constantin C. Arion. Era fiul lui Constantin Ioan Arion, fost prim-președinte al Curții de Apel București, și al Lucreției, fiica clucerului Scarlat Urlățeanu. Fără îndoială, membru al unei familii cu serioase aplecări în zona științelor juridice. Frate cu Virgil Arion, președinte al Ligii Culturale (1910), jurist cu studii la München, devenit în 1912 profesor titular de sociologie și filozofia dreptului la Facultatea de Drept a Universității din Iași. Născut la Bucureşti în 1855, Constantin C. Arion urmează la București cursurile școlii primare și gimnaziale. Mai apoi studiază științele juridice la Paris (studii universitare de Drept), acolo unde se înscrie și frecventează Înalta Școală de Științe Politice. De altfel, chiar fiul său,

Dinu C. Arion, se putea lăuda cu o diplomă de doctor în drept la Paris, și îmbrățișase cariera de avocat, intrând în politică, în rândurile Partidului Conservator. Activează ca magistrat, judecător la Tribunalul Ilfov, iar în anul 1881 se înscrie în barou, ajungând avocat. Pe scena politică a cochetat mai întâi cu Partidul Național Liberal, pe listele căruia a candidat și a fost ales deputat (1884), ulterior senator. După ce i-a părăsit pe liberali, s-a înscris în Partidul Constituțional (Junimist). Cu toate că a fost nevoit să renunțe provizoriu la cariera universitară, a făcut-o doar pentru a se consacra politicii. După ce activase în intervalul 1883–1886 ca profesor suplinitor la Catedra de Drept Comercial a Universității din București, a îmbrățișat apoi o serie de demnități ministeriale. În anii de început ai secolului XX îl găsim ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii (7 iulie 1900–13 februarie 1901; 29 decembrie 1910–28 martie 1912), apoi ministru al Agriculturii și Domeniilor (5 aprilie–31 decembrie 1913). Revenit ca profesor la Universitatea București, devenea și membru de onoare al Academiei Române (21 mai 1912)[1].

Firește că importanța lui Constantin C. Arion rămâne strâns legată și de împrejurările tragice ale încheierii păcii de la București (1918), precum și de acelea fericite ale alipirii Basarabiei la trupul țării. Evenimentele mari transfigurează personajele istoriei. Guvernul din care a făcut parte, conducând portofoliul Externelor, a fost numit „guvern al trădării naționale”, când, în realitate, ușor se mai putea intitula guvern de sacrificiu. Cum spunea însuși Ion I. C. Brătianu, fusese guvernul care a salvat „Coroana și Moldova”[2]. Constantin (Costică) Arion nu

[1] Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, Editura Machiavelli, București, 2007, p. 38-40.

[2] Constantin I. Stan, *Un diplomat aproape uitat – Constantin C. Arion (1855–1923)*, în Gh. Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu

a fost un personaj invizibil. S-a implicat, după puteri, în marile evenimente. Regina Maria, cu care a avut o întrevedere la 22 martie/4 aprilie 1918, își amintea despre ministrul Arion că era „un gentilom curtenitor”, căruia însă nu-i poate înțelege nici măcar gândul de a trăi „în bună învoire” cu dușmanul care impunea pacea[1]. Constantin C. Arion s-a regăsit de la început printre delegații României care au purtat tratative de pace cu Puterile Centrale. Făcuse parte din delegația inițială, pe vremea guvernării generalului Alexandru Averescu, alături de Alexandru Marghiloman și Jean Mitilineu. Dar îl regăsim și în delegația condusă de Alexandru Marghiloman, unde îi mai întâlnim pe Alexandru Papiniu și Mihail M. Burghele. Cum el însuși avea să constate, de la primele discuții, în realitate nu mai era prea mult de făcut. Tot ce s-a încercat, în perioada de după semnarea păcii, pare să fi fost mai curând un exercițiu de cosmetizare a imaginii partidului conservator, greu încercată ca urmare a acceptării condițiilor de pace. Împreună cu Marghiloman, Costică Arion s-a străduit să-l determine pe regele Ferdinand către o eventuală ratificare a păcii, în schimbul unor concesii germane, care deveneau oricum inutile[2], pe măsură ce iminen-

---

(coord.), *Diplomație și diplomați români*, vol. I, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 215-233.

[1] Maria, regină a României, *Povestea vieții mele*, vol. III, ediție de Ioana Cracă, Editura Eminescu, București, 1991, p. 395-396.

[2] Cum bine remarcă Glenn E. Torrey: „Ciudat este că Marghiloman n-a tras concluzia corectă din evenimentele petrecute pe câmpul de luptă, chiar dacă a fost bine informat, așa cum o arată propriul jurnal. El a rămas partizanul convingerii că viitorul României se afla într-o relație apropiată de Germania și Austro-Ungaria. Din acest motiv, el a continuat să susțină ratificarea de către rege a Tratatului de la București într-o formă care cuprindea multe din pretențiile impuse României”, vezi *România în Primul Război Mondial*, traducere din limba engleză de Dan Criste, Editura Meteor Publishing, 2014, p. 323. Acțiunile lui Constantin C. Arion nu sunt decât expresia aceleiași politici.

ta prăbușire a frontului apusean amenința Puterile Centrale cu pierderea războiului. Într-un alt registru, s-a implicat cu suflu nou în angrenajul tratativelor ce se succed Unirii Basarabiei. Evenimentul îl surprinde la Iași. Ulterior, a căutat să tempereze reacțiile Ucrainei față de actul unirii, prin expedierea unor mesaje ferme, dar totuși pacificatoare, din care reiese caracterul etnic și istoric românesc al Basarabiei, pământul unde trăia o numeroasă populație românească. În tot acest timp, a luat act și a trebuit să răspundă notelor diplomației ucrainene, care contestau legitimitatea Sfatului Țării ca organism reprezentativ. Constantin C. Arion se poziționa însă pe o linie diferită. Sfatul Țării reprezenta o adunare rezultată din voința națiunii, cu origini și drepturi similare Radei ucrainene. Cu alte cuvinte, un organism reprezentativ și legitim. O chestiune solicitantă pare să fi fost inventarierea și exercitarea drepturilor de proprietate asupra materialului de război părăsit de armata rusă în Moldova și Basarabia, ca urmare a încetării ostilităților și a retragerii de pe front. Chestiunea era veche, din vremea ministeriatului lui Averescu.

La 14/27 februarie 1918, plenipotențiarii refugiați la Iași adresau o notă prin care anunțau că materialul de război, furnizat Rusiei de către Antantă, rămâne în proprietatea puterilor aliate. Misiunea Militară franceză, mandatată, în numele tuturor aliaților furnizori, cu operațiuni de comandă și cesiune a acestui material, preluase din stocul rămas în depozitele românești artileria necesară noilor divizii și un important aport de munițiuni. României i se recunoștea dreptul de inventariere și conservare a materialului de război rămas în părăsire de la trupele rusești, ca o garanție pentru recuperarea materialelor românești, aflate pe teritoriul rusesc. Până la finalul războiului, vechii Rusii, cu toate că nu o reprezenta niciun guvern, i se admitea în continuare prezervarea dreptului de proprietate

pentru materialul de război rămas în România. Se propunea constituirea unei comisii interaliate însărcinată cu inventarierea acestui material, adoptarea măsurilor necesare conservării și depozitării lui în siguranță. Comisia Interaliată Centrală, unde România fusese invitată să desemneze un reprezentant, rezida la Iași și se compunea din următorii membrii: sublocotenentul H. Rott, pentru armata americană; căpitanul Philipp A. Simpson, pentru armata britanică; căpitanul Maurice Roth, pentru armata franceză. S-a alăturat și colonelul Baumgarten, reprezentând Rusia. În privința materialului lăsat în Basarabia, plenipotențiarii Antantei de la Iași mai propuneau și o înțelegere separată cu guvernul Republicii Moldova.[1] O vreme, România a tergiversat orice răspuns referitor la numirea delegatului propriu și stabilirea datei la care Comisia Interaliată putea începe efectiv activitatea. În final, însă, ministrul Arion a anunțat poziția propriului cabinet. Guvernul regal regreta că nu putea adopta linia unei intervenții a Antantei, în scopul de a inventaria depozitele de materiale ce se aflau fie în Moldova, fie în Basarabia, asupra cărora puterile au emis deja pretenții de proprietate sau de zălog. Acest material de război, destinat folosinței armatei române, trebuia să fie considerat ca aparținând numai ei definitiv și exclusiv. Guvernul român și-a mai dat concursul la reglementarea restanțelor financiare între puterile Antantei și Rusia ieșită din război. Pentru moment, ministerul de la București notificase însă că numeroasele depozite de materiale de război din Ucraina și Rusia aparțineau, de fapt, statului român, aflat în imposibilitatea de a le mai utiliza. Ministerul Regal de Război solicita menținerea tuturor drepturilor asupra depozitelor și pretindea, suplimen-

[1] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71/1914 E2, Armata rusă, Dosarul 71, relativ la cererea aliaților de a inventaria materialul de război rusesc din Moldova, fila 99 și urm.

tar, deducerea prețului materialului care n-ar mai fi ajuns în România, la data dorită și în timp oportun, iar, în consecință, n-ar mai putea servi scopului pentru care fusese comandat. În privința folosirii ulterioare a armamentului și munițiilor la dispoziția Ministerului de Război, guvernul român se conforma dreptului și precedentelor internaționale, reglementărilor stabilite prin Tratatul de la Haga, care i se impuneau lui ca raționament la situația nouă de stat neutru[1]. Plenipotențiarii Antantei au replicat că guvernul român era definitiv legat prin angajamente anterioare încheierii păcii de acest subiect. El trebuia deci să-și respecte angajamentele. Privitor la materialul de război din Rusia, se mențineau declarațiile anterioare care invocau recunoașterea dreptului de proprietate al României. Orice inventariere unilaterală a materialului de război aparținând Rusiei de pe teritoriul românesc nu va fi primită. Răspunsul Ministerului Afacerilor Străine către Legațiunile Franței, Italiei, Marii Britanii și Statelor Unite apărea acum în forma unui lung expozeu de unde rezulta că dreptul de proprietate al Rusiei asupra materialului de război din România nu putea fi recunoscut, fiindcă acest stat formal încetase să mai existe. Condițiile de pace impuse României, prin încheierea tratatului cu Puterile Centrale, deveniseră ireconciliabile cu propunerea de inventariere a materialului ei de război în condițiile propuse de puterile aliate. Guvernul regal lua act de recunoașterea dreptului de gaj pentru materialul rusesc ce se afla pe teritoriul românesc, ca o garanție pentru materialul românesc ce se afla pe teritoriul vechiului imperiu al Rusiei. Fiindcă guvernul român se afla în imposibilitatea absolută de a mai recupera materialul de război, în mare parte deteriorat și nefuncțional, staționat pe teritoriul Ucrainei și al altor sta-

[1] *Ibidem*, fila 114.

te desprinse din vechea Rusie, el nu se mai putea mulțumi cu recunoașterea dreptului de gaj. Dimpotrivă, intenționa să folosească din depozitele rusești tot materialul de care pentru moment avea nevoie[1]. Pozițiile au rămas însă ireconciliabile. După demisia guvernului condus de Alexandru Marghiloman, disputa s-a transferat în sarcina guvernului generalului Coandă. Noul minister a denunțat tratatul cu Puterile Centrale și a repoziționat România în starea de război.

Despre biografia generalului Constantin Coandă se cunosc suficiente informații[2]. Merită reținut faptul că s-a căsătorit cu Aida Danet, fiica medicului francez Gustave Danet, originar din Bretania. Împreună au avut șapte copii, între care și Henri Coandă, inventator și pionier cu merite recunoscute în aeronautica mondială. Constantin Coandă, fiul lui Mihail și al Teodorei, s-a remarcat ca ofițer, militar de carieră. A urmat cursurile Școlii de Infanterie și Cavalerie (5 septembrie 1872 și 24 aprilie 1877) pe care a absolvit-o cu gradul de sublocotenent, trimis fiind apoi la Regimentul 1 Artilerie. A luat parte la Războiul de Independență, într-un regiment repartizat la Salcia, socotit printre primele unități ce au ripostat artileriei otomane de la sud de Dunăre. Rănit în timpul luptelor de la Vidin, primește tratament și se reîntoarce pe front, unde a luat parte la asedierea redutei Grivița. Studiile în străinătate le-a început, firește, după război. În paralel, primea și răsplata unor merituoase avansări: locotenent (iunie 1880); căpitan (8 aprilie 1883). Pregătirea militară a continuat-o în țară, unde a absolvit Școala Specială de Ofițeri de Artilerie (1884). S-a reîntors în străinătate (Franța), unde a urmat cursurile Școlii Politehnice de la Paris și ale Școlii

[1] *Ibidem*, fila 123.

[2] Reperele biografice esențiale despre generalul Coandă se regăsesc în volumul coordonat de Vasile Popa, *Misiunea Generalului Coandă la Stavka (1916-1917)*, Editura Militară, București, 2010, p. 29-32.

de Aplicație pentru Artilerie și Geniu de la Fontainebleau. Peste câțiva ani, a început familiarizarea cu „diplomația militară". A îndeplinit funcția de atașat militar pe lângă legațiile României de la Viena și Paris. Revenit în țară (1891), devenea ofițer în cadrul Statului Major Regal, apoi aghiotant pe lângă principele Ferdinand. În 1896, a fost avansat colonel și numit la comanda Regimentului 2 Artilerie Cetate. A primit mai multe decorații și ordine ce onorau cariera unui tânăr ofițer: „Virtutea Militară" (Decret nr. 311/1878); „Sfântul Stanislas" clasa a III-a, „Crucea trecerii Dunării" (Decret nr. 617/1878), Medalia „Apărătorii Independenței" (Decret nr. 1422/1878), „Medalia Comemorativă Rusă" (Decret nr. 9141/1878), Crucea „Franz Josef" în grad de mare ofițer (Ordinul ministerial nr. 693), „Coroana României" clasa a IV-a (1895), „Steaua României" clasa a IV-a (1898). A îndeplinit funcții diverse și în administrația centrală, unde, între 1899 și 1901, a condus Secția a II-a din Marele Stat Major. Activează apoi între 1901 și până în 1904 ca secretar general al Ministerului de Război. Începând din 1902, a intrat în corpul generalilor, iar în 1911 a primit avansarea în grad de general de divizie.

Constantin Coandă s-a remarcat ca negociator în diverse ocazii înainte chiar de izbucnirea războiului mondial. A făcut parte din delegația României la Conferința de la Haga (1899, iar în 1913 se regăsea printre plenipotențiarii numiți de prim-ministrul Titu Maiorescu la conferința păcii de la București. Intrarea României în Primul Război Mondial îl găsise în funcția de inspector general de armată, figurând între generalii propuși să preia comanda unuia dintre cele patru corpuri de armată, angajate să lupte alături de trupele Antantei. Totuși, rolul care l-a consacrat în desfășurarea războiului avea să fie unul diferit. În conformitate cu prevederile Convenției semnate la 4/17 au-

gust 1916 între România și puterile Antantei[1], s-a instituit un sistem de colaborare interaliată la nivel de Mare Cartier General, prin trimiterea și acceptarea reciprocă a unor misiuni militare ce urmau să-și coreleze toate angajamentele în vederea obținerii victoriei. Generalul Constantin Coandă a fost desemnat șeful misiunii românești pe lângă STAVKA (Marele Cartier General al Armatei Ruse), cu rang de ministru plenipotențiar. Fără îndoială că răspunderile, ca și aptitudinile cerute de noua ipostază erau importante. Desigur că misiuni militare au mai fost și acelea conduse de generalul Leon Mavrocordat pe lângă Comandamentul Armatelor din Salonic, generalul Perticari la Statul Major General Italian sau colonelul Rudeanu pe lângă Înaltul Comandament Francez, generalul de divizie adjutant George Georgescu la Statul Major General Britanic. Doar că în regimul acestui război de coaliție, Rusia devenise principalul aliat al armatelor române. Ea se obligase la cooperarea militară nemijlocită prin trimiterea de trupe pe frontul dobrogean, se angajase să apere maritim portul Constanța și să împiedice orice incursiune a inamicului pe Dunăre. Mai mult, întreaga muniție și aprovizionare necesară subzistenței armatei române trebuia să străbată nesfârșitul teritoriu rusesc de la porturile Arhanghelsk și Vladivostok, până la intrarea în țară la Ungheni și Iași. Se cunosc, desigur, motivele pentru care Rusia nu și-a îndeplinit până la capăt obligațiile de aliat. Generalul Coandă fusese implicat direct în complicata evoluție a raporturilor

[1] Articolul 13 din Convenția militară prevedea: „Pentru a coordona acțiunile armatelor române, ruse și aliate și pentru a atinge mai sigur scopurile militare, un reprezentant al armatei române trebuie să se găsească la cartierele generale rus și aliate în momentul începerii operațiunilor militare române. De asemenea, reprezentanții armatelor rusă și aliate trebuie să se găsească la Cartierul General al armatei române. Cartierele Generale ale armatelor cooperante trebuie să se informeze reciproc și în timp util asupra acțiunilor militare, repartizării trupelor și mersului operațiunilor."

militare romano-ruse, peste care s-au suprapus înfrângerile anului 1916, retragerea armatelor românești din calea Puterilor Centrale, stabilizarea frontului în regiunea Siret, tensiunile apărute ca urmare a revoluției bolșevicilor. El ajungea la Moghilev la data de 21 august/3 septembrie 1916. A rămas acolo până la 21 noiembrie/4 decembrie, iar în drum spre țară s-a oprit la Kiev, cu speranța negocierii unei apropieri de Ucraina. Misiunea lui a eșuat. Coandă riscase chiar arestul[1]. Se refugiase la Consulatul Norvegiei, unde a rămas până la 26 februarie/11 martie 1918, când, ajuns în țară, se declară pregătit să participe la negocierea păcii cu Puterile Centrale. După demisia Guvernului Marghiloman, generalul Constantin Coandă a fost numit președinte al Consiliului de Miniștrii prin Decretul Regal nr. 3166 din 24 octombrie 1918 și a primit conducerea Departamentului Afacerilor Străine[2]. A condus practic guvernul regal, care a asigurat reintrarea României în războiul alături de puterile Antantei (28 octombrie/10 noiembrie 1918). Un guvern în umbra căruia veghea imaginea abilului Ion I. C. Brătianu, ministrul liberal „renăscut" odată cu schimbarea soartei războiului.

Din reflectarea activității miniștrilor români de externe în perioada Marelui Război se desprind unele concluzii, care ar putea arunca chiar o lumină inedită asupra perspectivei istori-

---

[1] Puțin a lipsit să nu împărtășească soarta diplomatului Constantin Diamandy, arestat la Petrograd la 1/14 ianuarie 1918. O grupare de oameni înarmați îi arestează însoțitorii, maiorul Emanoil Stoica, funcționarii Gheorghe Paplica și Cristian Vasilescu, soldații ordonanțe Gheorghe Imbrescu, Gheorghe Pivas, cu toții instalați la hotelul Continental.

[2] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), București, Direcțiunea Personalului și Protocolului, Dosarul 78, Litera C, No. 12, *Miniștrii Afacerilor Străine. Relativ la numirea D-lui Coandă C. General în funcțiunea de Ministru al Afacerilor Străine. Președinția Consiliului de Miniștri, Iași, 24 octombrie 1918.*

ce tradiționale față de acest conflict exponențial. A fost în primul rând războiul în care diplomația românească s-a confruntat, de la început și până la sfârșit, cu situații speciale în fața cărora s-a văzut silită uneori să improvizeze. Chestiuni sensibile, precum tratativele secrete cu reprezentanții Antentei, întreruperea simultană a relațiilor diplomatice cu patru dintre statele beligerante reprezentate la București; administrarea situației internaților (supuși ai statelor inamice); condiția juridică a prizonieratului, negocierea păcii separate, au făcut obiectul activității miniștrilor perioadei. Autonomia ministrului de externe în fața ingerințelor șefului de cabinet rămâne o temă discutabilă. Libertatea de mișcare a depins deopotrivă de împrejurările războiului, dar și de personalitatea actorilor implicați. În ciuda aparențelor, rolul ministrului nu trebuie neglijat. Detaliile marii politici (asumate la nivel de guvern) s-au construit ținând cont de informațiile trecute prin birourile ministerului. Se mai observă (cum era și firesc în acele vremuri) o tendință firavă de militarizare a diplomației românești. Generalul Averescu și-a asumat guvernarea (implicit actele de politică externă) într-un moment de răscruce al războiului românesc. Pacea separată o semnează însă „germanofilii" tolerabili, guvernul lui Alexandru Marghiloman. De numele căruia se leagă și unirea Basarabiei. Omul politic triumfa (măcar pentru moment) în fața personalității generalului. După război, când lucrurile s-au reașezat altfel, istoria i-a judecat pe amândoi diferit. Unii au ajuns eroi, alții trădătorii neamului.

THE CAMPAIGN IN ROMANIA 1916 IN GERMAN HISTORIOGRAPHY

Captain (Navy) Dr. Jörg Hillmann[1]

Introduction

Since the European events of 1806 and 1813/1815 and after the reforming process of the Prussian Army,[2] the ideas of "Thinking the War" or "Considering the War" formed and influenced the theoretical fundament for all further developments of Armed Land Forces in German territories in specific in Prussia. They finally proved their effectiveness in the wars of the sixties and beginning seventies against Denmark, Austria and France. Thoughts on the meaning of decisive battles, fast wars and defeating the enemy became more and more influential also within the political imperial thinking. Based on the theoretical thoughts of Carl von Clausewitz and Antoine-Henri Jomini, the forming process of General staff officers, who should be well educated and trained to act in tactical but think in strategic needs. The establishment of a Great General Staff ("Großer Generalstab"), led by Fieldmarshall Moltke (the older) after the Unification Wars as the strategic body for thinking a war became the operational brain of future wars.

---

[1] Director of MGFA Militärgeschichtliches Forschungsamt (Military History Research Institute of the German Armed Forces), Potsdam (Germany).

[2] Karl-Heinz Lutz u.a. (Hgg.), *Reform. Reorganisation. Transformation. Zum Wandel in deutschen Streitkräften von den preußischen Heeresreformen bis zur Transformation der Bundeswehr*, München, 2010.

The operational guidance to a war, was best practice in German military government and was conducted mainly by lessons learnt out of the former three wars and was characterized by an apologetic approach.[1] This was not only done by describing battles and taking lessons in how to avoid mistakes, mismanagement or ineffective battle-rules but also by describing the "big" military leaders in the most possible positive, shining and glamorous way.

The future war was expected as a war directed both east and west due to the geographic position of Germany. The strategic plan for the future war was simply to respond to such a threat: The German General staff planned first to fight fast and effectively in the West. After winning the war in the West it was planned to transport troops rapidly to the Eastern battlefield. This should have solved the double threat. In order to ensure fast transport, the infrastructure was extended and improved as well as the communication system.[2]

After the diplomatic disasters of July 1914,[3] the German Emperor stated that from then on he did not know any longer parties but only Germans, who were fighting for the success of Germany. He promised that the soldiers would be back at Christmas, which was a clear sign for conducting a short war in the understanding of fighting a decisive battle. We know

[1] Gerhard P. Groß, *Mythos und Wirklichkeit. Geschichte des operativen Denkens im deutschen Heer von Moltke d.Ä. bis Heusinger* (= Zeitalter der Weltkriege, Bd. 9), Paderborn u.a. 2012. Manfred Görtemaker, *Helmuth von Moltke und das militärische Führungsdenken im 19. Jahrhundert,* in Gerhard P. Groß (Hg.), *Führungsdenken in europäischen und nordamerikanischen Streitkräften im 19. und 20. Jahrhundert* (= Vorträge zur Militärgeschichte, Bd. 19), Hamburg u.a. 2001, S. 19-41.

[2] Hans Ehlert u.a. (Hgg.), *Der Schlieffenplan. Analysen und Dokumente* (= Zeitalter der Weltkriege, Bd. 2), Paderborn u.a. 2006.

[3] Gerd Krumeich, *Juli 1914. Eine Bilanz,* Paderborn u.a. 2014.

that he was mistaken. Germany stumbled into a long war, which became World War I. The soldiers were enthusiatically following the "big plan", established by Schlieffen and finally conducted by Moltke (the younger) as Chiefs of the General Staff. As Moltke forced the troops into readiness and tried to speed up the fighting processes with the words: "Faster, faster – no matter at what cost", he made an elementary mistake already at the beginning of the War in the West by not respecting and acknowledging the former principles of the "Auftragstaktik".

The War in the West became not a "Blitzkrieg" and had no decisive battle, but developed into trench warfare. That was not expected and hindered the recovery for the Eastern battlefield. Neither in the German Army, nor in the German Navy could the "big strategic plans" be successfully conducted. The General Staff had failed. The experiences of the soldiers on the Western as well as on the Eastern battlefields were terrible.

The Campaign in Romania

On 27 August 1916 Romania unexpectedly declared war against Austria-Hungary and officially joined the Entente, followed by a declaration of war by Germany, Bulgaria and the Ottoman Empire. The Romanian King Ferdinand I. wanted to take the opportunity of the tactical defeat of Austria-Hungary by the Russians in the Brussilov Campaign. King Ferdinand I. also recognised the changing military situation in the West: The battle of Verdun was in full swing already and the battle at the Somme had just started.

As the Entente, all ahead France, had promised Romania large territorial concessions, King Ferdinand I. sacrificed the "cautious neutrality". Transylvania (Siebenbürgen), which belonged to Austria-Hungary and was home to three million Ro-

manians, and the Bucovina as well as Banat were in the focus of King Ferdinand I.[1]

Without meeting large resistance the Romanian Army marched into Transylvania (Siebenbürgen). However the geographical situation of Romania remained critical as Austria-Hungary and Bulgaria were close and the combat readiness of the Romanian Forces was not very high.

The 9th Army (German, Austro-Hungarian) was formed under the command of the German General of the Infantry Erich von Falkenhayn. In Bulgaria, Fieldmarshall August von Mackensen formed an Army out of German (11th Army), Bulgarian (3rd Army) and Ottoman troops in the Danube area and the Dobruja border. Von Mackensen marched forward and defeated the Romanian troops in Tutrakan and Silistra. The Romanian counter-campaign in Flamanda failed. Von Falkenhayn defeated the Romanian troops in Hermannstadt and Kronstadt, crossed the Carpathians and marched towards Bucharest. Von Mackensen did the same, coming from the South. The two Corps united and fought the decisive battle against the remaining Romanian forces. Bucharest was taken and finally the capital surrendered on the 6th December 1916.

Considering the time-lines and the successes against the Romanian forces the Campaign in Romania could be described as a successful "Blitzkrieg" due to the decisive battle around Bucharest which ended the Campaign. The German as well as the Austro-Hungarian troops seemed to be eager to march forward in this mobile warfare. The military successes were motivation enough, even if the situation in means of transport, infrastructure, communication, health-care and general logis-

[1] John Keegan, *Der Erste Weltkrieg. Eine europäische Tragödie*, 2. Aufl., Reinbek b. Hamburg 2000, S. 425ff.

tics was disastrous for the troops who stumbled on an unexpected battlefield. The soldiers were overwhelmed by the "new adventure" with the Romanian country and culture.

All that influenced the reports during the war as well as the personal letters which were written in war-times by German soldiers in Romania.[1] The military successes and also the reported experiences of the military leaders influenced the official writing of history after the war.

During the War – Ego documents

Letters, written by soldiers participating in a war are testimonials describing daily life and documenting worries, problems and fears of the individuals. They were not written for the public, but when published, they are documents of high value because they are so close to the former events.[2] The German historian Gundula Gahlen published the letters of the German Oberleutnant August Dänzer, which are also available online.[3] The letters are showing a very open, touristic view of Transylvania and Romania. Dänzer's observations are characterized by the conviction of German supremacy with respect to Romanian circumstances, as Gahlen concluded.[4] Undoubtedly, the

---

[1] Gundula Gahlen, *Erfahrungshorizonte deutscher Soldaten im Rumänienfeldzug 1916/1917*, in Bernhard Chiari und Gerhard P. Groß (Hgg.), *Am Rande Europas? Der Balkan – Raum und Bevölkerung als Wirkungsfelder militärischer Gewalt*, München, 2009, S. 139-158.

[2] Gundula Gahlen, *Deutung und Umdeutung des Rumänienfeldzuges in Deutschland 1916-1945*, in Jürgen Angelow (Hg.), *Der Erste Weltkrieg auf dem Balkan. Perspektiven der Forschung*, Berlin 2011, S. 289-310.

[3] Gundula Gahlen, *Feldpost 1916/1917. Die Briefe und Tagebücher des Oberleutnants August Dänzer aus Siebenbürgen und Rumänien*, 2012. URL: http://www.uni-cms.net/feldpostsammlung (13.01.2017).

[4] Gundula Gahlen: „It is proceeding merrily down there and the Alps Corps in particular has done some nice work." The letters and diaries of Lieutenant-Colonel August Dänzer from his time in Transylvania and Ro-

Campaign in Romania opened a new world to Dänzer. This might be similar to all other German soldiers, who are describing their experiences as a "cultural shock",[1] but also comparing the Romanian Campaign with other battlefields. Dänzer had experiences in France, Tyrol, Serbia and Macedonia, but he wrote with pride about the conduct of war in Romania regarding the warfare in artillery.

Compared with Dänzer, the printed edition of the diaries of Gerhard Delburg is different with regard to its history of publication.[2] Delburg described his personal experiences over the whole war period. He arrived in Romania on 19 December 1916, spent a few days in Bucharest and served the whole year 1917 in Fetesti. Till June 1918 he was stationed in Bucharest. He provided several insights on the cultural and daily life in Romania with a similar air of supremacy. Helmut Schittenhelm published "Eine Soldatengeschichte" in the thirties, reporting glorious "war stories" to create identity and promote heroism.[3]

Already in 1917 a German General-Staff Officer stated: "In Rumänien dabei gewesen zu sein, ist ein Glück für jeden [Soldaten der Mittelmächte, JH]." "I was lucky to take part in the campaign."[4] The Campaign in Romania had been described already during wartime as a "good" war, even if the general con-

mania 1916/1917, 2015. URL: http://www.mwme.eu/essays/index.html (13.01.2017). – Comment of the author: The rank of Dänzer was Lieutenant not Lieutenant-Colonel.

[1] David D. Hamlin, *„Wo sind wir?" Orientalism, Gender and War in the German Encounter with Romania*, in: German History, 28 (2010), pp. 424-452.

[2] Gerhard Delburg, *Rumänische Etappe. Der Weltkrieg, wie ich ihn sah*, Minden u.a. 1930.

[3] Helmut Schittenhelm, *Rasboi. Eine Soldatengeschichte aus dem Feldzug gegen Rumänien*, Stuttgart, 1937. First edition seemed to be published in 1930.

[4] J. Weis, *Mit einer bayerischen Infanterie-Division durch Rumänien*, München o.J. [1917].

ditions were insufficient – but the character of the war as mobile warfare with its military successes was exactly that what soldiers had expected and were trained for when they were sent to war in 1914.

All the diaries, testimonies and letters which were written during the war describe experiences with similar tendencies: military successes and the cultural "experiences" in the Orient – whereas Transylvania was seen as part of the Western Occident, the Carpathians were described as dividing West and East and were seen as a gateway to the Orient.[1] The soldiers were not prepared for that war. Their western experiences were formed by an enemy who was on a similar cultural level. In general, this led to the impression that they were not only fighting a war in Romania, but also fulfilling a cultural mission to bring Romania on an adequate cultural Western level. All that could be seen in the context of the German understanding of a cultural renewal.

The authors described the cultural differences in living, housing and clothing and constituted a difference between the rural population and the inhabitants of Bucharest. Poverty was seen next to agricultural richness, whereas the inhabitants of Bucharest seemed to be mostly uninterested in the general development of their country and tried their best to come to terms with the occupying forces. The German soldiers were surprised by the conditions in Bucharest, which was also named "The Eastern Paris". Many soldiers felt Bucharest was beautiful and described their inhabitants as being friendly, but deceitful.[2]

---

[1] Horst Fassel, *Südosteuropa und der Orient-Topos der deutschen Literatur im 19. und 20. Jahrhundert*, in „Revue des études sud-est européennes", 17 (1979), S. 345-358.

[2] Albert Reich, *Durch Siebenbürgen und Rumänien. Ein Gedenkbuch für „Gruppe Krafft" und rumänische Kriegsteilnehmer mit 130 Bildern und Kar-*

The official historiography on World War I – the Campaign in Romania

The official historiography and the establishment of the German Reichsarchiv were responsible for the publication of official documents on war during the Weimar Republic and later during the times of National Socialism. It has been well reviewed and researched by the German historian Markus Pöhlmann.[1] The planning for the publication of the "Weltkriegswerk" followed the former ideas of the Great General Staff: The books should follow the chronology of events,[2] and some volumes should focus on specific topics like railway-building. The Campaign in Romania in the second half of 1916 was to be described in volume eleven and dedicated to Ernst Kabisch as responsible author.[3] Ernst Kabisch (1866-1951) was a German Officer who was decommissioned in 1921. He star-

ten, München o.J. [1917/1918]. Max Osborn, *Gegen die Rumänen. Mit der Falkenhayn Armee bis zum Sereth*, Berlin/Wien, 1917. Alfred von Olberg, *Der Siegeszug durch Rumänien. Auf den Spuren unserer Armee*, Berlin, 1918. Adolf Köster, *Die Sturmschar Falkenhayns. Kriegsberichte aus Siebenbürgen und Rumänien*, München, 1917. Georg Schulze-Bahlke, *Mit Schwert und Pflug durch Rumänien*, Berlin, 1918. Friedrich Willi Frerk, *Der Siegeszug durch Rumänien* (= Montanus Markbücher, 4), Siegen/Leipzig, 1917. Wolfgang Müller, *Aus Rußland entflohen – in Rumänien gefangen*, Bukarest, 1918.

[1] Markus Pöhlmann, *Kriegsgeschichte und Geschichtspolitik: Der Erste Weltkrieg. Die amtliche Militärgeschichtsschreibung 1914-1956* (= Krieg in der Geschichte, Bd. 12), Paderborn u.a. 2002. *Older literature: Karl Demeter: Das Reichsarchiv. Tatsachen und Personen*, Frankfurt a.M. 1969.

[2] The volumes were published between 1925 and 1956 in 15 parts. Most of them are online available. www.digi.landesbibliothek.at

[3] *Die Kriegführung im Herbst 1916 und im Winter 1916/17: Vom Wechsel in der Obersten Heeresleitung bis zum Entschluß zum Rückzug in die Siegfried Stellung* (= Der Weltkrieg 1914-1918. Die militärischen Operationen zu Lande, Bd. 11), hrsgg. vom Reichskriegsministerium, bearb. von Ernst Kabisch, Berlin, 1938.

ted a new career as author of several books on military history and was a member of the Reichsarchiv. His book, which also covers the Campaign in Romania, was finalised in 1936 and published in 1938. He was promoted to honorary General of the Infantry in 1939.

A similar also chronological development could be found in Austria with regard to the official historiography. In the framework of the series: Austria-Hungaria's last War 1914-1918 a team of authors published in 1934 the fifth volume, which covered the Campaign in Romania.[1]

Most of the writers in both countries, Austria and Germany, had a military background and only some of them had been academics. The general understanding was to describe what had happened in order to pave the ground for a general common understanding of what had really happened – this apologetic approach did not require an academic, but in the view of the publishers the military professional. In their understanding this approach was the only objective one, not leaving any room for interpretations. By reporting facts and figures they tried to make history self-explanatory.[2] As the writers inside the organisations had access to the archives, they published also books for a popular audience in order to earn some money, but also to deliver justifications for specific behaviour and decisions within war-times which could not be published in the official volumes.

---

[1] Das Kriegsjahr 1916. Teil 2. Die Ereignisse von August bis zur Jahreswende (= Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, Band 5, Teil 2), hrsgg. vom Österreichischen Bundesministerium für Landesverteidigung und vom Kriegsarchiv, bearb. v. Josef Brauner, Eduard Czegka, Walther Heydendorf, Rudolf Kiszling, Carl Klumpner, Ernst Wisshaupt, Wien, 1934.

[2] Schlachten des Weltkrieges, in Einzeldarstellungen bearb. und hrsgg. im Auftrag und unter Mitwirkungen des Reichsarchivs, 36 Bände, Oldenburg, 1926-1930.

The book *Im Felde unbesiegt* followed the idea of justification in order to explain why the Army did not fail and was not defeated in war. It gave the impression of an official publication, as the authors were well-known former officers.[1] The same was done in the former Emporor's Navy. A team of authors was formed for the official publications[2] but also published the book *Auf See unbesiegt.*[3]

The long publishing period of the official historiography of World War I was influenced by events which could not have been foreseen during the planning process. Officers of World War I had made great careers and were Generals in the thirties. Generals of 1916 had been politically influential during the twenties. Additionally, a number of memories and diaries had been published. It took a long time before the events of 1916 appeared in print and is one example for the difficulties

[1] Gustav von Dickhuth-Harrach, *Im Felde unbesiegt. Erlebnisse im Weltkrieg erzählt von Mitkämpfern in 28 Einzeldarstellungen*, München, 1920. *Idem*, *Im Felde unbesiegt. Erlebnisse im Weltkrieg erzählt von Mitkämpfern in 24 Einzeldarstellungen*, München, 1921. *Idem*, *Im Felde unbesiegt. Erlebnisse im Weltkrieg erzählt von Mitkämpfern in 29 Einzeldarstellungen*, München, 1921.

[2] Der Krieg zur See 1914-1918, hrsgg. vom Marinearchiv (später Kriegswissenschaftliche Abteilung der Marine, bzw. vom Arbeitskreis für Wehrforschung in Zusammenarbeit mit dem Bundesarchiv-Militärarchiv, 22 Bände, Berlin u.a. 1920-1941, Koblenz 1964-1966. Teil 1, 7 Bände: Der Krieg in der Nordsee. Teil 2, 3 Bände: Der Krieg in der Ostsee. Teil 3, 3 Bände: Der Kreuzerkrieg in den ausländischen Gewässern. Teil 4, 5 Bände: Der Handelskrieg mit U-Booten. Teil 5, 2 Bände: Der Krieg in den türkischen Gewässern. Teil 6, 2 Bände: Die Kämpfe der Kaiserlichen Marine in den Deutschen Kolonien. – Der Krieg zur See, Teil 1, Band 7: Vom Sommer 1917 bis zum Kriegsende 1918. Kritische Edition, neu bearbeitet und hrsgg. im Auftrag des Militärgeschichtlichen Forschungsamtes von Gerhard P. Groß, Hamburg u.a. 2006.

[3] Eberhard von Mantey (Hg.), *Auf See unbesiegt*, München 1921. *Idem*, *Auf See unbesiegt*, Bd. 2, München, 1922.

encountered in German military historiography. The topic of personal relations and dependencies should never be underestimated or neglected. Sometimes they seem to be stronger than the truth.

Historical reviews and books from the period 1918-1945

Apart from the official historiography a number of articles, reviews and reports were published on the campaign in Romania. Rudolf Kiszling described the Campaign from a military operational point of view. He did this twice: in 1929 and in 1962 – as a huge military success of mobile warfare.[1] Both articles can be seen as an outsourced product as Kiszling was a military historian, archivist and the responsible publisher of the Austro-Hungarian official history of the war.

Ernst Kabisch, known as the author of the official German volume regarding the operations in Romania published in 1938 a book with the title: *Der Rumänienkrieg 1916*. He took advantage of his knowledge and his former publication. He worked closely together with Major General (rtd.) Hugo Flaischlen (1868-1942), who was responsible for the military maps delivered with this book.

Always of high interest had been publications from Generals who were involved in the battle. Erich von Falkenhayn published two volumes on the Campaign in Romania in 1921.[2] As

---

[1] Rudolf Kiszling, *Der Feldzug gegen Rumänien 1916*, in Militärwissenschaftliche Mitteilungen, 60 (1929), S. 1-19, S. 317-330. *Idem*, *Der Feldzug gegen Rumänien in Siebenbürgen 1916*, in Südostdeutsches Archiv, 5 (1962), S. 170-177.

[2] Erich von Falkenhayn, *Der Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen und Russen 1916/1917*, Teil 1: Der Siegeszug durch Siebenbürgen, Teil 2: Die Kämpfe und Siege in Rumänien, Berlin, 1921.

he did this so early his statements and factualwriting became influential for all articles, books and reviews published later. Neither Falkenhayn nor Mackensen published own memories,[1] but both were subject matter of two biographies.[2] Erich Ludendorff, who replaced Falkenhayn in the Heeresleitung, reported in one chapter on the Campaign in Romania.[3] Also Paul von Hindenburg described the Campaign in Romania.[4] But also wellknown officers like Erwin Rommel, [5] who served in the Württembergischen Gebirgsbataillon,[6] and Friedrich Fromm[7] participated in the Campaign in Romania and reported on that. A typical book published in the thirties tried to define the lessons learnt of the Campaign in Romania and could be seen in addition to the official historiography.[8]

---

[1] August von Mackensen, *Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalls aus Krieg und Frieden, bearbeitet und mit geschichtlichem Begleittext versehen von W. Foerster*, Leipzig, 1938. Regarding the person Wolfgang Foerster: Pöhlmann (Anm. 16), S. 230-231.

[2] Holger Afflerbach, *Falkenhayn. Politisches Denken und Handeln im Kaiserreich* (= Beiträge zur Militärgeschichte, Bd. 42), München, 1994. Theo Schwarzmüller, *Zwischen Kaiser und „Führer". Generalfeldmarschall August von Mackensen. Eine politische Biographie*, München, 2001.

[3] Erich Ludendorf, *Meine Kriegserinnerungen 1914-1918*, 2 Bände, Berlin, 1919 und 1922.

[4] Paul von Hindenburg, *Aus meinem Leben*, Leipzig, 1934.

[5] Erwin Rommel, *Infanterie greift ein. Erlebnis und Erfahrung*, Potsdam, 1937. Charles Douglas-Home, *Rommel*, München, 1974. David Fraser, *Rommel. Die Biographie*, Berlin, 1995. Peter Steinbach, *Erwin Rommel. Ein deutscher Soldat*, Stuttgart, 2012.

[6] H.W. Stillhammer, *Kgl. Württembergisches Gebirgs-Bataillon. Rumänien Mappe. Zwanzig Zeichnungen aus den rumänischen Kriegsgebieten des Bataillons 1916/17*, ohne Ort [1917].

[7] Bernhard R. Kroener, *Generaloberst Friedrich Fromm. „Der starke Mann im Heimatkriegsgebiet". Eine Biographie*, Paderborn u.a. 2005.

[8] Kurt Hesse, *Kriegführung und Kriegswirtschaft im Feindland. Lehren des Feldzuges in Rumänien 1916/17* (= Schriften zur kriegswirtschaftlichen Forschung und Schulung, Bd. 20), Hamburg, 1936.

Current Research in Germany on the Campaign in Romania

For a long time research on World War I was related to the Western battlefields and their trenches. On the other side was the Eastern Front where a war was finally fought as planned. Therefore it is astonishing that the war in the East and South East of Europe had been forgotten.[1] The research tendency of comparing and even combining World War I and World War II widened the discussions and ensured a more in-depth view of the Eastern and South-Eastern territories and battlefields.[2] A number of historians have analyzed letters from soldiers as already described. Others have asked for war experiences of the soldiers and have compared them.[3] The Romanian Campaign

[1] Gerhard Hirschfeld, *Der Erste Weltkrieg in der deutschen und internationalen Geschichtsschreibung*, in Aus Politik und Zeitgeschichte, 29/30 (2004), S. 3-12. Michael Epkenhans, *Neuere Forschungen zur Geschichte des Ersten Weltkrieges*, in Archiv für Sozialgeschichte, 38 (1998), S. 458-487. Gerhard P. Groß (Hg.), *Die vergessene Front. Der Osten 1914/1915. Ereignis, Wirkung, Nachwirkung* (= Zeitalter der Weltkriege, 1), Paderborn u.a. 2006. Edgar Hösch, *Südosteuropa in der Historiographie der Bundesrepublik Deutschland nach dem Zweiten Weltkrieg bis in die 80er Jahre*, in Dittmar Dahlmann (Hg.), *Hundert Jahre osteuropäische Geschichte* (= Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa, Bd. 68), Stuttgart, 2005, S. 107-119.

[2] Bruno Thoß und Hans-Erich Volkmann (Hgg.), *Erster Weltkrieg – zweiter Weltkrieg. Ein Vergleich. Krieg, Kriegserlebnis, Kriegserfahrung in Deutschland 1914-1945*, Paderborn u.a. 2002.

[3] Cornelia Rauh-Kühne, *„Gelegentlich wurde auch geschossen." Zum Kriegserlebnis eines deutschen Offiziers auf dem Balkan und in Finnland*, in Gerhard Hirschfeld u.a. (Hgg.), *Kriegserfahrungen. Studien zur Sozial- und Mentalitätsgeschichte des Ersten Weltkrieges* (= Schriften der Bibliothek für Zeitgeschichte N.F., Bd. 5), Essen, 1997, S. 146-169. Jürgen Angelow, *Die Mittelmächte im Rumänienfeldzug von 1916/1917. Kulturelle Transfers und Erinnerungskultur*, in Militärgeschichtliche Zeitschrift, 66 (2007), S. 132-144. Axel Bader, *Der Rumänienfeldzug 1916. Der Kriegsalltag und seine Bewältigung durch die deutschen Soldaten*, in Österreich in Geschichte und Literatur, 51 (2007), S. 194-209. Mechthild Golczewski, *Der Balkan*

as a military operation has been described several times but mostly by non-German historians.[1] Two German historians have looked more closely at the time of German occupation and at the Peace of Bucharest in 1918.[2] However, the influence of Germans during the occupation also became an interesting topic for research.[3]

---

in deutschen und österreichischen Reise und Erlebnisberichten 1912-1918 (= Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa, Bd. 16), Wiesbaden, 1981. Michael Kroner, *Wie deutsche Armeeangehörige im Ersten Weltkrieg Rumänien erlebten. Vor 80 Jahren trat Rumänien in den Krieg gegen die Mittelmächte ein*, in Südosteuropäische Vierteljahresblätter, 45 (1996), S. 305-316. Günter Klein, *Die deutsche Besatzung in Rumänien von 1916-1918 im Lichte der deutschen Weltkriegsmemorialistik*, in Krista Zach (Hgin.), *Deutsche und Rumänen in der Erinnerungsliteratur. Memorialistik aus dem 19. und 20. Jahrhundert als Geschichtsquelle*, München, 2005, S. 145-160. Gundula Gahlen, *Erfahrungshorizonte deutscher Soldaten im Rumänienfeldzug 1916/1917*, in Bernhard Chiari und Gerhard P. Groß (Hgg.), *Am Rande Europas? Der Balkan – Raum und Bevölkerung als Wirkungsfelder militärischer Gewalt*, München, 2009, S. 139-158. Gundula Gahlen, *Die Dobrudschadeutschen in der Sicht deutscher Kriegsteilnehmer 1916-1918*, in Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde, 55 (2014), S. 137-156. Klaus Heitmann, *Grundzüge des Rumänienbildes im deutschen Sprachraum vom späten 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*, in *Ders. (Hg.): Spiegelungen: romanistische Beiträge zur Imagologie* (= Studia Romanica, 86), S. 331-352.

[1] Glenn E. Torrey, *The Romanian battlefront in Worl War I*, Kansas, 2011. Jacob Lee Hamric, *Germany´s decisive Victory. Falkenhayn´s campaign in Romania 1916*, in Michigan War Studies Review (2005), S. 2-47. Glenn E. Torrey, *Romania and World War I. A Collection of Studies*, Iași u.a. 1998. Vasile Alexandrescu, *Romania in World War I. A synopsis of military history*, Bukarest, 1985. Pamfil Șeicaru, *La Roumanie dans la Grande Guerre*, Paris, 1968.

[2] Lisa Mayerhofer, *Zwischen Freund und Feind. Deutsche Besatzung in Rumänien 1916-1918*, München, 2010. Elke Bornemann, *Der Frieden von Bukarest 1918* (= Europäische Hochschulschriften, Reihe III, Bd. 64, Frankfurt am Main u.a. 1978.

[3] Klaus Heitmann, *Rumänien und der deutsche Geist – gestern und heute*, in „Revue des études sud-est européennes", 41 (2003), S. 253-266.

It was quite a long road until historians developed a deeper interest in war crimes against prisoners of war and civilians in Romania. Due to deficits in logistics the German and Austro-Hungarian troops looted and plundered far beyond what they really needed.

It could be stated that all military parties were not free of guilt, but especially the criminal behaviour of Romanian troops against prisoners of war and the female population in Transylvania during this campaign created the picture of the uncivilized and raping Romanian soldier and was perceived as such by the troops of Germany and Austria-Hungary. Apart from that, the Campaign in Romania was also taken into consideration regarding research in the field of stereotypes – the Romanian soldiers were attested a high degree of gallantry.[1] But also the stereotypes of the civilian population in Transylvania were taken into account.[2] Interestingly, an Austrian researcher also asked questions regarding leadership during the Campaign in Romania and focused on the big brother Germany.[3]

Overall, literary sources on the Campaign in Romania are limited in Germany. Over the centuries the military successes and the myth-making of the German Blitzkrieg in Romania overwhelmed and dominated the reports and literature.

---

[1] Rudolf Jaworski, *Osteuropa als Gegenstand historischer Stereotypenfoschung*, in Geschichte und Gesellschaft, 13 (1987), S. 63-76. Johannes Hoffmann, *Stereotypen, Vorurteile, Völkerbilder in Ost und West – in Wissenschaft und Unterricht. Eine Bibliographie*, Wiesbaden, 1986.

[2] Harald Roth, *Autostereotype als Identifikationsmuster. Zum Selbstbild der Siebenbürger Sachsen*, in Konrad Gündisch, Wolfgang Höpken und Michael Markel (Hgg.), *Das Bild des Anderen in Siebenbürgen*, Köln u.a. 1998, S. 179-191.

[3] Harald Heppner, *Im Schatten des „großen Bruders". Österreich-Ungarn als Besatzungsmacht in Rumänien 1916-1918*, in Österreichische Militärische Zeitschrift, 45 (2007), S. 317-322.

In the German language a saying survived over the centuries and seems to be a relic of the Campaign in Romania 1916. If a place somewhere in the world is far beyond any civilization, the Germans comment that with the words: "Man befindet sich irgendwo in der Walachei" (We are somewhere in Wallachia). This saying underpins the impressions of German soldiers during the 1916 Campaign, where they felt lost in the expanse.

A CENTENARY LATER: CONTEMPORARY BULGARIAN HISTORIOGRAPHY ABOUT THE GREAT WAR

Prof. dr. Jordan Baev[1]

During the commemoration of the 80th anniversary from the beginning of the First World War, a representative bibliographic guide was published in 1994 by the Institute for Military History in Sofia. It included more than 3500 publications in Bulgaria, starting from the Great War years until the end of the Cold War era.[2] The bibliography was quite punctual, indeed; however, it missed a necessary critical approach and more thorough evaluation of the trends, stages and highlights of those publications. In the next twenty years, up to nowadays, some more publications appeared, and also several discussions have been organized on the issue. I will try to summarize here the main achievements, gaps or failures of the contemporary Bulgarian historiography about the Great War, compared to the leading international schools and trends. In some way, such a comparative study would answer to the next key question about the place of Bulgarian and Balkan historiography within the European and global academic history community.

In order to accomplish the proposed analysis, I will use a schematic table about the stages, schools, and specifics in re-

[1] Professor of Contemporary World History, Senior Research Fellow in Security Studies, Defense Advanced Research Institute, G.S. Rakovski National Defense Academy (Bulgaria).

[2] *Участието на България в Първата световна война 1915-1918. Библиография, София:* Военно издателство, 1994.

searching the World War One, which I have proposed at an international conference in Beijing on the legacy of WWI & WWII two years ago. It was published later also in Serbian by the *Military History Journal* in Belgrade[1].

WWI Generations' Schools

First Generation: *Interwar* (1920–1940)	Second Generation: *Postwar* (1940s–1970s)	Third Generation: *Post-Cold War*
19th Century context	Security Dilemma Approach	Micro-Historical Analysis
"Heroic History". Focus on Generals, Politicians, and Diplomats – ignoring Soldiers. Citizens were seen simply as "masses".	History from below – social history and class conflict, social unrest and revolutions at the end of the war. History of the "Home Front".	From Social to Cultural History of War: Identities and Human Behavior – Ideas, Values, Gender Studies, Culture and Art, Occupation and Minority Issues. Peace Settlements.
Main Question: Who was Guilty for the WWI? – Nationalism, Militarism, Imperialism, Failure of Leadership and Governance.	From War Guilty to War Origins and Aims. Critical History of Command and Decision Making. In the 1940s-1950s: German expansionism is guilty. In the 1960s-1970s: All Great Powers were responsible.	Fragmented History Transnational History Structuralist History New Individual History of WWI

In general, the proposed outline could be applied almost entirely to the Bulgarian historiography. I suppose, however, that we can add also an important distinction, which obvio-

[1] *See:* Jordan Baev, "Dva svetski rata I nihovo nasleche u savremenoj zapadnoj istoriografuji", *Vojno-Istorijski Glasnik*, Beograd, Vol. LXV, 2015, No. 1, pp. 77-92.

usly divided the victorious and the defeated nations, and was motivated further by the different legacies of the Great War over the whole 20th century European history. It is interesting as well to evaluate how the national historiography have been used or commented in the works of the leading European and American scholars. The story of the Bulgarian role in the First World War was not, indeed, of particular interest for the Western historiography; it was discussed mainly by authors who focused their research on the Balkan history, in general[1].

The initial interwar period was characterized by two specific tendencies in the Bulgarian literature about the Great War. The first one was a *defensive* plea by several former politicians, diplomats, and senior military, accused by the public opinion as guilty for the "national catastrophe" of the country, like the former Prime Minister Vasil Radoslavov and the war minister and commander-in-chief Gen. Nikola Zhekov[2]. The second tendency in style *Lessons Learned* represented the works of the Military History Commission at the Bulgarian General Staff and the editors of the *Military History Journal*. Their publications, in particular the unique nine volumes edition "Bulgarian Army in the World War" (1936-1943), were remarkable with their scrupulous and balanced documentary story. Even nowadays some contemporary interpretations on that theme are based on the sources used in the multivolume history from the 1930s. The research approach and methodology in those

---

[1] Richard Crampton, *Bulgaria*, Oxford University Press, 2007; Richard Hall, *Balkan Breakthrough. The Battle of Dobro Pole 1918*, Indiana University Press, 2010; "Bulgaria, 1914-1918" in *Online Encyclopedia of the First World War*, Berlin Freie Universitat, 2016.

[2] Among the other military commanders with significant contribution to that discussion, were gen. Stefan Toshev, gen. Nikola Nedev, gen. Todor Kantardzhiev, gen. Alexander Kisyov. Of special importance were the works of col. Stefan Noykov and col. Petar Darvingov.

publications were typical for the "Heroic history" of the "first generation" interwar European historiography with roots in the 19th century "national Romantism" sentiments.

In the first postwar decades, the World War One real story almost entirely disappeared from the Bulgarian historiography. The Great War categorically was denounced as "imperialistic" for all countries involved, while the participation of Bulgaria was described as inspired by the "chauvinistic" national bourgeoisie and the pro-German clique along the monarch Ferdinand of Sax-Coburg-Gotha. In accordance with the dominant Marxist-Leninist ideology, the Bulgarian historiography was oriented toward "social history" approach with a focus on class conflicts and social unrests. That orientation conformed to the "Second Generation" postwar new trends in the European historiography as a whole. An indicative example was the interpretations of the spontaneous and anarchistic soldiers' riots immediately after the defeat of the Bulgarian Army in Dobro pole in September 1918. They were described predominantly as a class struggle oriented uprising, inspired by the Bolshevik revolution in Russia.

The third stage in the Bulgarian historiography about the Great War started in the mid-1970s. In some way, it was motivated by two significant events – the establishment of the Institute of Military History in 1973, and the widespread preparation and organization of the commemorations for the 1300 anniversary of Bulgarian state, established by the peace treaty with the Byzantine Empire in 681. Actually, the reappraisal of the previous dogmatic and ideological views about the essence and the legacy of the "wars for national unification" (from 1878 till 1918) started even at the end of the 1960s, but the crucial culmination was the organization of two animated disputes in 1979 and 1981. They reconsidered the role of the Bulgarian

Army in the "wars for national unification" and were published in two volumes of *Military History Journal*. The publications provoked further discussions among the academic community in Bulgaria. Despite of the resistance by several dogmatic Marxist historians, the new visions prevailed, which led to rejection of the previous postwar views as manifestation of "national nihilism" and "wrong class internationalism".

The initial generalization of the "third stage" views was the appearance of some individual PhD and post-PhD monographs, followed by two collective volumes in 1988[1].That new trend continued in the first post-Cold War era transition years until 1994-1995 with the publication of three fascinating monographs. Two of them were written by respectful historians – Georgi Markov and Ivan Ilchev[2]. The third one used a syncretic interdisciplinary approach of political modeling since it was written by a Political Scientist, prof. Mincho Semov[3], in that time Rector of Sofia University. In those years, the Bulgarian historiography had to accomplish an "overtaken" task of presenting more outlined views about the war, which history was a "blank point" in the previous epoch. Exactly in the beginning of the 1990s several memoirs and diaries of leading politicians and military from the times of the World War One appeared in the bookstores. For the first time, some outstanding monogra-

---

[1] *Българската армия 1877-1919*, София: Военно издателство, 1988; *История на военното изкуство*, София: Военно издателство, 1988.

[2] Георги Марков, *Голямата война и българският ключ за европейския погреб 1914-1916,* София, 1995; Иван Илчев, *България и Антантата през Първата световна война*, София, 1990.The second volume of Georgi Markov's study appeared a decade later – Георги Марков, *Голямата война и българската стража между Средна Европа и Ориента 1916-1919,* София, 2006.

[3] Минчо Семов, *Обречени победи. България в Първата световна война,* София, 1993.

phs about the cultural history and the propaganda during the war were also published.[1]

The contemporary Bulgarian historiography in the last twenty years filled the gaps of the previous eighty years in two main directions. The military historians focused their research on more detailed history of the particular operations, campaigns, battles and of separate army formations (divisions, brigades and regiments), including Air Force, Navy, and Military Intelligence activity. More attention was paid to the military commanders, but also to the voluntary corps. The Great War was viewed as a part of the "wars for national unification" in conjunction with and as a continuation of the Balkan Wars. Thus, as a reverberation of the old stands, a few relatively pathetic patriotic moods can be found within those new publications. It was perhaps an expression and understating of the military history as a "heroic history" with its main instructive function. Unlike some international histories, not so much interdependence was viewed between the first and second world wars as a common historical phenomenon.

Following the "third generation" trend of "micro-historical analysis", the contemporary Bulgarian academic historiography paid more attention to the "individual" and fragmented history of the World War One. It was a constant tendency in the last years to publish more and more memoirs, diaries, and personal correspondence of the ordinary soldiers, noncommissioned and junior officers from the battle ground. The documentary evidences have been discovered at the regional and local archives and museums, and even at some personal family

[1] Иван Илчев, *Родината ми – права или не! Външнополитическата пропаганда на балканските на балканските народи, 1821-1923 г.* София, 1995; Румяна Конева, *Голямата среща на българския народ. Културата и предизвикателствата на войните 1912-1918*, София, 1995.

records. Those publications include as well historical evidences from public cultural, religious, or business personalities at the home front. A typical example is the publication by Institute for Historical Studies at Bulgarian Academy of Sciences of the volume "Bulgarians and the Great War". Some indicative examples of the provocative individual and social history of the "Culture of Death" during the Great War were proposed in several publications by Prof. Snezhana Dimitrova[1]. Many new documents and personal evidences could be viewed also in digitalized form at the special website of the State Archival Agency about "Bulgaria and the First World War".[2]

The most recent general monographs in Bulgaria on the issue were published during the commemoration of the centenary of the Great War. In 2014 our Center of Military History published the first volume of the "History of Bulgarian Land Forces", which covered the period 1878-1919. A year later another volume "The Bulgarian Army in the First World War" was released too.[3] Continuing his long term research in the field of the military history, Academician Georgi Markov published a month ago a new revised version of his two volume book of approximately one thousand pages about Bulgaria in the Great War.[4]

---

[1] Snezhana Dimitrova, "'Taming Death': The Culture of Death (1915-1918), and its Remembering and Commemorating through the First World War Soldier Monuments in Bulgaria (1917-1944)", *Social History*, Vol. 30, 2005, No. 2, pp. 175-195; "Executions pour l'exemple dans l'armee bulgare (1915-1918)" in Remy Casals et all, eds., *La Grande Guerre pratiques et experience*, Toulouse, 2005, pp. 227-237.

[2] http://archives.bg/wars/ww1

[3] *Българската армия в Първата световна война*, София, 2015; *История на Сухопътните войски в България*, София, 2015.

[4] Георги Марков, *Голямата война и българският меч над балканския възел 1914-1918*, т. 1, *Заплитането*, т. 2, *Разсичането*, София, 2016.

The state of the contemporary Bulgarian historiography could be seen as well through the annual international conferences on the issue, organized in accordance with the National program of the Bulgarian government for commemoration of the WWI centenary. The leading organizer is our Center for Military History at Rakovski National Defense Academy in co-operation with the Institute for Historical Studies and Institute for Balkan Studies at the Bulgarian Academy of Sciences and some other state, regional, and non-government organizations. The first one was dedicated to the Inclusion of Bulgaria in the war in 1915[1], the second – held just two weeks ago – about the Southern and Northern fronts in 2016[2], while the third one scheduled for October 2017 will discuss the Salonika front trench warfare of 1917. All of those conferences are designed in a multi-flow format, starting with plenary sessions in Sofia, and continuing in different regions of the country (in 2015 our partners were the regional municipalities and museums in Vidin, Kyustendil, and Kardzhali, while in 2016 – in Dobrich, Tutrkan, and Blaogoevgrad). It is quite difficult to analyze the contents and various topics, discussed at these workshops; however, they covered a wide range of problems – from the war campaigns and diplomatic negotiations, to the political, economic, cultural, and societal aspects of the war and its prolonged impact and consequences during the whole 20th century.

If we would like to summarize the main characteristics and specifics in the development of the contemporary Bulgarian historiography about the Great War, we can differentiate two

[1] The volume with the publications was prepared by the Institute for Historical Studies and is currently under print at the „Marin Drinov" Academic Publishing House.

[2] *Първата световна война и България през 1916 г.*, София, 2016.

distinct directions – *factual* (or *factographic* as used in our historiography) and *interpretative* approaches, and two different trends – *positivist* ritual-pathetic and patriotic views compared to *revisionist* or *constructivist* patterns. There are several examples for overcoming the narrow national framework with academic attempts of regional Balkan (or South East European) analyses, viewed even from a wider European perspective. A good example, which I could recommend here, was the keynote presentation of Prof. Ivan Ilchev at the 40th International congress of military history in September 2014 in Varna, which can be found in a digital version at the official website of the International Commission of Military History.[1]

The leading common conclusion and estimate, which dominated the contemporary Bulgarian historiography about the nature of the World War One, was that it preserve its core "imperialistic" features for the Great Powers, but was a part of the "wars for national unification" for Bulgaria. However, the authorities in Sofia were thinking only from the view point of their local aims, without bearing in mind that the Great War had its global geostrategic goals, which not necessarily coincided with the Bulgarian national interests. In fact, the war efforts of a small country in a global coalition conflict would have very limited impact on the general results. Another wrong behavior line of the Bulgarian political elite and its decision making was to look for "who gives you more", when in the final reckoning the key issue is "what should be the ultimate outcome". If we have to compare the results of the "modern nationalism" in the Balkans, in reality all neighbor countries followed their national doctrines (*Megali Idea* in Athens, *Velika Srbie* in Belgrade, *San Stefano Bulgaria* in Sofia, *Romania Mare* in Bucharest, *Ot-*

[1] http://www.icmh.info/publications-acta.html

toman Commonwealth in Turkey), which inevitably conflicted each one with the others. Unlike Greece and Serbia, however, the Bulgarian political elite was not so mature to face appropriately the challenges of the time, and continued to be a slave of its maximalist and emotional nationalism, without having a proper and wise vision in its decision making at the crucial moments for the nation.

GUN SIGHT AND CAMERA SHUTTER: WAR PHOTOGRAPHY ON THE ROMANIAN FRONT (1916-1919)

Adrian-Silvan Ionescu[1]

Abstract

During World War I in 1916 Romania sided with the Allies and the General Army Staff included professional photographers in a newly established department providing official and propaganda images. That was known as Serviciul Fotografic al Armatei (The Army's Photographic Service). Head of this department was appointed Lieutenant Ion Oliva, a reservist who, in his civil capacity worked as an architect. Oliva carefully chose experienced photographers to include in his team. A wide range of subjects starting with portraits of Royalty were used extensively throughout the war for propaganda purposes. Many images captured King Ferdinand reviewing the troops or decorating the braves or Queen Marie caring for the wounded soldiers in a Red Cross apron. Other topics were offered by the front line: the crude images from the trenches, cannons and machine-guns in action, soldiers cleaning and greasing their weapons, troopers washing and sewing their rugged uniforms or eating their soup hidden on the bottom of the trench, young officers relaxing and reading or playing the violin. There were also the snapshots of German prisoners and heaps of German captured helmets and other trophies such as heavy guns and ammunition, destroyed railway stations, bombed towns or villages burnt to ashes. The

[1] Director of the „G. Oprescu" Institute of Art History, Bucharest.

suffering of the enemy, became in the logic of political warfare, equal uplifting as the heroic poses of our troops in action and key to moral boosting.

It was a team effort and it is difficult to state who did what, who was the specific author of any given picture. Some of the images made their way into published magazines and into illustrated newspapers due to their art potential. But many prints were sent out to various units to the frontline to raise the troops' moral as propaganda material, when propaganda was not yet a dirty word. Going through the archive today it is not so easy to dismiss as propaganda some of these prints. Acting as a buffer between the horrors of reality and the soldier's perception of the world, many of these images are more art than mere propaganda and would be difficult for any curator to draw a clear line.

The era of picture taking as a specialized and niche domain that marked the dawn of photography in the 19th century – beginning with the Crimean War and ending with the Boer War – was long gone by 1900s. And the use of photography was to conquer the public domain and to enter the popular culture during the Great War. By now many officers and even privates had a camera in their kit and more importantly knew how to use it, not only for intelligence purposes but to photograph themselves in uniform or catch glimpses of places and people they came across during the long campaigns. In truth these were private images destined mainly for the family albums. And only later – many a times after the author was long gone and therefore without his acknowledgment and approval – such images got the chance to enter a public collection or illustrate a paper that documented and treasured the military past.

Apart from the occasional photo amateurs, each army had at least a professional unit commissioned to record and document their country at war. Their given mission was to assemble and build an image of WW1 useful to the war effort and propaganda and also to document WW1 for pure historic reasons.

A Photographic Department was not a novelty for the Romanian Army in 1916. The Special Task Battalion had already employed photographers to record specific events and covered the necessary iconography for different units during the maneuvers.

When Romania joined the Allies in the Great War effort it became obvious that photography had to play a greater role and a special unit would be better placed to report directly to the Army General Headquarters. The pressure to make a decision mounted when the General Headquarters received requests from the allied countries to document the freshly deployed Romanian army on the battlefield and therefore to allow access to foreign photographers on the Romanian front. One of these requests came to the War Department on 30 August 1916 from the director of The Sport & General Press Agency in London and, by courtesy was written in French: "Au cas où vous n'auriez pas encore nommé vos propres photographes officiels, nous nous ferions un plaisir, si vous le désirez, d'envoyer, pour nous procurer ces photogrpahies, notre propre Representant qui se mettrait aux ordres du Ministère de la Guerre de Roumanie."[1]

A similar request was made by The Film Bureau, on 13th of September 1916[2] asking permission to send in a cameraman to film the Romanian front. Both requests were denied, as it

[1] Arhivele Militare Române (AMR), Ministerul de Război – Secretariat General, dosar 94, f. 521.

[2] *Ibidem*, f. 520.

is specified in the notice No. 835/17 September 1916, "(...) it is not possible for the time being to allow visiting access to the battlefield."[1]

In order to meet the demands for recording the campaign, the photographic units of the Special Tasks Battalion were put together (see Order 1014/29 November 1916)[2] in a single department, that became known as Serviciul Fotografic al Armatei (The Army's Photographic Service). That new department was under the supervision of the Intelligence Bureau of the General Headquarters. Head of this department was appointed Lieutenant Ion Oliva, an officer of the reserves who, in his civil capacity worked as an architect. (Fig. 1) Ion Oliva was born in Bucharest in 1888. He did his military service in the Corps of Engineers, first on the 5th Sappers Battalion and, afterwards on the Citadel Sappers Battalion. He was promoted second lieutenant (reserve) on 16 October 1914 by High Decree 3331.[3] He was called to arms on 17 November 1914, only to be postponed to January 1915; Oliva does not respond to the second call and was declared insubordinate, see Order of the Day no 51/13 February 1915.[4] We can only conclude that this misdemeanor was overlooked by the senior officers because, on 27 October 1916, we find Oliva moving up from the Citadel Sappers Battalion to the Special Tasks Battalion (according to General Order No. 1312) and overtaking The Army's Photographic Service (see Order of the Day no 682/1916). More, by High Royal Decree No 150 from 8th March 1917 he is promoted first lieutenant with one year in service from 1st November 1916.[5]

---

[1] *Ibidem*, f. 518, 522.

[2] AMR, Fond Marele Stat Major, Secția 2 Informații, dosar 472, f. 286.

[3] AMR, Fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „O", căpitani, dosar 17, f. 2.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*.

On 2nd of January 1917 – while the country was in dramatic turmoil Bucharest being occupied by Germans while the Romanian Army, the General Staff and the Government retreated to Moldavia – Oliva addressed a Memo to the General Headquarters for highlighting the targets his Department had to meet and the envisaged methods he wanted to apply in order to achieve them.

When taking pictures the photographers had to bear in mind certain goals. The images had to have propagandistic value as well as to be historically and artistically meaningful and respond to military purposes.[1] What exactly Oliva meant by these goals is than explained and meticulously detailed: crucial for the propagandistic message were the parades' photos, the images of prisoners of war, as well as the field artillery stock, the Corps of engineers or the aviation capabilities etc., than scenes showing the ambulance services and supply chains running smoothly inducing the idea of abundance and good management and implicitly "the Army's moral and material might". Equally important was to document the damages the enemy inflicted on towns and villages, especially on the civil or religious buildings. These had to be captured from different angles "to allow later the accurate reconstruction in keeping with the original".[2] It came normal to Oliva, as an architect to think ahead of the reconstruction or restoration of the edifices that were damaged by the war. He also envisaged an historic archive with war related images: the trenches, the enemy's lines and deployment, the charges, the battlefield after engagements, the food and ammunition supply bases etc.

Oliva's department consisted of professionals picked up from different units were they've got conscripted at the be-

[1] AMR, Fond Marele Stat Major, Secția 2 Informații, dosar 472, f. 286.
[2] *Ibidem*.

ginning of the war. The idea was that they could prove more useful to the Special Task Battalion than left to serve in their combat units and be sacrificed on the front line. Each of them had to perform a specific task: for instance there were two photographers allocated to each service branch, "armed" with a camera and a designated quantity of negatives. Once exposed, the negatives had to be counted and securely packed in boxes and sent back by special courier to the Photographic Department to be developed on a three days basis. The photographers had to attach to their boxes of negatives a very thoroughly written memo addressed to their superior. In order to circulate freely on the battleground and not to fear being confused with spies, arrested and sent in front of a court-martial, the cameramen were to wear all the time a special pass with their picture to identify themselves.

At the other end, the laboratory assistants were dealing with the negatives by developing and copying them as soon as they were received. The standard format was established at 13x18 cm per each copy. The same assistants had to transfer the number of the negative to the back of the positive copy together with the afferent caption. Such a copy would than go to the archive and then classified according to the subject or to the location. Some images would end up in photographic albums, some would stick to the files with all the accompanying specifications.

It was only in the last paragraph of his memo that second lieutenant Oliva mentioned the film unit and the fact that the cameramen had to follow the same regulations as the photographers. Oliva thoughtfully suggested that any foreign cameramen sent on the battlefield by various film companies from abroad to be bound to develop their footage at the Army's Photographic Service. Thus, the department could keep a watchful

eye on any foreign documentaries made in our war zone. Oliva also suggested the forbiddance of any photographic or filming activity on the Romanian front without the special consent of the General Headquarters.[1] This was most probably directed to the amateurs who brought along their own cameras to the combat zones. Two pages were attached to this memo and they included the names of the Army's Photographic Service personnel signed and approved by lieutenant colonel Nicolae Condeescu, head of the Intelligence Bureau: apart from the group commander Oliva, there were two sergeants Ștefan Mladenovici and Nicolae Cristea, both cameramen, a number of privates like Nicolae Țațu (cameraman and retouch assistant), Ion D. Viță (laboratory assistant) and Sami Fucs (archive and laboratory assistant), and volunteer soldiers like Constantin Ivanovici, Ion Devizon and Emil Prato, who were in charge of the film section.[2]

The film section was a novelty among the military special tasks. About a year and eight months ago, on 15 May 1915, Leon Popescu – who had become famous as the author of the first docu-drama Romanian movie launched in 1912, "The Independence of Romania"– offered his services to the War Department. It is to be mentioned that Popescu firstly volunteered his services to the Army in 1913, during the Balkan War and was granted access to film the Bulgarian campaign for posterity. In 1915 Leon Popescu would address a new craftily worded request to the War Department: "In view of the imminent events, I would highly appreciate if you would renew my filming license and kindly consider, for reason of discretion and national interest to grant me exclusive rights. I represent

[1] *Ibidem*, f. 287.
[2] *Ibidem*, f. 289.

the only Romanian company, with solely Romanian personnel, possess all the technical equipment and a considerable experience. If you authorize and grant me exclusivity I will keep at your Department disposal all the personnel of my enterprise with all the necessary equipment and promise not to develop or distribute any film without being submitted first to the military censorship body to be vetted."[1] The War Department asked for the General Staff's opinion regarding the opportunity of granting such a request. General Vasile Zottu, in his capacity of Chief of the General Staff, agreed to Leon Popescu's offer but made some suggestions regarding the personnel and the *modus operandi* of the team: the cameramen should be exclusively Romanians and only in exceptional cases such as the absence of a certain specialist to take on a foreigner that could be fully accepted by the General Staff only after the Secret Service would check on him; the war zones that would be licensed to be filmed had to be specified by the Military Censorship Bureau and the cameramen's activity supervised by an officer; same bureau was later to distribute the film only after seeing it. It was suggested for the filming crew not to be allowed in any combat zone in the first stage of the engagement. Only at a later stage, commonly agreed between the Censorship Bureau and the General Headquarters they would be allowed to start filming or taking stills. It was also stipulated that "in the military interest, [cinematographers] would have to take photos of different military positions". Therefore apart from the filming activity, the filming teams had to take stills too like the photographers, and gather, if needed, images to illustrate and historically document the war. General Dumitru Iliescu gave his stamp of approval on this memo.

---

[1] AMR, Fond Ministerul de Război – Secretariat General, dosar 79, f. 28.

But on 23rd of June 1916, the War Department issued the Order No. 1445 and circulated it among all the civil and military authorities stipulating that: "Cameraman Mihalache Lăzărescu is fully authorized to accompany the machine gun section of the 2nd Mountain Troops Battalion, the «Queen Elisabeta's Own», during the marches and activities this section is ordered to perform in the mountains."[1]

As is obvious from above, at the beginning of the Great War, the army had already assembled its own filming service without having to resort to Leon Popescu's services.

During the Great War the Army Photo and Cinematographic Service had an intense activity with remarkable results all along. This could be easily proved by the substantial iconographic material held in various museums and photo archives. The film footages was better known and thoroughly studied till now – being more spectacular and with a more immediate appeal when projected in either civil or army settings[2] – than the photo documents, which by nature of the medium had a more limited exposure. Unfortunately the whole 1917 archive is missing or has not been traced yet – and we miss vital information regarding the orders and missions performed following in the footsteps of different army branches to different war locations, telling details about requests for supplies and/or equipment, difficulties and shortcomings that the photographers had to face. It is only from 1918 that we have documents about the activity of the Photographic Service.

[1] *Ibidem*, f. 189.

[2] Viorel Domenico, *Scutul de celuloid*, Editura Militară, București, 1991; *Idem*, *Cinematografia militară*, în „Document" nr. 2 (20)/2003, p. 55-58; Viorel Domenico, Marian Țuțui, *Armata și cinematografia*, în Amiral prof. univ. Dr. Gheorghe Marin (coordonator), *Enciclopedia Armatei Române*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, p. 1234-1235, 1237-1238.

In the spring of 1918, Ion Oliva – who had been promoted (by the Royal Decree No. 345/1st September 1917) to the rank of Captain – was to be sent from Jassy to Bucharest, together with private Constantin Ivanovici, one of the cameraman. In that period, the capital city was still under German occupation. Consequently, the two need special passes to travel on enemy territory. In Memo No. 120/10th of April 1918, Colonel Nicolae Condeescu, their commander, requested the Department of the Interior to provide those passes.[1] Only 20 days later, Captain Oliva was to be released from duty at his request dated 25th April 1918, by the Royal Decree No 1010/1st of May 1918.[2] He was to be replaced, from 1st of May, by Lieutenant Sava Georgescu, also an officer with the Corps of Engineers and some experience with the Photographic Department.[3]

By 8th of May 1918 the new commander was already presenting a Memo detailing the activity of the department in figures: 76 negatives from the battlefield with the First Army in Wallachia, 84 negatives with the Second Army in Moldavia, 48 negatives with the Army of the North which fought both in Transylvania and Moldavia – all taken during the first part of the campaign – 5,000 negatives from the second part of the campaign and 5,273 m of footage, while another 1,806 m of unprocessed film were in Paris.[4] From this enumeration it is obvious that, in the first part of the Romanian confrontation with the enemy, when the Photographic Department was not yet methodically organized, there were taken fewer pictures than in the remaining part of the conflict. The subjects covered by these images were: infantry troops, artillery, navy, ambul-

[1] AMR, Fond Marele Cartier General, dosar 2440, f. 35.
[2] *Ibidem*, f. 80.
[3] *Ibidem*, f. 79.
[4] AMR, Fond Ministerul de Război – Secretariat General, dosar 167, f. 48.

ance service, war correspondents, ammunition stocks, prisoners' camps, official visits, celebrations, snapshots from within the country. The commander mentioned that all negatives and all footages were clearly labeled specifying the date, the place and the topic covered. Colonel Condeescu, the commander of the Intelligence Bureau, concluded on the same page with the suggestion to log the material with the Historic Bureau of the Army in order to be catalogued. At a later stage, when more funds will be available, the photos should be printed and sold and the money raised should be used for charitable causes. The funds raised from distributing and screening the war films should serve the same purposes. To mention the Photographic Department had previously cashed 55,000 lei from similar commercial enterprise during the military campaign and the money were safely deposited with the Intelligence Bureau. Colonel Condeescu officially suggested the Quartermaster should supervise the management of this fond and its redistribution. Privately Colonel Condeescu suggested the money should better reach the Historic Bureau and be used to capitalize on the existing iconography helping to edit and publish the images into photo-albums or to multiply the moving pictures and make them available for screening; in this way they should continue to benefit the army coffers. General Constantin Christescu, the Chief of the General Staff, approved the proposal. On 5th of June 1918 the 3rd Historic Bureau draws an inventory of the Photographic Service's available stock and classifies it into two categories: a) albums of catalogued photos and positive films footage with war action; b) still negatives, film negatives, cameras or other devices. As expected, the first category's inventory is recognized as useful and goes to the Historic Bureau while the second category remains under the jurisdiction and management of the Special Tasks Battalion. It follows that Lie-

utent Georgescu is to be transferred to the 3rd Historic Bureau, thus enabling him to continue his job of photo identification. His position will be occupied by captain Constantin Zagoritz, still a war prisoner at the time of the appointment.[1] General Christescu accepts and approves all proposals.

In response to General Staff Memo No. 1513 of 25 January 1919, the head of the War Department, General Arthur Văitoianu, decides on 14 February 1919, to move the Photo-Cinematographic Service (notice the first time use of photo and cinematographic in one breath when naming the specialty) – under the umbrella of the IVth Corps of Engineers Department, Section 1, Bureau 1, starting with 25th of February (Ministerial Decision 50/14th of February 1919).[2]

On 25th March 1919, the Quartermaster sent an urgent address (No. 66236) to the IVth Corps of Engineers Department, Section 1, Bureau 1, asking Lieutenant Sava Georgescu to deposit immediately all the funds resulted from hiring out the movies and from selling the photos.[3] Lieutenant Georgescu executed the order the very next day and Major Petre Matescu, the department's accountant was able to report to the General Quartermaster Ștefan Stanciovici, the amount deposited: a receipt from the Jassy Fiscal Authority for 82.000 lei and 3.204,61 lei in cash.[4]

As mentioned before, no documents survived about the Service's activity during the 1917 campaign. But we could get an idea about the difficulties Ion Oliva faced during his missions and the tasks this well regarded soldier did accomplish if we read the notes made by his superiors on his file: "(...) The

[1] *Ibidem*, f. 46.
[2] *Ibidem*, f. 191.
[3] *Ibidem*, f. 209.
[4] *Ibidem*, f. 210.

Photographic Section, later to become Photo and Cinematographic Service was well managed by this highly skilled and devoted officer. A specialist in this field he was most instrumental in capturing documents of war as well as in rendering propaganda services. If the output of this Department was not greater than the input, this was due to the lack of supplies and of transport facilities; Captain Oliva put a lot of heart into expanding the work of his department but his wings were clipped by these serious shortcomings.

His initiative and skills benefited largely the organization of the war screenings at movie theatres all over the country. This initiative served well both the moral boosting propaganda and the fundraising for charities like «The Society of War Invalids» or «The Society of War Orphans». Both in his official and private capacity he proved a good companion, compassionate and well educated. Physically fit, Oliva proved well endowed and apt to endure all the hardship of the Campaign. His duty saw Oliva often on the front line; mostly when he accompanied HM King Ferdinand during HM inspections on the front line. Captain Oliva raised well to the occasion every time.

For his war activity Ion Oliva was awarded: a) the Crown of Romania Order with swords b) Queen Maria Order, Second Class."[1]

This flattering characterization was undersigned by Colonel Nicolae Condeescu – Oliva's direct supervising commander – and by General Alexandru Lupescu, the Deputy Chief of the General Staff. In a Memo addressed on 6th of March 1918 to the VIIth Bureau for Decorations and Awards of the General Staff to request Queen Maria Order for his worthy subordina-

[1] AMR, Fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „O", căpitani, dosar 17, f. 5-6.

te, General Lupescu highlighted Captain Oliva's contribution along Colonel Condeescu, Lieutenant Colonel Virgil Bianu and Captain Alexandru Eladescu (Quartermaster) to the founding of the "War Invalids" Movie Theatre in Jassy in July 1917 and mentioned that in less than a year that institution cashed in a substantial amount (745.313,30 lei) only to be redistributed as relief aid to war wounded and orphans.[1]

From the brief information incorporated in the file it transpires that the Army Photo-Cinematographic Service experienced a shortage of supplies and transport vehicles that jeopardized their activity and hindered the gathering of a larger portfolio of images. For Oliva to be near King Ferdinand more often than not was an occupational hazard, mainly when the King would inspect the front line or would take part in a ceremony. This explains the vast amount of snapshots where the King reviews the troops (Fig. **2**), awards medals and orders to soldiers who proved themselves brave in fighting the enemy (Fig. 3) or to whole units by pinning the medal to the flag (Fig.4), surveys the positions, confers with his generals while they study the maps and the battle plans (Fig. **5**) or talks to the high ranking officers from the French Mission. In some frames the King is accompanied by Queen Maria, quite often dressed in her trademark Red Cross albeit white nurse uniform that the sovereign wore constantly during the war. At many ceremonies one could see also Queen Maria attaching her own order on a brave soldier's chest (Fig. **6**). The Queen was also present in the middle of the soldiers in their hour of need, in the military hospitals (Fig. **7**) and her presence as "Mother of the Wounded" would be an enduring image captured by professionals and amateurs alike. The "Mother of the Wounded"

[1] AMR, Fond Statul Major General, Biroul Decorații, dosar 98, f. 9.

turned into an icon which was copied by photographers while having more modest models such as a sister of mercy posing in the act of reading to a hospitalized soldier. King Ferdinand visited sometimes the ambulance and friendly talked with the wounded officers trying to give them courage and hope in a soon recovery.

In another frame we can see the Queen visiting the American Mission of the Red Cross, surrounded by military surgeons, nurses and nuns from the local monastery, all tending to the wounded. The large American Mission is captured on the steps and at the foot of the hospital stairs while American and the Red Cross banners are displayed on the hand-rails. Surgeons and female nurses dressed up in their uniforms: man's jackets and ties, hats with large brims, all surrounding their commander, Colonel Anderson.

General Henri Mathias Berthelot, the Commander of the French Mission would be often present at such ceremonies, giving himself decorations in the name of his Government. A larger than life figure, dressed in campaign uniform, but with a parade red kepi embroidered with golden thread, General Berthelot would attach the order personally and embrace the rewarded soldiers (Fig. **8**). The skilful general was always surrounded with friendliness and respect by his subordinates, both French and Romanian.

There are also images where the Royal Family and their guests are relaxing; for instance the one where the sovereign is captured with the young princess Ileana and prince Nicolae (dressed as a boy scout) among British Army officers like Lieutenant Colonel Christopher Birdwood Thomson, the UK Military Attaché and the Canadian Colonel Joseph Boyle. Thomson is present also in another shot towering over a Russian officer and some Romanian friends, surgeons and staff officers.

In other photos the Queen is accompanied by General Eremia Grigorescu, in Moldavia. It is a telling contrast between the Queen's white garment and the sad unwedded landscape of the upper bank of the Siret River: her white statuesque figure having at her feet a vivid black spaniel cocker offered a rewarding composition for the photographer (Fig.9).

Besides official photos, that means those depicting solemnities attended by commanding officers and the Royal Family, which had to follow special compositional requirements, there were others more freely approached, uninhibited by the presence of high positioned characters.

Identifying the subject proves easier sometimes than identifying the photographers; it was a collective activity of the Photographic team and it is almost impossible to attribute a certain photo to a certain cameraman active in that professional group. We can only notice some differences regarding the quality of the images: some are too pale, fading away, some are less skillfully framed, some lack clarity, in some the characters are out of focus or overlapping. The less than ideal results were due to the weather conditions, not always favorable and to the tense atmosphere on the battle ground, many a times under enemy fire or in rapidly changing circumstances that the photo-technology of the time could not keep up with. The photographers risked their lives more than once while taking pictures in trenches. Such a picture shows a machine-gun in action while a shell bursts not far in front of it. As long as there was no zoom in that period, it is obvious that the photographer was just behind the machine-gunners (Fig.10). In another snapshot is shown a spectacular explosion produced by engineers in order to open a military road (Fig.11).

The war horrors, the destructions inflicted by the enemy and the brutal treatment of the civil population were sure bet

in the war propaganda, with immediate effect. Images with demolitions after battles get into this category with propagandistic value: The bombed warehouse in Tecuci on 20th of July 1917; Houses from Târgu Ocna destroyed by the 10th of August 1917 shelling; Mărășești in ruins, 15th of August 1917; Destroyed railways at Mărășești, 10th of December 1917. There is a picture with a ruined house taken on an unidentified place where the sun penetrated through debris giving an aura to the burnet walls and beams (Fig. 12). The trenches from Băltărețu village are taken on 23rd of January 1918 like diving in. Another very daring photo, from a surprising angle was the remains of the Cozmești Bridge: the metal structure, not broken yet dangles completely unsafe over the Siret River. It's surreal how some officers and a chaplain are posing where the Bridge reaches the Romanian occupied side, ignoring the danger. Two compositions have a sense of greatness in their apprehensive quietness: that is the barbed wire over the Siret River and the desolate landscape surrounding the front line at Movilenii de Sus, both overwhelming in solitude (Fig. 13).

The war spoils were signs of war victories and a moral booster for the troops: a bunch of German helmets and tins piled on the ground at Coțofenești, were photographed on 1st July 1917 (Fig.14); crates with ammunition and shells of 150 mm, packed in basketwork, captured at Mărăști, on 25th July 1917, as well as heavy guns captured also at Mărăști on 30th of July, stocked on freight train platforms; and a group of unshaved, rough and confused prisoners of war observed by a little baffled Romanian officer that was passing by (Fig. 15), all these were images with a strong, unmistaken message, easy to grasp by the viewer.

The images with Romanian troops in action were intended to be proof of their bravery and efficiency. These rich se-

ries of photos were aimed equally to the military men in the trenches and the civilians back home, who had to trust the army as unflinchingly defending them. Some were carelessly captured, like routine documents, rather dry and aloof: marching units, transport of supplies, building of a shelter, soldiers in trenches, clusters of machine-guns, artillery ready to fire, units' headquarters – like that from Piscul Hulubelor where the building was camouflaged with branches and young trees resembling more a forester's hut than a military post –, food preparing and food serving, removal of the wounded, makeshift ambulance, soldiers relaxing. While picturing military men, the photographer was still indebted to studio portraits' rules of posing, no matter if he took it inside a cabin or in the open. For instance, a group has the highest ranking officer in the middle while other ranks are placed on the extreme finishing with N. C. Os and common privates (Fig.16).

In truth the photographers had to hurry all the time in order to cover all the jobs they were commissioned to in any given war zone and had to balance the quality versus the quantity and the efficiency of sending back the documents to their unit in time. And more often than not they were in the trenches and their life was as much in danger as the combatant soldiers they were taking pictures of.

But one could also spot some exceptionally beautiful snapshots, of high artistic value where the artist would invest emotionally and would prove to be visually educated – alas he would remain unknown to us today, his name lost among this collective work.

Sometimes an unusual subject would present itself on a plate and would not stretch a bit the fantasy of the photographer. As for instance the Field Telephone in a tree where the operator is in a very uncomfortable position hanging of the le-

afless branches, his figure cutting a spot of color on the white of the snow.

Sometimes the effect was the result of the author's inspiration and his eye for turning the banal into artistic. An inspiring picture is *"Observation post".* Here a soldier mounts the steps of a rudimentary and very steep ladder to reach the observer's platform up on a tree; the sunshine penetrates through the rich green crown of the tree. "*The telephone operator hidden in the hollow of the tree*" (Fig. 17) slightly resonates with the 1874 "Merlin getting out of a hollow" of the British photographer Julia Margaret Cameron, image made to illustrate the poetry opus "Idylls of the King" by Alfred Tennyson.[1] A soldier asleep in the trenches embracing his rifle tightly to his chest, his head in the helmet propped on a slight curve of the ground illustrates the harsh life of a combat trooper that has to take advantage of any peaceful moment to restore his strength (*Resting in the tranches, Verdea 1917*). Often such photos inspire legitimate compassion for the humble, unnamed soldier on the front line: "*Soldiers eating in front of their tent"* or "*Soldier eating on the front line, Dealul Porcului 1917"* (Fig.18), presents infantrymen with their kit worn out and incomplete (peasant sandals instead of boots, woolen stockings of different colors on each foot) sipping the soup from the tin, sitting down in the middle of a fight devastated terrain, among weeds and chopped tree trunks. In the last one depicting a lonely soldier on a deserted field, the shot was taken using a slightly mounting view and so the poor peasant-turned-fighter, projected on

[1] Victoria C. Olsen, *From Life. Julia Margaret Cameron and Victorian Photography*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, p. 221-241; Colin Ford, *Julia Margaret Cameron, 19th Century Photographer of Genius*, National Portrait Gallery Publications, London, 2003, p. 71-72.

the bare surroundings, got a monumental dimension which is quite touching in its statuary greatness.

Pictures like the previous ones are snapshots of real life. Others were minutely staged, sort of tableaux vivants reminiscing of the 1900s studio pose. This apply for instance to the image depicting a unit's headquarters in Valea Ocnei, dating from September 1917: the elderly General Grigore Bunescu, pipe in hand, focuses on a map and is assisted by Colonel Dimitrie Rujinschi, who is respectfully keeping the distance, standing by the edge of the rough table. Meantime in the background, young officer have just received news from the front line via the campaign telephone and makes emphatic gestures to convey the alert to his commander. Soldiers and non-commissioned-officers are shyly peeping round the corner of the log shelter, a rather humble campaign abode (Fig.19).

The life-death antithesis is no longer so scary on the front line because the soldier was always faced with a death hazard. More important seems to be restoring one's strength, no matter the circumstances and/or the surroundings with a macabre twist. So much so that having a nap on the bare ground under the pale spring sun, on the Pig's Hill, in the near proximity of some crosses indicating that a few of his comrades might sleep there for good, looked like the most normal thing on earth *(Soldiers at rest, Dealul Porcului, March 1917*) (Fig. 20). In the forefront the only awaken soldier takes advantage of a quiet moment by taking off his boots: he was focused on his tired and perhaps march-damaged toes. Sometimes even a funeral is pictured: saddened soldiers carrying on their shoulders the coffin of a dead comrade in a solemn procession.

Other artistic pictures bring in a dose of lyricism, like *In trenches, Valea Stariței, May 1917*, where a soldier with the helmet pushed on the back head, his palm to his jaw, stands

leaning on a dry cracking clay breastwork looking ahead and day dreaming (Fig. 21). He is more of a tired man lost in his thoughts than of a vigilant observer on duty. No gun can be seen at first, as it leans on the parapet and only a little of the butt can be distinguished. The luxuriant foliage above the soldier borders the trenches and brings an air of peace to this composition that seems from anywhere else but the front line. The angle used gives monumentality to the character. Loneliness is obvious in all these pictures: each soldier was facing alone his fate. He seems to be always ready to die and this taught him to enjoy each moment of peace, of sunshine and of some rest. A tender, dreamy note encompasses the next composition, a soldier who plays the violin in a shelter, with the score on a tripod in front of him (Fig. 22). The composition is pictographic, the player is shadowed and the bulk of light in front of him guides the eyes to the score. The happiness of the soldier player is overwhelming. The favorite pastime was reading newspapers and letters. That kept soldiers informed of how war was waged on other fronts and about life back home. Many a picture showed soldiers reading on the bottom of their trench.

Other images have a humor undertone – but far from being hilarious like *Haircut on the front line* where the soldiers wait their turn for a haircut, or *Shower on the front line for the 29 Infantry Regiment* with the military personnel who got in, naked and caring clean underwear in one hand, into a barrack that had a water container on top (Fig. 23). The amount of water was strictly measured by a soldier turned shower attendant. But not everybody could enjoy a solid shower room for his private hygiene: in another image we can see pillars in the open with sheets in-between, to give some privacy to the shivering bather, while a comrade would pour water from a bucket of cloth normally used to water the horses.

Not only foot-soldiers were depicted by the operators from the Photographic Service, even though those were predominant because they were the main actors of the war.

Some photographers were sent to the navy units on the Danube or to air force division. Those working on those areas were sometimes much rewarded by topics and background. A daring composition is that of two boats towed at full speed by a torpedo boat on the Danube. The photographer was on the deck of the ship and he used a plunging angle to depict the sailors charged to fishing the mines on the river. The national banner proudly flows over the brave sailors' heads. On another picture is depicted a dangerous moment: the launching of a torpedo (Fig. 24).

A bridge built by engineers over pontoons is as spectacular as one of Franz Duschek's shots back in 1877, during the War of Independence. A military airport is in itself a hot topic. But when you have an observation balloon and tens of soldiers trying to keep it still, with ropes, for not taking off too soon into the sky, it is something quite spectacular (Fig. 25).

Roaming from one battlefield to another, the photographers often met groups of scared refugees fleeing their battered villages on the front line. The operators were saddened by the fate of those miserable peasants who were carrying all their belongings in broken carts or made short stops for eating their meager meal. Some of them even begged for a hunk of bread to feed their starving children. Thus, the war reporters turned ethno-photographers, following on the steps of 19th century photographers such as Szathmari, Duschek, Zipser, Schäffer and many others who were fond of such topics. There was not unusual for the invaders to molest some poor, undefended peasant women because they refused to share with them the few provisions and fodder they had. Such a woman showed

her bruises and scars to the astonished photographers for documenting the brutality of the enemies.

Other pictures with strong propaganda significance were those showing Romanian prisoners of war who were released from Austro-Hungarian prisoners' camps in March 1918 and return home in rugs, starved, exhausted and some of them even ailing or lacking a limb.

The great number of retrieved images and their exceptional dimensions – 18x24 cm – indicates that lots of positive copies were taken after the glass negatives, and sent to the Army units and to the General Headquarters for propaganda purposes. The great majority of images have a caption attached on a piece of paper that can be folded on the back of the photo. The pieces of information supplied by these images are very important and clarify certain moments of the evolution of the engagement. One of photographers' duties was, as mentioned before, to date and localize rigorously the images they sent and to accompany them with detailed reports useful for the archive cataloguing. The most important pictures were selected and bound on albums which were stored, after the war, at the Military Museum.[1]

In the May 1917, in London, it was organized a large exhibition of war photographs. As a worthy ally, Romania was invited to take part with works done by the Photographic Service. Two hundred pictures were selected and sent to London in this respect. A Jassy newspaper announced this important event to which the skilled Romanian photographers in uniform were honored by being exhibited.[2] Copies of the selected images were intended to be exhibited in Jassy too.

---

[1] Arhivele Militare Române, Fond Direcția 4 Geniu, dosar 1047, f. 187.

[2] *Album de la Guerre*, L'Illustration, Paris, 1922, Tome Second, p. 780.

In the first months after Romania sided the allies and went to war, a magazine edited in Bucharest, under the direction of Ioan Gorun and called „Răsboiul nostru și Răsboiul Popoarelor" (Our War and People's War) published a few pictures with local military subject. There were mostly studio portraits of generals and statesmen which were printed on the cover but none from the battlefield. Unfortunately there were but few pictures offered by the Romanian military photographers dating from the first months of war when the Photographic Service was far from being organized and active. Soon that periodical stopped its publication when the Capital fell on the hands of Germans in late November 1916.

After the war, part of this material was used to illustrate studies and papers dealing with the Great War. In late 1918, after the Armistice and the triumphal return of King Ferdinand, Queen Marie and the victorious troops to Bucharest, the talented writer and literary critic Eugen Lovinescu published a fully illustrated magazine „Lectura pentru Toți" (Reading for All), where he duly used pictures received from the Photographic Service of the Army giving the due credits to each image. He was the first one to publish such interesting pictures in a monthly periodical. Even though the military operators produced only black and white photos Lovinescu always rewarded his readers with full color covers, which enriched the value of his periodical. (Fig. 26)

Weeks later, in early 1919, Lovinescu's example was followed by a military publication, „Ilustrațiunea Armatei" (The Army Illustration) which printed only black and whites. (Fig. 27) It is strange that, in this periodical, the pictures were never credited the editors probably considering that everybody knew that all photos belong to the army.

In 1922, the French magazine "L'Illustration" and its editorial team valued the rich iconography gathered during the war and published an imposing work in two volumes: *Album de la Guerre*. One can find there some images taken by the Photographic Service of the Romanian Army and published under the caption *Nos alliés roumains*. (Fig. 28) For the Western world it was hard to believe that our soldiers went to front encouraged by the plaintive tune played by a fiddler marching at the head of the column. Far from being the fierce Highland warrior's counterpart whose courage and abnegation in battle was fuelled by the savage sound of pipes, the Romanian soldier was a rather mild character for whom the violin sounds were reminiscent of family, friends and the good old days back home. That picture toured the world and gave an idea of the Romanian bravery.

In 1936, at the 20th anniversary since Romania joined the war effort, the "Sfarmă Piatră" magazine dedicated a whole number to the Great War with articles signed by Nichifor Crainic, Pan M. Vizirescu, E. D. Boroianu and Niță Mihai all of them richly illustrated with war images provided by the Military Archives[1]. (Fig. 29)

Not only military photographers contributed to the war effort. There were also some civilian photographers who offered their skills and services to the military. In July 1918, such a civilian, a well-known Jassy studio photographer, Zaharia Weiss, received a medal from the French minister plenipotentiary, Count de Saint-Aulaire: that decoration was awarded to Weiss in recognition for his services to the French military hospital where he worked at the radiology section.[2] In the Summer of

[1] „Sfarmă Piatră" nr. 38, joi 13 august 1936.
[2] „Opinia" Iași nr. 3399, 20 iulie 1918.

1917, Queen Marie authorized Foto-Rembrandt, a celebrated Jassy studio, to take pictures in the hospitals she patronized and to make copies of her portraits and other members of the Royal Family.[1]

A few days before the victory parade scheduled for the 1st of December 1918, the Bucharest magazine „Critica" announced that the editors selected some photographers to take pictures of the great event which were to be published in its pages.[2]

In the last months of the war some entrepreneurs who introduced themselves as "Asociația fotografiilor patriotice" (The Patriotic Photographs Association) advertised that they are gathering pictures, stories and all available information about dead, wounded and prisoners who earn the laurels of glory on the battlefield. They intended to publish a comprehensive album entitled "The Heroes of the Nation".[3] That association was based on 18 Lăpușneanu Street in Jassy and on 66 Cantacuzion Street in Bucharest. As long as we know, there was never published such an album but, beginning with July 1919, the magazine „Ilustrația Neamului nostru" (Our Nation's Illustration)[4] printed most of those pictures and stories acquired the year before. (Fig. 30) Director of the publication was I. Duțescu-Dâmbovița and the editorial office was in Bucharest. The magazine changed its name in „Eroii neamului" (The Heroes of the Nation) in February 1921. (Fig. 31)

A word also about these unsung heroes, the ones behind the camera, who captured so brilliantly the First World War's history in the making, but whose faces were rarely recorded.

[1] „Opinia" Iași nr. 3120, 2 august 1917.

[2] „Scena" București nr. 314, 11 noiembrie 1918.

[3] „Evenimentul" Iași nr. 131, 13 iulie 1918.

[4] Eroii Neamului sau România în 1916-1918 in „Ilustrația Neamului nostru" nr. 1, iulie 1919.

And merely by accident: sometimes an amateur or civilian cameraman would include a military photographer or a camera man in the background of his snapshot focused mainly on a different subject (Fig. 32)

*

Consumed professionals and inspired artists of the camera, the military personnel of the Photographic Service of the Army documented life on the front line from the average combat soldier up to His Majesty King Ferdinand and Queen Maria, capturing with immediacy various aspects of the ongoing conflagration. The information supplied by these images are extremely important to clarify certain moments of the campaign, these frames restore in front of our eyes like a puzzle the difficult years of the Great War.

Fig. 1. Lieutenant Ion Oliva (seated) among comrades, from left to right First Lietenants Ioan Velicu, Leonte Scarlat and Second Lieutenant Mihalache Demetrescu, photo by Zaharia Weiss, Jassy, author's collection

Fig. 2. King Ferdinand followed by General Constantin Prezan and Prince Carol reviewing the troops, National History Museum of Romania

Fig. 3. King Ferdinand decorating a brave soldier who distinguished himself during the Battle of Mărășești, 2 August 1917, National History Museum of Romania

Fig. 4. King Ferdinand decorating a regimental flag,
National History Museum of Romania

Fig. 5. King Ferdinand (seated) discussing the battle plans with General Alexandru Averescu and other officers, National History Museum of Romania

Fig. 6. Queen Maria decorating a hero; King Ferdinand and Prince Carol in the foreground, National History Museum of Romania

Fig. 7. Queen Maria as ”Mother of the Wounded” reading to a hospitalized soldier, National History Museum of Romania

Fig. 8. General Henri M. Berthelot embracing a decorated high ranking officer, 1917, National History Museum of Romania

Fig. 9. Queen Maria on the borders of the Siret River, 7 August 1917, National History Museum of Romania

Fig. 10. Machine-gun and bursting shell, Mărăști, 28 August 1917, National Library of Romania

Fig. 11. Explosion, Cristești, 20 December 1917, National Library of Romania

Fig. 12. Sun through debris, National History Museum of Romania

Fig. 13. The front line, Movileni, 15 January 1918, National Library of Romania

Fig. 14. Captured German helmets, Coțofenești, 1 July 1917, National Library of Romania

Fig. 15. German prisoners after the Battle of Mărășești, August 1917, National History Museum of Romania

Fig. 16. A general surrounded by his officers, National History Museum of Romania

Fig. 17. Telephone operator on a hollowed tree,
National Military Museum „King Ferdinand I"

Fig. 18. Soldier eating on the front line, Dealul Porcului, 1917, National Military Museum „King Ferdinand I"

Fig. 19. General Grigore Bunescu and Colonel Dimitrie Rujinschi, Valea Ocnei, September 1917, National Military Museum „King Ferdinand I"

Fig. 20. The dead and the asleep, Dealul Porcului, March 1917,
National Military Museum „King Ferdinand I"

Fig. 21. Solitude in trenches, Valea Stariței, 1917,
National Military Museum „King Ferdinand I"

Fig. 22. Violin player in a shelter, National Military Museum „King Ferdinand I"

Fig. 23. Taking a shower in the front line by soldiers of the 29th Infantry Regiment, National Military Museum „King Ferdinand I"

Fig. 24. Launching of a torpedo, National History Museum of Romania

Fig. 25. Observation balloon,
National History Museum of Romania

Fig. 27. Front page of ”Ilustrațiunea Armatei” No. 1/15 Ianuarie 1919

Fig. 28. Nos alliés roumains, *Album de la Guerre,* L'Illustration, Paris, 1922

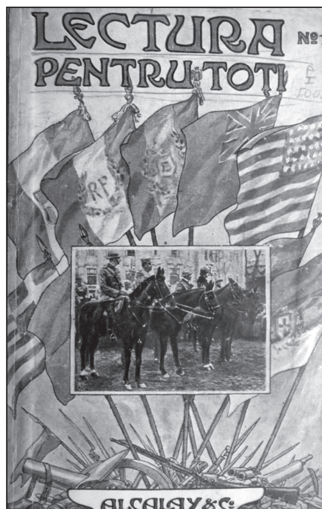

LECTURA
PENTRU TOŢI
No 1
ALCALAY & Co

Fig. 26. Front page of ”Lectura pentru toți”, No. 1/December 1918

Bucuresti
Sfarmă-piatră
Director Al. Gregorian
Redacţia şi Administraţia Str. Domniţa Anastasia 16 — S. I
Telefon 3.76.05

Mitralieră adăpostită
într'un pom.—Verdea 1917

După încetarea luptei
se adună morţii...—1917

Fig. 29. Front page of ”Sfarmă Piatră” No. 38/ 13 August 1936

ILUSTRAŢIA NEAMULUI NOSTRU 9

PORTRETE
DIN MARELE ALBUM DE COMEMORARE
„EROII NEAMULUI"
SAU
„România în 1916--1918"
ce va apare în curând

† Locot. Const. I. Ciulgea.
Din Reg. 39 Inf.
Mort de tifos exantematic la ambulanţa Diviziei a 9-a.
A luptat cu devotament în Dobrogea şi în jurul Bucureştilor unde a fost rănit.

† Căpitan Nicolae Macarie
din Reg. 13 Inf.
Mort la 15 August 1916 dimineaţa la Oituz. Primul ofiţer căzut pe câmpul de onoare.

† Sub-Lt. C. C. Iordăchescu
din Reg. 24 Inf.
Mort la 3 August 1917 în Spitalul Engler din Roman fiind rănit grav, în picior, în luptele dela Cosmeşti-Mărăşeşti, în ziua de 26 Iulie 1917.

† Medic Lt. Ioan M. Dinescu
de la Divizia VII serv. Sanitar
Mort de tifos exantematic, boală contractată pe când îşi făcea datoria, îngrijind bolnavii în calitate de medic şef al Spitalului Scheia.

† Şef de gară N. Popescu-Bengescu
Şeful gărei Ploeşti şi Iaşi
Decorat cu „Bărbăţie şi Credinţă", „Crucea meritului Sanitar", „Avântul ţărei" şi „Medalia Jubiliară"!
Mort din cauza tifosului exantematic, boală contractată în timpul serviciului în calitate de Şef al Staţiei Iaşi.

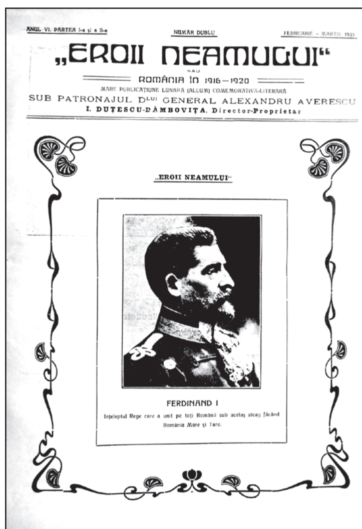
† Locot. Hagiu Octav
din Reg. 25 inf.
Decorat cu „Coroana României" cu spade.
Mort în Iulie 1917 pe dealul Fetişoarei în vârful Săcuiului, unde şi-a făcut datoria ca un adevărat erou, luptând vitejeşte

Locot. Petrescu Marcian
din Reg-tul 2 grăniceri.
Decorat cu „Coroana României" în gradul de cavaler.
S'a distins cu multă bravură în toate luptele date de regimentul său.
In ziua de 31 Iulie 1917, deşi rănit, şeade la postul său, luptând încontinuu, până la 4 Aug. 1917, când cade din nou grav rănit de 11 cartuşe de mitralieră.

Maior Apostolescu Const.
Batalionul 4 Pioneri
In timpul groaznicelor lupte din jurul Curţii Argeş a fost trimis cu compania să opue rezistenţă; fiind efectivele Diviziei foarte reduse, s'a distins când a avut curajul cu o companie să lupte contra 2 batalioane. In aceste lupte crâncene, ambele picioare i-au fost perforate de gloanţe.

Căpitan Renea V. Constantin
gref. la Curtea Marţială div. VI.
Decorat cu „Coroana României" cu spade cl. II în grad de cavaler.
S'a distins în luptele din Dobrogea — 1916 — în mod deosebit, iar în luptele de lângă Câmpul-Lung după ce a respins un atac foarte violent a fost rănit în umărul drept rămânând aproape în nesimţire pe câmpul de onoare.

Fig. 30. Portraits from the Great Commemorative Album *The Heroes of the Nation or Romania in 1916-1918*, in ”Ilustrația neamului nostrum” No. 3-4, August-Septembrie 1919

ANUL VI. PARTEA I-a şi a II-a
NUMĂR DUBLU
FEBRUARIE – MARTIE 1921
„EROII NEAMULUI"
SAU
ROMÂNIA ÎN 1916—1920
MARE PUBLICAŢIUNE LUNARĂ (ALBUM) COMEMORATIVĂ-LITERARĂ
SUB PATRONAJUL D-LUI GENERAL ALEXANDRU AVERESCU
I. DUŢESCU-DÂMBOVIŢA, Director-Proprietar

„EROII NEAMULUI"

FERDINAND I
Inţeleptul Rege care a unit pe toţi Românii sub acelaş steag făcând România Mare şi Tare.

Fig. 31. Front page of ”Eroii Neamului”, Februarie-Martie 1921

Fig. 32. Military photographer working among ruins,
National Military Museum „King Ferdinand I"

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ÎN ISTORIOGRAFIA SOVIETICĂ

Dr. Ion Valer Xenofontov[1]

Primul Război Mondial, Marele Război, Marea Conflagrație Mondială, Războiul necunoscut sau *Marele Război al Popoarelor* a deschis dosarul celor mai tensionate evenimente din secolul XX[2]. Este contextul istoric turbulent în care 38 de țări de pe mapamond, cu o populație de 1,5 miliarde (circa 2/3 din populația globului), au participat la acțiuni militare terestre, maritime și aeriene, de la oceanul Pacific până la oceanul Atlantic[3]. Războiul, derulat pe parcursul a 1 568 de zile[4], a dus la uriașe pierderi umane. Numărul total al victimelor este estimat la 10 milioane de morți, 21 milioane de răniți și 7,7 milioane de dispăruți sau prizonieri[5]. Consecințele pierderilor umane

---

[1] Cercetător, Centrul Cultură și Istorie Militară, Chișinău (Republica Moldova).

[2] Ion Xenofontov, Mihai Tașcă, *Contextul internațional general al Primului Război Mondial*, în „Revista Militară", nr. 2, 2014, p. 128-131.

[3] *Dokladî i vîstuplenia uciastnikov mejdunarodnoi konferenții „Pervaia mirovaia voina i sovremennîi mir"* (Comunicările și referatele participanților la conferința internațională „Primul Război Mondial și lumea contemporană"), Moskva, Izdatelstvo МНЭПУ, 2011, p. 7.

[4] Potrivit publicației „The Telegraph", sfârșitul oficial al Primului Război Mondial a avut loc la 3 octombrie 2010, atunci când Germania urma să plătească ultimele despăgubiri (68,8 milioane de euro) pe care le datora țărilor care formau în acea perioadă Puterile Aliate. Vezi *http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/8029948/First-World-War-officially-ends.html* (accesat la 11.12.2010).

[5] *Enciclopedia concisă Britannica*, Editura Litera, București, 2009, p. 1844-1845.

au fost substanțiale. În acest război și-au pierdut viața circa 10 milioane de oameni și aproape 18 milioane au fost răniți. S-au descompus patru imperii: Rus, German, Austro-Ungar și Otoman. Europeanul contemporan a fost considerat un om format în epicentrul acestui flagel militar[1].

Acest „prolog al secolului XX"[2] a reliefat și disensiuni în discursul istoric, generate de cadrul sociopolitic al spațiului de referință. Cercetat și analizat de mediul științific, acesta este unul dintre cele mai controversate subiecte ale veacului trecut. Impactul său asupra civilizației a fost sesizat de cercetători încă în perioada imediat următoare conflagrației mondiale. S-au constituit metodologii și teorii de studiere a acestui fenomen complex, s-au elaborat concepții asupra tensiunii politico-militare și s-au configurat principalele direcții de cercetare științifică[3]. În ultimii ani, sub impactul consemnării centenarului, dar și ale acutizării situației geopolitice mondiale, se constată o explozie istoriografică[4] referitoare la războiul

[1] Ion Xenofontov, *Zece curiozități despre Primul Război Mondial (prin prismă istoriografică)*, în „Moldova Suverană. Cotidian național independent", nr. 6 (2093), 19 ianuarie 2017, p. 2.

[2] *Pervaia mirovaia voina: Prolog XX veka* (Primul Război Mondial. Prologul secolului XX), Moskva, Nauka, 1998, 693 p.

[3] *Mirovaia voina. 1914–1918 gg. Ukazatel literaturî za 1914–1934 gg.* (Războiul Mondial. Anii 1914–1918. Indice bibliografic pentru anii 1914–1934), Leningrad, 1934; *Mirovaia imperialisticeskaia voina (1914–1918 gg.). Katalog knig* (Războiul imperialist mondial [1914–1918 gg.]. Catalog de carte), Moskva, 1936; *Bibliografia literaturî, vîședșei v 1953–1963 gg. po istorii Pervoi mirovoi voinî* (Bibliografia referitoare la istoria Primului Război Mondial editată în anii 1953–1963), Moskva, 1965; *Pervaia mirovaia voina. Ukazatel literaturî. 1914–1993* (Primul Război Mondial. Indice bibliografic. 1914–1993), Sostaviteli V.I. Babenko, T.M. Demina, Moskva, 1994.

[4] A se vedea, de exemplu, una dintre recentele lucrări bibliografice la subiect, care reflectă literatura rusă, anglo-saxonă etc., editată între 1914 și 2015: *Pervaia mirovaia voina: bibli. ukazatel* (Primul Război Mondial: indice bibliogr.)/sost. E.A. Volkova, Moskva, 2016.

mondial, unele aspecte istorice fiind reevaluate și sub aspect istoric[1].

În 1998, istoricul rus V.L. Malikov, făcând un excurs al bibliografiei Primului Război Mondial, nota că în istoriografia sovietică, spre deosebire de cea occidentală, studierea Marelui Război Mondial „nu avea un caracter sistematic și chiar era trecută cu vederea, fiind considerată lipsită de actualitate”[2]. Într-adevăr, Primul Război Mondial a fost eclipsat (sau, după expresia înaripată a lui M.N. Pokrovski, conflagrația a fost considerată un „război uitat”[3]) pe fundalul unor subiecte conexe – revoluția bolșevică și războiul civil – care, în profilul ideologiei de epocă, au fost favorizate. Aceeași abordare, de altfel, a fost susținută în unison și de către istoricul american K. Petrone[4].

În comparație cu istoriografia occidentală (în mod special cea de sorginte anglo-saxonă și franceză), care a consemnat evenimentul drept *Marele Război*, *Criză Mondială*[5], *Sinuciderea Europei*[6] sau *Ultimul Război*[7], în mentalul colectiv sovietic acest conflict militar a fost numit inițial „german”, „războiul țarului Nicolai”, apoi „imperialist”[8], ulterior, fiind comparat cu

[1] *Pervaia mirovaia voina. Istoriograficeskie mifî i istoriceskaia pameati. V 3 knigah* (Primul Război Mondial. Mituri istoriografice și memoria istorică), Moskva, 2014, 872 p.

[2] *Ibidem*, p. 11.

[3] M.N. Pokrovskii, *Imperialisticeskaia voina: 1915–1930, 3-e izd.* (Războiul imperialist: 1915–1930, ediția a III-a), Moskva, Librokom, 2009.

[4] K. Petrone, *The Great War in Russian memory*, XV, Bloomington, Indiana Univ. Press, 2011, p. 6.

[5] E. Halévy, *The world crisis of 1914–1918, an interpretation*, Oxford, Clarendon press, 1930.

[6] Chwalba A., *Samobójstwo Europy: Wielka wojna 1914–1918*, Kraków, 2014, 648 p.

[7] J. Winter, A. Prost, *The Great War In History: Debates And Controversies, 1914 To The Present*, Cambridge univ. press., Cambridge, 2005, 250 p.

[8] V.V. Sergheev, *Voina monarhov ili voina narodov: sovremennîe discussii rossiiskih istorikov o pricinah Pervoi mirovoi voinî* (Războiul monarhilor

evenimentele dintre anii 1939 şi 1945, a fost numit Primul Război Mondial[1].

Grosso modo, universul cognitiv al istoriografiei sovietice referitoare la Primul Război Mondial – elaborat și consolidat între anii 1917/1918 și 1991 – include următoarele dimensiuni de esență politico-militară și socio-economică: istorie militară (această linie a fost cel mai amplu dezvoltată în URSS, grație martorilor direct implicați în evenimentele istorice – militarilor), context internațional, istoria țărilor occidentale în timpul războiului, mișcarea muncitorească și socialistă, participarea Rusiei în război și direcționarea evenimentelor spre Revoluția din Octombrie etc.

Istoriografia sovietică a pus, totodată, accentul pe violența alterității, a dușmanului de clasă etc. Cenzura politică a statului sovietic a generat lașitate și moralitate dublă[2], fapt reflectat și în lucrările istorice care au ca temă participarea la Primul Război Mondial, înscrise în perimetrul fobiei față de hârtia pe care se scriau[3]. Intelectualitatea bolșevică s-a transformat ast-

---

sau războiul popoarelor: controverse actuale ale istoricilor ruși referitoare la cauzele Primului Război Mondial), în *Mejvuzovskaia naucinaia konferenția „Rossia v Pervoi mirovoi voine: problemî istorii i istoriografii". Sbornik dokladov.* (Conferința științifică interuniversitară „Rusia în Primul Război Mondial: probleme de istorie și de istoriografie". Culegere de rapoarte științifice), Izadateistvo SPbGĂTI, Sankt Petersburg, 2015, p. 5.

[1] I.I. Glebova, *V poiskah utracennoi voine: O Pervoi mirovoi i rossiiskoi istorii i pameati (Predislovie)* [În căutarea istoriei pierdute: despre Primul Război Mondial și istoria rusească în memorie (Prefață)], în *Rossia v Pervoi mirovoi voine: novîe napravlenia issledovania: sb. obzorov i ref. (Preprint)* (Rusia în Primul Război Mondial: noi direcții de cercetare: culegere de studii și referate), Moskva, 2013, p. 8.

[2] Adrian Dolghi, *Istorie și politică în comunsim (1917–1965),* Editura Pontos, Chișinău, 2016, p. 33.

[3] T. Goreaeva, *Politiceskaia țenzura v SSSR. 1917–1991 gg.* (Cenzura politică în URSS în anii 1917–1991), ROSPEN, Moskva, 2002, p. 8.

fel într-un instrument de propagandă la dispoziția factorului politic[1].

Profesorul Boris Dmitrievici Kozenko delimitează cinci etape ale istoriografiei sovietice referitoare la Primul Război Mondial: 1) în intervalul 1918 – anii 1920 are loc procesul de constituire a istoriografiei sovietice; 2) între anii 1930–1945, istoriografia sovietică a fost puternic influențată de cultul personalității lui Stalin; 3) între 1945 și anii 1960 a fost o perioadă controversată, marcată de „dezghețul hrușciovist" din 1956; 4) între anii 1970–1980, scrisul istoric, pe fundalul Războiului Rece, a fost puternic ideologizat și politizat; 5) la sfârșitul anilor 1980, în contextul restructurării și transparenței gorbacioviste, a avut loc o reevaluare a demersului istoriografic vizavi de războiul dintre anii 1914–1918[2].

Primele lucrări consacrate flagelului militar au fost elaborate în perioada de desfășurare a războiului. Aceste lucrări s-au contopit, de regulă, cu discursul oficial, fiind, în esență, de sorginte propagandistică.

Între anii 1920–1930, în Uniunea Sovietică (de altfel, ca și în istoriografia occidentală[3]) au fost editate memorii deale diplomaților, politicienilor, actorilor direcți din marea conflagrație mondială. Evident, erau publicați doar autorii care au susținut Armata Roșie. În acest context, menționăm lucrarea semnată de general-locotenentul A.K. Baiov (1871–1935), care a fost șeful Statului-Major al Armatei a 24-a, în cadrul că-

---

[1] M.V. Țăranu, *Lenin fără machiaj: teroarea intelectualității sovietice*, Grafema Libris, Chișinău, 2007, p. 152.

[2] B.D. Kozenko, *Otecestvennaia istoriografia Pervoi mirovoi voinî* (Istoriografia națională referitoare la Primul Război Mondial), în „Novaia i noveișaia istoria", No. 3, 2001, p. 3-4.

[3] Jean Norton Cru, *Témoins. Essai d'analyse et de critique des souvenirs de combattants édités en français de 1915 à 1928*, Les Etincelles, Paris, 1929 (réed. Presses universitaires de Nancy, 1993).

reia autorul a analizat cauzele izbucnirii Primului Război Mondial[1]. Printre cele mai erudite lucrări ce țin de tematica istoriei militare au fost cele elaborate de fostul general din armata țaristă A.M. Zaioncikovski, în care au fost reflectate planurile elaborate de părțile beligerante, elemente de artă militară etc.[2] Alături de ofițeri, lucrări memorialistice au publicat și soldații[3]. În scrisul referitor la subiectul războiului mondial s-au angajat și oamenii de cultură, scriitorii, poeții ș.a.[4]

Cercetătorii sovietici, în profilul unei abordări fataliste, au atenționat asupra genezei și inevitabilității războiului, au studiat diplomația *ante* și de pe parcursul războiului. În anii 1920 – începutul anilor 1930, demersul istoriografic s-a caracterizat printr-un anumit pluralism și deschidere comunicațională cu specialiștii din afara statului sovietic. Istoricii sovietici au avut posibilitate să colaboreze și să aibă stagii de cercetare în exterior[5]. S-au publicat lucrări din perimetrul subiectelor tabuizate, secrete și mistice, cum ar fi, de exemplu, activitatea serviciilor de spionaj[6].

---

[1] A.K. Baiov, *Istoki velikoi mirovoi dramî i ee rejisserî* (Geneza marii drame mondiale și regizorii ei), Tallin, 1927, 122 p.

[2] A.M. Zaioncikovskii, *Mirovaia voina 1914–1918 gg. Obșcii strateghiceskii ocerk* (Războiul mondial din anii 1914–1918. Schiță generală despre strategie), Moskva, 1924; *Idem*, *Mirovaia voina 1914–1918 gg.* (Războiul Mondial din anii 1914–1918), Moskva, 1931; *Idem*, *Mirovaia voina 1914–1918 gg.* (Războiul Mondial din anii 1914–1918), t. 1-3, Moskva, 1938-1939.

[3] G.P. Cemodanov, *Poslednie dni staroi armii* (Ultimele zile ale vechii armate), Moskva–Leningrad, 1926; G. Makarov-Zarecinîi, *Zapiski pulemetcika mirovoi voinî 1914–1918* (Jurnalul unui mitralior în războiul mondial din anii 1914–1918), Moskva, 1930 ș.a.

[4] T.N. Forminîh, *Pervaia mirovaia voina v proze russkogo zarubiejia v 20-30-h gg.* (Primul Război Mondial în proza migrației rusești din anii ’20–30), Moskva, 1997.

[5] B.D. Kozenko, *op.cit.*, p. 4.

[6] V. Klembovskii, *Organizația voennogo șpionstva v Avstrii vo vremea voinî 1914–1918 gg.* (Organizarea serviciului de spionaj în Austria în timpul

O atenție aparte a fost acordată publicării documentelor referitoare la prima conflagrație mondială. Primele ediții oficiale secrete și corespondența diplomatică din ajunul Primului Război Mondial au reprezentat așa-numitele „cărți colorate" (sau *portocaliu rusesc*), documente întocmite în primele zile și săptămâni de guvernele beligerante în scopul justificării propriei politici și demonstrării politicii agresive a adversarului. În arhivele Ministerului de Externe al Rusiei, după lovitura de stat bolșevică au fost depistate originalele acestor documente cu multe „redactări" inserate cu tuș roșu[1].

În anii 1917–1918, în presa rusească bolșevică au fost publicate peste 100 de astfel de documente. La indicațiile personale ale lui Lenin, responsabil de publicarea materialelor secretizate a fost numit marinarul N. Markin, cel care a comandat batalionul de asalt al Ministerului de Externe al Rusiei[2]. Seria de publicații de documente referitoare la Primul Război Mondial a fost însă întreruptă de cel de-al Doilea Război Mondial. Au fost publicate 13 volume (unele în două părți) de documente în care au fost incluse materiale inedite ce vizau politica internă și externă a Rusiei, inclusiv din cadrul cronologic 1 ia-

---

războiului din anii 1914–1918), în „Russkaia armia v velikoi voine: voenno-istoriceskii sbornik", Vîp. 4 (Armata rusă în Marele Război: culegere militaro-istorică, ediția a 4-a), Moskva, 1920. p. 94-104.

[1] *Krasnîi arhiv: ist. jurnal (v 106 kn.)* [Arhiva roșie: jurnal istoric (în 106 cărți)], Nendeln, Liechtenstein, Kraus Reprint LTD, 1966, 438 p.; I.V. Grigorieva, *Istocinikovedenie novoi i noveișei istorii stran Evropî i Ameriki: Ucebnik* (Izvoarele istorice ale istoriei moderne și contemporane ale Europei și Americii: Manual), Pod red. I.P. Dementieva, A.I. Patrușeva, Moskva, 1984, p. 154; Svetlana Svilas, *Rossiiskaia istoriografia Pervoi mirovoi voinî* (Istoriografia rusă referitoare la Primul Război Mondial), în Belorusski jurnal mejdunarodnogo prava i mejdunarodnîh otnoșenii, No. 4, 2004, p. 68.

[2] *Sbornik sekretnîh documentov iz arhivov bîvșego Ministerstva insotrannîh del* (Culegere de documente secrete din fostul Minister al Afacerilor Externe). Vîp. 1-7, Petersburg, 1917; I.V. Grigorieva, *op.cit.*, p. 154-155.

nuarie 1914–31 martie 1916[1]. Au fost publicate documente ale țarismului și guvernului provizoriu cu guvernele Franței, Germaniei ș.a.[2]

Demersul istoric a fost centrat pe lucrările elaborate în mediul academic sovietic. Academicianul M. Pokrovski a emis ipoteza că Antanta, în mod special țarismul și Anglia, sunt principalii vinovați de declanșarea Primului Război Mondial. Istoricul marxist considera că în domeniul sistemului internațional se duceau lupte pentru drumuri comerciale. Politica promovată de Rusia la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea era direcționată pentru acces la strâmtorile Bosfor și Dardanele. Pe baza documentelor de arhivă, autorul prezintă aspectele diplomatice din ajunul declanșării războiului[3]. În comparație cu M. Pokrovski, academicianul E. V. Tarle considera că imperialismul german a generat izbucnirea Primului Război Mondial[4].

În perimetrul cultului personalității „tătucului popoarelor", Iosiv V. Stalin (1878–1953), a avut loc o ruptură a cercetării istorice sovietice de scrisul istoric mondial. Literatura occidentală a fost secretizată. A fost reevaluat rolul Rusiei în Primul

---

[1] *Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma: Dokumentî iz arhivov țarskogo i vremennogo pravitelistva 1878–1917 gg* (Relațiile internaționale în Epoca Imperialismului: Documente din arhiva țaristă și Guvernul provizoriu 1878–1917), Seria III. 1914–1917. T. 1–10, Moskva–Leningrad, 1936–1938; Seria II. 1900–1913. T. 18–20; Moskva-Leningrad, 1938–1940.

[2] *Mejdunarodnîe otnoșenia v epohu imperializma: Dokumentî iz arhivov țarskogo i vremennogo pravitelstva 1878–1917 gg.* (Relațiile internaționale în epoca imperialismului: Documente din arhivele țariste și guvernului provizoriu 1878–1917) [v 10 t.], Soțekgiz, Moskva, 1931–1938.

[3] M.N. Pokrovskii, *Imperialisticeskaia voina: sbornik statei* (Războiul imperialist: culegere de articole), Moskva, 1928, 1931, 1934.

[4] E.V. Tarle, *Evropa v epohu imperializma 1871–1919 (Europa în epoca imperialismului 1871–1919)*, Moskva–Leningrad, 1927; *Idem*, *Socinenia (Opere alese).* T. 1-12. Moskva, 1957–1962.

Război Mondial. În februarie 1934, Stalin a atras atenția că F. Engels în lucrarea *Politica externă a țarismului rusesc*[1] a hiperbolizat politica agresivă a țarismului rusesc. Stalin considera războiul drept unul inevitabil, fiind unul indisolubil legat de Revoluția din Octombrie. Vorbea despre spiritul revoluționar al proletariatului rus și cel internațional, punea accent pe bolșevism[2]. În realitate, considera Stalin, Rusia era o semicolonie a marilor puteri. Intrarea Rusiei în Primul Război Mondial era generată de dependența acesteia de Anglia și Franța[3]. Concepțiile lui Stalin referitoare la război erau în dezacord cu faptele și evenimentele de epocă, însă istoricii sovietici au fost nevoiți să le utilizeze în mod tacit în lucrările elaborate.

În anii 1930, în istoriografia sovietică s-a tins să se prezinte imaginea idealizată a militarului rus din Primul Război Mondial[4]. În prezent, în istoriografia rusă se vorbește chiar de o „revoluție sexuală a soldatului rus" ca parte componentă a revoluției sociale din 1917[5].

În paralel cu istoriografia sovietică, o amploare mare a avut-o și literatura emigrației ruse (refugiată în Occident în urma loviturii de stat bolșevice și a războiului civil din Rusia)[6]. De

[1] F. Engels, *Vneșneaia poltika russkogo țarizma (Politica externă a țarismului rus)*, în K. Marx, F. Engels, *Opere alese*, vol. 22.

[2] I. Stalin, *Ob osnovah leninizma* (Despre bazele leninismului), 11-e izd., Moskva, 1945, p. 4-5.

[3] B.D. Kozenko, *op.cit.*, p. 11.

[4] K. Petrone, *The Great War in Russian memory*, XV, Bloomington, Indiana Univ. Press, 2011, p. 291.

[5] A.B. Astașov, *Seksualnîi opît russkogo soldata na Pervoi mirovoi i ego posledstvia dlea voinî i mira* (Experiența sexuală a soldatului rus în Primul Război Mondial și consecințele acesteia pentru război și pace), în Voenno-istoriceskaia antropologhia. Ejegodnik. Predmet, zadaci, perspectivî razvitia, Moskva, 2007, p. 367-382.

[6] N.N. Golovin, *Voennîe usilia Rossii v mirovoi voine* (Eforturile militare ale Rusiei în Marele Război), Parij, 1939; I.N. Danilov, *Rossia v voine*

exemplu, cea mai amplă cercetare în domeniul psihologiei militarilor ruși din timpul războiului a fost realizată și publicată la sfârșitul anilor 1930 de N.N. Golovin în exil. Autorul spune că militarul rus a intrat în război cu deviza „Pentru Credință, Împărat și Patrie”[1], ce consolida întreaga societate, însă a ieșit cu o formulă socială ce instiga la dezbinare. Autorul vorbește despre starea defetistă a armatei ruse, impactul corespondenței de război asupra populației aflate după linia operațiilor militare etc.[2]

În ajunul celui de-al Doilea Război Mondial și până în 1941, istoriografia sovietică, din considerente strategice și tactice, și-a intensificat interesul pentru Primul Război Mondial, în mod special pentru acțiunile militare ruse[3], inclusiv cele din

---

1914–1915 gg. (Rusia în războiul din anii 1914–1915), Berlin, 1924; *Idem*, *Velikii kneaz Nikolai Nikolaevici* (Marele cneaz Nicolai Nicolaevici), Parij, 1930, A.A. Kernskoi, *Istoria russkoi armii* (Istoria armatei ruse), Belgrad, 1924; M.I. Smirnov, *Admiral Alekasndr Vasilievici Kolciak*, Parij, 1931; V.B. Stankevici, *Vospominania* (Memorii), Berlin, 1920; G.F. Țivinskii, *50 let na imperatorskom flote* (50 de ani în serviciul flotei imperiale), Riga, 1921.

[1] De altfel, imaginea țarului era una hiperbolizată în imaginarul colectiv rus. Ambasadorul francez M. Paleolog descrie scena din 2 august 1914 de ieșire a țarului la palatul din Sankt Petesburg: „Deodată, toată lumea s-a pus în genunchi și cântă imnul. În această clipă, pentru aceste mii de oameni, îngenuncheați, împăratul este un autocrat, unsul lui Dumnezeu pe Pământ, militar, conducător politic și religios al poporului său, atotputernicul sufletelor și indivizilor”. M. Paleolog, *Țarskaia Rossia vo vremea mirovoi voinî* (Imperiul țarist în timpul războiului mondial), Mejdunarodnîe otnoșenia, Moskva, 1991, p. 57.

[2] N.N. Golovin, *Voennîe usilia Rossii v mirovoi voine: v 2 t.* (Eforturile militare ale Rusiei în războiul mondial: în 2 volume), Parij, 1939. T. 2. p. 124-125, 143, 152.

[3] V.A. Melihov, *Marna, Visla, Smirna*, Moskva, 1937; M. Galaktionov, *Marnskoe srajenie* (Lupta de la Marna), Moskva, 1938; AN.F. Novițkii, *Mirovaia voina 1914–1918 gg. Kampania 1914 gg. v Belghii i Franții* (Războiul mondial din anii 1914–1918 în Belgia și Franța), Moskva, 1938; V.T. Popov, *Boi za Verdun*, Moskva, 1939.

vara anului 1916 de pe frontul sud-estic[1]. În lucrarea editată de E.A. Boltin (1940) au fost analizate cauzele și principalele evenimente din cadrul primei conflagrații mondiale[2]. Anume în acești ani s-au conturat ideile de bază ale istoriografiei sovietice, dezvoltate ulterior în alte publicații. Pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial (cunoscut în mod special în istoriografia sovietică ca Marele Război pentru Apărarea Patriei) s-a apelat la experiența Primului Război Mondial mai mult în scopuri propagandistice[3].

Lucrarea lui F. Notovici – *Lupta diplomatică în anii Primului Război Mondial* (1947) – a fost considerată, pentru câțiva zeci de ani, una fundamentală în istoriografia sovietică[4]. Autorul a scos în evidență confruntările dintre marile puteri și esența imperialismului german.

Cercetătorul A. Erusalimskim, în lucrarea consacrată politicii externe a imperialismului german (1951), având la baza teoria leninistă a imperialismului și, evident, fiind influențat de cel de-al Doilea Război Mondial, a supraevaluat politica agresivă a Germaniei pentru acea perioadă[5]. D.V. Verjhovski a analizat dimensiunea militaro-istorică a Primului Război Mondial

---

[1] *Istoriografia istorii SSSR: Epoha soțializma: Ucebnik dlea vuzov po speț. „Istoria”* (Istoriografia istoriei URSS: Epoca socialismului. Manual pentru universități), Pod red. I.I. Mința, Vîsșaia școla, Moskva, 1982, p. 125.

[2] E.A. Boltin, *Ocerki mirovoi voinî: 1914–1918 gg.* (Schițe referitoare la războiul mondial: anii 1914–1918), Voenizdat, 1940, Moskva, 146 p.

[3] E.V. Tarle, *Socinenia v dvenadțati tomah* (Opere alese în douăsprezece volume), Moskva, 1957-1962, p. 60-63, 69-73, 96-99; *Idem, Nacialo konța (Începutul sfârșitului),* în „Bolșevik”, № 1, 1941, p. 33-37.

[4] F.I. Notovici, *Diplomaticeskaia borba v godî Pervoi mirovoi voinî* (Lupta diplomatică în anii Primului Război Mondial), T. 1-2, Moskva–Leningrad, 1947.

[5] A.S. Erusalimskii, *Vneșneaia politika i diplomatia ghermanskogo imperializma v konțe XIX v.* (Politica externă și diplomația imperialismului german la sfârșitul secolului XIX), Moskva, 1951.

și a descifrat cauzele, tipologia războiului, operațiile militare de bază, elemente de artă militară etc.[1]

La sfârșitul anilor 1950 a avut loc o politizare a scrisului istoric în URSS, fapt reflectat, în mod special, în lucrările consacrate participării SUA în flagelul militar. Se vorbea despre deconspirarea expansionismului american, reacționar și agresiv. Președintele Woodrow Wilson a fost etichetat drept un lider ipocrit, demagog și antisovietic. Contribuția partenerilor de război ai Rusiei a fost minimalizată[2].

În 1960, A.L. Sidorov a publicat o lucrare referitoare la situația economică a Rusiei între anii 1914–1917. Au fost analizate următoarele aspecte politico-economice: legătura dintre situația financiară și situația politică din țară, datoria externă a Rusiei etc.[3]

Consemnarea semicentenarului de la declanșarea Primului Război Mondial a generat o explozie istoriografică și arhivistică (inclusiv datorită faptului că multe documente nu mai aveau inscripționarea „Strict secret"). În 1964 a apărut lucrarea *Geneza Primului Război Mondial* semnată de N. Poletiki, scrisă pe baza documentelor anterior publicate și a memorialisticii de război[4].

La sfârșitul anilor 1960, în demersul istoriografic sovietic se constată respingerea concepțiilor academicianului M. Pokrovski despre rolul Rusiei în declanșarea războiului. Au fost respinse și concepțiile despre dependența semicolonială

---

[1] D.V. Verjhoskii, *Pervaia mirovaia voina: 1914–1918 gg.* (Primul Război Mondial: 1914–1918), Voenizdat, Moskva, 1954, 115 p.

[2] D. Kozenko, *op.cit.*, p. 14.

[3] A.L. Sidorov, *Finansovoe polojenie Rossii v godî Pervoi mirovoi voinî: 1914–1917* (Situația financiară a Rusiei în anii Primului Război Mondial: 1914–1917), AN SSSR, Moskva, 1960, p. 580.

[4] N.P. Poletika, *Vozniknovenie Pervoi mirovoi voinî: iulskii krizis 1914* (Izbucnirea Primului Război Mondial: criza din iulie 1914), Moskva, 1964.

a Rusiei și despre țarism „ca jandarm al intereselor imperialiste”, „dependența de capitalul anglo-francez”. În literatura de specialitate publicată s-a considerat că, până în februarie 1917, Rusia a fost una dintre principalele forțe ale coaliției antigermane[1]. Tot în anii 1960 apar primele lucrări istoriografice consacrate Primului Război Mondial[2]. S-a studiat situația politică din Rusia și, în mod special, criza internă din toamna anului 1916. S-a analizat evoluția „naționalismului velicorus”, situația categoriilor sociale și contextul socio-politic din ajunul căderii țarismului și declanșării revoluției burgheze[3]. În lucrarea editată de Institutul de Istorie al Academiei de Științe a URSS, Primul Război Mondial este analizat prin prisma „Marii Revoluții Socialiste din Octombrie” și a „particularităților dezvoltării Rusiei în perioada imperialismului”[4].

O caracteristică a istoriografiei sovietice din anii 1960 – începutul anilor 1970 rezidă în analiza situației economice a Rusei în anii 1916–1917, considerată a fi una de criză și drept o premisă esențială pentru declanșarea revoluției bolșevice[5]. De

---

[1] V.S. Vasiukov, *Vneșneaia politika Rossii nakanune Fevralskoi revoluții. 1916 – fevral 1917 g.*, Moskva, 1989.

[2] K.B. Vinogradov, *Burjuaznaia istoriografia Pervoi mirovoi voinî. Proishojdenie voinî i mejdunarodnîe otnoșenia 1914–1917 gg.* (Istoriografia burgheză referitoare la Primul Război Mondial. Geneza războiului și relațiile internaționale în anii 1914–1917), Moskva, 1962; I.M. Bliskavțkii, *Ghermanskaia istoriografia Pervoi mirovoi voinî i ideologhiceskaia podgotovka Vtoroi mirovoi voinî* (Istoriografia germană referitoare la Primul Război Mondial și pregătirea ideologică pentru cel de-al Doilea Război Mondial), în „Pervaia mirovaia voina”, Institut Istorii AN SSSR, Moskva, 1968.

[3] P.B. Volobuev, *Proletariat i burjuazia v 1917* (Proletariatul și burghezia în 1917), Moskva, 1917.

[4] În „Pervaia mirovaia voina”..., p. 374.

[5] A.L. Sidorov, *Finansovoe...*; Idem, *Ekonomiceskoe polojenie Rossii v godî Pervoi mirovoi voinî* (Situația economică a Rusiei în anii Primului Război Mondial), Moskva, 1973; G.I. Șigalin, *Voennaia ekonomika v Pervuiu miro-*

altfel, profesorul P. Holquist de la Universitatea Pensilvania, într-un studiu din 2002, a observat că Rusia între 1914 și 1921 s-a aflat într-o „criză permanentă”, marcată nu doar de criza internă, ci și de cea europeană[1].

De la sfârșitul anilor 1960, în Uniunea Sovietică apar o serie de lucrări istoriografice consacrate Primului Război Mondial[2].

În 1969, în cadrul Institutului de Cercetări Slave și Balcanice al Academiei de Științe a URSS a fost publicată lucrarea lui V.N. Vinogradov, *România în Primul Război Mondial*. Autorul a analizat politica externă a României și a calificat duplicitară politica Guvernului I. Brătianu din preajma Primului Război Mondial. Cercetătorul considera că, pe parcursul războiului, s-a intensificat lupta de clasă și s-a format un spirit revoluționar,

---

vuiu voinu (Economia militară în Primul Război Mondial), Moskva, 1956; K.. Șațillo, *Rossia pered Pervoi mirovoi voinoi* (Rusia înaintea Primului Război Mondial), Moskva, 1974; P.V. Volobuev, *Ekonomiceskaia politika Vremennogo pravitelstva* (Economia politică a Guvernului Provizoriu), Moskva, 1962.

[1] Holquist P., *Making war, Forging Revolution: Russia's Continuum Of Crisis, 1914–1921*, Cambridge (Mass.), 2002, p. 1-3, 6.

[2] V.A. Emeț, *Sovetskaia istoriografia proishojdenia Pervoi mirovoi voinî* (Istoriografia sovietică referitoare la geneza Primului Război Mondial), în „Pervaia mirovaia”...; V.I. Bovîkin, V.A. Emeț, S.V. Tiutiukin, *Sovetskaia istoriografia Pervoi mirovoi voinî* (Istoriografia sovietică referitoare la Primul Război Mondial), în „Konferenția sovetskih i italianskih istoriokov”, Moskva, 1972; V.A. Dunaevskii, *Sovetskaia istoriografia novoi istorii stran Zapada 1917–1941 g.* (Istoriografia sovietică referitoare la istoria contemporană a țărilor occidentale în anii 1917–1941), Moskva, 1974; I.I. Rostunov, *Vvedenie* (Introducere), în „Pervaia mirovaia voina 1914–1918”, *V. 2 t.*, Moskva, 1975, t. 1; *Sovetskaia istoriografia* (Istoriografia sovietică), Pod red. A.L. Narociniţkogo, Moskva, 1981; *Ocerki istorii istoriceskoi nauki v SSSR* (Schițe de istorie referitoare la științele istorice în URSS), t. V, Moskva, 1985; I.N. Zadavîssvicika, *Noveișaia sovetskaia literatura o vneșnei politike i mejdunarodnîh otnoșeniah nakanune i v period Pervoi mirovoi voinî* (Literatura sovietică referitoare la politica externă și relațiile internaționale în ajunul și în timpul Primului Război Mondial), în „Pervaia mirovaia voina: politika, ideologhia, istoriografia. K 75-letiu naciala voinî”, Mejvuzovskii sb., Kuibîșev, 1990.

iar Revoluția din Octombrie a avut un ecou substanțial în istoria României. Vorbește despre oligarhie și război, criza puterii, internaționaliștii români din Odesa și Moscova etc.[1] Potrivit autorului, dezideratul participării României în război rezidă în politica expansionistă a cercurilor oligarhice[2].

În anii 1960–1970 au fost publicate mai multe lucrări critice referitoare la asistența medicală a armatei țariste[3].

În prima jumătate a anilor 1970, disidentul rus Aleksandr Soljenițîn a publicat în Occident o serie de lucrări antisovietice[4], inclusiv referitoare la Primul Război Mondial, în care a pus accent pe eroismul poporului rusesc. În scopul de a-l neutraliza de pe arena informațională, la indicațiile Partidului Comunist, profesorul și publicistul N. Iakovlev a publicat în „Literaturnaia gazeta" un material de contrapropagandă, unde a afirmat că, în 1916, armata rusă s-a consolidat și a dat o lovitură acerbă germanilor. Însă mișcarea aceasta a fost exploatată la maximum de burghezia rusă în frunte cu așa-numiții trădători

---

[1] V. N. Vinogradov, *Rumînia v godî Pervoi mirovoi voinî* (România în anii Primului Război Mondial), Izdatelstvo „Nauka", Moskva,1969, 340 p.

[2] *Ibidem*, p. 168-169.

[3] A.S. Gheorghievskii, *Pod gnetom nerazreșimîh protivorecii* (Sub asuprirea contradicțiilor nesoluționate), în „Voenno-mediținskii jurnal", 1964; P.E. Zabludovskii, A.P. Juk, *Stoletie obșestvennoi mediținî v Rossii* (Centenarul medicinei sociale în Rusia), în „Ocerki istorii russkoi obșestvennoi mediținî", Moskva, 1965; I.D. Strașun, *Poiavlenie zemskoi mediținî (Apariția medicinei de zemstvă)*, în *Voenno-mediținskii jurnal*, 1965; Idem, *Zemskii soiuz i Soiuz gorodov v borbe s epidemiami v godî Pervoi mirovoi voinî (Uniunea de zemstvă și Uniunea orașelor în lupta cu epidemia în anii Primului Război Mondial), Voenno-mediținskii jurnal*, 1965; L.N. Karpov, *Zemskaia sanitarnaia organizația v Rossii (Organizarea sanitară de zemstvă în Rusia*), Moskva, 1962; B.D. Petrov, *Ocerki istorii otecestvennoi mediținî (Schițe referitoare la medicina națională)*, Moskva, 1962; M.M. Levit, *Stanovlenie obșestvennoi mediținî v Rossii (Formarea medicinei sociale în Rusia)*, Moskva, 1974.

[4] A.I. Soljenițîn, *Krasnoe koleso. Avgust cetîrnadțatogo* (Roata roșie. August 1914), Moskva, 1993.

masoni. Aceștia au și distrus armata rusească. Ulterior, subiectul a fost dezvoltat într-o monografie, care a avut mai multe ediții (prima ediție a avut un tiraj de 200 000 de exemplare)[1]. Istoricii ruși au trecut sub tăcere aceste afirmații. De altfel, subiectul referitor la activitatea masonilor în perioada sovietică a fost unul tabuizat.

În 1975, a fost editată o lucrare colectivă, redactată științific de istoricul militar I.I. Rostunov, în care, de pe poziții metodologice marxist-leniniste, s-au abordat operațiile militare din Primul Război Mondial atât din perimetrul teatrelor de război terestre, cât și ale celor navale. Un accent aparte s-a pus pe prezentarea forțelor militare și a artei militare, strategiilor și tacticilor de luptă. Sub aspect cronologic au fost reflectate operațiile militare dintre anii 1914–1918. Flagelul militar a fost considerat unul de sorginte imperialistă, care prin definiție este unul agresiv și generează războaie. S-au tras concluzii referitoare la aspectele militaro-politice și învățămintele războiului. Lucrarea se bazează pe documente inedite și este ilustrată cu imagini de epocă[2].

În perioada sovietică tardivă, interesul pentru Primul Război Mondial a fost sporadic, nu au fost investigate noi domenii de cercetare, iar schimbul de generații a intensificat procesul de *uitare*, susținut anterior de factorul ideologic[3]. Treptat, au

---

[1] N.N. Iakovlev, *Pervoe avgusta 1914 g.* (Unu august 1914), Moskva, 1972.

[2] *Istoria Pervoi mirovoi voinî 1914–1918 гг.* (Istoria Primului Război Mondial 1914–1918), т. I-II Moskva, 1975. Urmată de monografia lui I. I. Rostunov, *Русский фронт первой мировой войны* (Frontul rusesc în Primul Război Mondial), Moskva, 1976.

[3] K. Petrone, *The Great War in Russian memory*, XV, Bloomington, Indiana Univ. Press, 2011, p. 292; A.M. Liutîi, *Sovetskaia istoriografia Pervoi mirovoi voinî, 1914–1918)* (Istoriografia sovietică referitoare la Primul Război Mondial, 1914–1918), Belarusi u paciatku XX st.: sb. Navuk art., Minsk, 2014, p. 154-156.

fost scoase de pe rafturi subiecte tabuizate, unele domenii de cercetare noi, cum ar fi structura socială a Imperiului Rus în ajunul războiului mondial[1] și în timpul războiului[2]. Pentru comparație, consemnăm faptul că, în istoriografia occidentală, în această perioadă s-a studiat ultima perioadă de activitate a armatei țariste[3]. Au început să se publice lucrări ce țineau de mistica Primului Război Mondial, cum ar fi asasinarea „călugărului nebun” Grigori Rasputin[4].

De menționat faptul că, în această perioadă, au fost susținute și teze de doctorat la tema flagelului mondial. În teza de doctor în istorie susținută de A.S. Avetean (1983) s-au analizat aspectele diplomatice și relațiile ruso-germane în ajunul (1910–1914) Primului Război Mondial[5].

În contextul restructurării și transparenței gorbacioviste a avut loc reevaluarea demersului istoriografic sovietic. În 1992, în Federația Rusă (asociată deseori ca moștenitoare a istoriografiei sovietice) a fost instituită Asociația Istoricilor Ruși pentru Cercetarea Primului Război Mondial (președinte, doctorul în istorie, profesorul universitar E. Sergheev), care a editat o

---

[1] V.S. Deakin, *Burjuazia, dvoreanstvo i țarizm v 1911–1914 gg.* (Burghezia, nobilimea și țarismul în anii 1911–1914), AN SSSR, Institut istorii SSSR, Leningradskoe otdelenie, Leningrad, Nauka, 1988, 227 p.

[2] I.V. Alekseeva, *Agonia Serdecinogo soglasia: țarzm, burjuazia i ih soiuzniki po Antante, 1914–1917* (Agonia alianței intime: țarism, burghezie și aliații lor din Antanta, 1914–1917), Leningrad, Lenizdat, 1990, 317 p.

[3] A. Wildman, *The end of Russian Imperial Army, Vol. I: The old army and the soldiers' revolt (March–April 1917)*; vol. II: The road to Soviet power and peace, Princeton univ. press, Princeton, 1980.

[4] V.M. Purișkevici, *Ubiistvo Rasputina: iz dnevnika* (Asasinarea lui Rasputin: din jurnal), Interbuk, Moskva, 1990, 156 p.

[5] A.S. Avetean, *Russko-ghermanskie otnoșenia nakanune Pervoi mirovoi voinî: 1910–1914 gg.* (Relațiile ruso-germane în ajunul Primului Război Mondial: 1910–1914), avtoreferat dis. dokora ist. nauk: 07.00.05, Moskva [б.и.], 1983, 38 p.

serie de materiale[1], în care au fost reevaluate unele aspecte ale primei conflagrații mondiale, au fost organizate o serie de acțiuni științifice cu participarea mai multor specialiști etc.[2]

În linii generale, constatăm faptul că, în discursul sovietic, subiectul Primului Război Mondial a fost unul relativ marginalizat. Din considerente ideologice, s-a pus accentul pe evenimentele de formare a statului sovietic – Revoluția din Octombrie și războiul civil. Tematica cu privire la Revoluția din Octombrie a *înăbușit* cantitativ producția istoriografică vizând primul flagel mondial. Spre deosebire de înfrângerile militare, aceste linii de subiect erau percepute mai bine, scoțând în evidență rolul fondatorilor statului sovietic. Prevalează tematica de cercetare militaro-politică și social-economică. Istoriografia sovietică referitoare la Primul Război Mondial a fost izolată de cercetarea științifică în plan global. A reflectat modul în care discursul istoric elaborat de istorici şi oameni de cultură a „conlucrat” cu cel elaborat pe linie oficială, de către autorități.

[1] K.B. Vinogradov, Pervaia mirovaia voina. Diskussionnîe problemî (Primul Război Mondial. Controverse), în Novaia i noveișaia istoria, 1995, № 2, p. 192-197.; Vezi și Voprosî istorii, 1999. No. 2; Pervaia mirovaia voina: Prolog XX...; Velikaia voina 1914–1918, Moskva, Kvadriga, 2013, 144 p.

[2] *„Kruglîi stol”. Pervaia mirovaia voina i ee vozdeistvie na istoriu XX veka* („Masa rotundă.” Primul Război Mondial și impactul acestuia asupra istoriei secolului XX), în „Novaia i noveișaia istoria”, No. 4-5, 1994.

L'HISTORIOGRAPHIE BULGARE POSTCOMMUNISTE SUR L'ENTRÉE DE LA ROUMANIE DANS LA GUERRE

Constantin Iordan[1]

Le thème nous a paru intéressant puisque la décision du gouvernement de Bucarest de l'été 1916 a provoqué l'adversité de l'ennemi du front méridional, la Bulgarie déclarant la guerre à la Roumanie, fait qui a déclenché des dures confrontations militaires entre les deux pays. Ce moment a été bien enregistré par l'historiographie bulgare, y compris celle postcommuniste. Notre intention est de vous présenter quelques appréciations de celle-ci suivant les principales catégories des travaux.

En ce qui concerne les ouvrages généraux, signalons d'abord *L'histoire de la Bulgarie, 681-1996*, parue en 1997, où dans le chapitre intitulé *La Première Guerre Mondiale* sont mentionnées les victoires de la IIIe Armée bulgare du Danube et de la chevalerie dirigée par le général Ivan Kolev à la suite desquelles «*la Dobroudja du Sud et la Dobroudja du nord furent libérées*»[2].

Deux années plus tard, deux historiens professionnels, décédés depuis peu de temps, Elena Statelova et Stojčo Grančarov, ont publié une *Histoire de la Bulgarie moderne, 1878-1944.* Le VIIIe chapitre – *Le temps des espoirs décevants*

---

[1] Chercheur scientifique, Institut d'Études Sud-Est Européennes de l'Académie Roumaine.

[2] *Istorija na Balgarija, 681-1996. S njakoj premalčavani dosega istoričeski fakti.* Materialat na knigata e izstenogrami na publični besedi iznasjani ot Petar Konstantinov, Sofia, 1997, p. 188.

(*1913-1919*) est signé par Elena Statelova. Quant à la participation directe au conflit, l'auteur observe que dans l'été de l'année 1916, il est devenu bien clair que la Bulgarie devait combattre sur deux fronts. La mobilisation de Roumanie imposait une concentration des forces bulgares vers la Dobroudja et le Danube, l'élaboration d'un plan opératif pour des éventuelles actions militaires et un accord avec ses alliés. Après l'entrée en guerre de la Roumanie, le général Toševa commencé les actions pour «*la libération de la Dobroudja du sud*», fut occupée la forteresse de Turtucaia, ont été conquises les villes de Dobrici, Constanța et Cernavoda. Jusqu'à la fin de l'année, la IIIe Armée a occupé la Dobroudja du nord[1].

Malgré celles-ci, l'auteur croit que «*l'optimisme concernant la solution du problème national bulgare, engendré par les succès militaires obtenus jusqu'à la fin de 1916 a commencé au fur et à mesure à disparaitre. Les doutes que le gouvernement ne peut pas défendre les gains territoriaux obtenus ont été durcis aussi par les contradictions déclenchées avec l'Allemagne et l'Autriche-Hongrie dans le problème de la Dobroudja. À la fin de l'année 1916, dans la Dobroudja du nord ont été disposées des autorités militaires allemandes avec une pleine ignorance des intérêts bulgares*»[2].

Toujours en 1999, a paru la deuxième édition (la première en 1975) d'un livre signé par Strašimir Dimitrov et Kraštju Mančev, *L'histoire des peuples balkaniques,* deuxième tome. Dans le dernier chapitre, *Les Balkans pendant la Première Guerre Mondiale, 1914-1918,* rédigé par Kraštju Mančev, commentant l'engagement de la Roumanie dans le conflit, celui-ci observe que l'armée roumaine «*fut mal préparée, sans arme-*

[1] Elena Statelova, Stojčo Grančarov, *Istorija na Balgarija.* T. III, *Istorija na nova Balgarija, 1878-1944*, Sofia 1999, p. 313.

[2] *Ibidem*, p. 315

ment suffisant (*surtout de l'artillerie*), *et les effectifs de base des officiers ont été constitués des réservistes, instruits dans des cours de brève durée*». Ces furent les causes des défaites souffertes sur le front de Dobroudja en automne de l'année 1916 et l'occupation de la capitale par les troupes des Puissances Centrales[1].

En 2000, a été publié le VIIIe volume du traité académique, projeté en 14 tomes, de «*L'histoire de la Bulgarie, 1903-1918. Le développement culturel 1878-1918*». N. Nikov et G. Kamburov, des historiens militaires, ont rédigé les pages sur les combats du front de la Dobroudja et la «*libération*» de la province en automne 1916[2].

Après presque deux décennies de la parution du IIIe volume, à Veliko Tarnovo a vu le jour, en 2007, le IVe tome de «*L'histoire de la Dobroudja*» couvrant la période 1878-1944. Dans le IVe chapitre, *La Dobroudja pendant la Première Guerre Mondiale (1916-1918)*, les premiers trois sous chapitres sont rédigés par un universitaire de Veliko Tarnovo, Kosjo Penčikov: *La libération de la Dobroudja en 1916; La conjoncture économique et politique. L'activité de l'Administration allemande d'étape; Aspects internationaux du problème de la Dobroudja. Le* condominium *de la Dobroudja du nord*»[3].

Des références intéressantes pour notre analyse nous trouvons aussi dans certains instruments de travail. Une première dans l'historiographie bulgare a été la parution d'un ouvrage

---

[1] Strašimir Dimitrov, Kraštju Mančev, *Istorija na balkanskite narodi*, tom II, izdanie vtoro, Sofia, 1999, pp. 383-384

[2] *Istorija na Balgarija*. Tome VIII, *Balgarija, 1903-1918. Kulturno razvitie, 1878-1918*, Sofia, 2000, pp. 269-272.

[3] Antonina Kuzmanova, Petar Todorov, Žeko Popov, Blagovest Njagulov, Kosjo Penčikov, Volodja Milačkov, *Istorija na Dobrudža*, tom, 4, *1878-1944*, Veliko Tarnovo, 2007, pp. 191-237.

intitulé *Les 100 les plus influents Bulgares de notre histoire*, signé par Andrej Pantev et Borislav Gavrilov. Dans le classement composé par les auteurs figure, entre autres, le tsar Ferdinand de Saxe Cobourg Gotha, Ivan Guéchoff et Vasil Radoslavov, tous trois responsables dans des différents degrés pour les deux catastrophes nationales de la Bulgarie des années 1913 et 1918 où fut impliquée aussi la destinée de la Dobroudja, y compris en 1916[1].

Un travail impressionnant tant par son volume que par les problèmes entamés, paru en 1999, est *La Bulgarie en XXe siècle. Almanach*. Spécialement pour ce livre, GALLUP a effectué, en février 1999, un sondage concernant l'attitude des Bulgares à l'égard du leur histoire pendant le XXe siècle sur un échantillon de 1.107 sujets. Une question fut la suivante: «*Quels sont les plus importants Bulgares du XXe siècle?*» Les réponses: 315 (28%) des sujets ont répondu qu'ils ne savent pas, sur la première place s'est trouvé Petar Stojanov, le président du pays alors en exercice, qui a été indiqué par 152 (14%) personnes. Le tsar Ferdinand fut désigné par 7 (1%) personnes, se situant sur la place 26. Les résultats du sondage laissent place à nombre de spéculations[2].

Les éditions de documents nous ont attiré aussi l'attention. C'est le cas de la série *Sources concernant l'histoire de la Dobroudja.* Dans le premier volume, paru en 1992, qui couvre la période 1878-1919, nous trouvons deux documents concernant la première phase ultérieure à l'entrée de la Roumanie dans la guerre. Il s'agit des informations sur l'attitude des autorités roumaines envers la population bulgare. L'un est un

[1] Andrej Pantev, Borislav Gavrilov, *100-te naj-vljatelni balgari v našata istorija*; sas 121 iljustracii, Sofia 1997, passim.

[2] *Balgarija 20 vek. Almanah*. Izdatelski proekt i obšta redakcija: Filip Panajotov, Sofia, 1999, pp. 1291-1292.

rapport (Kjustendil, le 17/30 août) de l'État-Majeur de l'Armée d'opérations pour le Ministère des Affaires Étrangères sur la prise des prisonniers de la population civile de la Dobroudja, l'autre un exposé de l'ancien ministre bulgare à Bucarest, Petar Nejkov (Sofia, le 27 septembre 1916), adressé au premier ministre VasilRadoslavov, relatif «*aux oppressions commises par les Roumains dans la Dobroudja méridionale*»[1].

Quelques documents des Archives Historique de la Bibliothèque Nationale de Sofia présentent les rapports bulgaro-allemandes pendant le conflit militaire du front de la Dobroudja d'automne de l'année 1916. C'est ainsi qu'on publie, entre autres, un télégramme de l'officier allemand de liaison près de l'État-Majeur de l'Armée d'opérations de Kjustendil (le 24 octobre 1916) relatif à l'ordre du feld-maréchal von Hindenburg que «*la Dobroudja se transforme dans une région militaire*» et un télégramme de l'attaché militaire bulgare à Berlin, le colonel Petar Gančev (le 8 novembre 1916), se référant aux pourparlers concernant «*le sort de la Dobroudja*», un télégramme (le 8 novembre 1916) soulignant l'intérêt des milieux militaires allemands provoqué par l'installation «*d'une administration bulgare à Constanța*»[2].

Un recueil intéressant des sources est sans doute *Les relations militaires bulgaro-turques pendant la Première Guerre Mondiale (1914-1918)*, paru en 2004. Ce volume contient 260 documents inédits provenant des Archives Militaires bulgares de Veliko Tarnovo. Des informations sur notre sujet paraissent dès le 18 août 1916: un télégramme du colonel Petar Gančev concernant le problème de la concentration du VIe Corps d'armée turc sur le front de la Dobroudja et sur l'implication

[1] *Izvori za istorijata na Dobrudža, 1878-1919.* Tom I. Sastaviteli: Žeko Popov, Kosjo Penčikov, Petar Todorov, Sofia, 1992, pp. 274-279.

[2] *Ibidem*, pp. 279-283.

militaire de la Turquie en zone dans les jours suivants. Ensuite nous apprenons d'un rapport secret de l'attaché militaire bulgare à Constantinople, lieutenant-colonel Dimitar Azmanov (le 10 octobre 1916), des informations sur la dislocation de l'armée turque, y compris dans le dispositif de la Dobroudja[1].

Une apparition bien précieuse pour notre analyse est la publication de deux volumes de documents diplomatiques allemands inédits concernant la Première conflagration dans la collection «Les Archives parlent». Dans le deuxième tome, édité en 2005, nous trouvons un intéressant rapport de l'attaché naval allemand à Sofia, le capitaine du IIIe rang, Jûrgenvon Arnim, adressé au secrétaire d'État du Ministère allemand de la Marine, l'amiral Alfred von Tirpitz, où, entre autres, l'auteur fait des évaluations sur les effectifs militaires roumains de la Dobroudja au cas d'une confrontation avec les forces militaires bulgares[2].

Le même expéditeur envoyait à Berlin (le 27 juillet 1916) un télégramme (strictement confidentiel) par lequel il annonçait qu'à la veille l'héritier du thrône, le prince Boris, et le général Jekov sont partis à Pless pour examiner avec le général Erich von Falkenhayn les actions opératives de l'armée bulgare contre la Roumanie. L'idée centrale était la suivante: «*La direction militaire allemande et autrichienne paraissait à aspirer que l'armée bulgare passe le Danube, si ce fait s'impose. Les Bulgares*

---

[1] *Balgaro-turski voenni otnošenija prez Parvata svetovna vojna (1914-1918). Sbornik ot dokumenti.* Kemal Eyűp: *Uvodni dumi.* Predgovor: Milen Kumanov. Sastaviteli: Milen Kumanov, Ivan Koev, Kemal Eyűp, Sofia, 2004, pp.125-129.

[2] *Balgarija v Parvata svetovna vojna. Germanski diplomatičeski dokumenti*. Sbornik dokumenti v dva toma, *1913-1918 g.* Tom II (*1916-1918*). Naučen redaktor: Cvetana Todorova. Sastavitelstvo i prevod: Cvetana Todorova, Milena Todorakova, Antoaneta Rimpova, Rada Stojanova, Evdokija Petrova, Nina Kiselkova. Cvetana Todorova, *Predgovor*, pp. 7-19, Sofia, 2005, p. 109.

veulent se concentrer de nouveau surtout sur la restitution de la Dobroudja. Dans l'armée bulgare on manifeste une compréhension seulement sur ce fait, encore davantage il y a une crainte concernant la débarquement des troupes russes en Dobroudja»[1] Après une semaine (le 5 août 1916), il ajoutait la nouvelle sur «*la concentration des deux divisions turques près d'Andrinople pour pouvoir, à besoin, marcher à pied en Dobroudja*»[2].

Le 11 août 1916, l'attaché naval allemand à Sofia expédiait un télégramme (strictement secret) selon lequel le général von Losow, l'attaché militaire à Constantinople, lui a communiqué que le ministre de Turquie à Bucarest a informé son gouvernement que I.I.C. Bratianu, le premier ministre de la Roumanie, a signé une convention militaire avec l'Entente. Par conséquent, «*Radoslavov apprécie la situation comme sérieuse, mais non sans espoir. Il est pour des actions énergiques contre la Roumanie, mais sans provocations. Le ministre Radev de Bucarest a communiqué à Radoslavov qu'est en plein cours la préparation de la Roumanie contre la Hongrie. D'une manière surprenante, le général* (Konstantin) *Zostov* (l'adjoint du chef de l'armée d'opérations) *est intervenu auprès du premier pour une invasion immédiate en Dobroudja*»[3].

Nous trouvons aussi des informations précieuses dans des journaux et des mémoires des personnalités de l'époque. Pour notre sujet, un premier témoignage marquant fut la parution en 1990 des *Souvenirs* de Petar Nejkov, diplomate de carrière, avec des missions, dès l'année 1909, à Bucarest, Constantinople, Kiev, Athènes et Prague. Dans la capitale de la Roumanie il a été secrétaire et premier secrétaire de légation. Il a décrit l'expérience roumaine dans le chapitre *Bucarest, 1909-1916.*

[1] *Ibidem*, p. 112.
[2] *Ibidem*, p. 113.
[3] *Ibidem*, p. 114.

Né à Braila, Petar Nejkov avait nombre de relations dans cet espace. Se référant à la Première conflagration mondiale, le diplomate se souvient qu'en août 1916, tout le personnel de la légation est parti pour la Bulgarie sur le plus long chemin – par la Russie, la Finlande, la Suède et l'Allemagne – un mois pour arriver à son nouveau poste de Constantinople. Mais avant de s'installer à la nouvelle mission, il a reçu une charge «très intéressante»: d'accompagner en Dobroudja un groupe de journalistes envoyés d'observer les succès de l'armée bulgare sur les champs de combat de Dobroudja. «*Turtucaia, Silistra et Dobrici sont tombées après des luttes brèves et sanglantes menées par l'armée du général Tošev contre les Roumains, les Serbes et les Russes; dans leur retraite, les Roumains et les Serbes ont commis des grandes cruautés. Notre gouvernement a voulu qu'elles soient constatées devant les correspondants de presse étrangers et d'avoir une plus grande transparence. J'ai fallu faire un rapport solide sur tout ce que j'ai vu et entendu*»[1].

Dans le chapitre *Mon service à Constantinople, 1916-1918*, l'auteur fait un inventaire des succès de l'armée bulgare en Dobroudja et en Valachie d'automne 1916 et il mentionne les rapports tendus entre la Bulgarie et la Turquie liés au statut de la Dobroudja du nord et les demandes turques de compensations territoriales en Thrace[2].

Un autre mémorialiste prestigieux a été Petar Pešev. Né en 1858 à Sevlievo, il a poursuivi des études de droit à l'Université de Moscou et a travaillé comme avocat à Sofia (1901-1919). Membre du Parti Libéral (radoslaviste), il fut l'un des plus proches collaborateurs du leader de cette formation politique.

---

[1] Petar Nejkov, *Spomeni*. Predgovor: Petar Dinekov, *Memoarite na Petar Nejkov* (pp. 5-13). Objasnitelni beležki: Antonina Kuzmanova, Sofia, 1990, pp. 168-169.

[2] *Ibidem*, pp. 171-172, 183-184.

En novembre 1919, il a été condamné à prison à vie comme l'un des responsables de «*la deuxième catastrophe nationale*». Libéré en 1924, il s'est occupé ensuite seulement avec le journalisme et il est mort à Sofia en janvier 1931. Dans le VIIe chapitre de ses *Mémoires*, Petar Pešev touche le problème de l'entrée de la Roumanie dans la guerre contre le bloc des Puissances Centrales, les luttes du front de la Dobroudja où «*les troupes russes aident celle roumaines contre la Bulgarie*», le bilan étant «*la défaite de la Roumanie*»[1].

Nous n'insistons plus ici sur des autres témoignages, bien intéressants aussi, comme ceux de Vasil Radoslavov pour nous arrêter sur la catégorie des travaux spéciaux. Une première mention envisage une contribution fondamentale de Ivan Ilčev, *La Bulgarie et l'Entente pendant la Première Guerre Mondiale*, parue en 1990. Dans le dernier chapitre, *L'Entente et la Bulgarie après l'intervention de la Bulgarie dans la guerre* (*octobre 1915–septembre 1918*), l'auteur observe qu'après la décision du gouvernement de Sofia, la Roumanie a refusé à admettre le passage des troupes russes par la Dobroudja, bloquant de cette manière toute possibilité de pression sur la Bulgarie. En outre, il souligne que dans les circonstances de l'entrée de la Roumanie en conflit, «*le commandement russe n'avait pas où trouver des troupes avec lesquelles pouvaient aider les Roumains contre les Bulgares en Dobroudja ou voire il ne pouvait les trouver en nombre attendu et sollicité par la Roumanie*». Ce fut l'occasion de présenter les opérations militaires en Dobroudja et leur perspective par rapport au front de Salonique en 1916[2].

---

[1] Petar Pešev, *Istoričeskite sabitija i dejateli ot navečerieto na Osvoboždenieto ni do dnes, s beležki za života mi. Čuto, vidjano, preživjano.* Predgovor: Milen Kumanov. Treto fototipno izdanie, Sofia, 1993, pp. 498-504

[2] Ivan Ilčev, *Balgarija i Antantata prez Parvata svetovna vojna*, Sofia, 1990, pp. 228-232.

En 1995, Gheorghi Markov démontrait la constance de ses préoccupations, publiant la monographie *la Grande Guerre et la clé bulgare pour les funérailles européennes, 1914-1916.* Dans le dernier chapitre, quelques lignes s'intitulent *Agitation avec des ailes coupées en Macédoine* où l'auteur attire l'attention qu'en juillet 1916 deux divisions turques et d'autres unités bulgares étaient préparées d'attaque en Dobroudja. Le 23 juillet, le général Jekov a proposé au Quartier allemand son idée stratégique concernant l'attaque sur le front en Dobroudja et il est dessiné le désir d'occuper la Dobroudja entière. D'autre part, le cabinet Radoslavov ne voulait pas voir des divisions turques en Ludogorie et Dobroudja. L'auteur conclut son analyse avec «*la libération de la Dobroudja*»[1].

En 2006, toujours conséquent, Gheorghi Markov continuait des anciens efforts livrant au public un nouveau livre de la série qui l'a consacré, *La Grande Guerre et la garde bulgare entre l'Europe Centrale et l'Orient, 1916-1919.* Dans son analyse, partant de la thèse que la Dobroudja était sans doute «*le berceau de la Bulgarie danubienne*», l'auteur traite amplement les aspects militaires des combats sur ce front, remarquant que, par ses victoires, la puissance militaire de la Bulgarie s'est consolidée aussi par la réunion des territoires «*libérés*», surtout «*le grenier*» Dobroudja[2].

Nombre de contributions précieuses se trouvent dans plusieurs volumes collectifs et dans les revues scientifiques. Malheureusement, dans ces circonstances, il a fallu faire une très sévère sélection dans la présentation des manifestations de l'historiographie bulgare postcommuniste concernant le thème abordé.

---

[1] Gheorghi Markov, *Goljamata vojna i balgarskijat ključ za evropejskija pogreb, 1914-1916*, Sofia, 1995, pp. 198 et suiv.

[2] Idem, *Goljamata vojna i Balgarskata straža meždu Sredna Evropa i Orienta; 1916-1919 g.* Predgovor: Konstantin Kosev, Sofia, 2006, p. 75.

En guise des conclusions, deux délimitations:

1. Pour tous les auteurs bulgares, la Dobroudja entière est, du point de vue historique, «*bulgare*».

2. L'entrée en guerre de la Roumanie en été de l'année 1916 fut l'occasion pour le gouvernement de Sofia d'essayer de «*libérer*» ce territoire.

SOME ITALIAN AND ROMANIAN PARALLEL PERSPECTIVES ON THE GREAT WAR

Prof. dr. Massimo de Leonardis

In my intervention I will dwell on three topics:

1. Some parallelism between the postures of Romania and Italy during the Great War.

2. The main events of the war on the Italian front in 1916.

3. The general features of the year 1916 in the international history of the First World War.

The parallelism between Italy and Romania

Both Italy and Romania did not enter the war at the beginning in 1914. Since 1882 Italy was a member of the Triple Alliance with the Central Empires. While Italy's membership was known, only the King, the President of the Council and the minister of Foreign Affairs knew the text of the Treaty, which, as all those of the Bismarck period, had a defensive character. Therefore in August 1914 Italy announced that the *casus foederis* had not materialized and declared her neutrality[1].

Similarly in 1883, the King of Romania signed a secret treaty with the Triple Alliance which stipulated the obligation to go to war only in the event that the Austro-Hungarian Empire or

[1] On the Italian road from neutrality to intervention see B. Vigezzi, *L'Italia di fronte alla prima guerra mondiale: l'Italia neutrale*, Napoli 1966; G. Orsina-A. Ungari (eds.), *L'Italia neutrale 1914-1915*, Roma 2016; L. Riccardi, *Alleati non amici. Le relazioni politiche tra l'Italia e l'Intesa durante la prima guerra mondiale*, Brescia 1992.

Romania were attacked by Russia, Serbia or Bulgaria. Only the King and few senior politicians knew about the treaty. It should be remembered that Carol I of Hohenzollern-Sigmaringen belonged to the senior Catholic Swabian branch of the Hohenzollern, while the Protestant Franconian branch reigned over Prussia and the German Empire. Like Italy, in 1914 Romania proclaimed her neutrality, arguing that Austria-Hungary herself had started the hostilities.

Therefore for both countries does not appear pertinent the question, and old one, reopened by recent historians: how was it possible that nobody really wanted a general war but in the end precipitated into it? The Canadian historian Margaret MacMillan asks why the statesmen renounced to look for peaceful solutions, as in the past. In short: why the mechanism of peace got stuck? The Australian historian Sir Christopher Clark labels these statesmen “sleepwalkers”[1]. However, as I just pointed out, the question about the conscious or unconscious decision to take part to a general war doesn’t apply to Italy and Romania. Both countries had many months, not a few days, to decide if take arms or not.

Moreover, while other States had no doubts about the side to join, Italy and Romania had different options. On the side of Romania I would just recall that while King Ferdinand I wanted to enter the war on the side of the Triple Alliance, Romanian public opinion and political parties were mostly in favour of joining the Triple Entente.

In Italy some politicians changed their position, as Sidney Sonnino, who in the summer of 1914 was for joining the Cen-

[1] M. MacMillan, *The war that ended peace: how Europe abandoned peace for the First World War*, London *2013* [the Author is a great-granddaughter of David Lloyd George, British Prime Minister during the Great War since December 1916]; C. Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London 2012. Both MacMillan and Clark work in the United Kingdom.

tral Empires, but later, as minister of Foreign Affairs, was one of the main supporters of the war alongside the Triple Entente. As Prime Minister Antonio Salandra said in October 1914, Italian policy had as supreme criterion the "sacred egoism for Italy"[1].

Both countries wished to conquer territories inhabited by fellow countrymen under Austro-Hungarian rule. Romania aspired to Transylvania and Bukovina. Italy wanted the so called "unredeemed cities", Trento and Trieste, but also other territories for ethnic or strategic reasons, South Tyrol, Istria and Dalmatia. The Italian nationalists' aim was to make the Adriatic Sea an Italian lake. Both the Triple Alliance and the Triple Entente courted Italy. The former to keep Italy neutral, the second to have her as an ally. The Italian political class was divided between neutralists and interventionists. Leading statesman Giovanni Giolitti said that "much" was to be gained staying neutral, but the Triple Entente offered more territorial compensation for intervention than Austria-Hungary for neutrality. Russia was reluctant to making generous concessions to Italy encroaching into territories inhabited also by Slavs; similarly St. Petersburg was suspicious of Romanian nationalists' claims on Bessarabia.

The majority in the Italian Chamber of Deputies favoured neutrality, but neutralist Giolitti, the head of the leading liberal party, gave way to the government, which on 26th April signed the treaty of London[2] with the support of King Victor Emmanuel III. Italy committed herself to war against all the enemies of the Triple Entente, however on 24th May opened hostilities just against the Austro-Hungarian Empire, having no quarrel

[1] A. Salandra, *I discorsi della guerra con alcune note*, Milano 1922, p. 4.

[2] M. de Leonardis, *Il Patto di Londra e la Convenzione Navale con l'Intesa del 1915*, in „Rivista Marittima", maggio 2015, pp. 22-27.

with Germany, to which she declared war only in 27th August 1916, the same day of Romania's declaration of war to Austria-Hungary only. It was Germany to declare war to Romania on the next day, quickly followed by Bulgaria and the Ottoman Empire. In his diary of 7th July 1916 Italian Foreign Minister Sidney Sonnino clearly linked Italian declaration of war to Germany and Romania entrance into the conflict[1]. Already in spring 1915 it had been supposed that Romania would enter the war at the same time of Italy.

It should be noted that all other major European Powers, and Japan, had immediately declared war against both Central Empires, while the United States of America declared war on 6th April 1917 to Germany, and only on the following 7th December also to Austria-Hungary.

Both Romania and Italy had the Dual Monarchy as their enemy, not so much Germany. It should also be noted that hundreds of thousands of ethnic Italians and Romanians, living in Austria-Hungary, fought in the Imperial Army or Navy (from the Adriatic Regions of Venezia Giulia, Istria and Dalmatia). About 30,000 ethnic Italians from the province of Trento served loyally under the Emperor and suffered about 10,000 casualties. Thousands of ethnic Romanians from Transylvania fought against Italy.

The parallelism between Romania and Italy stops here. From the military point of view there were three main differences. Italy had to fight only on one land front against Austria, albeit divided in two sectors, while Romania had two (one in Dobruja against Bulgaria and one in Transylvania against Hungary). In

[1] S. Sonnino, *Diario*, III, *1916-1922*, ed. by P. Pastorelli, Bari 1972, p. 10. See A. A. Mola, *La guerra dell'Italia alla Germania nei verbali inediti del governo Boselli*, in „Nuova Antologia", Luglio-Settembre 2016, pp. 207-222.

addition Italy fought also a naval war in the Adriatic. Moreover, while in Romania a war of movement prevailed, the Italian front saw a war of attrition, like on the Franco-German front.

Italy's War in 1916

The Italian Army increased its strenght from one million soldiers in 1915 to one million and half in 1916 and then to two millions in 1917[1]. One of the main problems was the lack of career officers with the consequent necessity of enlisting reserve officers (a total of about 147,000 during the entire war), who proved to be very brave but lacked a proper training and suffered heavy casualties. The border between Austria and Italy had been settled after the war in 1866 and was strategically favourable to the former. On the Isonzo river, which marked the Italian Eastern frontier with Austria, during the entire war were fought twelve battles, five of them in 1916.

On 15th May the Austrians started in Trentino their *Frühjahrsoffensive* (spring offensive), referred in Italy as the Battle of Asiago or Battle of the Plateaux, but nicknamed *Strafexpedition*, i. e. "punitive expedition" for the betrayal of Italy. Some 300 Austrian battalions and 2,000 pieces artillery attacked 172 Italian battalions supported by 850 pieces of artillery. The offensive included four phases and ended without success on 18th June after that the Austrian Chief of Staff General Conrad von Hötzendorf was forced to withdraw half of his divisions from Trentino to counter the Russian invasion of Galicia. Italy suffered about 140,000 casualties (12,000 dead, 80,000 wounded, 50,000 taken prisoners); Austria had about 100,000 casu-

[1] See, among others, E. Faldella, *Le battaglie dell'Isonzo, 1915-1917*, and *Da Caporetto al Piave, 1917-1918*, Chiari 2004; M. Isnenghi-G. Rochat, *La Grande Guerra: 1914-1918*, Bologna 2014; P. Pieri, *L'Italia nella prima guerra mondiale: 1915-1918*, Torino 1971.

alties (15,000 dead, 75,000 wounded, 15,000 missing or taken prisoners).

Even if the attack was halted, the *Strafexpedition* offered the occasion for a change of government, motivated by the general dissatisfaction for the poor results of the bloody Italian operations and by the necessity of enlarging the basis of consensus. On 18th June Antonio Salandra, who had led the country into war, was replaced as President of the Council by Paolo Boselli a 78 years old elder statesman, also belonging to the liberal-conservatives. He formed a government of national coalition including all factions (even a Catholic, a social democrat and a republicans) with the only exception of the Socialist party, the official position of which towards the war was expressed by the formula "neither support, nor sabotage". Boselli did not innovate on an issue which, albeit present also in other countries, was particularly serious in Italy: the lack of communication and trust between the political and military leaderships. Referring to that problem French Prime Minister Georges Clemenceau rediscovered an old sentence of Charles Maurice de Talleyrand-Périgord: "*La guerre! C'est une chose trop grave pour la confier à des militaires*".

Royal Army's Chief of Staff and Supreme Commander General Luigi Cadorna strictly rejected any political interference not only in the direction of operations but also in all the aspects of the organization of Army that he led with an iron fist and little attention to the soldiers' welfare. "I want no civilian commissioners near the front line; if they trust me they must keep me, otherwise they have to dismiss me, but I do not tolerate that an incompetent minister comes to control my work and to secretly labour against me."[1] Cadorna was very popu-

[1] These are Cadorna's own words as reported by his staff officer Lieutenant Duke Tommaso Gallarati Scotti (*Deposizione del tenente Tommaso Gallarati*

lar and no other General enjoyed the same respect; he had a poor opinion of Boselli whom he considered weak and a liar[1]. On one hand the President of the Council gave the General a free hand, on the other ignored his warnings on the spread of defeatism, which according to Cadorna was not fought by the Ministry of Interior Vittorio Emanuele Orlando, whom he labelled "a cadaver"[2]. After the defeat of Caporetto, Boselli's government fell on 30th October 1917, Vittorio Emanuele Orlando headed a new Cabinet and a few days later replaced Cadorna with General Armando Diaz.

From 6th to 17th August the Sixth Battle of the Isonzo also known as the Battle of Gorizia was the most successful Italian offensive along the Isonzo River during the war. The conquest of the town had a symbolic value but the offensive was paid at a very high price. Trying to continue the advance towards Trieste and Ljubljana the Italians launched frontal assaults against the better equipped Austrian, resulting in massive casualties. The Italian Army had 51,000 casualties (21,000 dead), the Austrians 41,835 (8,000 dead). The next three battles on the Isonzo, all designed to expand the Gorizia bridgehead, were brief and bloody. Tactically, they featured sharp, uncoordinated local attacks on Austro-Hungarian positions which achieved some progress, but which, as usual, inflicted worse casualties to the attackers [75,000] than to the defenders [63,000]. These three grim battles probably started the downward spiral of morale in the Italian Army that would culminate a year later in

---

Scotti, Seduta antimeridiana del 9 settembre 1918, Fondo H 4 Commissione d'inchiesta Caporetto, Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore della Difesa, Rome).

[1] See his letter to Gallarati Scotti, 19th July 1918 (*Archivio Tommaso Gallarati Scotti*, serie terza, cartella 3, Biblioteca Ambrosiana, Milano).

[2] *Ibidem*, letter of Cadorna to Gallarati Scotti, 24th September 1918.

the disaster of Caporetto, when also Gorizia was lost. An anarchical an antimilitarist song was heard in the trenches: *Gorizia tu sia maledetta!* (Gorizia, be cursed!).

Italy had also a naval confrontation in the Adriatic with the Imperial fleet[1]. The two coasts of the Adriatic were very different: the Western Italian one was mostly made of sand beaches and quite difficult to defend, while the Eastern one controlled by Austria (largely coincident with Dalmatia) was less accessible, including a very large number of coves, islands and channels. At the beginning of the hostilities the Entente blocked the Otranto Straits between Brindisi in Italy and Corfu in Greece to prevent the Austro-Hungarian Navy from escaping into the Mediterranean and threatening Allied operations there. The blockade was effective in preventing surface ships from escaping the Adriatic, but had little or no effect on the Austro-Hungarian submarines based at Cattaro.

No major naval battles happened in the Adriatic. The major Italian naval operation was the rescue of the defeated Serbian Army including King Peter I and the Crown Prince Alexander. From 12th December 1915 to 9th February 1916, 45 Italian, 25 French and 11 British warships sailed hundreds of cruises from Medua, Valona and Durazzo in Albania to Italy evacuating 260,895 soldiers and refugees, mostly transferred to Corfu, while Austro-Hungarian prisoners were located in the islands of Lipari and Asinara. At the same time an Italian expeditionary corps of 73,355 men landed in Albania, most of which was occupied by Austro-Hungarian troops while also Bulgaria and Greece seized minor territories.

[1] See, among others, G. Po, *La Marina italiana nella guerra mondiale 1915-1918*, Roma, 1920; C. Manfroni, *Storia della Marina italiana durante la guerra mondiale 1915-1918*, Bologna, 1923.

The Year 1916 in International Relations

In the winter 1914/1915 the hopes of a short war gave way to the reality of a prolonged and total war. With the passing of the seasons the illusions were dispelled, the end of the war looked remote and trench warfare stabilized. The famous British scholar of strategy and military history Basil Liddell Hart, in his *History of the First World War*, just titles *The Deadlock*, the chapter on the year 1915[1]. An identic deadlock there was on the Italian front.

The strategic diversion attempted in 1915 with the expedition against the Dardanelles was blocked on the Gallipoli peninsula and by 9th January 1916 the last troops of the Entente were evacuated. The expeditionary forces were formed by 489,000 British soldiers, including the Australian and Neo-Zealand Corps (ANZAC), and 79,000 French and suffered 252,000 casualties, dead, wounded or sick. An important role in defeating the troops of the Entente was played by the Commander of the19th Turkish Division, General Mustafa Kemal, founder of modern Turkey after the war.

Also as a consequence of the failure of the Dardanelles' expedition, in May British Liberal Prime Minister Herbert Asquith had to form a coalition government with the Conservatives, who pretended the removal from the office of First Lord of the Admiralty of Winston Churchill, who in 1904 had left the Tory party for the liberals; he was given the honorific post of Chancellor of the Duchy of Lancaster, from which he resigned in November going to command a battalion of the *Royal Scots Fusiliers* on the French-German front. In December Asquith himself had to relinquish the leadership of the government to the more energetic David Lloyd George, also a liberal.

[1] B.H. Liddell Hart, *History of the First World War*, London 1972, chapter 5.

The year 1916 was characterized by an escalation of tragic battles of attrition in order to break the deadlock. At the end of 1915 the Commanders on the Western front, the French Joseph Joffre the British Sir Douglas Haig on one side and the German Erich von Falkenhayn on the other, agreed to make the maximum effort there. On 21st February 1916 the Germans started the offensive against Verdun, which lasted until December and was the bloodiest operation of the Great War, without achieving any result. Liddell Hart titles *The Dog-Fall* the chapter on 1916[1], while British diplomatic historian David Stevenson writes that the hundreds of thousands of casualties in practice prevented a negotiated peace to restore the status quo before the war since this would imply that all those fallen had died in vain[2].

In the North Sea near the coast of Denmark's Jutland Peninsula between 31st May and 1st June took place the largest naval battle of the Great War and the only full-scale clash of battleships. Royal Navy's Grand Fleet under Admiral Sir John Jellicoe, fought against the Imperial German Navy's High Seas Fleet under Admiral Reinhard Scheer. Historians still debate about the outcome of the battle. At tactical level the German fleet prevailed, but from the strategic point of view the supremacy of the Royal Navy was not damaged and the *Hochseeflotte* never again attempted to confront it as a whole. Admiral Alfred von Tirpitz, the creator of the German Imperial Navy, in a memorandum to Kaiser Wilhelm II of 24th October 1910 had prophetically remarked: "If the British fleet would permanently and basically be built and maintained so strong as to be

[1] *Ibidem*, chapter 6.

[2] D. Stevenson, *La Grande guerra. Una storia globale*, Milano, 2014, vol. I, p. 185 (original edition *1914-1918. The History of the First World War*, London, 2004).

able to attack Germany without difficulty, then from an historical point of view the German naval rearmament would be a mistake and the politics of Your Majesty's fleet would have built a colossal fiasco."[1] Actually German naval competition was one of the serious tensions which had been among the root causes of the Great War, but the Imperial fleet was not strong enough to challenge British dominion of the seas.

Greece remained at the moment neutral, lacerated by the confrontation between the pro-German King Constantine I, Kaiser Wilhelm II's brother-in-law and the pro-Entente political leader Eleftherios Venizelos, while on 9th March 1916 Germany declared war to Portugal, because since the beginning of the conflict, under British pressure, 36 German merchant ships had been confiscated in the Lusitanian harbours.

From the point of view of the history of international relations, the year 1916 was less significant of 1917. However some major developments of the following year had their origin or their precedents in 1916. In February 1916 the German Navy resumed the unlimited submarine warfare, which had been stopped in September 1915 after the sinking in previous May of the British liner *Lusitania*, with the death of 123 U. S. citizens and the consequence of a serious crisis with Washington. In May 1916 unlimited submarine warfare was again suspended; its resumption on 31st January 1917 will be one of the reasons, or pretexts, of the United States' declaration of war to Germany.

---

[1] Cit. in L. Albertini, *Le origini della guerra del 1914,* Gorizia 2010, vol. I, p. 407 [my translation]. Luigi Albertini was the publisher and editor of the leading daily newspaper *Corriere della Sera* and campaigned in favour of intervention. Originally published in 1942-43 after many years of researches, this work of more than 2,000 pages still remains an incomparable example of diplomatic history.

From 14th July 1915 to 30th January 1916 the correspondence between the British High Commissioner in Egypt Sir Henry McMahon and Hussein bin Ali, Sharif of Mecca, paved the way to the Great Arab Revolt which began on 5th June. However the previous 16th May the agreement prepared by Lieutenant Colonel and Member of Parliament Sir Mark Sykes and French diplomat François Marie Georges-Picot had sketched a partition of the Arab parts of the Ottoman Empire in French and British zones of influence. The Balfour declaration of 2nd November 1917 hoping for a Jewish "national home" in Palestine will give the final touch to a tangle which is still unresolved.

The death on 21st November of Emperor Franz Joseph I after 68 years of reign symbolically marked the end of an era. His successor Charles I (IV as King of Hungary) will try to obtain a compromise peace in 1917. Already in December 1916 the Central Empires had launched a peace initiative but without concrete proposals and mainly to pre-empt an American diplomatic request to the belligerents to declare their war aims.

The Pope Benedict XV will present in August 1917 his major proposal for a compromise peace, which described the ongoing was as a "useless massacre"[1]. However already in May 1916 he had given a more deep and accurate definition of the war, labelled as "the suicide of civilized Europe"[2]. With the benefit of insight, today we recognize the correctness of that definition. Some countries obtained victory, others suffered defeat, but, in my opinion, on the whole the Great War did not open a happier period for Europe.

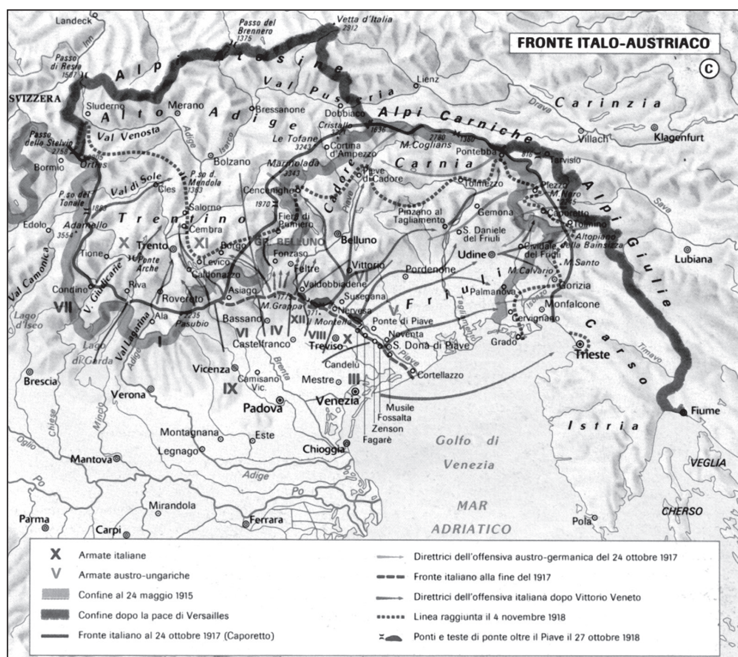
---

[1] Apostolic Exhortation, *Dès les début*, 1st August 1917, in *Acta Apostolicae Sedis, Commentarium Officiale*, a. IX, vol. IX, parte I, Roma 1917, pp. 417-420, 421-423.

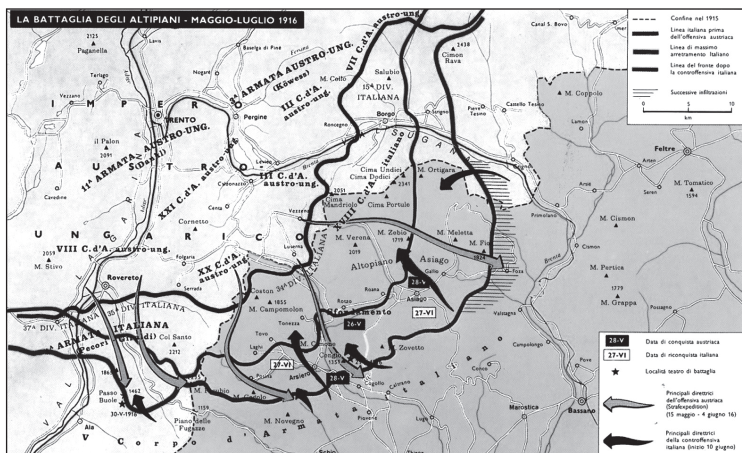
[2] Letter of Benedict XV to Cardinal Basilio Pompili, 4th March 1916, in *Insegnamenti pontifici*, a cura dei Monaci di Solesmes, vol. V, *La pace internazionale*, parte prima, *La guerra moderna*, Roma 1958, pp. 124-125.

While in 1916 the Great War predominantly remained a conflict originated by power politics, the following year, the real turning point of the First World War, transformed it into an ideological conflict, in a pretended struggle between good and evil, with disastrous consequences for the European civilization and its paramount role in the world.

However this historical judgment must not obfuscate the duty of celebrating the heroism displayed by the fighters.

The Italo-Austrian front

The battle of the plateaux

SURSE GERMANE DE EPOCĂ DESPRE DOBROGEA SUB RĂZBOI ȘI OCUPAȚIE – ANUL 1916

Valentin Ciorbea[1]

Abstract: ***German sources of the period Dobrogea in war and under occupation – the year 1916***

This article makes a presentation of two local historical sources, in order of their achievement, under the German Stage Administration in Dobrogea, only for the months of September to December 1916. The first one, Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen Mitte April 1917 *(Memorandum of the German Stage Administration of Dobrogea. Done in mid-April 1917) brings extremely valuable information on the installing of the Bulgarian administration between the Danube and the Black Sea and explains the reasons which led the Berlin government to establish its own military administration in Constanța County and a strip of southern Tulcea County. The purpose of this structure was to administer and exploit the existing riches, limiting the excesses of Bulgaria. For 1916, the document provides statistical data on the assessment of petroleum, agricultural products, etc. and the measures taken for their transport to the benefit of the Central Powers. The situation of the population, health, water issues are other topics clarified here. The second source is the local article entitled the* Campaign in Dobrogea. War Reports from the General Headquarters *included in the volume* Bilder aus der

[1] Prof. univ dr., Universitatea „Ovidiu", Constanța.

Dobrudscha 1916-1918 / Images of Dobrogea, *which appeared in the autumn of 1918, showing the German vision of the battles in Dobrogea by the Central Powers and motivates the successes that led to the conquest of most of the trans-Danubian Romanian region.*

Cercetătorul interesat de situația Dobrogei după ocuparea celei mai mari părți a regiunii (Delta Dunării a rămas sub autoritatea statului român) de către trupele Puterilor Centrale germane, bulgare şi turce, eveniment petrecut în cursul lunilor septembrie–decembrie 1916, va constata că puține izvoare istorice locale au ajuns până la noi care fac referire la respectiva perioadă marcată de război și consecințele acestuia, de refugiul administrației ce a produs pierderea arhivelor instituțiilor de stat.

Informații clarificatoare pentru cunoaşterea instalării şi activității administrațiilor de ocupație bulgară și germană, precum și asupra desfăşurării luptelor între Dunăre şi Marea Neagră din perspectiva militară germană pot fi găsite în două izvoare tipărite la Constanța în 1917, respectiv 1918, prin grija Administrației Germane de Etapă din Dobrogea. Dată fiind valoarea lor documentară deosebită, le aducem în atenția distinşilor cititori în ordinea apariției.

Primul – *Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen Mitte April 1917* (Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea.[1] Întocmit

[1] În România am depistat un singur exemplar original păstrat de Biblioteca Națională. O ediție bilingvă, germano-română, a fost publicată în anul 2012 de Editura Ex Ponto din Constanța. Vezi *Denkschrift der Deutscher Etappen Verwaltung in der Dobrudsha. Algescllosen Mittle Aprilie 1917* (Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917), traducere de Güstav Rukert, Olga Kaiter; editori: Valentin

la mijlocul lunii aprilie 1917) – poartă semnătura generalului Kurt (Curt) von Unger, inspector al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea, structură creată ca urmare a politicii bulgare între Dunăre și Marea Neagră.

Guvernul Bulgariei a instalat cu rapiditate propria administrație în teritoriul ocupat al Dobrogei, trecând în mod exclusiv la jefuirea bunurilor statului și ale cetățenilor României, punându-și în dezavantaj și stare de nemulțumire partenerii de alianță, Germania și Turcia.

Nu este locul și nu ne-am propus să comentăm aici disputele germano-bulgare, dar pentru edificare apelăm la o mărturie de epocă. Generalul Eric Ludendorff nota, pe această temă, în memoriile sale, că „bulgarii făcură multe greutăți autorităților germane din Dobrogea”[1]. În consecință, la nivelul conducerii militare germane din România, cât și a guvernului de la Berlin, având în vedere necesitățile mari de materii prime de război[2]

Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rätter, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012.

[1] E. Ludendorff, *Memoriile generalului Ludendorff despre războiul mondial și prăbușirea Germaniei,* București, 1919-1920, pp. 437-438. Pentru o analiză mai recentă a relațiilor germano-bulgare pe tema Dobrogea, vezi Vom Byörn Klinger, *Eine Kleine Region spaltet den Vierbund. Die Dobrudscha als Konfliktregion im Ersten Weltkrieg,* în „Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politic”, Hept No 1u2/ Herbst 2014 (*passim*).

[2] Semnificative în acest sens sunt aprecierile făcute de locotenent-colonelul Van den Bergh, șeful Statului Major al Administrației de Etapă din Dobrogea la o convocare a tuturor ofițerilor cu atribuții de comandă, exploatarea teritoriului și aprovizionarea desfășurată la 16 iunie 1917. Ofițerul preciza: „Intrarea României în război a fost un noroc pentru noi. Fără aceasta, cu greu ne puteam închipui cum am fi scăpat anul acesta Austro-Ungaria în ceea ce privește cerealele, Germania în ceea ce privește uleiurile (pentru motoare – *n.a.*) și toți laolaltă în ceea ce privește materiile prime de război.” Van den Bergh a fixat cu claritate principala misiune ce revenea celor cărora li se adresa: „Scopul principal al prezenței germane în Dobrogea viza procurarea de cereale și materii prime pentru industrie, mai ales pentru război.”

s-a conturat hotărârea constituirii propriei administrații militare de Etapă între Dunăre și Marea Neagră. Să vedem ce clarificări aduce *Memoriu* în acest sens. Documentul precizează că ordinul de constituire a structurii administrative militare a fost emis de guvernul de la Berlin la 24 octombrie 1916.

Inițial, structura a fost denumită „Administrația Germană a Teritoriului din Dobrogea Românească". Ulterior, Ministerul de Război a redenumit-o „Guvernământul Militar al Dobrogei", pentru ca, la 2 noiembrie 1916, conducerea supremă a armatei germane s-o numească „Administrația Germană de Etapă din Dobrogea", denumire păstrată până în noiembrie 1918, când trupele germane au părăsit regiunea. Comanda revenea unui militar superior cu titlul de „Inspector".

De reținut că *Memoriu* precizează că titulatura structurii nu surprinde „esența problemei", adică rolul și scopul pentru care a fost creată, sau „esența problemei", cum subliniază documentul, „administrarea și exploatarea teritoriului din subordine[1]. Sediul conducerii Administrației s-a fixat la Constanța, în aripa stângă a clădirii Prefecturii. Organizarea a început la 3 noiembrie 1916, când a sosit la Constanța generalul Kurt (Curt) von Unger, însoțit de un adjutant și trei ofițeri din Corpul economic. Până la 12 ianuarie s-a prezentat șeful de Stat Major și ceilalți ofițeri cu pregătire economică. Până la 15 decembrie 1916 au ajuns la Constanța şeful Administrației civile, ce urma a fi creată, jurisconsultul şi intendentul.

Pentru coordonarea activităților Administrației de Etapă s-au creat două state-majore: a) militar; b) economic. Rolul

---

În consecință, s-a ordonat participanților „întrebuințarea energiilor pentru sporirea producției și exploatarea provinciei, deoarece durata războiului nu se putea prevedea". Vezi C. Brătescu, *Două statistici etnografice germane în Dobrogea*, în „Arhiva Dobrogei", vol. 2, nr. 1-2, pp. 118-120.

[1] *Denkschrift...*, p. 1.

Statului Major Economic a fost, ne informează *Memoriu,* de a întreține instalațiile pentru transportarea produselor, de a evalua rezervele de uleiuri necesare motoarelor şi a soluționa problema finanțelor. Principala structură a Administrației germane menită să aplice politica de exploatare economică a Etapei a fost *Comisia economică* înființată la 17 noiembrie 1916 prin comasarea departamentelor economice din Statul Major Economic. Structura nou creată relevă fără dubiu dorința de eficientizare a activităților economice de care depindea evaluarea şi preluarea tuturor materialelor şi produselor necesare Germaniei. Prin organigramă era creat un departament ce se ocupa de inventarierea şi colectarea materiilor prime, de soluționarea problemelor tehnice ce țineau de primul obiectiv. *Serviciul de combustibili* asigura preluarea şi transporturile de materii prime şi menținerea în perfectă stare de funcționare a conductelor prin care se transportau produsele petroliere. *Serviciul tehnic* avea în atenție instalațiile electrice din oraş şi port, silozurile din port şi uzinele de apă de la Murfatlar şi Cernavodă. *Departamentul agricultură* a fost creat pentru reluarea lucrărilor agricole şi organizarea propriilor întreprinderi agricole. Ultima structură din organigrama *Comisiei economice* a fost *Centrul de materii prime de război* ce trebuia să achiziționeze produse din regiunea Administrației de Etapă. Ulterior şi-a extins activitatea şi în zona județului Tulcea, ce a intrat sub controlul Armatei a 3-a bulgare. Aceste servicii au fost încadrate cu ofițeri, specialişti tehnici, lăcătuşi ş.a.

La *Departamentul agricol* activau ofițeri cu pregătire economică care aveau în subordine militari destinați efectuării lucrărilor agricole, populația civilă şi cadre militare ce au primit ordine pentru gospodărirea moşiilor cu suprafețe mari. La *Centrul de materii prime*, pe lângă ofițeri, s-au angajat achizitori civili care pe baza sumelor alocate preluau produsele.

S-a creat şi *Autoritatea de administrare a teritoriului* în componența căreia a intrat intendentul de teren, ofițerul sanitar, ofițerul veterinar, tribunalul, consilierul juridic şi preotul de campanie al Administrației.[1]

Împărțirea teritoriului Dobrogei vechi (județele Constanța şi Tulcea) s-a fixat în două etape. La 30 octombrie 1916, prin ordinul Comandamentului Superior al feldmareşalului von Mackensen, partea centrală a Dobrogei cu limita sudică Mangalia–Silistra exclusiv, iar la nord calea ferată Constanța–Cernavodă a fost declarată „teritoriu de război". Pe măsură ce Armata a 3-a bulgară a avansat spre nord, la 30 decembrie 1916, linia nordică s-a trasat între Doloşman–Jurilovca–Slava Rusă–Topolog–Ostrov, un teritoriu de 7 700 km^2, restul teritoriului tulcean, exclusiv Delta Dunării, a revenit Bulgariei. Cea mai mare parte a teritoriului administrat de Etapa germană „se suprapune aproximativ cu fostul județ de prefectură Constanța și doar la nord pătrunde în fostul județ Tulcea"[2].

Memoriu descrie, succint, teritoriul remarcând o creştere a populației, după 1878 până în 1916, de 180%, de la 140 0000 la 390 000 de locuitori. Se apreciază că populația teritoriului, înainte de ocupația Puterilor Centrale, în 1916, era de 235 000 de suflete. După etnie, situația înainte de intrarea României în război era apreciată cu următoarele cifre: români 125 000 (53,1%); turci și tătari 54 000 (23,1%); bulgari – 27 000 (11,6%); germani – 6 500 (2,8%); ruşi – 3 000 (1,3%); greci, armeni etc. 18 000 (8,1%).

Documentul precizează că „numărul populației existente la ora actuală este greu de determinat, deoarece nu s-a putut face recensământul general".[3] La jumătatea lunii februarie 1917,

[1] *Ibidem*, p. 5.
[2] *Ibidem*, p. 7.
[3] *Ibidem*, p. 9.

populația totală apreciată evidențiază scăderi dramatice. Populația totală – 82 000: români: 26 300 (32,1%); turci și tătari – 25 100 (30,6%); bulgari – 20 800 (25,7%); germani – 5 300 (6,5%); greci și armeni etc. – 4 500 (5,1%).

Situația demografică a orașului Constanța evidenția 34 000 de locuitori: turco-tătari – 4 000 (11,8%); bulgari – 2 000 (6%); germani – 500 (1,5%); austro-ungari – 500 (1,5%); greci – 4 000 (11,8%); albanezi – 2 000 (6%); români – 10 000 (29,5%); sârbi – 2 000 (1,3%). La mijlocul lunii februarie 1917, populația totală era de 7 100: turco-tătari – 3 100 (45%); bulgari – 800 (12%); germani 660 (5%); austro-ungari – 180 (3%); greci – 700 (10,5%); armeni – 250 (4%); albanezi – 110 (1,5%); români – 1 300 (19%).

În continuare, *Memoriu* face o succintă descriere a caracteristicelor geografice ale teritoriului Etapei, cu referiri la aspectul teritoriului, climei, apei potabile apreciată „în tot teritoriul destul de dezavantajoasă". Singura amenajare tehnică era „marea conductă de apă Cernavodă–Constanța". Majoritatea populației își asigura necesarul de apă din fântâni, dar aceasta „nu are gust bun"[1]. Pentru irigarea suprafețelor pe care se cultivau legumele se utiliza „roata de scos apă ca și în India"[2].

Situația căilor de transport în Dobrogea „se află în primul stadiu de evoluție". O cale ferată cu un singur fir făcea legătura între Medgidia și Dobrici, iar de aici spre Varna și Sofia. Principala cale ferată Cernavodă–Medgidia–Constanța era utilizabilă, la instalarea trupelor germane, numai pe respectivul segment. Legătura cu malul stâng al Dunării se asigura cu bacul, podul de la Fetești fiind neutilizabil, ca urmare a distrugerilor făcute de armata română pentru a nu permite defluirea tru-

[1] *Ibidem*, p. 11.
[2] *Ibidem*, p. 13.

pelor inamice din Dobrogea în Muntenia. Drumuri amenajate erau puține, comandamentele Etapei și cele locale au trecut la lucrări de îmbunătățire a căilor de comunicații terestre şi a trecerii fluviului. Legătura Brăila–Măcin se realiza cu bacul, Giurgeni–Hârşova tot cu bacul. Pe brațul Borcea, în dreptul localității Fetești, legătura se făcea cu bacul.

Referitor la agricultură, prin câteva considerații, se creionează o imagine asupra culturilor și modalității practicării lucrărilor, precum şi a zootehniei. Aflăm că predominau culturile de orz, grâu, porumb şi ovăz. Urmau rapița, muştarul, inul pentru semințe. La capitolul leguminoase, pe primul loc se situa fasolea. Se cultivau pe suprafețe mai mici mazărea, lintea şi meiul. Nu lipsea nici tutunul cultivat „în colțul sud-estic al provinciei”[1].

La lucrările agricole și tracțiunea atelajelor, pe primul loc se situau boii. De aceea în regiune, înainte de război, erau cirezi de vite foarte mari, „mărimea lor actuală este infimă”. Creşterea oilor era de asemenea o activitate „de mare importanță”[2].

Pescuitul era o îndeletnicire însemnată. Cantitățile, fiind variabile, erau destinate mai mult consumului intern. Export se făcea cu specii nobile de nisetru, morun ş.a. La Constanța se prindea peşte în lacuri cu apă dulce, iar în Marea Neagră pescuitul „se practica doar într-un mod destul de primitiv”.[3] Principalul centru al pescuitului era comuna Jurilovca.

Documentul evaluează succint şi industria. Se aminteşte mina de cupru de la Altân-Tepe, cariera de piatră de la Canara (Ovidiu), instalațiile de rafinare a țițeiului de la Cernavodă şi Constanța. Industria morăritului era apreciată ca importantă, cele mai mari mori erau la Constanța, Topolog, Cogea-

[1] *Ibidem*, p. 15.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.

lac, Medgidia, Omurcea (Valea Seacă), Chior Cişmea (Ţepeş Vodă), Caraorman (Negru Vodă) şi Cuzgun (Ion Corvin).

Fabrica de şuruburi de la Cernavodă era considerată reprezentativă pentru industria metalurgică, cu o producție anuală de 560 de tone. La Constanța era o fabrică de tablă, iar la Cernavodă o mare fabrică de ciment ce producea între 30-32 de tone vagoane zilnic. La acest capitol sunt amintite micile fabrici de cărămizi, una cu capacitate mai mare funcționa la Constanța.

Extrem de relevante pentru cunoaşterea situației Dobrogei, ca urmare a efectelor războiului, sunt realitățile surprinse de autorul documentului care precizează apăsat că „țara a suferit pe timpul războiului nespus de mult”, cu precădere în zonele de lupte. Aici, satele „au fost arse și complet distruse”. Cei mai mulți locuitori s-au refugiat, iar alții au fost deportați de trupele ruse. Puținii locuitori rămaşi „sunt spoliați de toate mijloacele necesare reluării activității lor economice anterioare”. Cirezile, condiția preliminară exploatării agricole a pământurilor, dispăruseră fiind preluate de trupele ruse, române şi bulgare. Fără locuitori şi animale, teritoriul „face prin pustietate o impresie dezolantă; numai puține sate fac excepție”[1]. Nesiguranța juridică, jafurile şi rechizițiile abuzive ale ocupanților bulgari au determinat o mare parte a populației rămase în mediul urban şi rural să fie inactivă economic, situație pe care Administrația Germană de Etapă şi-a propus s-o deblocheze. După ce a evaluat „foarte încet”, cum subliniază documentul, „forța de muncă disponibilă trece la reluarea preocupărilor economice”[2].

Măsurile de siguranță luate, încurajarea revenirii populației refugiate în localitățile lor i-au determinat pe mulți să se re-

[1] *Ibidem*, p. 17.
[2] *Ibidem*, p. 12.

întoarcă în Dobrogea. Activitatea în principal s-a derulat prin „Centrul de primire a refugiaților de la Brăila” ce dirija grupurile spre Cernavodă şi Ostrov, localitate din nord-vestul regiunii. În centrele de primire de pe malul drept al Dunării erau deparazitați şi vaccinați. De la Cernavodă se organizau spre Constanța transporturi cu garnituri speciale de tren. Pe parcurs, refugiații erau debarcați şi conduşi organizat spre satele lor. De la Ostrov, grupurile, la fel, erau dirijate spre localitățile din care plecaseră.

Memoriu aduce precizări importante privind asigurarea controlului zonei de Etapă. Pe teritoriul acesteia staționau „numeroase” posturi militare și mici detaşamente bulgare, prezență apreciată „ca deranjantă”. O parte a acestora păzeau cerealele rechiziționate de Armata a 3-a și deserveau serviciul de Intendență militară cu misiunea de supraveghere a deplasării militarilor respectivei unități trimişi în concediu în Bulgaria. Documentul subliniază respectivele detaşamente militare bulgare care „erau, prin comportamentul lor față de comandamentele germane şi populație, surse de fricțiuni”[1].

Al doilea capitol din *Memoriu,* „Administrația Ținutului” (p. 20-38), face precizări importante pentru lunile noiembrie–decembrie 1916 privind instalarea militarilor germani în regiune. La Constanța s-a instalat comandamentul Administrației Militare de Etapă, iar în teritoriu, cu militari dintr-o companie şi un escadron de cavalerie incomplet s-au organizat mici posturi în punctele considerate principale.

Concluzia era că în primele luni de funcționare nu s-a putut asigura o administrație în adevăratul sens al cuvântului. În Dobrogea, în oraşe şi în principalele localități rurale, erau deja prezente autorități comunale bulgare, detaşamente de militari şi polițişti.

---

[1] *Ibidem,* p. 21.

Instalarea Administrației bulgare s-a făcut din dispozițiile guvernului de la Sofia. În fruntea acesteia a fost instalat prefectul Dobrogei, cu sediul la Constanța. Teritoriul Administrației Germane de Etapă fusese împărțit în şase subprefecturi: Constanța, Caraharman (Vadu), Hârşova, Cernavodă, Rasova şi Mangalia. La Constanța, Medgidia, Cernavodă şi Mangalia primarii şi funcționarii bulgari au fost instalați în prezența şefului guvernului de la Sofia. Administrația funcționa după legislația bulgară. Un birou special din Constanța conducea polițiştii din oraș și cei detașați la Medgidia și Cernavodă.

Rapiditatea cu care s-a instalat administrația bulgară şi adevăratele ei intenții reies din primele măsuri adoptate. De îndată s-a trecut la încasarea impozitelor, limba bulgară devenind oficială. O firmă de pe una din clădiri preciza: „Regatul Bulgariei. Comuna orăşenească Constanța. Administrația comunală."

În mod justificat, *Memoriu* conchidea că activitatea Administrației bulgare „era îndreptată să aservească ultimele forțe economice încă existente intereselor bulgare și intereselor private ale funcționarilor"[1]. Între reprezentanții Administrației Germane de Etapă și cei ai structurilor civile și militare bulgare au apărut aversiuni de comunicare și cooperare, partea bulgară refuzând să aplice hotărârile luate la nivelul conducerii germane. Bunăoară, când Consiliul Municipal instalat de bulgari la Constanța a fost schimbat la sfârşitul lunii noiembrie 1916 cu „membri ai tuturor naționalităților" pentru asigurarea reprezentativității, imediat au fost arestați, parte interogați în „procedură de război" sub motivul de „lezarea intereselor bulgare de stat".[2] Un alt caz de diferend a apărut când aceeași instituție a refuzat să coopereze pentru asigurarea de alimente populației nevoiaşe din Constanța.

[1] *Ibidem,* p. 25.
[2] *Ibidem*, p. 27.

Dispozițiile emise de Administrația de Etapă au fost ignorate pe motiv că funcționarii bulgari se subordonează numai guvernului de la Sofia. Situația creată a impus comandamentelor supreme ale armatei germane şi armatei bulgare să reglementeze raporturile dintre structurile germane şi bulgare din zona de Etapă din Dobrogea care au fost cuprinse în Convenția de la Pless, adoptată la 5 ianuarie 1917.[1] În esență, s-a stabilit ca prefectul și șeful poliției de la Constanța să se subordoneze generalului von Unger.

Conducerea Administrației de Etapă a acceptat ca aceşti doi funcționari să rămână în funcție, documentul precizând că „putea începe organizarea administrației germane"[2], ceilalți fiind obligați să-şi părăsească treptat posturile.

Cel mai amplu capitol din *Memoriu* este dedicat *Situației economice* (p. 39-95) abordată în cinci subcapitole.

Primul, *Mijloace de întreținere*, abordează problema rezervelor de cereale evaluate la Constanța. Comisia germano-bulgară a precizat într-un raport că au fost preluate 10 340 tone grâu, 60 tone secară, 3 050 tone făină, 3 750 tone porumb, 1 090 tone ovăz, 13 500 tone orz, 500 tone tărâțe, 2 600 tone fasole. Calitatea cerealelor era deplorabilă, orzul încolțise, grâul în cea mai mare parte era „înfierbântat şi mirosea a mucegai", porumbul atacat de gândaci, iar fasolea, din cauza umidității crescute, „era complet stricată".[3]

Până la 31 decembrie 1916, din ceea ce s-a putut recupera s-a repartizat trupelor germane şi bulgare. Pentru constănțeni s-au alocat 855 tone de grâu, 9 594 tone de făină, 31 tone de porumb și mălai, 116 tone de orz, 332 tone de ovăz, 135 tone de

[1] *Ibidem*, p. 28.
[2] *Ibidem*, p. 29.
[3] *Ibidem*, p. 34.

fasole.[1] Din zona limitrofă a Constanței s-au adus în oraș 685 tone de orz și 556 tone de fasole. Odată cu intrarea în vigoare a Convenției de la Sofia, din 2 decembrie 1916, Turcia a primit „toate rezervele" ce se mai aflau în depozitele Constanței.[2]

În mediul rural, în localitățile în care țăranii plecaseră în refugiu, cerealele au fost rechiziționate de militarii bulgari.

Administrația Germană de Etapă a evaluat și șeptelul. S-au recenzat 29 000 de cai, 20 000 de bovine, 78 000 de ovine, 1 100 de capre și 5 500 de porci. În decembrie 1916 s-a decis, „pentru a menține întrucâtva șeptelul", ca sacrificările animalelor preluate de la populație pentru consum să fie achitate în bani. Țăranii care efectuau munci agricole își puteau păstra animale pentru tracțiune.[3]

Pentru hrănirea populației civile apreciată la circa 100 000 de suflete s-au utilizat produse preluate de la țăranii care își părăsiseră gospodăriile. Comandamentelor militare din mediul rural li s-a ordonat, „pentru a nu cultiva lenea", să nu fie acordate ajutoare în produse agroalimentare locuitorilor, ci numai compensări către localitățile care nu-și puteau asigura alimente.[4] De la morile de măcinat cereale, cei care efectuau lucrări agricole primeau făină de grâu și porumb. Celorlalți li se asigura numai mălai, în rații de 500 gr. pentru un adult și 250 gr. de copil. În ceea ce privește consumul de carne, acesta s-a diminuat aproape total.

De aprovizionarea civililor, la Constanța și Medgidia se ocupa poliția. La Ostrov, Hârșova și Cernavodă s-au organizat centre de aprovizionare cu alimente de către Intendența de campanie a trupelor germane.

[1] *Ibidem*, p. 41.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 45.
[4] *Ibidem*, p. 47.

Un alt subcapitol este dedicat temei *Combustibililor* (p. 49-65). Se abordează următoarele aspecte: „Inventarierea în Constanța"; „Expedierea", „Combustibili din Cernavodă", „Personalul" şi „Funcționarea actuală".

Între 25 octombrie şi 9 noiembrie 1916, s-au făcut măsurători la Constanța, „inclusiv la Medeea şi Palas", unde erau depozite de produse petroliere. Inventarul a consemnat 133 000 tone de benzină, 55 500 tone de petrol, 27 800 tone de păcură, 21 390 tone de motorină şi 1 150 tone ulei de motor. Au mai fost depistate 150 de butoaie a câte 175 kg ulei de motor. Evaluarea se finalizase înainte de bombardamentele efectuate asupra Stației de petrol de către escadra rusă, care a provocat distrugeri apreciabile în port. Tancurile 7, 10 cu petrol, 8, 17, 39 cu benzină, 26 și 28 cu motorină au fost distruse integral. Un număr de cinci tancuri 9, 16, 25, 27, 38 au fost avariate, dar nu erau încărcate cu produse. Pierderile în produse s-au constatat la tancurile 7 şi 19, 3 750 tone de petrol din care nr. 8, 17 şi 39, 7 500 tone de benzină din numerele 26 și 28, 5 100 tone de motorină.[1]

Verificări ulterioare au apreciat că raportul comisiei nu mai corespundea realităților. S-au efectuat noi măsurători, inventarul constatând că existau la Constanța 66 929 tone de benzină uşoară, 30 405 tone de benzină grea (cifra octanică 0,760), 20 880 tone de benzină grea (cifră octanică mai mare de 0,760), 62 586 tone de petrol lampant, 8 930 tone de petrol denaturat, 10 198 tone de motorină, 32 763 tone de păcură, 149 tone ulei de motor și 16 tone de naftalină brută.

Cercetând documentele s-a concluzionat că 65 920 de tone aparțineau Societății Steaua Română, 59 374 de tone Societății Astra Română, 41 730 de tone Societății Româno-Americane,

[1] *Ibidem*, p. 49.

9 700 de tone Societății Creditul Petrolifer, 22 130 de tone Societății Aquila Franco-Română, societate apreciată ca aparținând Antantei. Alte 27 685 de tone tot Antantei, iar 267 de tone au fost trecute la „diverşi”. La Medeea s-au numărat 100 000 de canistre şi butoaie de lemn.[1]

Aflăm din *Memoriu* criteriile după care s-au făcut expedierile de combustibili. Prioritate au avut „stocurile periclitate” aflate în tancurile din port şi cele din care curgeau produsele, în al doilea rând, cantitățile aparținând statelor inamice şi, în ultimul rând, stocurile societăților în care era prezent capitalul german. Pe calea ferată, transporturile au fost reduse din cauza lipsei vagoanelor cisternă şi a capacității căilor ferate. S-a folosit şi transportul pe apă. Turcia şi-a transportat tranşele cu vapoare şi corăbii, Germania a utilizat şlepurile-cisternă pe Dunăre de la Rusciuc (azi Ruse) şi Cernavodă. Documentul semnalează şi transportul cu căruțe. În luna noiembrie 1916, s-au expediat combustibili cu 1 136 navete de trenuri, în decembrie 3 307, iar în noiembrie–decembrie acelaşi an s-au făcut 562 de transporturi cu căruțe.[2]

Prioritar, Germania a preluat „fără fixarea unei cote” benzină pentru avioane şi motorină pentru submarine. În baza Convenției de la Sofia, cotele lunare au fost: Bulgaria – 1 000 tone de benzină, 2 500 tone de petrol, ulei de motor 305 tone şi motorină 315 tone; Turcia: 825 tone de benzină, 1 550 tone de petrol, 376 tone ulei de motor, 300 tone de motorină. Grupurile de armate Mackensen şi Below: 460 tone de benzină, 100 tone de petrol, 30 tone ulei de motor şi 300 tone de motorină.[3]

La început, *Serviciul de combustibili*, organizat până la 31 decembrie 1916, era încadrat cu 3 ofițeri, 2 viceplutonieri, 8

[1] *Ibidem*, p. 51.
[2] *Ibidem*, p. 53.
[3] *Ibidem*, p. 57.

subofițeri și 21 de soldați. Ulterior, datorită importanței acordate combustibililor, serviciul și-a mărit efectivele la 5 ofițeri, 2 viceplutonieri, 7 subofițeri, 122 soldați din care 14 turci, un bulgar, 170 de prizonieri români și 32 de muncitori civili. Cifrele vorbesc de la sine.[1]

Strict la categoria *Materii prime de război* (p. 65-73) găsite în Dobrogea au fost incluse „piei de vite, cai, oi, capre, căprițe, porci, vânat și resturile de la acestea, coarne de vite, păr de vite, lână, tutun, deșeuri". La acestea s-au adăugat semințele de in, rapiță, muștar, mac, semințe de floarea-soarelui, susan, uleiurile rezultate din prelucrarea acestor semințe. Uleiul de măsline, cânepa și inul au fost inventariate și adăugate categoriei de „materii prime de război". Cuprul, nichelul, alama, cositorul, zincul, plumbul, diverse aliaje, produse chimice utilizate la tăbăcirea pieilor, opiul, coconi de mătase și cauciucul vechi au intrat de asemenea în atenția „Centrului de materii prime de război" care „le-a cuprins într-un inventar datat 5 noiembrie 1916 și le-a depozitat corespunzător. S-a ocupat de asemenea de identificarea respectivelor produse și în zona limitrofă a Constanței.

La jumătatea lunii decembrie 1916 erau pregătite pentru expediere 130 tone de semințe de in, 530 tone de rapiță, 25 tone turte de rapiță, 30 000 blănuri de oaie, 110 tone de piei de capră, 650 piei de vite și vițel, 4 000 kg lână, 71 vagoane cu 848 tone de substanță pentru tăbăcit, cupru și metale neferoase 5 tone. Toate produsele au fost estimate la suma de 2 500 000 de mărci.[2]

Centrul de materii prime de război și-a început activitatea cu colectarea și cumpărarea produselor. A întâmpinat dificul-

[1] *Ibidem*, p. 61.
[2] *Ibidem*, p. 66.

tăți din partea autorităților bulgare „care căutaseră să strângă cât mai multe materii prime și le păzeau cu plutoanele lor”.[1] Expedierile și în cazul acestor produse au depins de mijloacele de transport feroviar.

În atenția *Centrului de materii prime de război* a intrat și mina de cupru de la Altân-Tepe. S-au efectuat lucrări de evacuare a apei din puțuri și pregătiri în vederea reluării producției. Se resimțea însă lipsa forței de muncă specializate deoarece minerii părăsiseră mina. În stoc se aflau circa 3 000 tone de minereu de cupru și sulf.[2]

Lucrări agricole de toamnă nu s-au efectuat, mii de hectare au rămas neînsămânțate, iar producția de porumb a rămas în câmp. Ce reușiseră țăranii să recolteze și să transporte acasă a fost depozitat în gropi. Moșierii și-au dus recoltele de cereale în silozuri.

Situația din agricultură își avea cauzele în lipsa forței de muncă din cauza refugiului, a animalelor de tracțiune și rechizițiilor excesive efectuate de bulgari. În majoritatea satelor românești nu mai ieșise nimeni în câmp. În schimb, în localitățile cu populație majoritar bulgară, protejate de autoritățile instalate de Sofia, s-au făcut lucrări agricole de toamnă. Mașini agricole au fost găsite în Dobrogea „în număr mare”, dar fuseseră avariate și distruse pentru a nu fi utilizate, „în special plugurile cu aburi și plugurile motorizate”.[3]

Memoriu ne înfățișează și starea de sănătate a populației afectate de război. Au apărut focare de holeră. Farmaciile și drogheriile „erau distruse și golite”.[4] Medicii au părăsit posturile evacuându-se.

[1] *Ibidem*, p. 67.
[2] *Ibidem*, p. 68.
[3] *Ibidem*, p. 77.
[4] *Ibidem*, p. 105.

Administrația germană de Etapă a trecut cu rapiditate la vaccinarea împotriva holerei, tifosului şi variolei. În sate s-au constituit comisii de sănătate conduse de primari în sarcina cărora s-au aflat condițiile de igienă şi semnalarea cazurilor de boală. Militarii au fost separați de civili pentru evitarea contaminărilor. Acțiunile de prevenție au constat dintr-o serie de măsuri luate la nivelul Administrației Germane de Etapă. S-au înființat centre de deparazitare. La Constanța s-a repus în funcțiune aparatul de dezinfectare cu aburi de la Spitalul Militar. Aici s-a amenajat o cameră cu aer fierbinte, zilnic putând fi tratate 300 de persoane. Pentru subunitățile mai mici s-au folosit camere cu aer fierbinte „de tipul cuptoarelor", butoaie găurite puse peste cazane de apă şi au fost dotate cu lăzi de naftalină şi benzină. Vagoane speciale amenajate pentru îmbăiere erau utilizate de militari să poată efectua „regulat deparazitarea regulamentară", fiind deplasate în diverse puncte.[1]

În atenția conducerii Administrației a stat a intrat şi apa potabilă. La Constanța, rețeaua de conducte fusese afectată, țevile de plumb fiind furate din case. S-a efectuat „un număr foarte mare de mici reparații pentru a repune provizoriu în funcțiune alimentarea cu apă a oraşului". Uzina de apă de la Cernavodă era „rău avariată".[2] S-a dispus să se consume numai apă fiartă, restricțiile fiind ridicate numai după ce s-au efectuat verificări bacteriologice. Fântânile au fost confiscate şi date în folosință exclusivă trupelor de ocupație.

Militarii bolnavi au fost tratați la Constanța într-un dispensar ce dispunea de 30 de paturi şi un lazaret cu 200 de paturi unde erau izolați cei contaminați cu boli contagioase. S-au pus în funcțiune secțiile de chirurgie, boli interne, contagioase, un cabinet stomatologic, un laborator bacteriologic, o farmacie şi

[1] *Ibidem*, p. 89.
[2] *Ibidem*, p. 107.

s-a amenajat un „mic” depozit de medicamente.[1] Pentru civilii din Constanța s-a organizat un lazaret încadrat cu doi medici români, trei asistenți şi şapte asistente transferate din Bucureşti. Reglementarea aprovizionării cu medicamente şi organizarea unei farmacii s-au realizat printr-o ordonanță specială emisă de Administrația Germană de Etapă.

La Constanța s-a mai amenajat un centru pentru primirea a 1 000 de refugiați, unde se acorda asistență medicală, se efectuau vaccinări şi deparazitări.

Pentru prizonieri s-a organizat un lazaret unde se efectuau de asemenea deparazitări şi îmbăieri. Militarii dislocați în teritoriu, în caz de îmbolnăvire, erau internați, se subliniază în *Memoriu*, în „dispensare locale și teritoriale”, cărora li s-au asigurat un stoc minim de medicamente. Activitatea sanitară era în grija unui subofițer sanitar ori erau încadrați medici, acolo unde a fost posibil. Transportul bolnavilor „în lazaretele de origine se făcea pe vapoare-lazaret la Cernavodă”.

Măsurile pentru organizarea rețelei sanitare în teritoriul Administrației Germane de Etapă s-au concretizat în menținerea internărilor în rândul militarilor în „limite normale”. Cele câteva cazuri de holeră au fost rezolvate pozitiv, evitându-se declanşarea unei epidemii. În cazul tifosului, s-au înregistrat mai mulți bolnavi din rândul prizonierilor. În rândul populației civile, numărul bolnavilor a fost mai mare. Mai mult, în Dobrogea s-au înregistrat bolnavi de „febră recurentă”, cum era denumită în *Memoriu*, transmisă de păduchi aduși „probabil” în regiune de militarii dislocați din Asia Mică.[2] Boala a afectat „în masă” prizonierii români. Într-un lagăr s-au înregistrat 600 de cazuri de prizonieri afectați, 200 decedând.

[1] *Ibidem*, p. 35.
[2] *Ibidem*, p. 109.

Memoriu prezintă şi situaţia veterinară, bolile, epidemiile şi măsurile luate. La cabaline au apărut cazuri de cai afectaţi de micoze, ce a impus sacrificarea lor pentru evitarea unei epidemii. 73 de cai, însemnând 3,9% din efective, s-au îmbolnăvit de râie şi au fost izolaţi. La Constanţa s-a amenajat un lazaret „pentru păstrarea materialului cabalin valoros”.[1] Teama de răspândire a turbării s-a soluţionat prin uciderea câinilor fără stăpân.

Mult mai afectate au fost turmele de oi deţinute de militarii germani, dar şi de populaţie. 3 262 de oi s-au îmbolnăvit de variolă, ceea ce a însemnat un procent de 10,8%, animalele fiind izolate şi sacrificate, iar cele neafectate au fost vaccinate. Râia a afectat patru turme deţinute de germani, numărul exemplarelor ridicându-se la 3 500.

Conducerea Administraţiei de Etapă a fost pusă în situaţia de a soluţiona şi problema circulaţiei monetare. Administraţia bulgară a introdus leva care circula alături de leul românesc. În cursul lunii decembrie 1916 s-a aplicat în Dobrogea cursul de schimb stabilit de Ministerul de Război: o leva – 80 pfenigi; leul de hârtie şi argint – 75 pfenigi, iar cele de aur – 80 pfenigi.[2] S-au pus în circulaţie şi noile bancnote emise de Banca Naţională a României. Întrucât nu mai funcţiona nicio bancă în zona de Etapă, pentru a-i sprijini pe comercianţi, meseriaşi şi ţărani, s-a luat măsura ca să fie plătiţi în numerar pentru produse şi servicii. De asemenea, populaţia săracă a început, din luna decembrie, să fie plătită în sistem tarifar.

Memoriu are ca anexă Convenţia de la Sofia din 2 decembrie 1916, în 10 puncte, semnată de reprezentanţi ai armatelor Bulgariei, Turciei, Austro-Ungariei şi Germaniei, care stabilea cotele de produse pe care trebuie să le primească fiecare stat.[3]

[1] *Ibidem*, p. 115.
[2] *Ibidem*, p. 117.
[3] *Ibidem*, p. 121-122.

Al doilea document german pe care îl supunem atenției este un articol nesemnat, dar asumat de Administrația Germană de Etapă, intitulat *Campania din Dobrogea. Rapoarte de război din Marele Cartier General* inclus în volumul *Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918*.[1] Lucrarea, în fapt o culegere de studii, s-a realizat din ordinul conducerii Administrației de Etapă în toamna anului 1918, pregătirea contribuțiilor începând cu un an înainte. Şapte personalități ale științei germane au abordat subiecte referitoare la geografia, istoria, etnografia şi populațiile Dobrogei. Valoarea volumului este dată nu numai de conținutul articolelor şi studiilor, ci şi de cele 328 de fotografii, unele după picturile lui Richard Canisius.

Articolul scris la aproape trei ani de la luptele derulate în spațiul dobrogean exprima viziunea militară germană. Este o sinteză a rapoartelor militare germane, autorul insistând mai mult pe elementele care au adus victoria trupelor Puterilor Centrale, evitând detaliile confruntărilor. Materialul este structurat pe trei părți: I. *Ofensiva*; II. *Străpungerea*; III. *Urmărirea*.

I. Ofensiva. În opinia celui care a redactat articolul se apreciază că intrarea României în război pe frontul de sud „a vizat să deschidă Rusiei poarta spre Constantinopol".[2]

[1] *Bilder aus de Dobrudscha 1916-1918. Imagini din Dobrogea,* Editura Ex Ponto, Constanța, p. 316-334. Informăm cititorul că volumul în limba germană este în România o raritate bibliofilă. Am depistat numai două exemplare deținute de Biblioteca județeană „Ioan N. Roman" Constanța, respectiv Biblioteca Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti. În 2011, Editura Ex Ponto din Constanța a publicat traducerea lucrării în limba română realizată de Gustav Rükert, cu un studiu introductiv semnat de Valentin Ciorbea şi Constantin Cheramidoglu.

[2] *Ibidem*, p. 316. Conform Planului de campanie, denumit şi Ipoteza „Z", al Marelui Stat Major Român se prevedea, pentru frontul de sud, într-o primă etapă „defensiva strategică", iar într-o a doua etapă să deruleze „o ofensivă

Referindu-se la *pregătirea ofensivei*, se face precizarea că s-a urmărit diminuarea disproporției de mijloace de luptă prin asigurarea superiorității actului de comandă și imprimarea spiritului de sacrificiu în rândul militarilor Puterilor Centrale. Distribuirea cu grijă a trupelor pentru acoperirea celor 700 km de front și culegerea de informații despre inamic prin supravegherea aeriană deasupra Dunării au fost de la început priorități. *Scopul* urmărit era atragerea trupelor Antantei aflate „în mișcare asupra noastră, să fie învinse și prin aceasta să împiedicăm concentrarea lor"; diminuarea lungimii frontului pentru disponibilizare de unități spre a le folosi unde era mai multă nevoie. Țintele principale de lovit și ocupat erau capetele de pod de la Silistra și Turtucaia, considerate „porți de ieșire a trupelor române" spre sud.[1] Pe flancul drept al frontului, spre Marea Neagră, se preconiza adoptarea atitudinii defensive pentru blocarea înaintării trupelor rusești. *Declanșarea atacului* a avut loc la 1 septembrie 1916, ora 24, prin atacarea pichetelor de grăniceri dispuse pe frontiera terestră româno-bulgară pentru a realiza surprinderea, forțând granița și a lua cât mai mulți prizonieri. Articolul apreciază că pierderile românilor au fost „semnificative".[2] La Dobrici, între trupele bulgare și rusești s-au purtat lupte „crâncene".[3]

În flancul stâng al trupelor Puterilor Centrale, în vederea ocupării Silistrei și Turtucaiei s-au derulat „acțiuni inimoase". Succesul de la Turtucaia este explicat prin înaintarea rapidă și

---

limitată" până pe un aliniament de siguranță în adâncimea inamicului, Rusciuc–Șumla–Varna. Vezi *Istoria militară a poporului român*, vol. V, *Evoluția organismului militar românesc dela cucerirea independenței de stat până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918, România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1988, p. 364.

[1] *Bilder*, p. 317.

[2] *Ibidem*, p. 318.

[3] *Ibidem*.

atacul nestăvilit al unităților germane și bulgare. Aici, pierderile românești au constat din două divizii „intacte”. Au căzut prizonieri 28 000 de militari din care 400 ofițeri, trei generali de brigadă. S-au capturat 100 piese de artilerie. Silistra atacată „prin surprindere” a fost cucerită la 9 septembrie 1916. Autorul articolului conchide că victoria a adus Dunărea în poziția de „aliat”, flancul stâng „este apărat de fluviu și afluenții săi mlăștinoși”.[1] După cinci zile de înaintare, flancul stâng german se afla la 25 km sud Cernavodă.

Înaintarea s-a temperat din cauza dificultăților aprovizionării cu apă a trupelor avansate, problemă „deosebit de sensibilă”.[2] Apa potabilă era adusă din spatele frontului cu cisterne și căruțe trase de bivoli și boi. Articolul apreciază că la Lipnița și Negru Vodă s-au purtat lupte grele. Este consemnată ca pierdere grea moartea prințului Friedrich Wilhelm de Hessa.[3]

La 15 septembrie 1916 a început confruntarea de la Rasova, pe noul aliniament de apărare al trupelor române, ruse și sârbe. Pe această linie s-a ajuns la o luptă de poziție, trupele germane și bulgare au fost, cum se precizează în articol, „șicanate de monitoarele românești de la Dunăre”.[4]

II. Străpungerea. Autorul articolului precizează că pe noul aliniament diviziile române și ruse „și-au revenit din sperietură și întreprindeau atacuri mai puternice și repetate, încercând să pornească din partea lor ofensiva”.[5] Pentru a realiza străpun-

---

[1] *Ibidem*, p. 320.

[2] *Ibidem*, p. 321.

[3] *Ibidem*, p. 322. (Bătăliile de pe aliniamentul Lipnița, Negru Vodă fac parte din etapa a III-a a luptelor de apărare a regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră după ce se constituise *Armata de Dobrogea* comandată de generalul rus A.M. Zaioncikovski și unitățile ce se repliaseră. Vezi *Istoria militară a poporului român*, vol. V, p. 426.)

[4] *Ibidem*, p. 322.

[5] *Ibidem*, p. 325.

gerea s-au alocat noi trupe, iar aviația germană efectua misiuni continui de supraveghere. Luptele au durat trei zile datorită lucrărilor făcute de români „adânci şi betonate".[1]

Atacul a fost condus direct de feldmareşalul von Mackensen „de pe o mică ridicătură ce permitea vizibilitate asupra câmpiei".[2] Localitatea Topraisar a fost înconjurată după trei zile. S-au capturat 3 300 de prizonieri, din care 3 000 erau ruşi. Referindu-se la militarii români se subliniază că „preferau să se lase împuşcați din imediata apropiere decât să se predea", de groaza prizonieratului.[3]

III. Urmărirea. Pierderea Topraisarului a adus trupelor Puterilor Centrale „superioritatea momentană asupra inamicului".[4] Urmărirea a început la 21 septembrie (stil vechi). Se face referire în continuare în material la evacuările precipitate făcute de români peste podul de la Cernavodă, semnalate de aviația germană.

Portul Constanța a fost preluat „fără vreo rezistență semnificativă", iar evenimentul apreciat ca „un câştig prețios". Trupe de infanterie germane şi bulgare, însoțite de cavaleria bulgară au intrat în Constanța la mijlocul zilei de 23 octombrie 1916 (stil vechi). Flota rusă părăsise portul. Autorul consemna că „au rămas în mâna învingătorilor bogate și valoroase rezerve neatinse în depozite".[5] La scurt timp este ocupată localitatea Medgidia, „cel mai important oraş comercial de pe calea ferată".[6] Cucerirea oraşului Cernavodă s-a făcut după lupte de stradă şi astfel Puterile Centrale preluau controlul integral al

[1] *Ibidem*, p. 326.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 327.
[4] *Ibidem*, p. 328.
[5] *Ibidem*, p. 330.
[6] *Ibidem*.

liniei ferate Constanța–Cernavodă, eveniment apreciat ca „un succes". Surprinderea hidroavioanelor rusești de la Baza Palazu, de pe lacul Tăbăcărie, în urma căreia trei aparate au fost distruse, este consemnat de asemenea ca un succes.

Diviziile ruse și sârbe se retrag spre Tulcea, trecând pe un pod de pontoane spre Galați, românii spre Hârșova evacuându-se în stânga Dunării.[1]

Articolul subliniază că, după două luni „de luptă obositoare", cea mai mare parte a Dobrogei este ocupată. S-au capturat 513 ofițeri, 37 600 de soldați, 170 piese de artilerie, 170 de mitraliere, „mari cantități de materiale și imense, valoroase rezerve de tot felul. Și pentru rezistența economică a cvadruplei alianțe, victoria câștigată aici este de cea mai mare importanță".

Din perspectivă strategică se concluziona că planul româno-rus împotriva Bulgariei a fost „înăbușit în fașă", iar drumul spre Constantinopol „este mai departe decât a fost vreodată".[2]

Precizăm că articolul este inserat cu zece imagini, cinci înfățișând morminte, din care patru de la Topraisar, unul de la Carachioi (Năvodari), altul amenajat lângă o moară de vânt, biserica distrusă din Topraisar, o coloană militară bulgară cu atelaje de boi, fotografia unui cavalerist turc și o căruță condusă de militari.

Conchidem că demersul nostru expus mai sus se dorește o invitație pentru studiul celor două documente, de neocolit în cunoașterea evoluției Dobrogei vechi, în contextul Primului Război Mondial.

---

[1] Ultimele confruntări s-au consemnat la Măcin la 22 decembrie 1916/3 ianuarie 1917 (*Istoria militară a poporului român*, p. 433).

[2] *Bilder...*, p. 333.

CONJONCTURES ET CONDITIONNEMENTS INTERNATIONAUX DE L'ENTRÉE DE LA ROUMANIE DANS LA GRANDE GUERRE (JUILLET–AOÛT 1916)
quelques considérations en marge des sources

Sergiu Iosipescu[1]

La recherche dont les résultats j'ai l'honneur de vous les présentées a comme point de départ la constatation de Barbara Tuchman dans son admirable reconstitution *Les canons d'Août* suivant laquelle la réalité historique se cache souvent derrière les apparences. Un exemple est la victoire de la Marne dont l'artisan réel fut le général Gallieni et pas le généralissime Joffre, ou celle des lacs Mazuriennes ou l'action du général von François, contraire aux ordres du couple Ludendorff–Hindenburg, décida la débâcle russe.

Je me hâte de préciser qu'il ne s'agit pas d'une démystification de l'histoire, mais d'une recherche approfondie des sources, méthodes sûrement totalement étrangères à la démarche du monsieur Lucian Boia.

Une opinion général admit est que l'entrée de la Roumanie dans la guerre était le produit de la conjoncture de la formidable pression allemande sur Verdun, la France étant la première intéressée d'attire sur des autres fronts les forces envahissantes de l'ennemis. Est tout a fait vrai que immédiatement après le déclanchement de l'offensive allemande a Verdun, en mars 1916, le président de la République, le gouvernement français ont intervenu a la Cour et auprès du gouvernement russe pour

[1] Chercheur scientifique, Institute pour l'études politique de défence et l'histoire militaire.

finir les négociations avec le président du Conseil roumain, Ion I. C. Bratianu, et pour l'entré de la Roumanie dans la guerre. Mais l'action décisive a été déclenché le 29 Juin 1916 par le général Alexeiev, qui dans une note adresse a Joffre lui disait que pour une action partant de front de Salonique, l'avance russe jusqu'à Kolomja et vers Stanislaw offre la meilleur des occasions: «l'Allemagne et l'Autriche attirent dans cette région toutes leurs nouvelles forces s'affaiblissent dans les Balkans. Un coup frappé sur la Bulgarie, garantirait les derrières de la Roumanie et constituerait une menace sur Budapest. L'entrée en action, nécessaire et avantageuse de la Roumanie, deviendrait ainsi inévitable»[1].

A 2 Juillet Alexeiev faisait connaître à Bratianu que «c'est aussi le seul moment ou cette intervention [de la Roumanie] puisse intéresser la Russie»[2].

A 5 Juillet le général Polivanov, l'ancien ministre russe de la guerre, qui conservait l'ancienne amitié d'Alexeiev, déclarait a Maurice Paléologue concernant les préparations de l'offensive russe contre l'Allemagne: «si la Roumanie reste neutre, nous serons obliges d'être beaucoup plus circonspects et toute opération générale en sera ralentie; mais quel que soit la décision du gouvernement roumain, nous avons besoin de la connaître immédiatement»[3].

A 13 Juillet Serghei Sazonov, ministre des Affaires Etrangers de la Russie communiquait aux ambassadeurs de la France et de Grande Bretagne que l'empereur Nicolas II avait approuve son programme concernant le (re)constitution du royaume du Pologne, avec un vice-roi dans le cadre de l'empire des toutes les Russies.

[1] Maurice Paléologue, *La Russie des Tsars pendant la Grande Guerre*, t.II (3 Juin 1915–18 Août 1916), Plon, Paris, 1922, p. 301.

[2] *Ibidem*, p. 305.

[3] *Ibidem*, p. 309.

Le 20 Juillet, Sazonov, retire en Finlande pour se reposer et élaborer le manifeste du tsar avec la constitution de la Pologne, été demis, la lettre du tsar étant antidaté – 7 Juillet 1916. Boris Sturmer, le président du Conseil, prenait aussi le portefeuille des Affaires Etrangères.

En ce qui concerne l'intervention de la Roumanie, surprenant, seulement le 5 Août 1916, le général Alexeiev acceptait la proposition de Joffre et Briand afin que l'effort de l'armée roumaine visait exclusivement l'Autriche – Hongrie. Ce qui peut signifier que le général Alexeiev n'avait pas besoin excessivement d'un appui roumain pour l'offensive du général Broussilov en Galice. D'ailleurs, le 6 Août, d'après une lettre du président Poincaré au tsar – le pressant de conclure la convention militaire avec la Roumanie –, Maurice Paléologue écrivait que «le général Alexeiev a pris en main l'affaire roumaine et que l'empereur l'approuve dans toutes ses idées»[1].

Le 4/17 Août 1916, a Bucarest été signe le traite d'alliance entre la Roumanie, la France, la Grande Bretagne, ses dominions et les Indes, l'Italie et la Russie. Seulement, après quinze années, les mémoires posthumes cryptiques de lord Thomson of Cardington, l'ancien lieutenant-colonel Thomson, attaché militaire britannique a Bucarest, ont dévoilé les circonstances dans lesquelles le traite avait été signe.

Concernant la conclusion de la convention militaire, seulement en Avril 1917, grâce a une correspondance du grand quotidien français «Le Temps» on a découvert que le président du conseil des ministre de la Russie, Sturmer, avait donne des assurances a Ion I. C. Bratianu que pendant la campagne de l'armée roumaine en Transylvanie, la Bulgarie n'attaquera pas la Roumanie sur sa frontière danubienne et en Dobroudja[2]. Se-

[1] *Ibidem*, p. 331.
[2] „Le Temps", 3 avril 1917, p. 2.

ulement dans ces conditions ont peut comprendre pourquoi le président du Conseil roumain, très prudent, a essaye en plusieurs reprises de sonde les terrains a Sofia, pour vérifier les assurances de Sturmer.

La politique russe concernant l'entré de la Roumanie dans la guerre se dévoila pas à pas, mais toujours dans des tonalites des plus graves, aux général Berthelot, le chef de la mission militaire française en Roumanie.

Parti le 1 Octobre 1916 de Paris, le général et sa mission ont arrive le 10 même mois, au Petrograd. L'audience au président du Conseil Sturmer a été froide et courte. Au 12 Octobre, arrive à Moghilev, à la Stavka – le Grand Quartier impérial russe – Berthelot est reçu sans amabilité, strictement poli, par le général Alexeiev, le comandant en chef effectif de l'armée russe. Sa déclaration concernant la situation du front roumain est bien connu: le général Alexeiev appréciait comme hautement démesure la longueur des frontières roumaines à défendre, et pour ça l'armée roumaine ne devait pas comptait sur les troupes russes. Il a put envoyer seulement quelques divisions pour soutenir les roumains contre les bulgares: «Les Roumains se sont engages inconfortablement, et trop tard. C'est au mois de juillet qu'ils devaient entrer dans la lutte. Maintenant ils n'ont qu'à se défendre! Et avec leurs effectifs et leur valeur militaire, il n'y a qu'une seule ligne de défense possible: c'est la ligne du Sireth. Ce disant il trace sur sa carte un large trait bleu, allant de Galatz aux Carpates, jusqu'à la limite de la Bucovine!»[1]. A ce moment, quant le général Alexeiev indiquait comme ligne de défense le Siret – donc l'abandon d'Olténie, Munténie et

[1] General Henri Mathias Berthelot, *Premiere mission en Roumanie* (Octobre 1916–Mai 1918), dans *General Berthelot and Romania. Memoires et Correspondence. 1916-1919*, ed. Glenn E. Torrey, East European Monographs, Boulder, New York, 1987, p. 5.

Dobroudja –, ont doit souligner ça, la décence roumaine été sur les crêtes des Carpates, dans la zone de l'ancienne frontière du royaume, sur les montagnes. La réaction du général Berthelot a été moins observée: «Je suis un peu stupéfait de cette déclaration et ne puis m'empêcher de dire que ce n'était pas la peine de presser la Roumanie a marcher avec nous, en conseillant, comme entrée de jeu, l'abandon de la Valachie, c'est-à-dire plus de moitie de son territoire. J'ajoute que, a mon avis, le meilleur moyen de sortir d'une situation défensive médiocre serait d'attaquer avec le maximum de forces possible, soit la Bulgarie, soit en Transylvanie»[1].

De cette conversation Berthelot gardait l'impression d'une profonde déplaisance de général Alexeiev face a l'arrive en Roumanie d'une mission française. Comme pour prouve cette impression, Alexeiev avait organise et envoyer immédiatement une mission russe, le général Belaev en chef, comprenant surtout des officiers supérieurs, avec l'intention évidente de supplanter la mission française. En partant, Berthelot, pensait qu'il été dans un guêpier et qu'ont lui jouait une comédie. D'ailleurs, comme ont il avait été informe, la première déclaration du général Belaev après l'arrive de sa mission en Roumanie fut: «Nous ne sommes pas venus ici pour faire la guerre»[2].

Apres la retraite en Moldavie, le 9 Décembre 1916, Berthelot recevait de la Stavka un télégramme de l'attaché militaire, le général Janin – fameux par sa fourberie en Sibérie au sujet de l'amiral Koltchak – que sa position aux Grand Quartier roumain et auprès du roi Ferdinand I inquiète beaucoup les russes. Berthelot se posait la question «En quoi donc? Ne travaillons

---

[1] *Ibidem*.

[2] *Ibidem*, p. 21.

nous pas pour la même cause? Où serai-je pour eux un témoin gênant? Je réponds à Janin que je ne comprends pas.»[1]

Déjà, depuis 21 Décembre 1916, a la Stavka ont envisage la reconstitution de l'armée roumaine entre le Bug et le Dniepr, ce qui Berthelot trouvait inadmissible! Le même jour – mirable coïncidence – le trésor de la Roumanie, les archives historiques, les valeurs d'art de l'Etat et des particuliers roumains ont été expédiées à Moscou.

Dans le bilan politique et militaire de la campagne de 1916, le général Berthelot se confessait dans une lettre a sa nièce: «Il y a cependant un point de vue qui a sa valeur de toute façon, c'est que les allemands ont amené sur ce front 32 divisions, et c'est toujours 32 divisions qui ne sont pas sur le front français [...]»[2]. Autrement, en ce qui concerne le résultat de la campagne des armées roumaines en 1916, le général Berthelot considérait que, malgré tous, du point de vue du résultat réel, sur le plan général, il a sa valeur. Ultérieurement, en tenant compte des rapports informatifs, ont a put constater que le nombre des divisions immobilise sur le front roumain montait a 36.

La «vague impression» du Berthelot concernant les projets russe sur la Roumanie c'été transforme presque dans une certitude a l'occasion dans son voyage a la Stavka, a la fin du mois de Janvier 1917. Ici, a Moghilev, il a combattu, de pleins forces, le plan russe de reconstitution de l'armée roumain loin, en Russie, et il a soutenu comme naturelle la solution de l'a faire dans la Moldavie libre, plus proche du front qui il devrait défendre prochainement. Dans ses conversations avec le général Gurko, le chef intérimaire du Grand Quartier impérial, celui-ci a reproche au général français: «mais, vous étés plus Roumain que

---

[1] *Ibidem*, p. 29.
[2] *Ibidem*, p. 36.

les Roumains! Quel intérêt avez-vous donc à ce que l'armée roumaine soit reformée, et aussi vite!»[1]. A cette remarque surprenante, Berthelot se confesse: «J'ai eu alors le sentiment que les Russes ont une arrière pensée: c'est a la fin de la guerre de se payer, sur le dos même de la Roumanie l'effort qu'ils ont faite pour la reconquérir, et moindre sera celui que l'armée roumaine aura apporte a la reprise de son territoire, plus sera grand le prix que demandera la Russie. Je crois même que cette arrière pensée date de loin et si l'effort russe a été si lent soutenir la Roumanie, c'est que les Russes n'étaient fâchés de voir barboter un peu les Roumains, pour faire sentir davantage le besoin de leur appui»[2].

Le général Berthelot était dans le vrai, seulement le projet n'était pas pour la fin de la guerre mondiale, c'était plutôt!

A l'occasion de la Conférence interalliée de Petrograd (la deuxième moitie de Février 1917) le général Gurko soutenait que la question des transports et de l'approvisionnement en Moldavie pourrait'être solutionné seulement par la dislocation de l'armée roumaine en Caucase, conformément aux anciennes plans élabores a la Stavka, remis en vigueur en Janvier! Déjà ont avait donne des ordres pour envoyer en Russie la cavalerie roumaine et ont préparait d'installer à Kharkov la famille royale et le gouvernement roumain. Par une pression incessante, ont avait obtenu du Paris la révocation du général Berthelot. Par ces moyens on avait préparé les conditions pour faire disparaître l'Etat roumain, le royaume de Roumanie. Etrange coïncidence, en même temps les ordonnances du maréchal Mackensen dans le territoire roumain occupe parlaient de «ancien royaume de Roumanie».

---

[1] *Ibidem*, p. 45.
[2] *Ibidem*.

Le 10 Mars 1917, le général Berthelot notait que le général Alexeiev remis de son attaque d'apoplexie, a peine revenu comme chef de Grand Quartier russe sollicitait impérieusement d'envoyer l'armée roumaine en Russie avec l'argument en plus concernant l'incapacité de troupes roumaines de prendre part aux opérations militaires.

Mais soutenu par le général Berthelot, le roi Ferdinand Ier n'a pas admis l'envoie de l'armée roumaine en Caucase et conformément au exemple de son cousin, le roi Albert Ier de Belges, il a refuse de quitter le territoire national libre. Par ses efforts et celui de ministre français à Iassy, le comte de Saint-Aulaire, on a réussi même à contremander l'ordre de rappel en France du général Berthelot.

*

A un examen plus profond on peut affirmer que le général Berthelot avait découvert seulement partiellement le projet russe. La situation était beaucoup plus grave.

Au mois de Mars 1916, a l'occasion d'un dîner a l'ambassade de France Petrograd, Maurice Paléologue consigne le témoignage des comtes Joseph Potocki et Wladislaw Wielopolski qui, par les informations arrivées de Berlin par la Suède, tiraient la conclusion: «La France et l'Angleterre seront peut-être victorieuses, a la longue. Mais la Russie a des maintenant perdu la partie; en tout cas elle n'aura jamais Constantinople et c'est au détriment de la Pologne qu'elle opérera sa réconciliation avec l'Allemagne: Sturmer sera l'instrument de cette réconciliation».[1]

Les plans pour faire sortir la Russie de la guerre étaient encore plus amples et leurs mise en application commençait au moins depuis l'été de l'année 1915, quand pour beaucoup

[1] Maurice Paléologue, *op.cit.*, p. 225.

des personnes avisées, parmi lesquels le comte Witte, l'ancien président du Conseil du temps de la Première Révolution russe, il n'y restait ombre d'une doute que si l'armées du tsar étaient en mesure d'affronter les forces austro-hongrois, elles étaient incapable de vaincre la machine de guerre allemande.

Le 24 Août 1915, Nicolas II a pris la résolution de démettre le Grand Duc Nicolas du commandement générale des armées, l'envoyant comme vice-roi en Caucase et le tsar prit lui-même la commande en chef de l'armée russe. A cette occasion, il prit le général Alexeiev comme nouveau chef d'Etat Majeur.

Mihail Vasilievici Alexeiev, de modeste extraction, fils d'un capitaine du Régiment 64 Kazan, avait combattu et avait été blessé à Plevna en 1877. Il a été professeur d'histoire militaire a l'Académie Militaire et fut officier dans l'Etat Majeure dams l'armée 3 Mandchourienne pendant la guerre en Japon (1904-1905) et, depuis Août 1914 chef d'Etat Majeur du groupe d'Armée 3, 5,8 Sud–Ouest. Son ascension comme chef de Grand Quartier impérial en été 1915 coïncida avec la disgrâce du Grand Duc Nicolas. Les recherches relativement récentes ont découverts que le général Alexeiev été membre d'un des loges masoniques militaires[1].

La disgrâce du Grand Duc Nicolas a été prépare de longue date par le général Souhomlinov, ancien ministre de la guerre, qui gardait encore la confiance de ses souverains. Mais décisive a été l'intervention du général Voieikov, chef de la surette des palais impériales, qui a prétendu d'avoir découvert un complote contre la famille de tsar d'ont l'organisation montait aux officiers attaches aux Grand Duc.

Le 5 Septembre 1915 le tsar parti pour prendre le commandement des armées a Moghilev, sa dernière décision étant de

[1] Nina Berberova, *Les Franc-Macons russes du XXeme siecles*, Arles, 1990, p. 106.

démettre kniaz Vladimir Nicolaevici Orlov, chef de la chancellerie militaire, ami de longue date de tsar, mais adversaire déclaré de Raspoutine. Envoyé au Caucase, à Tiflis, kniaz Orlov a laissée une dernière lettre au comte Fredericks, le grand maréchal de la Cour impérial, en le priant de montre au tsar le rôle de Raspoutine et de ses complices «expressément dénoncées comme agents de l'Allemagne». A 28 Septembre, les ministres libéraux de gouvernement – Sazonov, Scherbatov (Intérieur), Krivoshein (Agriculture), kniaz Chakovskoi (Commerce), Bark (Finance), Samarin (Procureur de Saint Synode), avec l'assentiment du général Polivanov et de l'amiral Grigorovici, ont envoyé une lettre collective au tsar dénonçant les tendances réactionnaires de la Cours d'ont l'instrument été aussi le président du Conseil, Goremikin. Convoque a Moghilev, les signataires ont été admoneste.

A la fin de l'année 1915 le comte Eulenburg, maréchal de la Cour impérial allemande, envoya une lettre au comte Fredericks, le suppliant de faire tous les diligences pour réconcilier les deux souverains, russe et allemande, et pour sortir de la guerre. L'empereur Nicolas a reçu la lettre et a demande d'abord a Sazonov un projet de réponse sugerant une demande allemande de paix envers tous les membres de l'Entente. Mais, peu après il changea d'avis et ne donna pas cours à la lettre.

En mêm temps, se place l'incident avec mademoiselle Maria Alexandrovna Vasilcikov, de la ligne des Urusov, Volkonski, Orlov-Davidov, Mecerski, qui avait apporté par Suède une lettre de Grand Duc de Hesse pour les souverains russes et Sazonov. Par l'intermède du Grand Duc, l'empereur Guillaume II promettait conditions avantageuses de paix pour la Russie, la réconciliation des deux pays étant nécessaire pour la sauvegarde de principe monarchique en Europe. Le kaiser communiquait aussi que la Grande Bretagne a fait déjà des sondages

a Berlin pour une paix séparée. La réaction violente de tsar et l'enfermement du courrier dans un monastère à Tchernigov, mit un fin à cette tentative de paix séparée.

Depuis la deuxième moitie du janvier 1916, le gouvernement russe été informe des pressions des Centraux sur l'Allemagne auxquelles Bratianu espérait d'annihiler par des concessions concernant l'approvisionnements; mais il était prêt à résister dans le cas d'une tentative de désarmement de l'armée roumaine. Dans cette dernière situation la coopération avec l'armée russe été indique mais sollicité par Sazonov, le general Polivanov, ministre de la Guerre, se montrait sceptique de couvrir la Roumanie envers la Bulgarie par l'envoie et l'approvisionnement de 150–200 000 soldats russes. Pour éviter un conflit, le gouvernement roumain a conclu un accord avec Allemagne pour livrer une part de sa production céréalière.

Au commencement du Février 1916, enfin, par motif de santé, Goremikine (76 des ans) céda la place de président du Conseil des ministres de la Russie a Boris Vladimirovici Sturmer, membre de Conseil impérial, ancien directeur des cérémonies à la Cour et puis gouverneur d'une province. A 67 des ans, Sturmer était, d'après Maurice Paléologue, peu intelligent, mesquin, même abject, d'une probité suspecte, sans expérience des grandes affaires publiques, mais ingénieux fourbe et flatteur. Il était le neveu du baron Sturmer, commissaire de l'Empire d'Autriche a Saint Hélène, pour garder Napoléon Ier[1].

Jusqu'en Juillet 1916, tous les ministres importants de l'ancien Cabinet, parmi eux Sazonov, ont été remplace par des créatures de Sturmer.

En ce qui concerne l'entrée de la Roumanie dans la guerre a cote de l'Entente et sa relation avec le projet de paix sépare les

[1] Maurice Paléologue, *op.cit.*, p. 170-171.

Souvenirs de Sazonov pressentent un grand intérêt, quoique récemment Hoover Institution annonçait l'existence dans les fonds Sazonov déposés d'un chapitre et des autres matériaux de l'archive de l'ancien ministre des Affaires Etrangères du Tsar encore inédits.

Quoique imprégné d'un impérialisme natif et souffrant de la perte de la Bessarabie, Serguei Sazonov offre dans ses *Souvenirs* un récit assez important sur l'entrée de la Roumanie dans la guerre. Sazonov était un partisan de la thèse des occasions manquées par la Roumanie pour contribuer efficacement a l'effort militaire allie: en 1915 pendant l'offensive Broussiloff et la prise par les Russes de Lwow et Przemysl; ou en octobre le même année pour empêcher l'offensive bulgare contre la Serbie et la connexion des Puissances Centrales avec la Bulgarie et la Turquie. Autrement «poursuivant ses visées égoïstes [id.est. la Transylvanie et l'entière Bukovine], elle [la Roumanie – *n.a.*] exigeait que la Russie protégeât ses frontières méridionales contre une incursion éventuelle des Bulgares; dans ces circonstances l'alliance de la Roumanie avec les pays de l'Entente perdait toute sa valeur»[1]. Son opinion était appuyé par le jugement du général Edmond Buat, suivant laquelle l'intervention de la Roumanie au temps de l'offensive Broussiloff pourrait changer décisivement le cours de la guerre cependant qu'en Août 1916 – était vraiment trop tard[2].

Pour l'ancien ministre des Affaires étrangères du Tsar la principale préoccupation concernant la Roumanie aurait été d'empêcher les importations des richesses naturelles de ce pays vers l'Allemagne et l'Autriche-Hongrie. Sa conclusion

[1] S. Sazonov, *Les annees fatales. Souvenirs (1910-1916)*, Payot, Paris, 1927, pp. 285-286.

[2] General Buat, Hindenburg et Ludendorff, srtrateges, Paris, 1923, pp. 165-166.

était que «l'avenir prouva combien la neutralité de la Roumanie nous eut été précieuse et combien son entrée en guerre nous fut néfaste»[1].

Il ne souffle mot sur ses négociations, ou mieux dire sur son acharnement concernant le Nord de la Bucovine, qu'il ne voulut pas «abandonner» aux Roumains[2], ce qui empêcha aucun accord entre les deux pays et l'entrée de la Roumanie dans la guerre en 1915! Quant au Traite d'alliance et la participation effective de la Roumanie a la guerre en Août 1916 Serguei Sazonov l'explique par l'esprit de contradiction de son successeur, Boris Sturmer – qui voyait la un grand succès diplomatique –, et par la pression des allies franco-anglais sur le Chef d'Etat Major russe, le général Alexeiev.

Mais, au cours de ses souvenirs, écrits dans l'exil, Sazonov laisse passer une information essentielle: la guerre fut imposée a la Roumanie par l'Entente sur la menace de perdre à la paix générale tous les pays promises s'il n'entre immédiatement en lutte[3]

L'instruments pour l'application du projet de la paix séparée ont été Raspoutine et par lui la tsarine, le président de Conseil Sturmer, par l'intermède duquel ont été poursuivi des négociations secrets. Mais comme savaient très bien les comtes polonais Potocki et Wielopolski ceuxcis étaient seulement des personnages secondaires. Dans toute son ampleur, le plan avait comme pivots le général Vladimir Voieikov (1868-1947), le chef de la sûreté des palais impériaux, le général Alexeiev et, au dessus, les chefs réels du parti pro allemand. Ce parti ne faisait autre que d'appliquer avec conséquence la politique recommandée depuis Février 1914 par l'ancien ministre de

[1] S. Sazonov, *op.cit.*, p. 287.
[2] Maurice Paléologue, *op.cit.*
[3] S. Sazonov, *op.cit.*

l'Intérieur Piotr Durnovo dans son célèbre mémoire adressé au tsar Nicolas II.

La présence de la mission militaire française du général Berthelot, son rôle comme conseilleur écouté du roi Ferdinand Ier et auprès du Grand Quartier Roumain ont été le principale obstacle pour la mise en place de plan du paix séparé avec les empires Allemande et Austro-hongrois, par la disparition de royaume du Roumanie et le partage de son territoire. Il est très probable que la mise en exécution du plan a été retarde par l'attaque d'apoplexie du général Alexeïev (novembre 1917) et son absence temporaire de la commande suprême de l'armée russe. Certainement, à son retour à la Stavka en Mars 1917, il a tenu le fils du complot militaire qui – par la menace de mort de tsarevici Alexei – aboutit par l'abdication du tsar, autrement principal obstacle pour la conclusion d'une paix séparée.

Paradoxal, mais explicable, la paix séparée a été signe en Mars 1918 par le gouvernement bolchevique de Lénine et Trotski, mais sous les auspices et d'après le projet du haut Commandement Allemand de Ludendorff et Hindenburg.

Serguei Sazonov, ministre des Affaires Etrangères de l'Empire russe

Boris Vladimirovich Sturmer, président du Conseil des Ministres et ministre des Affaires Etrangères de l'Empire russe

Le Tsar Nicolas II et les généraux Alexeïev et Broussiloff à la Stavka (été 1916)

Le général Henri Mathias Berthelot, chef de la Mission militaire française en Roumanie

Maurice Paléologue, ambassadeur de la République française auprès la Cour russe

INDICE DE NUME

R

S

COLIȚĂ FOTO

Participanții la conferința internațională: „Anul 1916 în dinamica războiului mondial. Intrarea României în Marele Război".

Ședința de deschidere a reuniunii. De la stânga la dreapta: **prof. univ. dr. Massimo de Leonardis**, președintele Comisiei Internaționale de Istorie Militară, **ambasador Ștefan Alexandru Tinca**, secretar de stat pentru Politica de Apărare și Planificare; **general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu**, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, **general Ștefan Dănilă**, consilier al ministrului Apărării Naționale, **general-maior Paul Hurmuz**, locțiitor al șefului Departamentului pentru Politica de Apărare și Planificare.

Aspecte din timpul conferinței

Aspecte din timpul conferinței

Aspecte din timpul conferinței

ISBN 978-973-32-1077-1 www.edituramilitara.ro